

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ШТАБ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЄННОЇ
ІСТОРІЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

РІК ВІЙНИ ЗА СВОБОДУ

ВОЄННО-ІСТОРИЧНИЙ НАРИС
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
(24.02.2022 – 24.02.2023)

Книга I

КИЇВ • 2023

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ГЕНЕРАЛЬНИЙ ШТАБ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЄННОЇ ІСТОРІЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

РІК ВІЙНИ ЗА СВОБОДУ

ВОЄННО-ІСТОРИЧНИЙ НАРИС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (24.02.2022 – 24.02.2023)

Книга I

УДК 355.48(477-651.2:470-651.1)"2022.02.24/2023.02.24"
P50

Голова робочої групи:

генерал Валерій ЗАЛУЖНИЙ

Робоча група:

генерал-лейтенант Михайло ЗАБРОДСЬКИЙ, генерал-лейтенант Євген МОЙСЮК, генерал-лейтенант Сергій ШАПТАЛА, полковник Віталій БІДНИЙ, полковник Роман ГУЗЬ, полковник Данило КОМАРОВ, полковник Сергій КОСАЧ, полковник Ігор КОСЯК, полковник Віталій КУРАВСЬКИЙ, полковник Андрій МИРОНЧУК, полковник Олександр ПАЛАМАРЧУК, полковник Леся СКУРІНЕВСЬКА, полковник Сергій ТАРАНЕЦЬ, полковник Олександр ТКАЧУК, полковник Сергій УШАКОВ, полковник Сергій ХЛОНЬ, підполковник Тимур БАРОТОВ, підполковник Олександр БОКОВ, майор Микола КРЕТ, капітан Олександр ГАПОНЕНКО, капітан Іван ПАТРИЛЯК, старший лейтенант Сергій СІВКОВ, лейтенант Дмитро ВЕДУЛА, старший лейтенант Андрій КОВАЛЬ, лейтенант Михайло КОВАЛЬЧУК, лейтенант Максим ЛЮБАШЕНКО, старший лейтенант Олександр ПАГІРЯ, лейтенант Олексій ПОЛТОРАКОВ, молодший лейтенант Макар ТАРАН.

Рецензенти:

головний консультант апарату Головнокомандувача Збройних Сил України генерал-майор запасу Віктор НАЗАРОВ;
заступник начальника Генерального штабу Збройних Сил України генерал-майор Володимир КОВАЛЬ.

P50 **Рік війни за свободу** : Воєнно-історичний нарис російсько-української війни (24.02.2022-24.02.2023) у чотирьох книгах. Книга I / Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України, Генеральний штаб Збройних Сил України та Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. – 270 с.

ISBN 978-617-520-570-9

У воєнно-історичному нарисі російсько-української війни (24.02.2022-24.02.2023) “Рік війни за свободу”. Книга I проаналізовано воєнно-політичну, воєнно-економічну, воєнно-стратегічну обстановку напередодні та під час першого етапу широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України. Описано хід бойових дій упродовж першого етапу (24 лютого-квітня 2022 року).

Матеріали нарису призначені для військових і цивільних фахівців у галузі воєнної історії, національної безпеки і оборони, журналістів.

УДК 355.48(477-651.2:470-651.1)"2022.02.24/2023.02.24"

© Міністерство оборони України, 2023

© Генеральний штаб Збройних Сил України, 2023

© Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України, 2023

© Видавництво Ліра-К, 2023

ISBN 978-617-520-570-9

ЗМІСТ

Книга I

Назва розділу	Сторінка
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП	10
1.1 Воєнно-політична обстановка напередодні широкомасштабного вторгнення рф в Україну	10
Події, що передували широкомасштабному вторгненню зс рф в Україну	10
Суб'єкти воєнно-політичних відносин та їхні цілі	14
Воєнно-політичні рішення, події, процеси, їх сутність.	27
Ключові рішення для посилення обороноздатності та підготовки країни до відсічі агресії	31
Комплекс заходів США та їх європейських союзників щодо стримування російської агресії, в тому числі військова допомога Україні.	37
рф та її союзники	45
Створення ідеологічних підстав для вторгнення	48
Змова рф і рб на вчинення агресивних дій	50
Фактор Китаю у розв'язуванні агресії	51
Воєнно-політична підготовка до вторгнення	52
Висновки	57
1.2 Воєнно-економічна обстановка	59
Економічна ситуація у світі	59
Економічна ситуація в росії	66
Економічна ситуація в Україні	74
Висновки	82
1.3 Воєнно-стратегічна обстановка напередодні широкомасштабного вторгнення	84
Загальна характеристика обстановки до початку широкомасштабної агресії рф проти України	84
Стратегічні навчання Сил оборони України	96
Формування угруповання військ противника	97
Формування територіальної оборони, як окремого роду ЗС України	
Висновки	99
Основні висновки підготовчого етапу	101
РОЗДІЛ 2. ПЕРШИЙ ЕТАП.	104
Перша стратегічна оборонна операція (24 лютого – квітень 2022 року).	
2.1 Воєнно-політична обстановка на першому етапі широкомасштабної агресії рф проти України (24 лютого – квітень 2022 р.)	104
Суб'єкти воєнно-політичних відносин навколо російсько-української війни та їхні цілі	104
Воєнно-політичні рішення України щодо відсічі збройної агресії	114
Згуртування міжнародної спільноти навколо допомоги Україні у відсічі агресії, активізація міжнародної військово-технічної допомоги	116

Політико-правові заходи з міжнародної ізоляції рф	121
рф та її союзники	126
Окупаційний режим і воєнні злочини зс рф в Україні, ініціювання процесу створення спеціального трибуналу для засудження керівництва рф	127
Переговорний процес Україна-рф	129
Висновки	132
2.2 Воєнно-економічна обстановка на першому етапі широкомасштабної агресії рф проти України (24 лютого – квітень 2022 року)	134
Економічна ситуація у світі.	134
Економічна ситуація в росії.	141
Економічна ситуація в Україні.	150
Висновки	159
2.3 Воєнно-стратегічна обстановка на першому етапі широкомасштабної агресії рф проти України	161
Характеристика театру воєнних дій.	
Загальна оцінка сторін на початку широкомасштабної агресії рф проти України	
Широкомасштабне вторгнення рф в Україну. Перша стратегічна оборонна операція. Стратегічні завдання та дії сторін.	
Хід першої стратегічної оборонної операції по операційним зонам.	
Висновки щодо воєнно-стратегічної обстановки на першому етапі широкомасштабного вторгнення рф в Україну.	
2.4 Хід воєнних дій на першому етапі широкомасштабної агресії рф проти України	190
Завдання і сили сторін	190
Опис основних бойових дій на київському напрямку	193
Опис основних бойових дій на Сумському й Охтирському напрямках	215
Опис основних бойових дій на Харківському напрямку	222
Опис основних бойових дій на Причорноморському й Приазовському напрямках	225
Опис бойових дій за контроль над повітряним простором	244
Бойові дії за контроль над акваторією Чорного та Азовського морів	256
Стисла характеристика тактики військ противника та Сил оборони України на початковому етапі широкомасштабної агресії	261
Висновки	262
Основні висновки першого етапу	267

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

А	армія (загальновійськова армія)
АЕС	атомна електростанція
ае	аеродром
АТО	антитерористична операція
БпЛА	безпілотний літальний апарат
БпАК	безпілотний авіаційний комплекс
БТГр	батальйонна тактична група
ВМБ	військово-морська база
ВМС	Військово-Морські Сили
ВМФ	військово-морський флот
ВО	військовий округ
ГА ООН	Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй
ГОУ	Головне оперативне управління
ГУР	Головне управління розвідки
ГШ	Генеральний штаб
ДКУ	Державний кордон України
“днр”	“донецька народна республіка”
ДПС	Державна прикордонна служба
ДРГ	диверсійно-розвідувальна група
ДШВ	Десантно-штурмові війська
ЄС	Європейський Союз
ЗМІ	засоби масової інформації
ЗРВ	зенітно-ракетні війська
зс рф	збройні сили російської федерації
ЗС України	Збройні Сили України
ІІсО	інформаційно-психологічна операція
“лнр”	“луганська народна республіка”
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МЗС	Міністерство закордонних справ
МО	Міністерство оборони
МП	морська піхота
МТЗ	матеріально-технічне забезпечення (засоби)
НБ України	Національний банк України
НГ України	Національна гвардія України
НЗФ	не передбачені законом збройні формування
оаебр	окрема аеромобільна бригада
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОВТ	озброєння та військова техніка
огпбр	окрема гірсько-піхотна бригада
ОДКБ	Організація договору про колективну безпеку
ОЗ	операційна зона
омбр	окрема механізована бригада
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ООШ	об'єднаний оперативний штаб
ОПК	оборонно-промисловий комплекс
ОР	операційний район

ОРДЛО	окремі райони Донецької та Луганської областей
ОСУВ	оперативно-стратегічне угруповання військ
отбр	окрема танкова бригада
отр	оперативно-тактичний рівень
ОТРК	оперативно-тактичний ракетний комплекс
ОТУ	оперативно-тактичне угруповання
ОУВ	оперативне угруповання військ
КРМБ	крилаті ракети морського базування
ПвК	повітряне командування
ПДВ	повітряно-десантні війська
ПКС	повітряно-космічні сили
ПКР	протикорабельна ракета
пмр	придністровська молдовська республіка
ППО	протиповітряна оборона
ПРО	протиракетна оборона
ПРРМ	Придністровський регіон Республіки Молдова
ПС	повітряні сили
ПТКР	протитанкова керована ракета
ПТРК	протитанковий ракетний комплекс
ПУ	пускова установка
пч	підводний човен
ПЧРК	протичовновий ракетний комплекс
рб	республіка білорусь
РБ ООН	Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй
РБК	ракетний береговий комплекс
РВіА	ракетні війська і артилерія
РЛС	радіолокаційна станція
РЕБ	радіоелектронна боротьба
РЕР	радіоелектронна розвідка
РНБО	Рада національної безпеки і оборони
РОВ(с)	російські окупаційні війська (сили)
РСЗВ	реактивна система залпового вогню
РТВ	радіотехнічні війська
РТЩ	рейдовий тральщик
РТГр	ротна тактична група
РТР	радіотехнічні розвідка
рф	російська федерація
РХБЗ	радіаційний, хімічний, біологічний захист
СБУ	Служба безпеки України
СВ	Сухопутні війська
СНД	Співдружність Незалежних Держав
ТА	танкова армія
ТВД	театр воєнних дій
ТОТ	тимчасово окуповані території
ТЯЗ	тактична ядерна зброя
УВ	угруповання військ
чф	чорноморський флот

ВСТУП

24 лютого 2023 року виповнився рівно рік відтоді, як Український народ опинився перед безпрецедентною екзистенційною загрозою в історії: 24 лютого 2022 року Росія розгорнула повномасштабну неспровоковану жорстоку збройну агресію проти Української держави.

Як і на початку XVIII та XX ст., наші східні сусіди намагаються реалізувати свій черговий імперський проект, прагнучи позбавити українців волі, добробуту та майбутнього. Але нині йдеться не лише про захоплення території, а й про заперечення самого права українців на існування, на свободу бути собою.

Від опору до відсічі Росія веде війну проти України дев'ятий рік поспіль. Її метою є знищення України як вільної, суверенної, незалежної демократичної держави та Українського народу – його свободи, права на самовизначення, європейської ідентичності, мови й культури, існування яких унеможлиблює досягнення реваншистської мрії побудувати Російську імперію 3.0.

Новий етап війни Росії проти України, брехливо названий “спеціальною військовою операцією”, розпочався широкомасштабною воєнною навалою 24 лютого 2022 року. Цей акт воєнної агресії підірвав європейську і глобальну безпеку, украй негативно вплинув на світову економіку, енергетичну та продовольчу безпеку, спричинив наймасштабнішу хвилю міграції в Європі з часів Другої світової війни. Брутальне порушення Росією норм міжнародного права та засад світового порядку, утверджених після Другої світової війни, засвідчило неспроможність системи міжнародної безпеки адекватно реагувати на збройну агресію проти суверенної європейської держави.

Війна спричинила процес кардинальної трансформації безпекової політики ЄС, НАТО й провідних західних держав, які зрештою усвідомили загрозу путінського режиму всьому демократичному світові. Історично нейтральні Швеція та Фінляндія подали заявки на вступ до НАТО – на Мадридському саміті НАТО ухвалено історичне рішення щодо прийняття цих країн до Альянсу за прискореною процедурою.

Цього разу демократичний світ не ввели в оману цинічні заяви очільників Кремля про те, що цілями “спеціальної військової операції” нібито були “захист народу Донбасу”, “визволення України”, що їхні плани не передбачали окупації українських територій і, мовляв, у Росії внаслідок загрози просування НАТО на Схід “не було іншого вибору”, аніж... напасти на Україну.

Відомо, що воєнний потенціал нашої держави є значно меншим за російський. За експертними оцінками, Збройні Сили України на 2020 рік поступалися російським за чисельністю особового складу в 4,3 раза, за кількістю танків та бойових броньованих машин – у 4,1 раза, артилерії (калібру понад 100 мм) – у 3,4 раза, бойових літаків – у 9,2 раза, ударних 6 вертольотів – у 4,5 раза. Цілковитими незіставними були запаси боєприпасів та ракет, а також потужності з їх виробництва. До того ж значну частину української зброї використано під час бойових дій на сході України у 2014–2021 роках, знищено впродовж попередніх п'ятнадцяти років через пожежі та вибухи на складах в Ічні, Лозувій, Цвітосі, Бахмуті, Новобогданівці, Калинівці, Сватові та Балаклії. Напередодні російського широкомасштабного вторгнення в Україну урядовці, представники спецслужб та воєнні експерти США, Великої Британії, Німеччини та інших західних країн прогнозували захоплення Києва за 2–5 днів та швидку поразку нашої держави.

Такі висновки ґрунтовано на переоцінці воєнного та економічного потенціалу росії й нібито високій боєготовності та боєздатності її збройних сил. Проте вже в перші дні війни Збройні Сили України зірвали російський план блицкригу. Згодом американські військові та розвідслужби визнали, що припустилися помилки, оцінюючи збройні сили росії, боєздатність українських військових та загалом готовність українського суспільства до спротиву.

Основним стратегічним прорахунком Кремля була недооцінка не лише стану боєздатності Збройних Сил України, а й соціально-політичних реалій сучасної України, стійкості суспільства й держави, лідерських якостей її керівництва.

Фахівцями з Національного університету оборону імені Івана Черняхівського було розроблено історичну періодизацію збройної агресії російської федерації проти України. Вона включала:

початковий період – окупація Автономної Республіки Крим, демонстраційні дії з розгортання угруповань військ (сил) на кордонах; дестабілізація російськими спецслужбами обстановки у східних та південних областях України (20 лютого – початок квітня 2014 року);

перший період збройного конфлікту на Сході України – подолання “гібридної агресії” російської федерації та активні дії по звільненню території Донецької і Луганської областей від російських терористичних осередків; початок двосторонніх домовленостей (початок квітня – 19 вересня 2014 року);

другий період – локалізація конфлікту, ведення стабілізаційної операції на Сході та Півдні України (з 19 вересня 2014 року). У межах кожного з періодів виділялися окремі етапи.

З метою всебічного й об’єктивного вивчення досвіду російсько-української війни, створення передумов для її наукового дослідження фахівцями Центру досліджень воєнної історії Збройних Сил України була продовжена робота над періодизацією сучасної російсько-української війни.

За участі Головного оперативного управління ГШ ЗС України та Головного управління розвідки Міністерства оборони України була розроблена періодизація **третього періоду** російсько-української війни, початком якого стало широкомасштабне вторгнення російських збройних сил 24 лютого 2022 року, а підготовка до широкомасштабного вторгнення (грудень 2021 року – 23 лютого 2022 року) відбувалася в рамках останнього етапу другого періоду збройної агресії.

Шляхом виділення найбільш значущих ознак воєнно-політичної, воєнно-стратегічної та оперативної обстановки було виділено декілька етапів третього періоду російсько-української війни.

Підготовчий етап широкомасштабної війни (грудень 2021 року – 23 лютого 2022 року) – охоплює основні заходи, які здійснювались політичним керівництвом Російської Федерації щодо розв’язування агресивної війни, заходи військово-політичного керівництва України щодо підготовки до відсічі російської агресії, стратегічне розгортання військ сторін.

Перший етап: перша стратегічна оборонна операція (24 лютого – квітень 2022 року) – вторгнення військ противника на багатьох напрямках з наміром реалізувати сценарій “блискавичної війни” та вирішити наступні завдання: захопити Київ, повалити

законну українську владу і встановити маріонетковий режим, охопити та ізолювати українські війська в зоні операції Об'єднаних сил, окупувати території сходу і півдня України для прокладання “сухопутного коридору” до Криму і Придністров'я. На цьому етапі оборонні дії угруповань військ Сил оборони України призвели до зриву стратегічної наступальної операції противника, не допустили захоплення столиці, не допустили захоплення противником переваги (панування) у повітряному просторі, зупинили просування російських військ на всіх напрямках. Військово-політичне керівництво України згуртувало міжнародну спільноту для економічної і дипломатичної ізоляції агресора й створило умови для отримання масштабної матеріально-технічної допомоги від держав партнерів.

Другий етап: друга стратегічна оборонна операція (травень – серпень 2022 року) – противник відмовився від першопочаткових планів, здійснив відведення і перегрупування військ та зосередив основні зусилля на остаточному захопленні Донецької і Луганської областей і утриманні окупованих територій. Водночас, противник втратив стратегічну ініціативу, суттєво зменшив інтенсивність ведення наступу на більшості напрямків. Сили оборони України позбавили противника контролю над північно-західною ділянкою Чорного моря. Заходи військово-політичного керівництва України (нарощування резервів, отримання МТД, ретельна підготовка і планування) створили умови для проведення стратегічної наступальної операції зі звільнення окупованих росіянами територій.

Третій етап: стратегічна наступальна операція (29 серпня – грудень 2022 року) – українські війська провели масштабну стратегічну наступальну операцію на Херсонському і Куп'янсько-Лиманському напрямках, в результаті якої було звільнено більшість окупованої території Харківської області, а на півдні України війська противника були відкинуті за бар'єрний рубіж р. Дніпро. Для зупинення наступу українських військ, збереження контролю над частиною окупованих територій України, поповнення втрат і нарощування резервів противник розпочав заходи з часткової мобілізації та розширення участі своїх приватних військових компаній у бойових діях. Загроза втрати контролю над окупованими територіями України змусила військово-політичне керівництво РФ оголосити про анексію Донецької, Луганської, Херсонської і Запорізької областей. Противник розпочав стратегічну повітряну наступальну операцію зі знищення критичної (енергетичної) інфраструктури України з метою позбавити українське населення рідності у відсічі російської агресії.

У рамках цієї періодизації фахівцями Центру досліджень воєнної історії Збройних Сил України було зібрано та узагальнено матеріали, проаналізовано події упродовж року війни, та на їх основі підготовлено воєнно-історичний нарис “Рік війни за свободу”.

У виданні розкрито воєнно-політичну, воєнно-економічну та воєнно-стратегічну обстановку, описано хід бойових дій, що відбулись на підготовчому та першому, другому і третьому етапах третього періоду російсько-української війни.

Матеріали нарису призначені для військових і цивільних фахівців у військовій галузі, оборонній та безпековій політиці, журналістів.

РОЗДІЛ І. ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП

1.1. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА ОБСТАНОВКА НАПЕРЕДОДНІ ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ В УКРАЇНУ

Події, що передували широкомасштабному вторгненню зс рф в Україну.

На початку ХХІ століття російська федерація, зміцнивши свій воєнний потенціал і авторитарний режим, стала претендувати на відновлення статусу наддержави, намагаючись посилити свій вплив на міжнародній арені та на формування основ сучасного світопорядку. Великодержавні претензії на гегемонію керівництво рф обґрунтувало існуванням “великої русскої цивілізації”, до якої зараховувало і “російськомовні” спільноти поза межами її державних кордонів. Політичною матрицею на відновлення впливу рф на пострадянському просторі стала ідеологема “русского мира”, основою якої є осучаснена радянська догматична формула “братніх східнослов’янських народів” із ієрархічною вищістю росії як “старшого брата”. Відповідно до положень “русского мира” Україна історично та цивілізаційно має входити в зону виключного впливу рф, перетворитися на тотально зрусифіковану та неповноцінну державу без власного суверенітету.

рф планувала збройне втручання на територію України заздалегідь, а перемога Революції Гідності 2014 року стала лише зручним приводом для прискорення реалізації цих планів. На фоні масових прозахідних протестів в Україні, які загрожували довгостроковим інтересам рф, у січні 2014 року у москві було розроблено документ “Про кризу на Україні”, що являв собою узагальнений і масштабний план дій з дестабілізації України і включення 12-ти її областей та м. Києва до складу рф¹.

Активна фаза російської агресії проти України розпочалася 20 лютого 2014 року із військової операції збройних сил рф по захопленню частини території України – Кримського півострова. Ця дата не заперечується навіть міністерством оборони рф, оскільки закарбована на відомчій медалі “За повернення Криму”. Між тим, лише наступного дня В. Янукович втік з Києва, а Постанова Верховної Ради України “Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України”, яка стала приводом для звинувачень з боку рф у нібито “антиконституційному заколоті в Україні”, була прийнята лише 22 лютого 2014 року.

Скориставшись складною внутрішньо-політичною ситуацією в Україні, у лютому-березні 2014 року російське командування перекинуло з території росії і кримських баз чф рф війська без розпізнавальних знаків (“зелених чоловічків”) та окупувала Кримський півострів. 2 березня 2014 року рада федерації рф дала офіційний дозвіл на застосування російських військ в Україні.

16 березня 2014 року на території українських АР Крим і м. Севастополя пройшов т.зв. “референдум”, апелюючи до результатів якого росія 18 березня 2014 року здійснила незаконну анексію Кримського півострова. Цей акт став лише першим кроком рф, спрямованим на підрив незалежності і суверенітету України. 2 квітня 2014 року росія денонсувала чотири міждержавні угоди, які регламентували перебування чф рф на території України.

¹ О кризисе на Украине (Совет нацбезопасности России) [План дій по дестабілізації України і включення 12 українських областей та м. Києва до складу Російської Федерації] (січень 2014 р.). – URL: [http://hai-puzhnyk.in.ua/doc2/2014\(01\).plan_putina.php](http://hai-puzhnyk.in.ua/doc2/2014(01).plan_putina.php)

Наступним етапом російської агресії стала спроба дестабілізувати ситуацію у східних і південних регіонах України з метою утворення на цій території квазі-держави “новоросія”. Ці плани були оприлюднені російським президентом в. путіним у ході телевізійної програми “Діалог з росіянами” на “першому каналі” російського телебачення 17 квітня 2014 року. Повній реалізації цих планів вдалося перешкодити, але російські регулярні війська та керовані рф незаконні збройні формування (НЗФ) окупували окремі райони Донецької та Луганської областей України.

Щоб припинити злочинне порушення територіальної цілісності України, відповідно до чинного законодавства, в.о. Президента України, Голова Верховної Ради України Олександр Турчинов 14 квітня 2014 року підписав Указ № 405/2014 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року “Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України”. Після якого розпочалося проведення Антитерористичної операції (АТО) під керівництвом керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України (СБ України).

12 червня 2014 року почалося постачання важкої бронетехніки з рф на український Донбас, а невдовзі російські регулярні війська відкрито вступили у конфлікт, завдаючи ударів зі своєї території та провівши вторгнення силами кількох батальйонних тактичних груп наприкінці серпня 2014 року.

За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), за період між серединою квітня 2014 року та серединою лютого 2015 року на Сході України щонайменше 5 тис. 665 осіб було вбито та 13 тис. 961 поранено¹.

Гостра фаза збройного протистояння на Донбасі, піками якої були події довкола Іловайська (серпень 2014 року) та Дебальцево (лютий 2015 року), мала своїм наслідком підписання Мінських домовленостей – перших (вересень 2014 року) та других (лютий 2015 року). Підписання цих документів та локалізація збройного конфлікту в зоні АТО/ООС були передусім “оперативно-стратегічною паузою” в російсько-українському протистоянні, яке сягало не тільки геостратегічних масштабів протистояння (росія-НАТО), але ледь не ціннісних глибин протистояння авторитаризму та демократії. В подібних умовах Україною було денонсовано значну кількість міждержавних, міжурядових та міжвідомчих угод, зокрема усі угоди щодо чорноморського флоту в мф рф, а Верховна Рада визнала росію державою-агресором.

Російська агресія призвела до жахливих гуманітарних наслідків. У результаті загинули понад 14 тис. осіб, майже 40 тис. отримали поранення (за даними ООН). Це число, зокрема включає 298 пасажирів, у тому числі 80 дітей, які стали жертвами терористичного акту 17 липня 2014 року, коли літак рейсу МН-17 Малайзійських авіаліній був збитий російськими військовими із ЗРК “Бук”, якого доправили на окуповану територію Донбасу з території рф.

Під тимчасовою російською окупацією перебувало майже 43,5 тис кв. км, або 7 % української території (АР Крим та м. Севастополь, а також окремі частини Донецької та

¹ Report on the human rights situation in Ukraine 1 December 2014 to 15 February 2015. // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. – 2015, 2 Mar – URL: <https://tinyurl.com/7nyfyvdc>

Луганської області). росія активно використовувала окуповані території України, номінально контрольовані “днр” та “лнр”, а також Крим та м. Севастополь, як плацдарм для повзучої експансії та підготовки подальшого наступу на українські землі. Зокрема, рф започаткувала внутрішню міграцію, щоби змінити етнічний склад Криму та збільшити частку населення, яке не проживало тут до його окупації росією. Наприкінці липня 2016 року президент путін своїм указом ліквідував “Кримський федеральний округ”, передавши Крим до південного фю рф в якості периферійного російського регіону. У лютому 2017 року президент рф путін підписав указ, про визнання документів, виданих на територіях “окремих районів Донецької і Луганської областей”. У липні 2019 року президент рф путін підписав указ, що дозволяв жителям Луганської та Донецької областей отримувати російські паспорти за спрощеною схемою.

На окупованих територіях панував страх і терор, окупаційна влада діяла репресивними методами і залякуваннями, системно і масово порушувала права і свободи людини. Критична ситуація у сфері прав людини в окупованому Криму була засуджена Резолюцією Генасамблеї ООН від 19 грудня 2016 року.

Мінські домовленості (Меморандум), підписані Тристоронньою контактною групою у вересні 2014 року відразу після вторгнення рф на Донбас та жорстоких боїв біля Іловайська, стали основою політичного врегулювання збройного конфлікту на сході України. Проте в подальшому вони постійно порушувалися рф, а саме:

російськими військами та підпорядкованими їм НЗФ було захоплено 8 ділянок території України загальною площею 1696 кв. км у районах, які відповідно до лінії, визначеної Меморандумом, повинні знаходитись на території, підконтрольній українському уряду;

наступ і захоплення російсько-терористичними силами 16–18 лютого 2015 року міста Дебальцеве та навколишніх населених пунктів (відразу після підписання Мінського комплексу заходів, який встановлював режим негайного та всеохоплюючого припинення вогню з 15 лютого 2015 року);

через неконтрольовану ділянку українсько-російського державного кордону із своєї території росія здійснювала, перекидання військ і найманців, постачання зброї, боєприпасів і пального на окуповану територію Донбасу для посилення підрозділів регулярних військ рф та підтримуваних нею НЗФ.

Відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН від 24 вересня 2014 року російські найманці підпали під кваліфікацію “іноземних бойовиків-терористів”. Вони склали значну частину рядового складу створених рф на Донбасі 1-го та 2-го армійських корпусів (АК), командний склад яких формувався з кадрових російських офіцерів і генералів.

Спеціальна моніторингова місія (СММ) ОБСЄ неодноразово інформувала світову спільноту про присутність на Донбасі озброєнь та військової техніки (ОВТ), що знаходилася лише на озброєнні армії рф. Всупереч Мінським домовленостям рф та підпорядковані російському командуванню НЗФ продовжували перешкоджати доступу СММ ОБСЄ до неконтрольованої ділянки кордону. рф єдина з держав-учасниць ОБСЄ блокувала розширення мандату Спостережної місії ОБСЄ на всю ділянку російсько-українського державного кордону, прилеглу до неконтрольованої урядом України території Донбасу.

Крім того, росія постійно вдавалась до таких “активних заходів” як шпигунство, кібератаки та дезінформаційні кампанії¹, щоб “розхитати” та деморалізувати українське

¹ Kong W., Marler T. Ukraine’s Lessons for the Future of Hybrid Warfare // The National Interest – 2022, November 25.
– URL: <https://tinyurl.com/3f6sb4bv>

суспільство, аби створити сприятливі передумови для свого широкомасштабного вторгнення.

30 квітня 2018 року Президент України підписав Указ “Про затвердження рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про широкомасштабну антитерористичну операцію на території Донецької та Луганської областей”. Того ж дня він, як Верховний Головнокомандувач ЗС України, підписав наказ “Про початок операції Об’єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії РФ на території Донецької та Луганської областей”. 30 квітня 2018 року розпочато операцію Об’єднаних сил (ООС).

Чергові президентські вибори в РФ були спеціально призначені на 18 березня 2018 року – річницю “приєднання” Криму до Росії, а сама тема “возз’єднання” стала центральною в передвиборчій кампанії Путіна, який, зокрема, проголосив Херсонес Таврійський “російською Меккою”.

Після окупації Криму РФ відбувався прогресуючий процес мілітаризації півострова та всього регіону Чорного і Азовського морів шляхом розбудови інфраструктури та збільшення числа військових кораблів. Незаконне будівництво Керченського мосту суттєво підвищило рівень загроз у регіоні. Міжнародне співтовариство схвалило низку резолюцій Генасамблеї ООН щодо мілітаризації АР Крим і м. Севастополя, а також частини Азовського та Чорного морів.

Черговий акт збройної агресії з боку РФ відбувся 25 листопада 2018 року у районі Керченської протоки проти кораблів ВМС України – двох малих броньованих артилерійських катерів “Бердянськ” і “Нікополь” та рейдового буксиру “Яни Капу”, що здійснювали плановий перехід з порту Одеси до порту Маріуполь.

26 листопада 2018 року Верховна Рада України, враховуючи різке загострення воєнно-політичної обстановки, наявну загрозу широкомасштабного вторгнення в Україну збройних сил РФ, ухвалила Закон України “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”. Цей закон у 10 областях та внутрішніх водах України Азово-Керченської акваторії запровадив воєнний стан терміном на 30 діб за умови, що протягом цього часу РФ не вдаватиметься до подальшого загострення ситуації.

7 лютого 2019 року Верховна Рада України ухвалила законопроект щодо закріплення у Конституції України курсу на членство України в Європейському Союзі та Північноатлантичному Альянсі. У такий спосіб було зафіксовано намір України стати повноправним членом європейської і євроатлантичної спільноти та незворотність курсу на членство в НАТО. 12 червня 2020 року Північноатлантична рада НАТО схвалила рішення про надання Україні статусу партнера Альянсу з розширеними можливостями.

Україна здійснила безпрецедентні кроки з метою знаходження шляхів мирного вирішення конфлікту, доклавши багато зусиль у виконання домовленостей лідерів країн Нормандського формату, досягнутих на Паризькому саміті 9 грудня 2019 року. Зокрема, надала численні пропозиції та ініціативи, в тому числі у рамках Тристоронньої контактної групи (ТКГ), задля повної імплементації досягнутих рішень на гуманітарному, безпековому та політичному напрямках. Попри всі зусилля української сторони, російська – продовжувала блокувати роботу ТКГ під різними приводами, відмовляючись фіналізувати навіть погоджені на експертному рівні рішення.

Формально з 27 липня 2020 року на Донбасі діяв черговий “режим повного припинення вогню”, за час якого кількість обстрілів зменшилася. Однак 3 березня 2021 року бойовики т.зв. “ДНР” заявили, що отримали дозвіл застосовувати “попереджувальний вогонь” на придушення і знищення вогневих позицій Збройних Сил

України”¹. Українська делегація в Тристоронній контактній групі з врегулювання ситуації на Донбасі, розцінила “цю заяву як загрозу одностороннього виходу рф з режиму припинення вогню та загрозу зриву виконання Мінських домовленостей”².

Порушення територіальної цілісності та недоторканності кордонів, погрози силою, втручання у внутрішні справи інших держав стали звичною практикою рф. Агресивна політика держави-агресора була спрямована не лише проти України. рф порушила територіальну цілісність Молдови та Грузії, заявляла про територіальні претензії та про готовність “захищати” російськомовне населення країн Балтії та Казахстану.

Практичну підготовку до подальшого вторгнення в Україну росія розпочала наприкінці березня – на початку квітня 2021 року. Тоді рф перекинула до кордонів України велику кількість ОВТ із західних та центральних районів рф, а також із східних регіонів країни та розмістила у Брянській і Воронежській областях рф (Західний військовий округ, ЗахВО) вздовж міждержавного кордону 28 батальйонних тактичних груп (БТГр).

30 березня 2021 року Верховна Рада на позачерговому засіданні ухвалила заяву щодо ескалації російсько-українського збройного конфлікту. У її тексті йшлося про те, що у вересні 2021 року в Білорусі плануються спільні білорусько-російські навчання, які становлять небезпеку для України та сприймаються як загроза ескалації міжнародного збройного конфлікту між Україною і РФ.

Суб’єкти воєнно-політичних відносин та їхні цілі

Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, а також результати всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року на його підтвердження створили необхідні правові й політичні передумови для становлення незалежної Української держави, а отже, і для утвердження України як повноправного суб’єкта міжнародних відносин. Разом з тим, справжній шлях набуття власної суб’єктності як держави, що здійснює самостійну внутрішню політику і є суверенною у міжнародних відносинах, Україна розпочала у наприкінці 2013 – початку 2014 років, коли російське керівництво категорично не сприйняло Революцію Гідності в Україні, анексувавши Крим та розгорнувши війну на українському сході, чим продемонструвало черговий раз своє ставлення до суб’єктності України, а також нехтування міжнародним правом. Розпочалася війна, масштаби та значення якої для міжнародної системи безпеки ще належить усвідомити та оцінити.

Епохальне підписання Угоди про асоціацію й Угоди про створення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС у 2014 році стало найбільш промовистим проявом суб’єктності України, починаючи з 1991 року. Разом з тим, ратифікація Нідерландами Угоди про асоціацію у 2017 році стала можливою лише завдяки рішенням глав держав та урядів членів ЄС від 15 грудня 2016 року про те, що Угода про асоціацію не передбачала надання Україні статусу кандидата на вступ до Євросоюзу, а також не містила зобов’язання щодо того, що Євросоюз або держави-члени забезпечать гарантії колективної безпеки або іншу військову допомогу чи підтримку Україні³.

¹ Ватажок ОРДО відмовився розкрити деталі наказу стріляти по ВСУ Україні // Українська правда. – 2021, 4 березня – URL: <https://tinyurl.com/3fy4sx22>

² «Посилення тиску»: Кравчук пояснив, чому Росія пішла на ескалацію конфлікту в Донбасі // Дзеркало тижня. – 2021, 03 березня. – URL: <https://tinyurl.com/mr4bxu56>

³ ЄС знайшов вихід з кризи щодо Угоди про асоціацію з Україною. Повний текст рішення // Європейська правда. – 2016, 15 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/4t597xh4>; Україна як цивілізаційний суб’єкт сучасності. Національна доповідь // Національна Академія наук України. – 2020, 24 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/4y4dm63z>

Незважаючи на вкрай складну воєнно-політичну обстановку, Україні до початку широкомасштабного російського вторгнення вдалося досягнути багатьох дипломатичних успіхів: від зміцнення відносин із партнерами по Євросоюзу і НАТО до утвердження української версії подій на сході України, від актуалізації кримського питання на глобальному рівні до просування наших товарів на зарубіжних ринках.

У відносинах Україна – НАТО спостерігався помірний прогрес. Альянс на світовій арені демонстрував чітку і послідовну підтримку та солідарність з Україною у протидії російській агресії. Своєю чергою, Україна зробила низку важливих кроків на євроатлантичному напрямі. 23 липня 2021 року набуло чинності рішення РНБО України “Про невідкладні заходи щодо поглиблення інтеграції України до Організації Північноатлантичного договору”, де містився план дій органів влади щодо активізації відповідних реформ¹. Було затверджено Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року². Українська сторона подала офіційний запит щодо приєднання до роботи Об’єднаного центру передових технологій з кібероборони НАТО в Таллінні. Україна і Грузія на рівні МЗС домовилися про співпрацю і координацію дій для наближення вступу до НАТО. Паралельно українська сторона проводила з державами-партнерами активну політико-дипломатичну кампанію з просування ідеї визначення євроатлантичних перспектив і надання Україні ПДЧ. Однак, у заяві за підсумками саміту НАТО у Брюсселі (14 липня 2021 року) члени Альянсу обмежилися традиційними деклараціями про євроатлантичне майбутнє України³. 15 листопада 2021 року генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг в інтерв’ю ЗМІ заявив: “У нас зараз немає консенсусу щодо запрошення України до повноцінного членства в НАТО”⁴. Отже, на євроатлантичному напрямі (як і на європейському) Україна перебувала у стані “стратегічної невизначеності”, не маючи чітко сформульованих перспектив приєднання до Альянсу.

На міжнародних майданчиках українська сторона намагалася спільно з державами-партнерами протистояти російському впливу, доводити до світової спільноти об’єктивну інформацію про дії країни-агресора та утримувати на актуальному порядку денному тему окупації Криму та частини Донбасу. Унаслідок активної позиції України та її союзників у травні 2021 року Комітет міністрів Ради Європи ухвалив рішення з вимогою до РФ відновити територіальну цілісність України, звільнити заручників, скасувати заборону Меджлісу. Згодом, у червні 2021 року аналогічну проукраїнську резолюцію ухвалила Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ). Українська делегація в ПАРЄ намагалася активно протистояти запуску “Північного потоку-2” та посиленню російського впливу в Європі. Своєю чергою, незважаючи на спротив росії, ПА ОБСЄ у червні 2021 року за

¹ Указ Президента України №307/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 червня 2021 року “Про невідкладні заходи щодо поглиблення інтеграції України до Організації Північноатлантичного договору” // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2021, 23 липня. – URL: <https://tinyurl.com/43n953p9>

² Указ Президента України №348/2021 Про Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2021, 11 серпня. – URL: <https://tinyurl.com/4b8pux98>

³ Заява за підсумками зустрічі на найвищому рівні у Брюсселі. Оприлюднено главами держав та урядів, які беруть участь у засіданні Північноатлантичної ради у Брюсселі 14 червня 2021 року // North Atlantic Treaty Organization. - 14 Jun. 2021 // <https://tinyurl.com/y6dcm343>

⁴ У НАТО немає консенсусу щодо членства України – Столтенберг // Радіо Свобода. – 2021, 15 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mddmcdp3>

ініціативою України ухвалила термінову резолюцію із засудженням анексії Криму і частини Донбасу та вимогами звільнити окуповані українські території, припинити блокування Керченської протоки.

Паралельно тривала протидія російській агресії в рамках ООН. До позитивних моментів слід віднести оприлюднення доповіді Генерального секретаря ООН “Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, Україна”, підготовленої на виконання попередньої резолюції ГА ООН. Президент України виступив на загальних дебатах 76-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. У грудні 2021 року ГА ООН ухвалила оновлені та посилені резолюції — “Ситуація з правами людини у тимчасово окупованих Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, Україна” і “Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, Україна, а також частин Чорного та Азовського морів”.

Цілком природно, що значна частина дипломатичних переговорів була пов’язана зі збільшеною агресивністю з боку РФ. Весняну хвилю ескалації 2021 року вдалося тимчасово збити – але лише до осені цього року, коли держава-агресор почала чергову концентрацію військ поблизу українського кордону, тим самим прямо шантажуючи Київ та західні столиці загрозою найбільшої воєнної ескалації на європейському континенті з часів Другої світової війни. Всупереч численним “прогнозам” російських та проросійських політиків і медіа-персон, в такій ситуації Україну ніхто не “кинув” – навпаки, західні партнери почали активно постачати Збройним Силам України сучасні зразки озброєння. У 2021 року Україна отримала від західних партнерів ПТРК, катери, безпілотники, зброю і боєприпаси на загальну суму майже 450 млн доларів¹.

Крім військової допомоги, від західних столиць Київ отримав і стабільну дипломатичну підтримку. Принцип “нічого про Україну без України” дотримувався неухильно. Напередодні і відразу після кожного раунду багаторівневих переговорів між Росією і США або іншими країнами НАТО відповідні політичні лідери і топ-чиновники Заходу обов’язково контактували зі своїми колегами в Україні.

Паралельно за 2021 рік вдалося зберегти і навіть посилити окремі санкції проти держави-агресора. Водночас було підготовлено і нові санкційні пакети, які мали бути задіяні в разі, якби Росія вирішила таки розпочати війну.

Тема Криму, починаючи ще з 2014 року, майже весь час перебувала в “тіні” подій на Донбасі. По суті, справа завжди обмежувалася лише констатацією того, що Росія захопила півострів незаконно, і що “Крим – це Україна”. Але в 2021-му Київ перейшов до проактивної політики в цьому питанні. Незважаючи на запеклий опір Росії, 23 серпня 2021 року був проведений установчий саміт Кримської платформи, участь в якому взяли 47 країн і міжнародних організацій. Створенням нового формату вдалося повернути тему деокупації Криму до міжнародного порядку денного. Був створений постійно діючий міжнародний механізм на рівні міністерств закордонних справ країн-підписантів підсумкової декларації саміту. Та й загалом, Україна ефективно використала святкування 30-річчя своєї незалежності, зібравши делегації з десятків різних країн. В якості ефективного інструменту “м’якої сили” був організований саміт перших леді і джентельменів.

Однією лише протидією Росії і боротьбою за повернення контролю над ОРДЛО і Кримом зовнішня політика України протягом 2021 року не обмежувалася. Звичайно,

¹ Україна 2021-2022: помірні досягнення, масштабні загрози. Україна-2021: провалу не сталося, прорив не вдався, очікування тривожні. Прогнози-2022 // Разумков. Центр. – 2022, січень. – URL: <https://tinyurl.com/bdzh5zu>

домінуючим залишалися європейський і євроатлантичний напрямки. Було виконано близько 60% всіх зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС, причому 25% – тільки в 2021-му. Був підписаний “авіаційний безвіз” – угода про відкрите небо між Україною та ЄС. Сім країн-членів Євросоюзу – понад чверть зі складу – підписали декларації про визнання європейської перспективи України.

“Стратегічна невизначеність” на європейському та євроатлантичному напрямі змушувала вище військово-політичне керівництво України почати створювати регіональні альянси, ініціювати відразу три нових міжнародних формати взаємодії в Балто-чорноморському регіоні: “Люблінський трикутник” з Польщею і Литвою, “Асоційоване тріо” з Грузією і Молдовою та українсько-турецьку “Квадригу”. Подібні “малі альянси”, на відміну від тих же ЄС і НАТО з десятками учасників, ставали у світі все більш популярними, оскільки дозволяли гнучкіше та більш оперативно реагувати на зовнішні виклики і пристосовуватися до вирішення конкретних завдань. Так, у “Люблінському трикутнику” Україна відновила історичні зв'язки з Польщею та Литвою, які залишались одними з головних друзів України у всій Європі, підтримували її інтеграцію в ЄС та протидію гібридній агресії РФ. В “Асоційованому тріо” Україна, Грузія та Молдова, які підписали угоди про асоціацію з ЄС, координували свої дії щодо подальшої євроінтеграції та взаємодії з Брюсселем. Нарешті, розвиваючи відносини з Туреччиною у форматі “Квадриги”, Україна отримала союзника в особі другої за силою армії в НАТО і потужної сили в Чорному морі, причому інтереси Києва і Анкари в плані протидії діям кремля в регіоні багато в чому співпадали.

Україна повернулася до колишньої багатовекторності, але в новому розумінні – з урахуванням фактору російської агресії.

У 2021-му вперше з'явилися і стратегічні документи у сфері міжнародної політики (Стратегія зовнішньополітичної діяльності, Азіатська та Африканська стратегії, стратегія публічної дипломатії та комунікаційна стратегія МЗС). Форуми українських послів за кордоном, які раніше формально проводилися в кращому випадку раз на два роки, стали щорічним і реальним робочим інструментом. Одне з поставлених послам завдань – просування українську продукцію в усіх регіонах світу.

Україна почала розвивати і принципово нові напрямки, зокрема на Африканському континенті та у Латинській Америці, продовжувала співпрацю з арабськими країнами – Катаром, ОАЕ, зокрема, у сфері продовольства, енергетики та інфраструктури.

Перспективи досягнення політичного рішення з врегулювання війни на сході України на початку 2022 року виглядали більш примарними, ніж раніше, а рамки процесу “врегулювання” не могли розширитися за межі стримування ескалації і локальних домовленостей. Загроза чергової фази масштабної ескалації, що досягла кульмінації наприкінці лютого 2022 року у разі збільшила ризики нападу значно потужнішого у військовому та економічному відношеннях противника. Тому **головним завданням** (метою, ціллю) України напередодні російського широкомасштабного вторгнення було подолання цих геополітичних викликів шляхом:

консолідації політичних еліт і всього суспільства навколо ідей спротиву зовнішній загрозі і привабливих та зрозумілих перспектив сталого розвитку України, а також ефективної й скоординованої діяльності влади та громадськості зі зміцнення обороноздатності, стійкості держави та суспільства, цілеспрямованого реформування сектору безпеки та оборони;

позбавлення росії її головної зброї — керованого хаосу — шляхом рішучих і скоординованих дій правоохоронних органів, СБ України, розвідувальних служб, проактивної комунікації влади з суспільством;

збереження належного рівня міжнародної допомоги Україні в забезпеченні інституційної, фінансової, енергетичної, економічної стійкості, здатності західних країн виступити єдиним фронтом проти намагань росії переглянути принципи та правила міжнародної безпеки;

послідовної інтеграції України в євроатлантичну систему безпеки¹.

росія та білорусь. росію часів “пізнього путіна” необхідно розглядати передусім як колишню супердержаву, яка страждає від постімперських фантомних болів² і прагне за допомогою штучної ідеології “русского міра” відродити свою імперію у форматі “СРСР 2.0”, передусім за рахунок України. Як писало американське видання Washington Post, за планами кремля, від України мала залишитися лише смуга території на Заході³. Інші країни колишнього СРСР розглядалися москвою в якості щонайменше союзників, які в подальшому мали перетворитися на сателітів та васалів (від білорусі та вірменії до казахстану та киргизії). Щодо таких країн як Молдова та Грузія росія розгорнула цілі “фронти” гібридної війни, де “невизнані держави” як Придністров’я, Південна Осетія та Абхазія виступають ключовими геостратегічними плацдармами агресії.

Відповідно, саме присутність незалежної України на карті Європи ламала всю концепцію “русского міра” як об’єднаної спільноти усіх східних слов’ян (“народів-братів”), усіх “православних” (під проводом рпц та за допомоги її відгалуження УПЦ(МП) й усіх “російськомовних” (“росія закінчується там, де закінчується російська мова”⁴) під турботливою опікою росії.

НАТО. В умовах наростання міжнародної кризи навколо російсько-українського конфлікту НАТО виступило платформою для координації дій союзників, як у сфері військової та політичної підтримки, так і у сфері санкційної політики. При цьому, всередині блоку існували певні розбіжності щодо оцінки воєнної загрози з боку росії та характеру відповіді на неї. Загалом країни НАТО розділилися на три табори. Країни Західної Європи на чолі з Німеччиною та Францією вважали накопичення росією військ на кордоні з Україною проявом дипломатії примусу НАТО до поступок коштом України. Друга група (країни Південно-Східної Європи) були переконані, що путін спробує повторити в Україні воєнну авантюру зразка 2014 року, однак він не піде на масштабне загострення конфлікту. І нарешті, третя група (США, Канада, Велика Британія, Польща та країни Балтії) очікувала повномасштабного вторгнення зс рф в Україну⁵. Відповідно, остання група була більш схильна кинути виклик агресивним діям путіна, в той час як Німеччина та Франція вагалися, адже були стурбовані збереженням своїх економічних відносин з росією.

¹ Україна 2021-2022: помірні досягнення, масштабні загрози Україна-2021: провалу не сталося, прорив не вдався, очікування тривожні прогнози-2022 Громадська думка про підсумки 2021р. // Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. – 2022. – URL: <https://tinyurl.com/2b7b73f3>

² Умланд А. Помилки західних Putinverstehers // Дзеркало тижня. – 2016, 22 січня. – URL: <https://tinyurl.com/22sc4arw>

³ Самигін Д. Півроку війни: як Росія інформаційно супроводжує вторгнення в Україну // Дзеркало тижня. – 2022, 28 серпня. – URL: <https://tinyurl.com/y5c6ehb2>

⁴ Марусик Т. «Росія закінчується там, де закінчується російська мова». Але не для нинішньої влади України? // Радіо Свобода. – 2021, 22 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/52uwmdyt>

⁵ Shane Harris, Karen DeYoung, Isabelle Khurshudyan, Ashley Parker and Liz Sly. Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion // Washington Post. – 2022, 16 August. – URL: <https://tinyurl.com/2p98au6r>.

У відповідь на розгортання російських військ поблизу кордонів із Україною НАТО здійснило ряд кроків для зміцнення свого східного флангу, від Балтії до Болгарії. Ключову роль у цих зусиллях відіграли Сполучені Штати як головний провайдер безпеки у Європі. Напередодні вторгнення росії в Україну, США збільшили військову присутність в Європі з 74 тис. до 100 тис. осіб, щоб, з одного боку, “заспокоїти союзників”, а з іншого, – відлякати росію.

НАТО закликала росію продемонструвати прозорість щодо нарощування своєї військових спроможностей, забезпечити деескалацію та знизити напруженість¹, попереджаючи про наслідки в економічній та політичній сфері, якщо вона наважиться на агресивні дії проти України. Водночас НАТО залишалося відкритим до діалогу з росією для обговорення питань стратегічної стабільності. При цьому НАТО зайняло консолідовану та принципову позицію щодо вимог москви про нерозширення альянсу на схід, заперечивши можливість росії втручатися у суверенне право України чи інших країн самим визначати свій зовнішньополітичний курс. НАТО продовжувало надавати практичну підтримку Україні, щоб остання могла захистити себе від агресії.

Напередодні вторгнення **Європейський Союз** залишався ключовим міжнародним партнером України, надаючи їй системну допомогу у забезпеченні внутрішньої стійкості, макроекономічної стабільності та імплементації Угоди про асоціацію як дорожньої карти реформ, необхідних для підготовки нашої держави до майбутнього вступу в ЄС.

Протягом 2021 – початку 2022 років тривав активний діалог Україна-ЄС, було проведено ряд спільних заходів, укладено пакет важливих угод, які поглиблювали контакти Києва і Брюсселя. Головною подією став XXIII Саміт Україна-ЄС (12 жовтня 2021 року), під час якого ухвалено низку важливих документів².

На треку європейської інтеграції зусилля України були спрямовані на створення та розширення серед країн-членів ЄС “плацдарму підтримки” надання чіткої перспективи членства України в ЄС. З цією метою були підписані двосторонні декларації з сімома країнами ЄС. 8 жовтня 2021 року Верховна Рада ухвалила заяву “Про пріоритетні питання інтеграції України до ЄС”, в якій закликала ЄС визнати перспективу членства України в Євросоюзі³.

З іншого боку, у 2021 року поглибилася політико-дипломатична криза у відносинах Брюсселя та москви. Провальним виявився візит до росії Високого представника ЄС Жозепа Борреля у лютому 2021 року Відтак, контакти ЄС і рф сягнули найнижчої позначки в історії двосторонніх відносин. Конфронтація посилилася через взаємні політичні демарші. ЄС ухвалив нові жорсткі резолюції щодо рф. Черговим фрагментом конфронтації стало інспірування кремлем енергетичної кризи в Європі та міграційного конфлікту на кордонах ЄС (за допомогою білоруського режиму, підконтрольного москві). ЄС попереджав москву про економічні наслідки розширення її агресії проти України, приступивши до розробки та координації серед країн-членів “жорстких і комплексних” санкцій проти росії, які були запроваджені кількома пакетами у перші місяці після 24 лютого 2022 року.

¹ Joint press point with NATO Secretary General Jens Stoltenberg and the Chancellor of the Federal Republic of Germany, Angela Merkel // North Atlantic Treaty Organization. – 2021, 19 November. – URL: <https://bit.ly/3Br2v6U>.

² EU-Ukraine summit, Kyiv, Ukraine, 12 October 2021 // European Council. – 2021, 12 October. – URL: <https://tinyurl.com/2xe2vtyh>

³ Про Заяву Верховної Ради України щодо пріоритетних питань інтеграції України до Європейського Союзу // Верховна Рада України. – 2021, 8 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/8jw3p4kt>

США. Після суперечливого періоду президентства Д. Трампа розпочався процес динамічного поглиблення та зміцнення стратегічного партнерства України зі Сполученими Штатами. Під час візиту Президента Володимира Зеленського до США 1 вересня 2021 року була підписана спільна заява із президентом США Джо Байденем щодо стратегічного партнерства України та США. Також було укладено ряд угод, серед яких слід виокремити Угоду про стратегічні засади оборонного партнерства, спрямовану на зміцнення військового потенціалу України, прискорення реформ у сфері оборони. У листопаді 2021 року сторони оновили Хартію стратегічного партнерства та відновили роботу Комісії стратегічного партнерства¹. Водночас помітно активізувався діалог на урядовому та парламентському рівнях, поглибилося співробітництво у сфері безпеки та оборони, відбулися ряд спільних військових навчань.

До самого початку широкомасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року США намагалися, з одного боку, попередити ескалацію конфлікту та привернути увагу світу до агресивних планів путіна, а з іншого – надати Україні необхідну допомогу для збройної відсічі агресії. При цьому, головним стратегічною ціллю Вашингтону були уникати прямого військового зіткнення між заходом та росією, що могло призвести до третьої світової війни. Відтак, напередодні 24 лютого 2022 року президент США Джо Байден відкинув можливість розгортання американських військ на території України для запобігання потенційному вторгненню росії. Водночас США заявило про моральне та юридичне зобов'язання захищати кожен дюйм території союзників по НАТО у разі нападу РФ та готовність відправити додаткові сили та засоби для посилення східного флангу НАТО. Поряд із цим, США разом із союзниками забезпечило надання нашій державі критично важливої військової допомоги, яка хоча і не змогла знеохотити росію від вторгнення, зіграла важливу роль у зриві первісних планів противника на першому етапі широкомасштабної агресії.

Геополітичні цілі США щодо України найкраще сформулював президент Байденем у спеціальному зверненні, виголошеному 15 лютого 2022 року, напередодні очікуваного вторгнення: “Це більше, ніж про росію і Україну, це про захист того у що ми віримо – за майбутнє, яке ми хочемо для цього світу, за свободу і право країн обирати свою долю, право народів обирати своє майбутнє. Це про те, що країни не повинні силою змінювати кордони своїх сусідів”².

Велика Британія. Стратегічно партнерство України та Великої Британії розбудовувалося на основі підписаної у жовні 2020 року Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство. Активно тривав також політико-безпековий діалог. Було укладено масштабну (£1,7 млрд.) українсько-британську рамкову угоду щодо кредитної підтримки розвитку спроможностей ВМС України³.

З початку міжнародної кризи навколо розгортання російських військ поблизу кордону з Україною Велика Британія взяла на себе роль лідера у мобілізації підтримки України у “Старому світі” на тлі агресивних дій РФ. Лондон на практиці продемонстрував свою здатність без жодних зволікань надавати практичну допомогу у зміцненні обороноздатності та посилення економічної стійкості нашої держави перед обличчям

¹ Хартія стратегічного партнерства США – Україна // U.S. Embassy in Ukraine. – 2021, 10 November. – URL: <https://tinyurl.com/zt4wwc2y>.

² Remarks by President Biden Providing an Update on Russia and Ukraine // White House. – 2022, 15 February. – URL: <https://tinyurl.com/uhzpsk77>.

³ Україна і Британія домовились будувати військові кораблі та бази. Що відомо // BBC Україна. News. – 2021, 23 червня. – URL: <https://tinyurl.com/2rjxu3c4>.

російської загрози. Видатну історичну роль у цих зусиллях відіграв прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон, який ще задовго до вторгнення позначив захист України як стратегічний інтерес Заходу та закликав до консолідованої відповіді останнього на агресію рф¹. У своїх заходах задля стримування агресії рф Джонсон запропонував комбінацію санкцій з військовою рішучістю та заходами дипломатії. Він закликав Європу активно готуватися до глибокого потрясіння, попереджаючи про глобальні наслідки вторгнення – “катастрофу для всього світу”².

Виходячи з британського історичного досвіду часів Другої світової війни, Джонсон ще на підготовчому етапі окреслив масштаб загрози – планування путіним найбільшої війни в Європі з 1945 року. Він найбільш точно серед європейських лідерів окреслив воєнно-політичні цілі рф у війні проти України.

Велика Британія була чи не єдиною західною країною, яка до кінця вірила у здатність України чинити опір російській агресії. І саме уряд Джонсона в останні місяці перед вторгненням намагався сформувати коаліцію у Європі на підтримку України. Так, Лондон у лютому 2022 року приєднався до трикутника Україна–Велика Британія–Польща, як нової міжнародної платформи для зміцнення безпеки та розвитку торгівлі у Східній Європі. Хоча це об'єднання не передбачало спільного захисту чи інших безпекових гарантій, в умовах широкомасштабної війни воно стало ще одним майданчиком для генерування допомоги Україні.

Німеччина і Франція. Після анексії рф криму та початку конфлікту на сході України у 2014 році Німеччина та Франція взяли на себе роль посередників у врегулюванні російсько-українського конфлікту в рамках Нормандського формату. Водночас їхня зовнішня політика була спрямована на стримування агресивних планів кремля шляхом поєднання елементів санкційного тиску, економічного залучення та прихованої політики умиротворення, що в певних рисах нагадувала сумнозвісний досвід 1938 -1939 років.

Намагаючись, “не спровокувати росію”, Берлін до 24 лютого 2022 року забороняв постачати зброю власного виробництва для захисту територіальної цілісності України, а також блокував відповідні постачання інших партнерів, зловживаючи механізмами НАТО. Німеччина багато років послідовно блокувала просування України до членства в НАТО, наклавши своє вето на надання Україні та Грузії Плану дії щодо членства в НАТО на Бухарестському саміті 2008 року, який розв'язав руки рф для вторгнення в Грузію.

Довгий час Німеччина будувала свої відносини з Україною крізь призму двосторонніх відносин з росією і не сприймала Україну як повноцінного суб'єкта геополітики. Уряд Ангели Меркель після анексії Криму побудував спільно з рф “Північний потік-2”, тим самим розчистивши шлях кремлю до нападу на Україну без загрози для російських енергетичних поставок у ЄС. Водночас відхід Ангели Меркель з політичної сцени наприкінці 2021 року став одним із факторів, який вплинув на кінцеве рішення путіна щодо початку повномасштабної війни проти України.

Новий коаліційний уряд соціал-демократа Олафа Шольца, який прийшов до влади у середині грудня 2021 року, хоча і висловлював занепокоєння щодо переміщення російських військ до кордону з Україною та попереджав рф про наслідки нового витка агресії, до 24 лютого 2022 року так і не надав практичної допомоги Україні. При цьому

¹ West must choose between Russian gas and supporting Ukraine, PM warns // Guardian. – 2021, 15 November. – URL: <https://bit.ly/3hnME2b>.

² Prime Minister's Questions (PMQs) - 15 December 2021 // Youtube. – 2022, 15 December. – URL: <https://tinyurl.com/c3cy2cj4>; Борис Джонсон: Вторгнення Росії до України стане катастрофою для всього світу // Українська правда. – 2022, 15 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/mvz3evsx>.

німецька сторона озвучувала дві головні причини: загальний німецький пацифізм та історична провина Німеччини за вбивство десятків мільйонів людей у Східній Європі під час Другої світової війни, а також заклики вирішувати всі “суперечності” між Україною та рф лише шляхом переговорів. Наглядною ілюстрацією такої бездіяльності стали обіцяні Берліном 5 тис. шоломів, які так і не встигли прибути до Києва до початку широкомасштабного вторгнення.

Німеччина демонструвала свою готовність до “конструктивного діалогу” з росією як в рамках Нормандського формату, так і на двосторонньому рівні. Спроби уряду Олафа Шольца застосувати свій ключовий елемент тиску – “Північний потік-2” – у переговорах з путіним, щоб відмовити його від агресивних планів проти України, не увінчався успіхом. Поступово в новому німецькому уряді з’явилося усвідомлення того, що будівництво газопроводу “Північний потік – 2” було геополітичною помилкою¹.

Тільки після визнання путіним незалежності ОРДЛО німецький уряд вирішив призупинити сертифікацію “Північного потоку – 2”. Втім напередодні вторгнення рф Німеччина залишалася найбільш залежною від росії в плані енергопостачань і торгівлі, що робило її позицію щодо України вкрай непевною.

Франція на тлі наближення президентських виборів і традиційних спроб Макрона зблизитися з росією теж не виглядала обнадійливо для нашої держави як потенційний лідер нормандського посередництва. На фоні загострення воєнно-політичної обстановки навколо України Франція найактивніше виступала за діалог з врахуванням “законних інтересів” росії як великої держави. Показовим у цьому виявився візит французького лідера 8 лютого 2022 року до Києва, куди він прибув лише після переговорів із путіним у москві, продемонструвавши тим самим пріоритетність росії над Україною у зовнішній політиці Парижа. Переговори в кремлі виявилися безрезультатними. Це була сьома зустріч президентів Франції та рф, не враховуючи 16 телефонних розмов².

Ультимативні вимоги росії щодо нерозширення НАТО, зазнали різкої критики з боку **Швеції** та **Фінляндії**, які дотримувалися традиційного нейтралітету. У січні 2022 року і президент Фінляндії Саулі Ніністо, і прем’єр-міністр Санна Марін наполягали на праві Фінляндії вирішувати, до яких союзів вона може приєднатися³. Стокгольм висловив таку ж позицію, що тільки шведський народ має вирішувати, чи повинна Швеція вступати в НАТО. Російські загрози викликали дискусію в обох країнах, чи варто їм подавати заявку на членство в НАТО. 13 січня збройні сили Швеції оголосили про введення військ на стратегічний острів Готланд у відповідь на незвичайну військову активність росії⁴.

Серед країн **Центрально-Східної Європи** найбільш однозначну й послідовну позицію в обстоюванні державного суверенітету і територіальної цілісності України і – ширше – в цивілізаційному протистоянні України й росії займали Польща й країни Балтії – Литва, Естонія й Латвія. Це проявилось, серед іншого, у послідовному акцентуванні необхідності запровадження й посилення санкцій проти країни-агресора та у визнанні ними нагальної потреби у всебічній допомозі Україні, зокрема й озброєнням.

¹ Міністр економіки Німеччини назвав “Північний потік-2” помилкою // Українська правда. – 2021, 18 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/mu62uty5>.

² Сидоренко С. Макрон з переворотом: як лідер Франції спробував сподобатися Путіну, але не зрадити Україну // Європейська правда. – 2022, 9 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/46up54t4>.

³ Russia Is Pushing Finland and Sweden Toward NATO // Bloomberg. – 2022, 19 January. – URL: <https://tinyurl.com/36dk9cuy>.

⁴ Sweden boosts patrols on Gotland amid Russia tensions // Reuters. – 2022, 13 January. – URL: <https://tinyurl.com/2z86xebv>.

Найбільшу активність у підтримці України проявляла **Польща**. З 2014 року на усіх міжнародних майданчиках Республіка Польща рішуче відстоювала необхідність посилення тиску на РФ з метою відновлення територіальної цілісності України у міжнародно визнаних кордонах. У період, що передував широкомасштабній агресії РФ, відбувалися регулярні контакти українських та польських високопосадовців на всіх рівнях. Незважаючи на спільні безпекові та зовнішньополітичні інтереси, тісну співпрацю в різних сферах від економіки до культури довгий час джерелом напруги між двома державами було питання спільного минулого. В травні 2021 року Президент України Володимир Зеленський за підсумками зустрічі з президентом Анжеєм Дудою у Варшаві заявив: “Історичні питання, які існують між двома країнами, невдовзі будуть вирішені, оскільки цього прагнуть обидві сторони”¹.

У цілому ж напередодні широкомасштабного вторгнення, на думку експертів, відносини України і Польщі стали більш прагматичними. Головні виклики для двох держав у 2022 році пов’язувалися з діями Росії. Те, що біля кордонів України спостерігалася концентрація російських військ, тривожило Польщу, яка побоювалася сценарію воєнного конфлікту і нового нападу Росії на Україну².

Тема російської загрози та безпекової ситуації в регіоні була предметом двосторонніх консультацій на найвищому рівні під час робочого візиту Президента України В. Зеленського у Польщу 20-21 січня 2022 року³. Тоді було домовлено про створення спеціального каналу зв’язку між двома президентами. Сторони надіслали чергове повідомлення про високу ціну, яку Росія заплатить у разі агресії проти України. Варшава заявила, що розглядає можливість надання Києву військової допомоги⁴. Напередодні російсько-української війни даний візит мав важливе воєнно-політичне значення, оскільки значною мірою врегулював важливі питання українсько-польської взаємодії.

У липні 2020 року Литва, Україна та Польща створили новий політичний формат “Люблінський трикутник”, покликаний посилити спільні дії трьох держав зокрема у питаннях безпеки, оборони, енергетики, протидії кіберзагрозам та ін. У рамках цього формату зустрічались міністри закордонних справ трьох країн, які підписали дорожню карту, а також керівники відомств із питань національної безпеки і парламентарі трьох держав⁵. Формування “Люблінського трикутника” спиралося як на давній історичний досвід співжиття трьох народів в рамках Речі Посполитої у ранній модерний час, так і на останній військовий формат співпраці між Литвою, Польщею, Україною, що триває з 2016 року у рамках об’єднаної литовсько-польсько-української миротворчої бригади – “ЛитПолУкрБриг” зі штабом у польському місті Люблін.

20 грудня 2021 року у с. Гута Івано-Франківської області відбулась тристороння зустріч президентів України Володимира Зеленського, Литви Гітанаса Науседа і Польщі Анжея Дуди. На цьому першому саміті у форматі “Люблінського трикутника” лідери обговорили спільні проблеми, зумовлені діями Росії, а також ухвалили заяву із засудженням

¹ Іщенко Н. Отруєння минулим: чому Україна та Польща не можуть вийти з історичного конфлікту // Європейська правда. – 2021, 16 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3vhmvuju>.

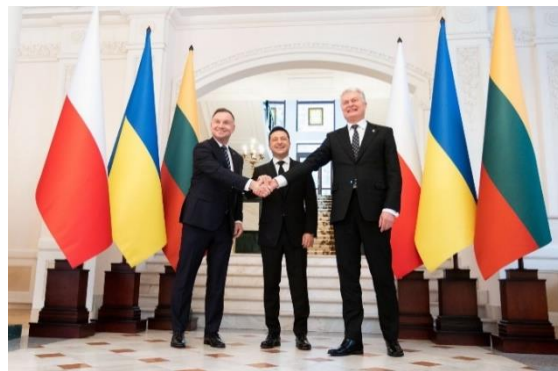
² Терещук Г. Відносини України і Польщі у 2021 році. Виклики на рік прийдешній // Радіо Свобода. – 2021, 29 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/5yvrw8be>.

³ Зеленський і Дуда проведуть переговори у Польщі 20-21 січня // Європейська правда. – 2022, 18 січня. – URL: <https://tinyurl.com/yc48j3s7>.

⁴ Зеленський у Польщі обговорив із Дудою питання безпеки, візит триває // Новинарня. – 2022, 21 січня. – URL: <https://tinyurl.com/4j84k56v>.

⁵ Терещук Г. Зустріч президентів Люблінського трикутника. Литва-Польща-Україна: спільна історія, спільна боротьба проти агресії Росії // Радіо Свобода. – 2021, 20 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/2cacet72>.

дій останньої, підтримкою євроатлантичних прагнень України та визначенням пріоритетних напрямків взаємодії між трьома країнами у безпековому секторі. Позиція трьох президентів щодо посилення присутності російських військ біля українського кордону звучала на саміті “Люблінського трикутника” дуже чітко і недвозначно: безпека України є фундаментальним питанням, ЄС і НАТО мають запобігти агресивному нападу росії.

Напередодні вторгнення далеко не простими були міждержавні відносини України з **Угорщиною**. З 2014 року Будапешт засудив незаконну окупацію рф Криму та російську агресію на сході України, а також підтримала санкційні заходи, запроваджені ЄС проти рф¹. Поряд із цим, в українсько-угорських відносинах виникло ряд проблем, які мали тенденцію до періодичного загострення. Це було пов’язано з вимогами Будапешта щодо запровадження подвійного громадянства та надання автономії для угорців Закарпаття. У вересні 2017 року новим джерелом напруги став закон України про освіту, який передбачав, що в школах нацменшин навчання рідною мовою залишиться лише у 1-4 класах. В Будапешті оцінили закон як наступ на права угорської нацменшини на Закарпатті. Це спричинило т. зв. “освітній” конфлікт. У відповідь угорська сторона розпочала блокувати проведення засідань комісії Україна-НАТО на рівні міністрів та лідерів держав, що відбувається й дотепер. Конфлікт загострився після того, як у квітні 2019 року Верховна Рада України ухвалила закон про функціонування української мови як державної, який Будапешт назвав неприйнятним. Під час парламентських (2019) і місцевих виборів (2020) угорські політики та посадовці особи здійснювали пряме втручання в внутрішні справи України шляхом участі в агітації на користь проугорських кандидатів².

На фоні погіршення відносин Угорщини з Україною, відбувалося поглиблення співпраці Будапешта з москвою. Одним із прикладів останньої стала домовленість Угорщини з росією про постачання газу в обхід України. Відповідну угоду сторони уклали у вересні 2021 року³.

Серед країн Центрально-Східної Європи важливого значення для України набули відносини з **Чехією**. Остання була і залишається нашим надійним партнером на міжнародній арені, насамперед у відстоюванні суверенітету і територіальної цілісності України та протидії російській агресії, підтримці євроінтеграційного та євроатлантичного курсу нашої держави та наданні допомоги у проведенні реформ. Принципово важливо, що у 2017 році Прага зняла всі бар’єри на військово-технічну співпрацю з нашою державою.

Туреччина. Кардинальна зміна у 2014 році геополітичної ситуації, внаслідок анексії рф Криму, російською агресією на сході країни та загостренням безпекової ситуації в Чорноморському регіоні, призвела до перегляду Україною політики щодо Туреччини, яка вийшла на одну з перших сходинок зовнішньополітичних пріоритетів України.

Зі свого боку Туреччина, у зв’язку з кризою у відносинах із росією, також поглибила свій діалог з Україною, проявивши інтерес до розвитку донедавна чутливих напрямків

¹ Політичне співробітництво між Україною та Угорщиною // Посольство України в Угорщині. – 2022, 19 липня. – URL: <https://tinyurl.com/msd82x2v>.

² Україна-Угорщина: які конфлікти виникали між державами у 2014-2020 роках // Слово і діло. Аналітичний портал. – 2020, 29 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/ak7ucf6f>.

³ Ерман Г. Чому в Угорщини така політика щодо України і чи можна її змінити // BBC News Україна. – 2022, 11 серпня. – URL: <https://tinyurl.com/2pfcns9f>.

двосторонніх відносин, зокрема енергетичної та військово-технічної співпраці. Це спонукало до інтенсифікації політичного діалогу на найвищому рівні: зустрічі президентів України та Туреччини стали регулярними кожні півроку, відновилися переговори щодо зони вільної торгівлі, які завершилися підписанням відповідної угоди 3 лютого 2022 року, та активізацією ширшої економічно-торговельної співпраці¹.

У жовтні 2020 року під час візиту Президента Зеленського до Турецької Республіки було започатковано якісно новий етап в історії військово-технічного та оборонно-промислового співробітництва. Спільна заява, підписана президентами 16 жовтня 2020 року, містила положення про підтримку Туреччиною перспективи членства України у НАТО та створення нового формату українсько-турецького діалогу з політико-безпекових питань – щорічні зустрічі міністрів закордонних справ і міністрів оборони за формулою “два плюс два” (“Квадрига”)². 14 грудня 2020 року вперше в історії Міністерства оборони України було підписано низку прямих зовнішньоекономічних угод на постачання товарів військового призначення, а саме на передачу турецькими компаніями технологій та укладено домовленість про виробництво корветів і ударних безпілотних авіаційних комплексів для потреб Збройних Сил України³.

Починаючи з 2014 року, Туреччина займала послідовну позицію щодо підтримки територіальної цілісності та суверенітету України, невизнання незаконної окупації рф Кримського півострова. Водночас Анкара відмовилася запроваджувати західні санкції проти Москви, з огляду на власні економічні інтереси у відносинах з рф. Зберігаючи паритет у стосунках з Росією та Заходом, Туреччина намагалася водночас реалізовувати власні геополітичні амбіції у Чорноморському басейні та у цілому на пострадянському просторі, через зміцнення міждержавних та блокових зв'язків з Азербайджаном, Грузією і Україною. В цьому заключався прагматизм та багатовекторність політики Туреччини.

Напередодні широкомасштабного вторгнення Росії в Україну позиція Туреччини визначалась її регіональними інтересами та спиралась на активну посередницьку політику, спрямовану на зниження градусу напруженості у відносинах між Україною та рф, спроби запобігти розширенню російської збройної агресії проти України. Так, в інтерв'ю журналістам 29 листопада 2021 року, під час саміту Організації економічного співробітництва в Ашгабаді президент Туреччини Реджеп Тайп Ердоган заявив, що його країна виступає за збереження миру в російсько-українських відносинах, використовуючи свої контакти з обома сторонами, та висловив сподівання, що “регіон не перетвориться на зону бойових дій і там запанує мир”⁴.

20 січня 2022 року Ердоган заявив, що в ході свого візиту в Україну “сподівається закласти підґрунтя основ надійного миру в регіоні”. Він застеріг президента рф Путіна від

1 Володимир Зеленський. Угода про зону вільної торгівлі між Україною й Туреччиною є результатом трьох десятиліть співпраці й дружби двох країн // Офіційне інтернет-представництво Президента України – 2022, 03 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2p8w6xth>

2 Зеленський розпочав офіційний візит до Туреччини // Лівий берег – 2020, 16 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/46u86zjn>

3 Рада ратифікувала військову угоду між Україною і Туреччиною про співпрацю за 21 напрямком // Ukrainian Military Pages – 2021, 18 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/4hsj28fb>

4 Ердоган: Туреччина готова стати посередницею між Києвом та Москвою // Радіо Свобода – 2021, 29 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/yysw4p>

вторгнення в Україну, заявивши, що не вважає такі дії “реалістичним варіантом”¹. Разом з тим, розвиток подій засвідчив, що зусилля Туреччини, спрямовані на запобігання війни та посередництво у відносинах між РФ та Україною, не принесли бажаних результатів.

Стійке економічне й технологічне зростання **КНР** упродовж вже понад чотирьох десятиліть перетворило її на другу економіку світу. Такий багато в чому феноменальний економічний стрибок став підґрунтям і для нових геополітичних цілей.

На глобальній арені ключовими цілями Китаю виступали:

використання переваг глобалізації для здійснення зовнішньоекономічної експансії; послаблення позиції США, особливо в Східній та Південній Азії;

недопущення формування повноцінного воєнно-стратегічного альянсу між США та країнами АТР, які мають тісні відносини з Вашингтоном (наприклад Японія, Тайвань, Південна Корея);

посилення своєї ваги в рамках форуму АСЕАН+Китай та інших багатосторонніх форматах у Південно-Східній Азії та АТР;

перетворення Китаю в центр інтеграції в Східній Азії;

недопущення втягнення в будь-які збройні конфлікти.

Фінансовий та технологічний потенціал КНР зробив його доволі привабливим партнером з точки зору ринку, можливості одержання інвестицій тощо. Китайський бізнес став всепроникним явищем, інвестуючи в подекуди доволі ризикові проекти. Україна в цьому контексті швидко перетворилася на об’єкт економічних зусиль з боку китайського капіталу в рамках проекту “Один пояс, один шлях”, а також Ініціативи “16+1”, що мали геостратегічне значення для посилення впливу Китаю на Євразійському континенті.

КНР не визнала анексії Криму і фактично призупинила всі фінансові та торговельні операції з півостровом. Водночас Пекін не приєднався до західних санкцій і продовжував розвивати з росією стратегічні відносини на всіх рівнях. Китай продовжував дотримуватися принципу відстороненості від конфліктів і у випадку з Україною демонстрував свій підхід, який можна назвати як “економіка – основа, політика – похідне”. Україна, в свою чергу, надавала великого значення розвитку тісного стратегічного партнерства з Китаєм, який за підсумками 2020 року став найбільшим торговельним партнером України.

З початком масового накопичення російських військ поблизу кордону з Україною контакти між путіним та Сі Цзіньпіном набули особливої ваги. Китайська офіційна преса майже повністю мовчала щодо ситуації. Хоча при цьому китайські медіа не висловлювали й підтримку росії.

Під час віртуального саміту 15 грудня 2021 року лідер КНР Сі Цзіньпін, за повідомленням кремлівських ЗМІ, висловив підтримку вимог путіна щодо надання т.зв. “гарантій безпеки” для росії². 27 січня 2022 року під час телефонної розмови міністра закордонних справ КНР Ван Ї та держсекретаря США Ентоні Блінкена китайський представник висловився в тому плані, що “обґрунтована стурбованість з боку росії безпекою має бути розв’язаною...”³. Таке непряме підігрування росії і агресивній

¹ Ердоган, який застеріг Росію від нового вторгнення в Україну, приїде до Києва в лютому // Радіо Свобода – 2022, 21 січня. – URL: <https://tinyurl.com/yeymbmmr>

² Поддержка гарантий безопасности РФ и встреча в Пекине // ТАСС. – 2021, 15 декабря. – URL: <https://tinyurl.com/yeyshhz6>

³ Wang Yi Speaks with U.S. Secretary of State Antony Blinken on the Phone at Request // Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. – 2022, 27 January. – URL: <https://tinyurl.com/mvcfhj7p>

дипломатії путіна в цілому слугувало китайським інтересам – відвернення стратегічного фокусу від КНР.

Участь російського лідера в церемонії відкриття Олімпіади-2022 в Пекіні стала лише ширмою для проведення іншого ключового заходу – підписання “Спільної заяви КНР та РФ про міжнародні відносини, які вступають в нову епоху, та глобального сталого розвитку”, опублікованої 4 лютого 2022 року¹.

Таким чином, траєкторія китайської зовнішньої політики визначалася спрямованістю на підтримку росії на шляху до послаблення Заходу, пошуку у цьому зв’язку нових економічних можливостей, посилення своєї геополітичної ваги, використовуючи фактор росії. У цих завданнях Україна фігурувала радше як спірна територія, а не як повноцінний суб’єкт геополітики.

Воєнно-політичні рішення, події, процеси, їх сутність.

Україна та її партнери. Воєнно-політичні виклики, що стояли перед Українською державою напередодні вторгнення

2021 рік пройшов для України під впливом двох головних негативних чинників – пандемії COVID-19 та російської збройної агресії. Але якщо вплив пандемії, попри поширення нового штаму вірусу, поступово зменшувався, а економіка та суспільство – поступово адаптувалися, то чинник російської агресії, навпаки, демонстрував стійку тенденцію до зростання, і на кінець року набув вигляду готовності рф до широкомасштабного вторгнення в Україну. Загроза масштабної ескалації російсько-українського конфлікту була не лише визначальним чинником впливу на стан національної безпеки впродовж 2021 року, але й домінуючим питанням порядку денного регіональної та глобальної безпеки².

Вперше про масштабні агресивні плани кремля щодо нашої держави державний секретар США Ентоні Блінкен озвучив Президенту України Володимирі Зеленському на полях кліматичної конференції ООН у Глазго (COP-27) 2 листопада 2021 року. За свідченнями американського високопосадовця, український лідер був тоді “серйозний, розважливий і стоїчний”, але, врешті-решт, скептичний щодо даних американської розвідки, і таким залишався до останніх годин перед початком вторгненням³.

Попри попередження західних партнерів, в Міністерстві оборони України спочатку категорично заперечували накопичення російських військ на кордоні. Там заявляли, що оприлюднені у ЗМІ дані “є елементом спеціальних інформаційно-психологічних дій”. Так само спростовували дані західних ЗМІ в РНБО та Верховній Раді України⁴.

¹ Joint Statement of the Russian Federation and the People’s Republic of China on the International Relations Entering a New Era and the Global Sustainable Development // Kremlin.ru. – 2022, 4 February. – URL: <https://tinyurl.com/89wa3bf3>

² Україна 2021-2022: помірні досягнення, масштабні загрози Україна-2021: провалу не сталося, прорив не вдался, очікування тривожні прогнози-2022 Громадська думка про підсумки 2021р. // Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. – 2022. – С. 4.

³ Owen Matthews. Overreach. The Inside Story of Putin and Russia’s War Against Ukraine. – Dublin, 2022.

⁴ Див. наприклад: Данілов про статтю Bloomberg: Загроза Росії – не новина // Ліга. Новини. – 2021, 12 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/4txurw6z>; «Свідома дезінформація»: Данілов про заяви західних медіа щодо концентрації російських військ // Радіо Свобода. – 2021, 2 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2uawb9xf>; Концентрації військ РФ на кордоні немає, але активувалася розвідка – комітет Ради // Українська правда. – 2021, 8 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/yd2up3sd>; Контингент російських військ на українському кордоні може

На тлі повідомлень про концентрацію росією військ і ОВТ поблизу кордону з Україною, 10 листопада 2021 року відбувся візит міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби до Вашингтону для участі в засіданні Комісії стратегічного партнерства під головуванням держсекретаря Блінкена та підписання оновленої хартії Україна-США про стратегічне партнерство. Ескалація з боку росії та координація спільних дій США та України у відповідь на неї стали предметом двосторонніх переговорів. “Пролунала тоді легендарна фраза – “Копайте окопи. Ну, починайте копати, копайте окопи”, – пізніше згадував міністр Кулеба¹. Однак, американська сторона не надала більш детальної інформації щодо планів путіна, попри регулярні запити України.

11 листопада 2021 року Президент України Володимир Зеленський вперше публічно визнав факт концентрації бл. 100 тис. російських військ поблизу державного кордону². Втім, українська сторона не вважала цю ситуацію загрозливою, зважаючи на досвід першого масового накопичення зс рф на кордонах нашої держави весною 2021 року, що тоді було спрямоване на залякування України. Президент Зеленський пізніше згадував, що причиною такої недовіри до даних західних партнерів щодо небезпеки російського вторгнення було те, що останні не надавали Україні конкретних розвідувальних даних³.

Відтак, не маючи достатніх доказів щодо намірів кремля, військово-політичне керівництво України у своїх публічних заявах намагалося применшити загрозу повномасштабного вторгнення, побоюючись передчасним алармізмом не спровокувати паніку серед населення, відтік інвестицій, капіталу та людей, і як наслідок – економічний колапс. “Нам потрібно було знайти баланс між реалістичною оцінкою ризиків і підготовкою країни до найгіршого... і забезпеченням економічного й фінансового функціонування країни”, – пізніше пояснював логіку дій України Дмитро Кулеба⁴.

Поряд з цим, ні Україна, ні її західні союзники на цьому етапі не мали підтвердження того, що путін таки ухвалив рішення про вторгнення. Це відкривало невелике “вікно можливостей”, щоб знеохотити росію від вибору на користь широкомасштабної агресії.

Під час візиту Міністра оборони України Олексія Резнікова у Вашингтон 18 листопада 2021 року була зроблена спроба синхронізувати оцінку російської загрози та обговорити параметри потенційної відповіді на неї з боку України та США⁵. Вашингтон тоді пообіцяв діяти разом із союзниками на випередження у разі ескалації на кордоні чи наступу росії на Україну⁶. Після серії консультацій із англо-саксонськими партнерами у листопаді 2021 року Україна почала відкрито визнавати загрозу широкомасштабного вторгнення рф. 21 листопада 2021 року керівник Головного управління розвідки

збільшитися взимку – Міноборони // Українська правда. – 2021, 4 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/4af68fzt>; В українській розвідці не підтвердили додаткове перекидання військ РФ до кордонів // Українська правда. – 2021, 1 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/4v9kpsdr>.

¹ Кулеба про попередження Заходу щодо нападу: "Можна було тихенько прислати, навіть за гроші, велику потужну систему ППО" // Лівий берег. – 2022, 4 липня. – URL: <https://tinyurl.com/r2857f3b>.

² Україна визнала концентрацію російських військ на кордоні // BBC News Україна. – 2021, 11 листопада. – URL: <https://bbc.in/3HoNO8q>.

³ FT Person of the Year: Volodymyr Zelenskyy. ‘I am more responsible than brave’ // Financial Times. – 2022, 5 December. – URL: <https://tinyurl.com/bdf3h2te>.

⁴ Shane Harris, Karen DeYoung, Isabelle Khurshudyan, Ashley Parker and Liz Sly. Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion // Washington Post. – 2022, 16 August. – URL: <https://tinyurl.com/2p98au6r>.

⁵ Резніков зустрівся з главою Пентагону в США: обговорили загрози з боку РФ // Українська правда. – 2021, 22 листопада. – URL: <https://bit.ly/3UROQuB>; Україна обмінялася даними про російські війська біля кордонів зі США і Великобританією – Резніков // Українська правда. – 2021, 24 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/4uy2wfwk>.

⁶ Можливий наступ РФ: США та Британія пообіцяли Резнікову "діяти на випередження" // Українська правда. – 2021, 18 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mrw8m6yc>.

Міністерства оборони України Кирило Буданов в інтерв'ю виданню *Military Times* вперше підтвердив інформацію американської розвідки про те, що росія готувалася до нападу на Україну наприкінці січня – початку лютого 2022 року. За його словами, плановане вторгнення за своїми масштабами мало перевершити будь-які дії російських військ, починаючи з 2014 року¹.

21 листопада 2021 року секретар РНБО Олексій Данілов підтвердив, що загроза реальна, і припустив, що рф готується “підняти ставки”². Під час виступу у Верховній Раді України 3 грудня 2021 року міністр оборони Олексій Резніков заявив, що найбільш імовірним часом для воєнної ескалації з боку росії буде кінець січня 2022 року. Водночас він заявив, що вторгнення ще можна уникнути, а в протилежному разі Україна та її партнери будуть давати відсіч. “Ескалація є вірогідним сценарієм, але не обов’язковим. Наше завдання відвернути його. Чим краще ми спрацюємо самі і разом із нашими партнерами, тим меншою буде загроза ескалації. Спосіб – зробити ціну можливої ескалації неприйнятною для агресора (...) У разі потреби Україна дасть відсіч”, – заявив Резніков³.

У свою чергу, міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба наприкінці листопада 2021 року припустив, що росія розглядає можливість нового вторгнення в Україну, щоб кардинально змінити баланс сил в регіоні. “У найгіршому сценарії росія може спробувати підірвати архітектуру безпеки, яка склалася в період після холодної війни в Європі та перекроїти кордони силою, як це вже було у 2008-му в Грузії і у 2014-му, коли вона окупувала Крим та почала війну на Донбасі”, – заявив міністр під час спілкування з журналістами 29 листопада 2021 року⁴.

12 січня 2022 року відбувся таємний візит до Києва директора ЦРУ США Вільяма Бернса, під час якого останній поінформував Президента України В.Зеленського про терміни і напрямки можливого наступу зс рф проти України. На той час розвідувальна картина у США лише прояснилася: росія мала намір завдати блискавичного удару по Києву із території білорусі й обезголовити центральну владу, ключем до чого мало стати захоплення аеропорту в Гостомелі як плацдарму для штурму Києва⁵. Дана інформація у підсумку зіграла ключову роль в успішному відбитті наступу на столицю на першому етапі війни. Водночас директор ЦРУ попередив Президента Зеленського про загрозу замаху на нього. Ці розвідувальні дані згодом допомогли українським спецслужбам запобігти двом окремим російським замахам на його життя⁶.

Американські попередження були повторені 19 січня 2022 року, коли державний секретар США Ентоні Блінкен здійснив короткий візит до Києва для очної зустрічі з Президентом Зеленським і міністром Кулебою. Сторони обговорили загрозу вторгнення росії та можливу реакцію Заходу на дії кремля. Блінкен заявив про підтримку права

¹ Howard Altman. Russia preparing to attack Ukraine by late January: Ukraine defense intelligence agency chief // *Military Times*. – 2021, 21 November. – URL: <https://tinyurl.com/mrx4tt8j>.

² Данілов: Росія намагається підняти ставки на переговорах // *Українська правда*. – 2021, 21 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/bdfhskyc>; Резніков: змінити розрахунки Кремля можуть лише рішучі кроки, включно з боку США, лише якщо війна коштуватиме РФ задорого // *Голос Америки*. – 2021, 19 листопада. – URL: <https://bit.ly/3iQBUKd>.

³ Найбільш імовірний час ескалації з боку Росії в січні, Україна дасть відсіч – Резніков // *Українська правда*. – 2021, 3 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/4d672pta>.

⁴ Кулеба розказав про найгірший сценарій російського вторгнення // *Європейська правда*. – 2022, 29 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3jptcf4k>.

⁵ Shane Harris, Karen DeYoung, Isabelle Khurshudyan, Ashley Parker and Liz Sly. Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion // *Washington Post*. – 2022, 16 August. – URL: <https://tinyurl.com/2p98au6r>.

⁶ Andrew Feinberg. CIA director warned Zelensky of assassination threat at secret meeting before Russia invasion, book claims // *Independent*. – 2023, 16 January. – URL: <https://tinyurl.com/3rxrctdn>

України відстоювати свій суверенітет, пообіцяв додаткову оборонну допомогу, збільшення військ НАТО у сусідніх з Україною країнах та координації із ЄС санкцій проти росії у випадку ескалації агресії. Визнаючи, що росія може перейти до ескалації “в найкоротші терміни”, він водночас запевнив, що США зроблять все можливе, щоб повернути Москву на дипломатичний шлях¹.

Попри попередження про загрозу для свого життя та своєї родини, Президент України В. Зеленський відмовився від пропозицій США перемістити свій офіс та уряд у випадку вторгнення і був категоричним, щоб не піддавати паніці громадськість². За офіційними даними, лише через загрозу ескалації з боку росії Україна з початку 2022 року щомісяця втрачала від 2 до 3 млрд доларів внаслідок зупинки інвестицій та додаткової інфляції³.

На тлі повідомлень західних країн про загрозу нападу РФ українська влада закликала громадян уникати паніки та зберігати спокій. 12 лютого 2022 року міністр оборони України Олексій Резніков та Головнокомандувач ЗС України Валерій Залужний запевнили українців, що Збройні Сили України дадуть гідну відсіч окупантам, якщо ті наважаться на наступ⁴. 14 лютого 2022 року Президент України Володимир Зеленський звернувся до українців і запевнив, що влада контролює безпекову ситуацію в країні, а також попросив олігархів і бізнесменів, які нещодавно залишили Україну, повернутися. 16 лютого 2022 року влада оголосила в Україні День єднання, щоб продемонструвати національну єдність перед загрозою зовнішнього вторгнення та впевненість у своєму війську. "Ми ніколи не вміли здаватися і не збираємося цьому вчитись", – заявив глава держави⁵.

За даними результати загальнонаціонального дослідження, проведеного фондом “Демократичні ініціативи” ім. Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології 1-12 лютого 2022 року, майже половина (48%) громадян України були готові воювати, або надавати допомогу армії в разі широкомасштабного вторгнення⁶.

Ввечері 22 лютого 2022 року Вашингтон офіційно надав Києву дані своєї американської розвідки про готовність російських військ до початку широкомасштабного вторгнення “впродовж наступних 24-48 годин”. Остаточний сигнал про загрозу нападу росії передав президент США Джо Байден під час зустрічі з міністром закордонних справ України Дмитром Кулебою у Білому домі 23 лютого 2022 року⁷.

¹ Баркар Д. Все, що відомо про візит держсекретаря США до Києва. Що Блінкен пообіцяв Зеленському? // Радіо Свобода. – 2022, 19 січня. – URL: <https://tinyurl.com/23muwx6r>.

² Shane Harris, Karen DeYoung, Isabelle Khurshudyan, Ashley Parker and Liz Sly. Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion // Washington Post. – 2022, 16 August. – URL: <https://tinyurl.com/2p98au6r>.

³ Ростислав Шурма: Безповоротні втрати економіки України зараз – 2-3 млрд доларів на місяць // РБК. Україна. – 2022, 21 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3rsyes9b>.

⁴ "Welcome to hell!" ЗСУ обіцяють дати відсіч агресору Стінгерами, Джавелінами та NLAW // Українська правда. – 2022, 12 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ycxt4vy7>.

⁵ Зеленський у зверненні запевнив, що все під контролем: закликав олігархів повернутися // Українська правда. – 2022, 14 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mr2wp8a9>

⁶ Ні – агресії Росії: громадська думка українців у лютому 2022 р. // Фонд Демократичні ініціативи ім. І. Кучеріва. – 2022, 22 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5amvpj5p>.

⁷ Кулеба про попередження Заходу щодо нападу: "Можна було тихенько прислати, навіть за гроші, велику потужну систему ППО" // Лівий берег. – 2022, 4 липня. – URL: <https://tinyurl.com/r2857f3b>.

Ключові рішення для посилення обороноздатності та підготовки країни до відсічі агресії

У 2021 – на початку 2022 років військово-політичне керівництво України ухвалило цілу низку рішень, спрямованих на зміцнення національної безпеки та оборони країни та підготовки до відбиття можливого широкомасштабного вторгнення зс рф. З початку 2021 року ключову роль у цьому процесі відіграла Рада національної безпеки та оборони України (РНБО) як координуючий орган у сфері безпеки та оборони. Упродовж 2021 року під її егідою був практично завершений, передбачений Стратегією національної безпеки України (14 вересня 2020 року), процес підготовки секторальних стратегічних документів і нормативно-правової бази, спрямованих на захист країни від зовнішніх та внутрішніх загроз, руху України до членства в ЄС та НАТО, опору російській агресії на різних напрямках. Цими документами були також створені передумови для переходу до чергового етапу реформування складових сектору безпеки та оборони України¹.

На тлі першої масової концентрації російських військ на кордоні з Україною, 25 березня 2021 року Президент України своїм указом затвердив “Стратегію воєнної безпеки України”, якою було запроваджено концепцію всеохоплюючої (тотальної) оборони. З огляду на дисбаланс воєнних потенціалів України та рф головний акцент тут робився на синергії воєнних і невоєнних засобів для забезпечення воєнної безпеки України. Стратегія визначила цілі, пріоритети та завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, спрямовані на захист національних інтересів від воєнних загроз, надання відсічі та стримування збройної агресії проти України².

Одним із важливих кроків у реалізації концепції всеохопної оборони стало ухвалення 16 липня 2021 року Закону “Про основи національного спротиву” та нормативно-правових актів з його імплементації. Закон надав Силам територіальної оборони (СТрО) статусу нового роду військ (раніше СТрО належали до складу Сухопутних військ) та регламентував весь комплекс заходів з організації територіальної оборони, руху опору та підготовки громадян, як складових національного спротиву. Чисельність СТрО в мирний час мала становити 10 тис., а за штатом особливого періоду – понад 130 тис. осіб за рахунок підготовленого резерву³. 17 січня 2022 року була затверджена Доктрина застосування Сил ТрО, розпочато формування та комплектування чотирьох регіональних управлінь і 25 бригад Сил ТрО ЗС України. Всього було підготовлено 14 урядових постанов з створення територіальної оборони⁴. Вживалися заходи щодо організації ТрО на місцевому рівні, які однак так і не були завершені до 24 лютого 2022 року.

Затвердження Указом Президента України від 17 вересня 2021 року Стратегічного оборонного бюлетеня (СОБ) ознаменувало підбиття підсумків попереднього етапу реформування ЗС України, започаткованого у 2016 році та перехід до імплементації наступного. У СОБ-2021 зазначалося, що 2016-2020 роках були досягнуті ключові цілі оборонної реформи у сферах демократичного цивільного контролю, системи управління, планування, забезпечення тощо. Водночас документ містив розлогий перелік виявлених у

¹ Україна 2021 – 2022: помірні досягнення, масштабні загрози. Україна-2021: провалу не сталося, прорив не вдався, очікування тривожні. Прогнози-2022. Громадська думка про підсумки 2021 р. – К., 2021. – С. 6, 10.

² Указ Президента України № 121 /2021. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2021, 25 березня. – URL: <https://tinyurl.com/bdcpzzht>.

³ Закон України “Про основи національного спротиву” // Верховна Рада України. – 2021, 16 липня. – URL: <https://tinyurl.com/23jy9enh>.

⁴ Що необхідно щоб запрацювала територіальна оборона // Ukrainian Military Pages. – 2022, 20 січня. – URL: <https://tinyurl.com/3b57urch>.

процесі оборонного огляду проблем довгострокового характеру, зокрема недосконалість законодавства у сфері оборони та недостатній рівень оснащення ЗС України¹.

15 жовтня 2021 року РНБО України затвердила План оборони України, робота над яким тривала майже два роки. Цей документ відповідав на виклики, які постали перед Українською державою, зокрема визначав взаємодію державних органів влади у разі загострення безпекової ситуації. За висловом секретаря РНБО України Олексія Данілова, План оборони України був “першим таким фундаментальним документом за роки незалежності”².

23 липня 2021 року набуло чинності рішення РНБО України “Про невідкладні заходи щодо поглиблення інтеграції України до Організації Північноатлантичного договору”, де містився план дій органів влади щодо активізації відповідних реформ. Було затверджено Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року. У відповідність з цими документами, українська сторона проводила активну політико-дипломатичну кампанію з просування ідеї визначення євроатлантичних перспектив і надання Україні ПДЧ у НАТО.

Для системного позиціонування України на міжнародній арені важливим напрямком стало визначення стратегічних засад зовнішньої політики. З цією метою указом Президента 26 серпня 2021 року була введена в дію Стратегія зовнішньополітичної діяльності, в основі якої лежав курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, а найвищим пріоритетом визначалася протидія російській агресії та відновлення територіальної цілісності України. У документі зокрема містився комплекс заходів з опору експансії РФ та визначалося коло стратегічних партнерів (США, Велика Британія, Канада, Німеччина та Франція)³. Окрім цього, МЗС України у 2021 році ухвалило стратегії для дій української дипломатії на азієцькому та африканському напрямках.

Дипломатичні зусилля для стримування агресії. На тлі повідомлень про накопичення росією військ і ОВТ поблизу кордону з Україною наприкінці 2021 – початку 2022 років. Міністерство закордонних справ України запропонувало західним партнерам комплексний пакет заходів в рамках стратегії стримування росії, що складався із трьох елементів:

- 1) політичне стримування – надсилання чітких меседжів москві, що розширення її агресії проти України буде мати наслідки;
- 2) економічне стримування – попереднє узгодження пакету санкцій, що могли бути введені проти росії в разі широкомасштабного вторгнення в Україну;
- 3) безпекове стримування – поглиблення співпраці з Україною в оборонній та військово-технічній сферах.

“Демонструючи силу зараз, ми уникаємо потреби доводити її пізніше”, – пояснював міністр Кулеба⁴.

¹ Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України” // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2021, 17 вересня. – URL: <https://tinyurl.com/3y2cnbj>.

² РНБО під головуванням Президента затвердила План оборони України та ухвалила рішення про застосування санкцій // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2021, 15 серпня. – URL: <https://tinyurl.com/4zuy6vsv>

³ Указ Президента № 448/2021 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року “Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України” // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2021, 26 серпня. – URL: <https://tinyurl.com/ycxahnmk>.

⁴ Кулеба розказав про найгірший сценарій російського вторгнення // Європейська правда. – 2022, 29 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3jptcf4k>.

Згадані елементи були прийняті західними партнерами під час міністерської зустрічі країн-членів НАТО у Ризі 30 листопада – 1 грудня 2021 року, ставши основою узгодженої воєнно-політичної стратегії України та країн Заходу напередодні великої війни.

Одним із елементів дипломатичного стримування широкомасштабної агресії рф стала організація численних закордонних візитів в Україну. У січні-лютому 2022 року до Києва прибули високі делегації з США, Канади, Великої Британії, Франції, Німеччини, Данії, Нідерландів, Австрії, Чехії, Словаччини, Польщі, Литви, Латвії, Естонії, Туреччини та інших країн. Численні візити мали як символічне значення, так і конкретне змістове наповнення, маючи на меті продемонструвати солідарність з Україною на тлі ескалації воєнної загрози, оголосити допомогу та узгодити параметри відповіді на можливе вторгнення зс рф в Україну.

Для посилення впливу України на міжнародній арені МЗС України реалізувало стратегію побудови малих альянсів, в рамках якої були створені наступні регіональні об'єднання: “Люблінський трикутник” (Україна–Польща–Литва), “Асоційоване тріо” (Україна – Грузія – Молдова), політико-безпекова “Квадрига” (Україна – Туреччина), тристоронній союз України з Великою Британією та Польщею. В умовах “стратегічної невизначеності” на європейському та євроатлантичному напрямках, формування цих альянсів, за висловом міністра Кулеби, було спрямоване на побудову поясу безпеки та процвітання у Балто-Чорноморському регіоні.

На тлі масштабного розгортання російських військ на кордоні з Україною 11 лютого 2022 року МЗС України офіційно застосувало механізм зменшення небезпеки, передбачений розділом III Віденського документа, направивши росії запит із вимогою дати детальні роз'яснення щодо військової активності у прикордонних із нею районах та в Криму. На відповідь рф мала 48 годин¹. Після того, як Україна не отримала відповіді у встановлений термін, у МЗС України ввечері 13 лютого 2022 року оголосили про скликання термінової зустрічі з росією та іншими країнами — учасниками Віденського документа. Вночі 14 лютого 2022 року рф брехливо заявила, що вона не веде жодної незвичайної військової діяльності на своїй території і що запит України відповідно до Віденського документа ОБСЄ є неприйнятним².

У зв'язку з блокуванням росією Азовського і Чорного морів під виглядом проведення військових навчань 10 лютого 2022 року Україна повідомила про ці дії рф генерального секретаря ООН, Європейський Союз і керівництво дружніх держав, а також розпочала двосторонні консультації з чорноморськими країнами з метою вироблення спільних дій³.

Тема російської воєнної загрози у Європі стала однією з основних під час **Мюнхенської безпекової конференції (МБК)** – найавторитетнішого світового форуму у

¹ Кулеба: «Офіційно запросили в РФ пояснення про військову діяльність біля українських кордонів. На відповідь дали 48 годин» // Дзеркало тижня. – 2022, 11 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ydw5tfj3>.

² Ответ России Украине: РФ "не ведёт необычной военной деятельности" // Радио Свобода. – 2022, 14 февраля. – URL: <https://tinyurl.com/3hyupakar>.

³ Генсек НАТО в Румунії порушить питання морської блокади РФ – Кулеба // Українська правда. – 2022, 11 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4k4p2d2x>.

сфері міжнародної безпеки, що проходила 19-20 лютого 2022 року. Саме у Мюнхені 10 лютого 2007 року лідер РФ Путін виголосив свою історичну промову, в якій відкинув однополярну систему міжнародних відносин на чолі з США, розкритикував НАТО за розширення на схід та заявив про амбіцію Москви стати одним із полюсів світової політики. Мюнхенську промову Путіна назвали оголошенням другої “холодної війни”. У 2022 році Росія вперше не була присутня на конференції, чим надіслала ще один публічний сигнал про підготовку до розширення своєї агресії проти України.

У ніч на 19 лютого 2022 року, перед початком МБК, президент США Джо Байден звернувся до світу зі словами про те, що напад на Україну є цілком реальним і оголосив, що “Путін вже ухвалив рішення про вторгнення”¹. Найбільш песимістичними на конференції були прогнози представників англосаксонських країн. Міністерка закордонних справ Великої Британії Ліз Трасс попередила, що вже наступного тижня в Україні може розгорнутися “найгірший сценарій” російського вторгнення. Її підтримав Борис Джонсон, який оголосив, що за даними розвідки, Росія планує найбільшу з 1945 року війну в Європі. А очільниця МЗС Канади Мелані Жолі у своєму виступі висловила впевненість, що “український уряд боротиметься, щоби лишатися в Києві якомога довше”. Так само із завуальованими прогнозами виступив і заступник генсека НАТО Мірча Джоане, який закликав усіх не сподіватися, що жахи війни є аргументом для Путіна².

Однією з центральних подій конференції став виступ Президента України Володимира Зеленського 19 лютого 2022 року. У своїй промові він закликав країни Заходу до більшої рішучості та заявив про готовність України до відсічі російської агресії та зазначив, що очікує від Заходу рішень, які дозволили б наблизити дати вступу України до ЄС та НАТО. Глава держави закликав держави Заходу створити програму ленд-лізу для постачання новітніх озброєнь, військової техніки та обладнання для української

армії, яка “яка захищає усю Європу” з 2014 року.

З трибуни конференції Президент оголосив ініціювання проведення консультацій у рамках Будапештського меморандуму щодо забезпечення гарантій безпеки України і заявив, що якщо такі не відбудуться або за їх результатами не буде конкретних рішень Україна буде мати повне право вважати, що Будапештський меморандум не працює і усі пакетні рішення 1994 року були поставлені під сумнів. На полях конференції Зеленський провів серію зустрічей, підкресливши, що очікує конкретних домовленостей від партнерів щодо надання додаткової військової та фінансової підтримки для зміцнення стійкості України³.

На фоні ескалації воєнно-політичної обстановки навколо України 21 лютого 2022 року глава МЗС України Дмитро Кулеба повідомив, що направив державам-членам Ради безпеки ООН офіційний запит на основі ст. 6 Будапештського меморандуму з вимогою негайно провести консультації щодо невідкладних дій зі зниження напруги та

¹ Remarks by President Biden Providing an Update on Russia and Ukraine // White House. – 2022, 18 February. – URL: <https://tinyurl.com/346p9jbp>.

² Мюнхенська не зрада: як Путін об'єднав світ навколо України та які кроки готує Захід // Європейська правда. – 2022, 20 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2ee8fwr3>.

³ Виступ Президента України на 58-й Мюнхенській конференції з питань безпеки // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2022, 19 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3paw8kbf>; Емоційний виступ Зеленського у Мюнхені: основні тези // Главком. – 2022, 19 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/y4yjerxy>.

практичних кроків гарантування безпеки України¹. У першу чергу, відповідні гарантії мала надати сама рф. Київ також закликав до термінового скликання саміту постійних членів Ради безпеки ООН спільно з Україною, Німеччиною та Туреччиною для обговорення поточної безпекової ситуації. Водночас українська сторона закликала Генеральну Асамблею ООН вжити конкретних дій і направити міжнародну миротворчу місію в Україну.

На засіданні Генеральної асамблеї ООН у Нью-Йорку 23 лютого 2022 року міністр Кулеба заявив, що повномасштабна війна в Україні означатиме кінець світового порядку, який існував досі².

На фоні наростання воєнної загрози Україна зайняла оборонну позицію, виявивши стриманість і виваженість у своїх діях. Київ не піддавався на інформаційні та військові провокації, якими росія намагалася створити “законний” привід для свого вторгнення в Україну, залишався відданим політико-дипломатичного шляху врегулювання конфлікту на сході України і кожен свій крок координував із міжнародними партнерами, насамперед із НАТО, ЄС, США, Великою Британією, Німеччиною та Францією. Українська сторона не раз пропонувала рф організувати зустріч президентів України та рф для деескалації напруги, але москва постійно відкидала ці пропозиції, а натомість вимагала від України вступити у “прямий діалог” із маріонетковими псевдоутвореннями у Донецьку та Луганську.

Мінський процес. Напередодні широкомасштабного вторгнення росія продовжувала блокувати переговорний процес з врегулювання ситуації на Донбасі в рамках Мінського та Нормандського форматів, створювала перешкоди для роботи ТКГ та її підгруп, систематично порушувала режим припинення вогню (через контрольованих нею бойовиків), зупинила процес обміну полоненими, проводила заходи з політичної, економічної та гуманітарної інтеграції окупованих нею районів Донецької та Луганської областей, посилювала на них адміністративно-поліцейських контроль. За відсутності дієвих політичних рамок, практично безрезультатною стала діяльність ТКГ як інструменту виконання раніше погоджених і вже започаткованих кроків (розмінування, розведення сил і засобів, відкриття КПВВ, узгодження списків полонених тощо). Російська делегація у ТКГ продовжувала позиціонувати рф як посередника та примушувала Україну до прямого діалогу з “длнр”. Всі ці дії погіршували перспективи відновлення миру та деокупації ОРДЛО. Блокуючи переговорний процес, росія водночас послідовно створювала передумови для переходу до нової фази агресії шляхом нарощування військової присутності навколо України.

Протягом 2021 року кремль систематично ігнорував ініціативи інших учасників Нормандської четвірки (Німеччина, Франція, рф, Україна) щодо зустрічі на найвищому рівні. У своїх контактах з російською стороною Париж і Берлін, з одного боку, попереджали про наслідки розширення агресії росії проти України, а з іншого, закликали до відновлення переговорів у рамках Нормандського формату. Відповіддю росії на це стала спроба остаточно дискредитувати Нормандський формат. Першим кроком у цьому напрямку стала цілеспрямована публікація 17 листопада 2021 року міністерством закордонних справ росії конфіденційного дипломатичного листування міністра лаврова з

¹ Україна офіційно звернулася за консультаціями за Будапештським меморандумом // Українська правда. – 2022, 21 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4saz8wvu>.

² Кулеба розповів у ООН, що станеться у разі нового нападу Росії // Європейська правда. – 2022, 23 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ycyz92kf>.

главами МЗС Франції та Німеччини Жан-Івом Ле Дріаном та Гайко Маасом, що викликало обурення у Берліні, Парижі та Києві¹.

Україна назвала ці дії спробою “добити” чотиристоронній формат, однак при цьому наголосила, що “не подарує росії розкіш знищити Нормандський формат чужими руками”².

На тлі триваючих переговорів між росією та США/НАТО Україна закликав російську сторону повернутися до дипломатичного шляху врегулювання розпочатого нею збройного конфлікту як у Мінському, так і у Нормандському форматі. Зокрема, Київ запропонував вжити низку конкретних кроків, включаючи нове “різдвяне перемир’я”, з метою виходу з “глухого кута” на переговорах, та запропонував затвердити додаткові ділянки розведення сил і засобів³.

Після провалу переговорів між росією та США і НАТО щодо т.зв. “гарантій безпеки” у середині січня 2022 року, зусилля Києва, Парижа та Берліна були зосереджені на реанімації Нормандського формату. 26 січня 2022 року у Парижі, після тривалої перерви, відбулася зустріч радників лідерів чотирьох держав – Андрія Єрмака, Дмитрія Козака, Еммануеля Бона та Єнса Пльотнера. Попри тривалу дискусію за закритими дверима, жодних відчутних результатів переговори не принесли. Сторони підтримали ідею повернутися до режиму припинення вогню, але їхня заява з цього приводу не містила жодної конкретики, деталей та зобов’язань російської сторони, а відтак була суто декларативною. Натомість росія дедалі жорсткіше наполягала на тому, щоб Україна вступила у прямі переговори з самопроголошеними республіками у Донецьку та Луганську. Українська сторона цю вимогу категорично відкинула. По суті єдиною домовленістю за підсумками зустрічі в Парижі стала обіцянка четвірки радників ще раз зустрітися за два тижні у Берліні⁴. За результатами майже дев’ятигодинних переговорів у Берліні 11 лютого 2022 року політичні радники лідерів країн “нормандської четвірки” не ухвалили жодного документу⁵.

Згортання переговорів у рамках Нормандського формату стало одним із індикаторів підготовки росії до масштабної війни, хоча до 20-х чисел лютого 2022 року Москва продовжувала назовні виявляти прихильність продовженню діалогу в рамках існуючих механізмів врегулювання конфлікту на сході України.

Визнання путіним незалежності “днр”/“лнр” 22 лютого 2022 року військово-політичне керівництво України кваліфікувало як порушення суверенітету та територіальної цілісності нашої держави і поклало всю відповідальність за наслідки цього рішення на керівництво росії. Визнання незалежності ОРДЛО означало односторонній вихід Москви з Мінських домовленостей та руйнацію переговорного процесу у Нормандському форматі та в рамках Тристоронньої контактної групи⁶.

¹ З Росії без любові. Як Путін не виконав прощальне прохання Меркель // Європейська правда. – 2021, 19 листопада. – URL: <https://bit.ly/3FJymlR>.

² Сидоренко С. Як Лавров вбиває “Нормандію” та чому МЗС РФ зробило Україні несподіваний подарунок // Європейська правда. // Європейська правда. – 2021, 19 листопада. – URL: <https://bit.ly/3HtK6KB>.

³ Україна в ОБСЄ запропонувала “різдвяне перемир’я” та новий обмін // Українська правда. – 2021, 9 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/27n2z47p>.

⁴ Золкіна М. Небезпечна Нормандія: хто та як тиснув на Єрмака під час зустрічі у Парижі // Європейська правда. – 2022, 27 січня. – URL: <https://tinyurl.com/bdc56487>.

⁵ “Нормандські радники” не ухвалили жодного документу — перемовини тривали понад 8 годин // Українська правда. – 2022, 11 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4pf4khwg>.

⁶ Проект Постанови про Заяву Верховної Ради України у зв’язку з визнанням Російською Федерацією незалежності самопроголошених утворень // Верховна Рада України. – 2022, 22 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2p969wp8>; Зеленський: Нічого і нікому не віддамо // Українська правда. – 2022, 22 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4meejn66>.

Комплекс заходів США та їх європейських союзників щодо стримування російської агресії, в тому числі військова допомога Україні.

На основі численних даних розвідки, у вересні – жовтні 2021 року військово-політичне керівництво Сполучених Штатів Америки отримало інформацію про підготовку росією широкомасштабного вторгнення в Україну з метою повалення законно обраної влади Президента Володимира Зеленського та встановлення військово-політичного контролю над Україною. З цього приводу на початку жовтня 2021 року в Овальному кабінеті Білого дому відбулася нарада найвищого розвідувального, військового та дипломатичного керівництва США з президентом Джо Байденом. На ній було обговорено суворо засекречений розвідувальний звіт, складений на основі отриманих супутникових знімків, перехоплених повідомлень і розмов із джерелами, в тому числі всередині кремля, який окреслював воєнні плани путіна.

За узагальненими даними розвідувального співтовариства США, вони передбачали проведення зс рф масштабної стратегічної наступальної операції відразу на кількох напрямках з метою захоплення Києва протягом 3-4 днів, усунення (або ж вбивство в разі необхідності) Президента В. Зеленського, встановлення залежного від кремля маріонеткового уряду та окупації протягом кількох тижнів більшої частини території України, за винятком західних регіонів. Наступ планувалося здійснити у зимові місяці 2022 року, коли скута морозом земля робила місцевість легкопрохідною для танків і ББМ.

При цьому вважалося, що російський наступ може створити пряму загрозу східному флангу НАТО та зруйнувати всю архітектуру безпеки у Європі, що встановилася після Другої світової війни. Голова Об'єднаного комітету начальників штабів США генерал армії Марк Міллі попередив військово-політичне керівництво США, що, на відмінну від розгортання зс рф поблизу кордону з Україною весною 2021 року, яке мало на меті залякати Україну та Захід, росія мала всі складові підготовки до масштабної воєнної кампанії. Йшлося про проведення “блискавичної” операції (в рамках стратегії “шоку й трепету”, згідно військової доктрини США) з метою повалення української влади, аніж про затяжну війну¹.

У своїй оцінці американські аналітики дійшли висновку, що путін має амбіції увійти в історію в якості одного з визначних лідерів росії, який би відновив домінування рф на Євразійському континенті. За їхніми даними, очільник кремля розраховував, що його спроба захопити Україну викличе стриману реакцію Заходу і не призведе до масштабних наслідків. Таке припущення базувалося на кількох факторах – бажанні США уникати нових воєн після виведення своїх військ з Афганістану у серпні 2021 року, глобальною боротьбою з пандемією коронавірусу, відходом із посади канцлера Німеччини Ангели Меркель у грудні 2021 року, виборами президента у Франції навесні 2022 року й економічним спадом після Brexit у Великій Британії. Крім того, більша частина Європейського континенту залежала від російської нафти та природного газу, що давало кремлю потужний інструмент впливу на країни ЄС та НАТО для розколу їх зсередини. росія створила валютні резерви на сотні мільярдів доларів, що давало їй відчуття впевненості, що російська економіка зможе витримати неминучі санкції, як це було раніше².

¹ Shane Harris, Karen DeYoung, Isabelle Khurshudyan, Ashley Parker and Liz Sly. Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion // Washington Post. – 2022, 16 August. – URL: <https://tinyurl.com/2p98au6r>.

² Shane Harris, Karen DeYoung, Isabelle Khurshudyan, Ashley Parker and Liz Sly. Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion // Washington Post. – 2022, 16 August. – URL: <https://tinyurl.com/2p98au6r>.

За підсумками аналізу воєнно-політичної обстановки в ході згаданої зустрічі президент США Джо Байден ухвалив три ключові рішення, які стали складовою воєнно-політичної стратегії США навколо російсько-української кризи у наступні місяці перед 24 лютого 2022 року:

1) спробувати відмовити путіна від його загарбницьких планів шляхом застереження, що відповідь Заходу на вторгнення рф буде мати для неї катастрофічні наслідки;

2) переконати союзників по НАТО у масштабності та серйозності загрози;

3) попередити Київ та допомогти Україні підготуватися до широкомасштабного вторгнення¹.

Побоюючись повторення помилок 2014 року, коли США та Європа були захоплені зненацька анексією Криму рф, Джо Байден наказав своїй команді національної безпеки використати всі можливі інструменти, щоб спробувати стримати путіна, доки вторгнення все ще оцінювалося як перспектива кількох місяців².

При цьому фундаментальною дилемою для Вашингтону залишалось як уникнути прямого військового зіткнення між НАТО і росією та запобігти початку третьої світової війни з ядерною складовою. Генерал Міллі запропонував чотири можливі відповіді на це запитання:

1) уникати прямого збройного конфлікту між США та НАТО, з одного боку, та росією, з іншого;

2) локалізувати війну в межах кордонів України;

3) зміцнити та утримати єдність НАТО;

4) надати Україні всі необхідні засоби для оборони³.

Для виконання першого завдання із рішення президента Байдена, 2-4 листопада 2021 року директор ЦРУ Вільям Бернс, який у 2005 – 2008 роках працював послом США у росії і був добре обізнаний з російською елітою, здійснив таємний візит до москви. Його завданням було передати путіну пряме послання від президента Байдена щодо наслідків можливого вторгнення. У столиці рф Бернс провів зустріч із Юрієм Ушаковим, радником президента рф із питань зовнішньої політики, до якої по телефону доєднався сам путін, а також із секретарем ради безпеки рф Миколою Патрушевим.

В ході зустрічей директор ЦРУ заявив, що США уважно стежать за нарощуванням російських військ біля кордону з Україною і передав російській стороні лист від президента Байдена з переліком заходів, які Вашингтон був готовий вжити у відповідь на потенційний напад росії на Україну. Російські посадовці не заперечували проти викритих США планів агресії і лише повторили свої нарікання на розширення НАТО, “загрозу для безпеки рф” і “незаконність влади в Києві”. Намагаючись з’ясувати справжні мотиви дій росії, Бернс за підсумками візиту припустив, що кінцеве рішення про вторгнення у кремлі ще не було ухвалено. Це залишало невелике вікно можливостей для дипломатії. Після своєї поїздки директор ЦРУ провів телефонну розмову з Президентом України Володимиром Зеленським, щоб попередити його про майбутню загрозу⁴. З цією метою

¹ Owen Matthews. Overreach. The Inside Story of Putin and Russia’s War Against Ukraine. – Dublin, 2022.

² Natasha Bertrand. ‘A four-week window’: Biden aims to learn from Obama’s mistakes with quick moves to deter Putin from invading Ukraine // CNN. – 2021, 20 December. – URL: <https://tinyurl.com/ytceyepb>.

³ Owen Matthews. Overreach. The Inside Story of Putin and Russia’s War Against Ukraine. – Dublin, 2022.

⁴ Owen Matthews. Overreach. The Inside Story of Putin and Russia’s War Against Ukraine. – Dublin, 2022; CIA director dispatched to Moscow to warn Russia over troop buildup near Ukraine // CNN. – 2021, 5 November. – URL: <https://tinyurl.com/3zera24z>.

4 листопада 2021 року в Україну прибула помічниця державного секретаря США з питань Європи та Євразії Карен Донфрід¹.

В межах другого завдання, адміністрація США провела серію заходів з метою інформування союзників по НАТО про загрозу російського вторгнення в Україну та координації подальших дій. Після чотирьох років, коли 45-й президент США Дональд Трамп намагався підірвати трансатлантичну єдність, не було впевненості, що Байден зможе ефективно очолити відповідь Заходу на експансію росії.

Вперше американський лідер поділився розвідувальними даними щодо підготовки росії до вторгнення із ключовими союзниками у Європі – Великою Британією, Францією та Німеччиною – під час саміту “Групи двадцяти” (G20) у Римі 30–31 жовтня 2021 року.

30 жовтня 2021 року американське видання The Washington Post оприлюднило статтю про загрозна збільшення кількості російських військ, озброєння та військової техніки поблизу кордонів України. Зокрема, тут згадувалося про переміщення підрозділів і частин 1-ої танкової армії та 41-ї загальновійськової армії зс рф. За даними видання, маневри російських військ на тлі напруженості між москвою та НАТО викликали занепокоєння у США та ЄС і не кваліфікувалися як навчання². Дана публікація запустила у широкий дискурс тему ймовірної підготовки росії до широкомасштабного вторгнення в Україну, що відтак не сходила зі шпальт провідних газет і видань до 24 лютого 2022 року³. 5 листопада 2021 року Пентагон офіційно підтвердив масштабну концентрацію військ рф на кордоні з Україною⁴.

На тлі розгортання у листопаді 2021 року “міграційної кризи” на кордоні між Польщею та Білоруссю та посилення кремлем енергетичного шантажу проти країн ЄС з метою запуску “Північного потоку-2”, США повідомила союзників у ЄС про те, що росія на цьому етапі може розглядати вторгнення в Україну⁵. Насправді, як виявилось пізніше, штучно створена “міграційна криза”, що повністю відбувалася за кремлівським сценарієм, та розкручування воєнної істерії з боку самопроголошеного президента рб олександра Лукашенка були лише елементами відволікаючого маневру для прикриття масового перекидання росією військ, озброєння та військової техніки до кордону з Україною. Саме так зрештою прочитали спільні дії рб та рф в США та Польщі⁶.

Врешті-решт, тижні постійних дипломатичних контактів США з європейськими урядами, підкріплених обміном розвідувальними даними, допомогли переконати деякі

¹ Помічниця держсекретаря США прибула до Києва // Європейська правда. – 2021, 4 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mwc287ur>.

² Paul Sonne, Robyn Dixon and David L. Stern. Russian troop movements near Ukraine border prompt concern in U.S., Europe // Washington Post. – 2022, 30 October. – URL: <https://tinyurl.com/57p3xznw>.

³ Див. наприклад публікації: Satellite images show new Russian military buildup near Ukraine // Politico. – 2021, 11 November. – URL: <https://tinyurl.com/36yx2757>; Julian E. Barnes, Eric Schmitt. U.S. Warns Allies of Possible Russian Incursion as Troops Amass Near Ukraine // New York Times. – 2021, 19 November. – URL: <https://nyti.ms/3Bqedis>; U.S. Intel Shows Russia Plans for Potential Ukraine Invasion // Bloomberg. – 2021, 21 November. – URL: <https://tinyurl.com/39dwf5wz>; New evidence of Russian troop concentration at the Ukrainian border // Conflict Intelligence Team. – 2021, 24 November. – URL: <https://tinyurl.com/kdeyuw3h>; Henry Meyer. Russia Moving Forces to Crimea In Ukraine Build-Up, Analysts Say // Bloomberg. – 2021, 24 November. – URL: <https://tinyurl.com/2sw78m5b>; Shane Harris and Paul Sonne. Russia planning massive military offensive against Ukraine involving 175,000 troops, U.S. intelligence warns // Washington Post. – 2021, 3 December. – URL: <https://tinyurl.com/4xcdsd2p>.

⁴ Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing // U.S. Department of Defense. – 2022, 5 November. – URL: <https://bit.ly/3FoVgOf>.

⁵ U.S. Warns Europe That Russia May Be Planning Ukraine Invasion // Bloomberg. – 2021, 11 November. – URL: <https://tinyurl.com/222wc7kn>.

⁶ Secretary Blinken’s Call with Polish Foreign Minister Rau. Readout // U.S. Department of State. – 2021, 14 November. – URL: <https://tinyurl.com/yeywk7n7>; Прем’єр Польщі: Європі загрожує наплив мільйонів мігрантів через Білорусь // Європейська правда. – 2021, 18 листопада. – URL: <https://bit.ly/3hdfWAR>.

раніше скептично налаштовані столиці, включаючи Берлін. На даному етапі США не знали справжніх намірів путіна і стверджували, що не володіють інформацією про те, що останній вже ухвалив рішення про початок вторгнення¹.

Паралельно із заходами по лінії дипломатії союзники по обидва береги Атлантики розпочалися консультації щодо розробки кількох пакетів санкцій у відповідь на потенційне російське вторгнення в Україну. До європейських столиць були відряджені представники Державного департаменту та Мінфіну США, щоб закласти основу для майбутніх скоординованих дій. Західні країни розглядали загрозу санкцій як один із ключових інструментів стримування агресивних планів путіна. Пропозиції містили безпрецедентні заходи, зокрема відключення росії від платіжної системи SWIFT, блокування газопроводу “Північний потік-2”, запровадження санкцій проти енергетичних компаній, олігархів, банків, суверенного боргу рф тощо.

Під час міністерської зустрічі країн-членів НАТО 30 листопада – 1 грудня 2021 року у Ризі тема російської агресії стала однією з ключових. Міністри закордонних справ країн-держав НАТО обговорили можливі економічні санкції та політичні заходи щодо росії в разі її повторного вторгнення в Україну, підтвердили готовність посилювати оборону Альянсу на його східному флангу та запевнили Україну у підтримці у разі нападу рф. За підсумками засідання генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг наголосив, що головна мета союзників полягає у стримуванні рф від агресивних дій проти України. Водночас Альянс підкреслив, що остання не має права втручатися у євроатлантичний шлях України, а потенційне членство нашої держави в блоці не становить загрози для безпеки самої росії. Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба після закінчення зустрічі заявив, що Україна планує продовжувати реформи на шляху до членства у НАТО та відкинув ультимативні вимоги рф до Альянсу не розширюватися на схід². Саме на міністерській зустрічі НАТО у Ризі відбувся суттєвий зсув в бік усвідомлення союзниками серйозності російської загрози та формулювання потенційної відповіді на неї.

Переговори та консультації серед західних країн вилилися у цілий ряд заяв із засудженням дій рф та попередженням останньої. 12 грудня 2021 року країни “Групи семи” (G7) на зустрічі в Ліверпулі засудили нарощування російських військ біля кордонів України і попередили москву про серйозні наслідки, якщо та використає їх для нападу на Україну³. 14 лютого 2022 року міністри фінансів країн “Групи семи” попередили, що готові колективними санкціями створити масштабні та негайні наслідки для російської економіки у разі подальшої збройної агресії проти України⁴. 16 грудня 2021 року Північноатлантична Рада оприлюднила жорстку заяву, в якій теж попередила росію про наслідки у разі агресії проти України, поклала на неї відповідальність за напругу та наголосила, що рф не має права втручатися у питання членства України в Альянсі⁵. 17 грудня 2021 року за результатами саміту лідерів ЄС у Брюсселі ухвалили підсумкове

¹ США, ЄС занепокоєні через пересування російських військ поблизу України // Голос Америки. – 2021, 12 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3bsh8mm>.

² Closing press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meetings of NATO Foreign Ministers in Riga, Latvia // North Atlantic Treaty Organization. – 2021, 1 December. – URL: <https://tinyurl.com/ykk2zrkx>; Кулеба: будь-які вимоги Росії до НАТО щодо членства України неправомірні // Європейська правда. – 2021, 1 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/yzyb2w95>.

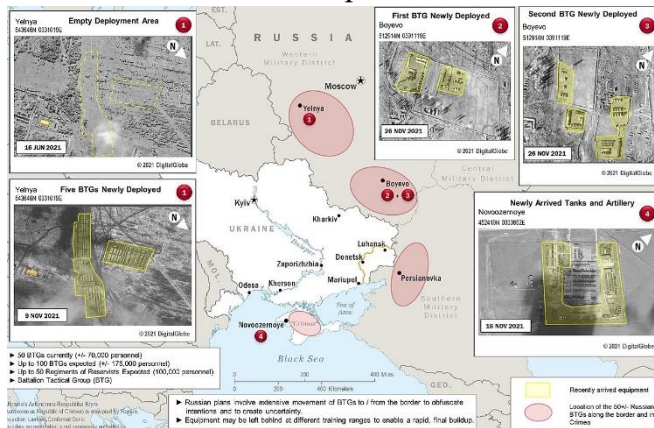
³ G7 Foreign and Development Ministers' Meeting, 11 to 12 December 2021: Chair's statements // Gov.uk. – 2021, 12 December. – URL: <https://tinyurl.com/8ws9e6rw>.

⁴ G7 Finance Ministers' Statement on Ukraine // Gov.uk. – 2022, 14 February. – URL: <https://tinyurl.com/3zxbzxb>.

⁵ Statement by the North Atlantic Council on the situation in and around Ukraine // North Atlantic Treaty Organization. – 2021, 16 December. – URL: <https://tinyurl.com/yvwx9rnk>.

комюніке, попередивши росію, що подальша збройна агресія росії щодо України буде мати масштабні наслідки, у тому числі скоординовані з іншими партнерами нові санкції. Лідери ЄС виступили за продовження дипломатичних зусиль і висловили підтримку Нормандському формату як переговорному майданчику для виконання Мінських домовленостей. Того ж дня Європарламент закликав, у разі нових військових дій рф проти України, відключити агресора від платіжної системи SWIFT, запровадити санкції проти найближчого оточення путіна та російських олігархів, заморозивши їхні активи у європейських країнах¹.

Намагаючись переконати своїх союзників у Європі та керівництво України у

правдивості розвідувальних донесень та серйозності загрози з боку росії, у грудні 2021 року. Вашингтон ухвалив безпрецедентне рішення – розсекречувати та оприлюднювати нові розвідувальні дані про підготовку кремля до вторгнення в Україну. Американська адміністрація навмисно вдавалася до тривожної риторики довкола можливого вторгнення російських військ до України, аби віднадити кремль від його намірів. На

початку грудня США опублікували супутникові знімки, а також карту, створену американськими аналітиками, що показувала позиції зс рф, й аналіз російського планування американською розвідувальною спільнотою. В ньому зокрема йшлося про те, що рф планувала здійснити розгортання 100 БТГр із залученням до 175 тис. військовослужбовців разом із бронетехнікою, артилерією та обладнанням для здійснення вторгнення в Україну. Картину, яку чиновники адміністрації потай створювали тижнями, тепер побачив увесь світ².

У грудні 2021 – лютому 2022 років через західні ЗМІ та аналітичні центри розвідка США оприлюднила детальні плани наступальної операції та окупації зс рф двох третин території України³, встановлення жорстокого окупаційного режиму, придушення руху опору та створення таборів для утримання

Putins Einmarschplan in die Ukraine

Russlands Armee will in drei Phasen große Teile seines westlichen Nachbarlandes erobern

- Phase 1 → Phase 2 → Phase 3
- ⊗ Einkesselung von Städten ▲ Maximaler Vorstoß

info.BILD.de | Kartenbasis: Maps4News.com/@HERE

¹ Лідери ЄС: Нова збройна агресія РФ проти України буде мати серйозні наслідки // Європейська правда. – 2021, 17 грудня. – URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/12/17/7317707/>.

² Shane Harris, Karen DeYoung, Isabelle Khurshudyan, Ashley Parker and Liz Sly. Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion // Washington Post. – 2022, 16 August. – URL: <https://tinyurl.com/2p98au6r>.

³ Julian Röpecke. So könnte Putin die Ukraine vernichten // Bild. – 2022, 4 December. – URL: <https://tinyurl.com/59bzez2t>; Philip G. Wasielewski & Seth G. Jones. Russia's Possible Invasion of Ukraine // Center for Strategic and International Studies. – 2022, 13 January. – URL: <https://tinyurl.com/53kkfm2j>; Erin McLaughlin, Shira Pinson and Yuliya Talmazan. As Russian troops mass in Belarus, nerves start to fray at Ukraine border // NBS. – 2022, 6 February. – URL: <https://tinyurl.com/46rkpcar>.

проукраїнських активістів¹, підготовку списків відомих політичних і громадських діячів для арешту та вбивства². Ці плани геноцидної війни, які на той час видавалися якщо не фейками, то великим перебільшенням, з початком війни поступово почали перетворюватися у жорстоку реальність для українців. Частина з цих планів США перед початком вторгнення довели до відома ООН³.

Метою цієї кампанії зі стратегічних комунікацій США з викриття російських планів агресії було, з одного боку, попередити союзників та їхню громадськість про загрозу великої війни у Європі, а з іншого, – випередити путінські плани вторгнення, не дати можливість росіянам влаштувати несподіванку та показати, що очільник кремля, за висловом одного представника британського уряду, “має діряве судно, а діряве судно тоне”⁴.

Загалом інформаційна кампанія США суттєво послабила можливості рф здійснювати ПСО на етапі підготовки до вторгнення. Водночас регулярні злиття у ЗМІ дали можливість світовій громадськості майже у режимі реального часу слідкувати за ходом розгортання російських військ біля кордонів України. Жодна підготовка до війни в світовій історії не відбувалася під таким пильним оком ЗМІ та широкої громадськості.

На прес-конференції 19 січня 2022 року президент США Джо Байден заявив, що вважає, що росія таки вторгнеться в Україну і це буде “найзначнішою подією, яка сталася у світі з погляду війни та миру” з часів Другої світової війни. Ця заява стала одним із найвагоміших попереджень Байдена. При цьому президент США “напустив туману”, припустивши, що “незначне вторгнення” (minor incursion) російських військ, на відміну від повномасштабного вторгнення, може не викликати жорсткої відповіді Заходу⁵. Тим самим американський лідер сигналізував, що НАТО – не єдине у своїй протидії будь-якій формі та масштабу застосуванню росією військової сили.

Після місяців невизначеності щодо кінцевого рішення у кремлі, 11 лютого 2022 року президент США Джо Байден повідомив лідерів НАТО та ЄС, що президент росії путін таки ухвалив рішення розпочати вторгнення в Україну протягом найближчих кількох днів. Напередодні Вашингтон вирішив евакуювати з України своїх дипломатів та зупинити консульські послуги, закликавши громадян США терміново покинути територію України. Слідом за цим, МЗС Великобританії закликала британських громадян в Україні виїхати з країни “доки це можливо”⁶. Пізніше 11 лютого 2022 року ЦРУ США оприлюднило термінове попередження союзникам по НАТО про напад росії на Україну, який за розвідувальними перехопленнями планувався на 16 лютого 2022 року⁷.

¹ Julian Röpkcke. Putins Putsch-Plan für die Ukraine // Bild. – 2022, 5 February. – URL: <https://tinyurl.com/2p89wpyj>.

² Amy Mackinnon, Robbie Gramer, and Jack Detsch. Russia Planning Post-Invasion Arrest and Assassination Campaign in Ukraine, U.S. Officials Say // Foreign Policy. – 2022, 18 February. – URL: <https://tinyurl.com/296xzhpu>.

³ John Hudson and Missy Ryan. U.S. claims Russia has list of Ukrainians ‘to be killed or sent to camps’ following a military occupation // Washington Post. – 2022, 21 February. – URL: <https://tinyurl.com/hxsa9j2k>.

⁴ Owen Matthews. Overreach. The Inside Story of Putin and Russia’s War Against Ukraine. – Dublin, 2022.

⁵ White House looks to clarify Biden’s ‘minor incursion’ comment on Russia and Ukraine // Politico. – 2022, 19 January. – URL: <https://tinyurl.com/5n6rm5zu>.

⁶ US warns of ‘distinct possibility’ Russia will invade Ukraine within days // Guardian. – 2022, 11 February. – URL: <https://tinyurl.com/yx4ecmvh>.

⁷ CIA rechnet mit russischem Angriff kommende Woche // Spiegel. – 2022, 11 February. – URL: <https://tinyurl.com/yckwdyf8>.

18 лютого 2022 року Сенат США одноголосним голосуванням затвердив резолюцію, яка офіційно заявляла про “непохитну підтримку Сполученими Штатами безпечної, демократичної та незалежної України” та засуджувала “нарощування російської військової сили” на кордоні з Україною. Резолюція закликала адміністрацію США використати всі наявні інструменти, щоб накласти “значні витрати” на росію і “відновити мир у Європі”. При цьому сенатори зробили поправку у документі, зазначивши, що резолюція не повинна тлумачитися як дозвіл на застосування військової сили проти росії або на введення збройних сил США на територію України¹.

Міжнародна військова допомога Україні. Важливою складовою стратегії США та їхніх союзників із стримування росії та підготовки нашої держави до відсічі агресії стала активізація військової та військово-технічної допомоги Україні. У другій половині 2021 року у цій сфері був досягнутий справжній прорив після багатьох років обмежень на постачання України оборонних озброєнь.

Ще 27 серпня 2021 року, напередодні зустрічі з Президентом України Володимиром Зеленським у Білому домі, президент Байден в якості запобіжного заходу дозволив вилучити на 60 млн. дол. оборонного озброєння із запасів США та відправити його в Україну. Це сталося після того як американські посадовці забили на сполох після публікації путіним псевдоісторичного есе “Про історичну єдність росіян та українців” 12 липня 2021 року, яке стало по-суті ідеологічним маніфестом майбутньої війни проти України².

Новий пакет зокрема включав додаткові протитанкові ракети FGM-148 Javelin, постачання яких надалі стало головним компонентом і водночас символом американської військової допомоги напередодні 24 лютого 2022 року.

Протягом жовтня-листопада Україна отримала чотири партії безпекової допомоги від США що включали засоби радіолокаційного спостереження, ПТРК FGM-148 Javelin, боєприпаси, медичні засоби, а також інше озброєння та обладнання³. Окрім цього, для підвищення сумісності Військово-морських сил України з військами країн-членів НАТО 23 листопада 2021 року США передали два патрульні катери типу Island, що отримали назви “Фастів” та “Суми”, оснащених американським озброєнням⁴.

Поряд з цим, Вашингтон намагався мобілізувати ширшу міжнародну підтримку для Києва. Ще 29 жовтня 2021 року США закликали союзників і партнерів зняти обмеження на постачання летальної зброї Україні⁵.

У грудні 2021 року адміністрація США схвалила додаткові 200 млн. доларів оборонної допомоги Україні⁶. На законодавчому рівні, Сенат США 15 грудня 2021 року схвалив проєкт оборонного бюджету на 2022 рік, який передбачав виділення USD 300 млн

¹ US Senate approves resolution for Ukraine, warning Russia // AP. – 2022, 18 February. – URL: <https://tinyurl.com/2fezn4n7>.

² Стаття Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» // Президент России. – 2021, 12 июля. – URL: <https://tinyurl.com/3zawpv6f>.

³ Третя партія військової допомоги від США прибула в Україну // Українська правда. – 2021, 22 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/34pw5hse>.

⁴ США направили до України патрульні катери Island // Українська правда. – 2021, 8 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/zv9zj5mp>.

⁵ США закликають союзників зняти обмеження на поставки летальної зброї Україні // Укрінформ. – 2022, 29 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/2nrsc3hd>.

⁶ U.S. gave \$200 mln defense aid to Ukraine in December – official // Reuters. – 2022, 19 January. – URL: <https://tinyurl.com/47k285mv>.

на допомогу Україні – на USD 50 млн більше, ніж запитував президент Байден, – включаючи USD 75 млн на летальне озброєння¹.

При цьому, окремі члени опозиційної Республіканської партії ще задовго до вторгнення відкрито закликали адміністрацію Байдена постачати Україні “усяку зброю, яку вона вважає, їй потрібна”, щоб захистити себе від потенційного нападу росії². Однак у Білому домі були переконані, що будь-які поставки західної зброї на тому етапі вже не були здатні зупинити російську військову машину, яка була приведена в рух.

На фоні провалу переговорів між країнами Заходу і росією щодо т.зв. “гарантій безпеки” та посилення індикаторів підготовки РФ до вторгнення в Україну, США та їхні союзники у Європі суттєво збільшили постачання летальної допомоги Україні. У січні – лютому 2022 року країни НАТО встановили своєрідний “повітряний міст” для передачі озброєння та боєприпасів в Україну, щоб у такий спосіб стримати можливе вторгнення військ РФ та посилити спроможності ЗС України.

У січні 2022 року адміністрація Байдена також надала балтійським країнам (Литві, Латвії та Естонії) дозвіл на передачу в Україну озброєння американського виробництва³. Відтак, Естонія змогла надати Україні протитанкові ракети FGM-148 Javelin, а Латвія та Литва – ПЗРК FIM-92 Stinger та відповідне обладнання⁴.

7 січня 2022 року міністр оборони Сполученого Королівства Бен Воллес оголосив про передачу Україні 1100 протитанкових ракет малої дальності NLaw⁵. За два тижні чисельність протитанкових засобів, переданих Британією, сягнула вже 2000. 16 січня уряд Данії вирішив надати Україні оборонний пакет у розмірі 22 млн. євро⁶.

Канада надала летальну допомогу на суму у 6,1 млн доларів США, що включала в себе автомати, пістолети, карабіни, 1,5 млн набоїв, снайперські гвинтівки та інше обладнання. Останній військово-транспортний літак із допомогою від Канади ще встиг прибути в Україну вранці 23 лютого⁷.

На противагу цьому, Німеччина всіляко блокувала постачання зброї Україні через НАТО, побоюючись цим “не спровокувати росію”. Канцлер Ангела Меркель ще у травні 2021 року наклала вето на закупівлю Україною антидронових рушниць та снайперських гвинтівок через Агентство НАТО з підтримки та постачання (NSPA)⁸.

Загалом до початку широкомасштабної агресії РФ, міжнародні партнери України – США, Велика Британія, Литва, Латвія, Естонія, Польща, Канада, Чехія та інші країни – надали військово-технічну допомогу Україні у вигляді оборонного озброєння на суму в майже USD 450 млн. Це включало зокрема протитанкові ракетні комплекси (FGM-148

¹ US Senate overwhelmingly passes massive defence spending bill // Aljazeera. – 2021, 15 December. – URL: <https://tinyurl.com/2erp3edu>.

² Лідер республіканців у Сенаті США закликав Байдена постачати Україні будь-яку необхідну зброю // Європейська правда. – 2021, 7 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/mrykwxv5>.

³ Baltic states tout US-approved weapon shipments to Ukraine // Defense News. – 2022, 21 January. – URL: <https://tinyurl.com/3f9zu7as>.

⁴ Baltic states step up in arming Ukraine against potential Russian incursion // Politico. – 2022, 21 January. – URL: <https://tinyurl.com/ypt2yttt>.

⁵ British anti-tank weapons sent to defend Ukraine from Russia // Times. – 2022, 18 January. – URL: <https://tinyurl.com/5n7he2t5>.

⁶ Deborah Haynes. Russia-Ukraine tensions: UK sends 30 elite troops and 2,000 anti-tank weapons to Ukraine amid fears of Russian invasion // Sky News. – 2022, 20 January. – URL: <https://tinyurl.com/2p9uxfst>.

⁷ Canada offering up to C\$500 mln loan to Ukraine, lethal weapons -PM // Reuters. – 2022, 15 February. – URL: <https://tinyurl.com/55phr2cc>; В Україну прибула летальна зброя від Канади // Українська правда. – 2022, 23 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/32z946d4>.

⁸ Ukraine blames Germany for ‘blocking’ Nato weapons supply // Financial Times. – 2021, 12 December. – URL: <https://tinyurl.com/yc2d2dkz>.

Javelin, NLAW), реактивні гранатомети SMAW-D, переносні зенітно-ракетні комплекси (Stinger, Piorun), боєприпаси та безпілотні літальні апарати. Протягом місяця від різних країн було отримано майже 2000 тонн сучасного озброєння, боєприпасів і засобів особистого захисту. Тільки США надали 1300 тонн, які транспортували 17 партіями¹.

Зброя, яку постачали США та їхні союзники, втім була переважно тактичною й оборонною, щоб її не сприйняли у кремлі як провокацію Заходу. Водночас керівництво України закликали країни Заходу надати озброєння, включно з бойовими літаками, кораблями, системами ППО, артилерійськими системами та протикорабельними крилатими ракетами Harpoon. До широкомасштабного російського вторгнення втім жодна з країн-партнерів не зробила висновки з воєнного досвіду Збройних Сил України та їхніх можливостей ведення війни. Партнери вважали, що Україна не зможе чинити тривалий спротив російським військам, і якщо вона і не вистоїть, то опір буде мати характер партизанської війни. Тому, перед російським наступом Україні давали хіба що стрілецьку зброю, “Джавеліни” та “Стінгери”².

рф та її союзники.

Починаючи з 2014 року, кремль здійснював дедалі масштабніший комплекс заходів щодо інтеграції тимчасово окупованих територій України – Криму та частини Донбасу – в суспільно-політичний, правовий та економічний простір рф, що мало на меті остаточно прив’язати окуповані території України до рф та використати їх як плацдарм для здійснення подальшої експансії на українські землі. Так, бюджет Криму у 2017 році складав, близько 2 мільярдів доларів, з яких дотації з федерального бюджету становили 1,4 мільярда, а на утримання “днр” та “лнр” у 2017 році росія витратила порядку 3-5% відсотків свого бюджету³. У лютому 2017 року президент рф путін підписав указ, про визнання документів, виданих на територіях “окремих районів Донецької і Луганської областей”.

З одного боку, за даними росстата, за 2017 рік чисельність громадян росії скоротилася на 86 тис. осіб⁴, а за 2018 рік – ще на 104,3 тис. осіб⁵, що стало проявом початку загальної “демографічної кризи” в росії. З іншого боку, на кінець 2018 року тільки на непідконтрольній Україні частині Донбасу проживали порядку 3,75 мільйона осіб (2,3 млн осіб на окупованій території Донецької області і 1,45 млн – в Луганській області)⁶. В цьому контексті українське населення (Криму, Донбасу, а в перспективі – також інших регіонів України) розглядалося москвою у т.ч. потенційним “демографічним ресурсом” (починаючи із дітей-сиріт та закінчуючи дорослими висококваліфікованими кадрами), що в подальшому виродилось в політику геноциду українського народу з боку росії.

У грудні 2018 року було сформовано міжвідомчу групу за участю представників генеральної прокуратури, слідчого комітету та мзс рф для розробки заходів із забезпечення

¹ Switchblade від США. Чим готова бити Україна: уся збройова допомога (оновлюється) // Радіо Свобода. – 2022, 17 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3cfz4vj5>.

² Віктор Назаров: «Захисник держави має бути захищений» // Військовий кур’єр України. – 2023, 21 березня. – URL: <https://tinyurl.com/yzfcdvx8>

³ Пашков М. "Окупована частина Донбасу є карикатурною Росією" // Центр Разумкова. – 2017, 06 вересня – URL: <https://tinyurl.com/ab3n5cv8>

⁴ Січень І. Російське громадянство як елемент "гібридної" стратегії Москви // Укрінформ – 2019, 26 травня – URL: <https://tinyurl.com/mpp9bdzb>

⁵ Вишневецький Ю. Смерть Путіна. Демографічні перспективи: як РФ перетворюється на азійську країну // Ділова столиця. – 2020, 09 квітня – URL: <https://tinyurl.com/mkw2z736>

⁶ Путін дозволив жителям ОРДЛО не платити за російський паспорт // Радіо свобода. – 2020, 24 квітня – URL: <https://tinyurl.com/2p84fdk7>

правового захисту російських громадян за кордоном¹. Держдума 18 грудня 2018 року наділила президента рф повноваженнями визначати з гуманітарною метою категорії іноземних громадян та осіб без громадянства, які мають право отримувати російське громадянство у спрощеному порядку. Використовуючи цю можливість і прикриваючись “інтересами місцевого населення”, у квітні 2019 року очільник кремля підписав указ, який дозволяв жителям Луганської та Донецької областей отримувати російські паспорти за спрощеною схемою. МЗС України висловило протест у зв’язку з цим рішенням і вимагало, щоб такі документи не визнавалися іноземними державами².

За оцінкою російської влади, у 2019 році російські паспорти оформили понад 300 тисяч осіб, що мали реєстрацію на території ОРДЛО³. За українськими оцінками, на початок 2022 року на Донбасі вже роздали понад 1 млн російських паспортів⁴. Цим самим росія намагалася використати жителів Донбасу для здійснення політичного тиску на Україну, перетворюючи їх на заручників своїх експансіоністських планів та потенційне джерело “гарматного м’яса” для зс рф. Фахівці вказували, що відповідно до соціології тоталітарних систем, уся окупована територія Луганщини й Донеччини – “велика суцільна в’язниця”⁵.

18 листопада 2021 року в ході засідання колегії мзс рф путін в ультимативній формі заявив, що країни НАТО повинні надати росії гарантії безпеки та зобов’язати Україну не вступати до НАТО⁶. У середині грудня москва направила до США та НАТО проекти Договору про гарантії безпеки, а також Угоди про заходи забезпечення безпеки рф і держав-членів НАТО. Ними рф вимагала ліквідувати військову інфраструктуру НАТО на території тих країн, які вступили у НАТО після 1997 року, а також надати гарантії подальшого нерозширення Альянсу на схід. Подібні вимоги були свідомо неприйнятні для Заходу, що розуміла і сама російська сторона⁷.

27 грудня 2021 року лідер лдпр володимир жириновський, виступаючи в держдумі рф, заявив, що якщо Україна не почне найближчим часом виконувати Мінські угоди, то росія 22 лютого “прийме іншу програму” – і наступний “буде рік немирний, це буде рік, коли росія нарешті стане знову великою країною”⁸.

29 січня 2022 року за підсумками грудневого засідання ради з розвитку громадянського суспільства в прав людини, президент рф путін доручив уряду забезпечити жителів окупованого Донбасу з російськими паспортами соціальними виплатами⁹.

Контроль інформаційного простору. Російська пропаганда швидко взяла на озброєння путінські тези про те, що “Україна – штучна держава”, щодо якої потрібно

¹ Січень І. Російське громадянство як елемент “гібридної” стратегії Москви // Укрінформ – 2019, 26 травня – URL: <https://tinyurl.com/mpp9bdzb>

² Путін дозволив жителям ОРДЛО не платити за російський паспорт // Радіо свобода. – 2020, 24 квітня – URL: <https://tinyurl.com/2p84fdk7>

³ Путін дозволив жителям ОРДЛО не платити за російський паспорт // Радіо свобода. – 2020, 24 квітня – URL: <https://tinyurl.com/2p84fdk7>

⁴ Хрустальов А. Війна 22.2.22 – що за рішення ухвалить Путін і що буде далі // Сьогодні. – 2022, 21 лютого – URL: <https://tinyurl.com/bde7ewu4>

⁵ Олексій Полтораков: «Російська Федерація активно застосовує соціологічні маніпуляції в гібридній війні проти України» // Армія інформ. – 2019, 24 грудня – URL: <https://tinyurl.com/2czvdpez>

⁶ Росія показала проекти договорів зі США і НАТО про майбутнє України. Головні вимоги // BBC news Україна – 2021, 18 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/5acjsww>

⁷ Горбатенко С. «НАТО надо собирать манатки»: как должны реагировать Украина и Запад на ультиматум Кремля // Радіо Свобода, – 2022, 10 січня. – URL: <https://tinyurl.com/2ar97jej>

⁸ Хрустальов А. Війна 22.2.22 – що за рішення ухвалить Путін і що буде далі // Сьогодні. – 2022, 21 лютого – URL: <https://tinyurl.com/bde7ewu4>

⁹ Попович Т. Примусова інтеграція Москви // Укрінформ. – 2022, 02 лютого. - URL: <https://tinyurl.com/5n6rmzj4>

провести “денацифікацію” та “демлітаризацію”. Для виправдання свого вторгнення Москва також використовувала набір передусім старих штампів, вкорінених ще у радянській пропаганді: “діди воювали” та “можемо повторити”. Саме на цих темах паразитували відверто пропагандистські фільми “Донбас. Окраїна” (2019 рік), “Ополченочка” (2019 рік) та “Сонцепек” (2021 рік).

На фоні цього на окупованих росією територіях України проходили масштабне знищення українських книг у закладах освіти та бібліотеках, а в самій РФ – згадки про Україну та Київську Русь почали видалятися зі шкільних підручників історії¹.

Для непрямого впливу в медіа активно використовувалися психолінгвістичні маніпуляції, суть яких полягала у використанні мовленнєвих і немовленнєвих засобів для впливу на емоційно-чуттєву сферу читачів контенту. Регулярне та часте повторювання однакових наративів засвідчила саме цілеспрямований характер цього впливу². В результаті, за даними дослідження Інституту соціології РАН, у 2019 рік 43 % росіян відчували сильну тривогу й постійний страх від можливості втягнення у війну з Україною, 38 % – боялися розширення НАТО за рахунок України, Молдови і Грузії, а 24 % респонденти – боялися нової революції в Росії³.

Для вкрай невибагливого вітчизняного глядача, і без того “прокачаного” путінською пропагандою, було заздалегідь підготовлено класичний набір медіа-сюжетів: обстріл закинутих будівель на території РФ, так званий “прорив української техніки”, підрив автівок в “ДНР/ЛНР”, театральне вивезення людей з Донецька нібито через “українські обстріли” тощо. Доходило навіть до примітивних “фейків” про те, що в Україні за підтримки Міністерства оборони США виготовляють “етнічно орієнтовану біологічну зброю”⁴.

Відвертий “фейк” про “ядерну зброю України” додатково посилив і без того серйозну “медіа-мобілізацію” російського суспільства, особливо у депресивних регіонах російської “глибинки”. Тематика “війни з українськими фашистами/нацистами” достатньо органічно вписалася в ключові настанови ідеології “русского міра”. Показова “порада” російського військового священника тим російським матерям, які не хочуть посилати своїх дітей на війну – мати більше дітей, аби було “не так боляче і страшно... з ним розлучатися, хай навіть на якийсь час”⁵.

У лютому 2022 року засновник Bellingcat Еліот Хіггінс дійшов висновку, що хоча якість російських відеороликів з дезінформацією і знизилася, але залишалася особливо ефективною для старшого покоління росіян⁶.

Додатковим інструментом міжнародно-політичного впливу виступили зручні для Кремля та регулярно “підготовувані” ним т.зв. “Putinversteher” (“*ті, хто розуміє путіна*”)

¹ У РФ зі шкільних підручників з історії видаляють згадки про Київ у текстах про Київську Русь // Еспресо.ТВ – 2023, 20 квітня – URL: <https://tinyurl.com/2p8bu8hx>

² Мова ворожнечі в онлайн-медіа, які висвітлюють події у Криму: Інформаційно-аналітична доповідь про поширення мови ворожнечі в російськомовних онлайн медіа, які регулярно висвітлюють збройний конфлікт України та РФ і пов’язані з ним події у Криму (грудень 2020–травень 2021) / За загальною редакцією І. Седової та Ю. Крилової-Грек. – Київ, 2022. – 68 с. – URL: <https://tinyurl.com/yzwvfhkc>

³ Олексій Полтораков: «Російська Федерація активно застосовує соціологічні маніпуляції в гібридній війні проти України» // Армія інформ. – 2019, 24 грудня – URL: <https://tinyurl.com/2czvdpez>

⁴ Біологічна зброя, яку створюють в Україні за підтримки США, є етнічно орієнтованою, – Лавров // Лівий берег. – 2022, 10 березня – URL: <https://tinyurl.com/38tt976z>

⁵ Священник посовітовал матерям больше рожать, чтобы не бояться за сыновей // Сампо.ру – 2022, 27 октября. – URL: <https://tinyurl.com/23fm2nxx>

⁶ ‘Dumb and lazy’: the flawed films of Ukrainian ‘attacks’ made by Russia’s ‘fake factory’ // the Guardian – 2022, 21 February. – URL: <https://tinyurl.com/4je2tm7x>

із числа неоднозначних західних політиків. Останні виходили із того, що посилення авторитаризму та репресій в росії було не більше ніж “поверненням до традиційних цінностей”. Відповідно, на їх переконання, до геостратегічних амбіції та експансіонізму неоімперської росії, спрямованих проти її країн-сусідів (від Грузії та України до країн Балтії), “треба поставитися із розумінням”. Зокрема, агресії Росії проти Грузії (2008) та України (2014) вони порівнювали із вторгненням США до Іраку (2003)¹.

Незаконну анексію Криму вони виправдовували тим, що начебто “був референдум”, а існування “днр/лнр” – тим, що “треба поважати права російськомовного населення”. Багато з них так чи інакше “осідлали” сумнозвісний “Північний потік” та успішно жили та функціонували на дивіденди від нього.

Створення ідеологічних підстав для вторгнення.

Загарбницькі наміри “вирішення українського питання” на користь москви підкріплювалися масштабним медіа-інформаційним супроводом, який спирався на великодержавницьку шовіністичну ідеологію. На вимогу цього історичні факти щонайменше перекручувалися, а інколи навіть відверто спотворювалися. Показовим стало, зокрема, спорудження у 2015-2016 роках за ініціативою російського військово-історичного товариства та міської влади москви 18-метрового пам’ятника київському князю Володимиру Великому у самому серці столиці рф, що символізував претензії росії на спадщину Київської Русі та підкреслював важливість останньої для історичної ідентичності сучасної росії². Так, на відкритті цього пам’ятника президент рф путін назвав київського князя “нашим видатним предком” і “духовним засновником держави російської” та високо оцінив його здобутки як “збирача та захисника російських земель і далекоглядного державного діяча, який заклав основу сильної, єдиної, централізованої держави, що стала великою об’єднаною сім’єю рівних народів, мов, культур та релігій”³.

Ще одним значущим за глибинними сенсами та масштабним за охопленням цільової аудиторії знаряддям ідеологічного впливу став російський кінематограф. Так, вивчення знакових творів російського кіно і телебачення, починаючи ще з 2000 року, підвело фахівців до висновку, що багато насичених токсичною ностальгією за Радянським Союзом і царською росією фільмів не тільки мілітаризувало російське суспільство та прославляло і тривіалізувало війну, але також піддало сумніву існування українського народу. Відповідно, російське кіно стало ідеологічною зброєю, яка дозволяла путінським елітам залишатися при владі, “промивати мізки” власному народу, і при цьому завойовувати певний статус завдяки участі у міжнародних кінофестивалях. Крім того, як відзначали фахівці-культурологи та експерти-мистецтвознавці, упродовж останніх десятиліть російське кіно служило знаряддям пропаганди для дегуманізації України та Заходу і тим самим готувало громадян росії до війни проти України⁴. Так, мотиви дегуманізації українців чітко присутні у таких тематично та жанрово різних російських фільмах та серіалах останніх двох десятиліть, як “Брат-2” (2000), “Таємниця вовчої пащі” (2004),

¹ Хакл С. Чи відкрила війна Росії проти України очі "путінферштеєрам"? // Deutsche Welle. – 2022, 11 травня. – URL: <https://tinyurl.com/mszbnj98>

² Медведев С. Битва за Воробьевы горы: о памятнике князю Владимиру // Радио Свобода. – 2015, 03 июня – URL: <https://tinyurl.com/5y5w54mu>

³ У центрі Москви встановили пам’ятник Володимиру Великому // Исторична правда. – 2016, 05 листопада – URL: <https://tinyurl.com/3ap8ksbn>

⁴ Сулькин О. Как российские фильмы дегуманизируют украинцев // Голос Америки. – 2022, 31 Май. – URL: <https://tinyurl.com/yamfrc8w>

«Адмірал» (фільм та серіал, 2008), «Тарас Бульба» (2009), а також у серіалах «Ліквідація» (2007), «Біла гвардія» (2012), «Моя прекрасна няня» (2004-2009) та багатьох інших.

У липні 2021 року президент путін опублікував есе «Про історичну єдність росіян і українців»¹, у якому відстоював думку про те, що росіяни та українці є «одним народом» та наголошував, що «справжній суверенітет України можливий лише в партнерстві з росією».

20 листопада 2021 року колишній радник путіна владислав сурков оприлюднив статтю, в якій розмірковував про «соціальну ентропію», внаслідок якої «будь-яка держава рано чи пізно зношується і гине у боротьбі з «многоятежними хотениями» власних громадян». На його думку, вже настав час нападати, аби зменшити «соціальну ентропію» в росії, «експортувати хаос» з самої країни на території, що оточують її: «росія розширюватиметься не тому, що це добре, і не тому, що це погано, а тому що це фізика»².

В таких публікаціях як у краплині води сконцентрувалися і авторитарна ідеологія росії, і її пост-імперські комплекси та неоімперські амбіції, і безпосередні загарбницькі наміри, квінтесенцією яких стала широкомасштабна агресія росії, що розпочалася проти України 24 лютого 2022 року.

Російські посадовці, починаючи із путіна, та державні ЗМІ неодноразово апелювали до «денацифікації» як одну з головних цілей вторгнення (чеченський диктатор рамзан кадіров закликав навіть до «дешайтанізації»/«десатанізації» українців), називали Україну «історичною територією росії» та описували українців як «недолюдей» («зазомбовані», «зі звірською натурою», «підпорядковані»), хворих чи заражених («сволота», «скверна», «розлад»), або як екзистенційну загрозу для рф та втілення зла («нацизм», «Тітлерюгенд», «Третій Рейх»)³. Ця риторика застосовувалася передусім для того, щоб зобразити значну частину чи ціле покоління українців як «нацистів» і «смертельних ворогів», перетворюючи їх для російських загарбників на легітимну чи необхідну мішень для знищення.

Ознаки майбутнього геноциду. Аналіз лондонського Королівського інституту об'єднаних служб (RUSI)⁴ засвідчив, що перед широкомасштабним вторгненням керівництво рф розділило всіх мешканців України на чотири групи. У першу групу віднесли всіх, кого прагнули фізично ліквідувати за наперед складеними списками, куди, наприклад, потрапили активісти Революції Гідності 2013-2014 років. До другої групи потрапили люди, яких планували всіляко утискувати та пригнічувати. Третя група – це «нейтральні українці», яких планували схилити до співпраці з окупантами. До четвертої групи росіяни віднесли потенційних колаборантів. Підготовка подібних списків, до яких входили представники керівництва нашої держави, журналісти, військові, активісти – стало ознакою наявності серйозних намірів знищення політичної, військової та культурної еліти України, а з нею – і обезголовлення цілої нації. Фактично, це стало підготовкою до повноцінного геноциду⁵, шляхом фізичного знищення передусім тих, хто міг чинити опір.

¹ Стаття Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев» // Президент России. – 2021, 12 июля. – URL: <https://tinyurl.com/2fppnyxx>

² Сурков В. Куда делся хаос? Распаковка стабильности // Актуальные комментарии. – URL: <https://tinyurl.com/4324z687>

³ Влада рф підбурює до геноциду українців і здійснює його // Укрінформ. – 2022, 25 травня. – URL: <https://tinyurl.com/2rz8amea>

⁴ Mykhaylo Zabrodskyi, Dr Jack Watling, Oleksandr V Danylyuk and Nick Reynolds. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022 // The Royal United Services Institute for Defence and Security Studies. – 2022, 30 November– URL: <https://tinyurl.com/4r4xr7ce>

⁵ Бакалец Л. Геноцид против украинского народа можно доказать // Голос Америки. - 2022, 16 Апреля – URL: <https://tinyurl.com/3ky2485z>

Тим більше, що напередодні вторгнення росія закупила 45 тис. пластикових мішків для трупів¹.

Щоб упоратися з тими, хто опинився у пріоритетній категорії, фсб рф заздалегідь організувала навчання для підрозділів повітряно-десантних військ рф (вдв) – їх тренували виконувати завдання на кшталт “захопи або вбий”². При цьому метою захоплення в багатьох випадках була передача до “суду” з подальшою стратою передусім тих українців, які брали участь у Революції Гідності 2013-2014 років. Крім того, передбачалося, що згодом рф відправить вчителів та інших чиновників, щоб ті зайнялися “перевихованням” українців.

Все це переконливо засвідчило, що росія як держава несе відповідальність за порушення передусім Статті II та Статті III (с) Конвенції про геноцид, якої вона зобов’язана дотримуватись.

Змова рф і рб на вчинення агресивних дій

Ідеологічна спорідненість путінського та лукашенківського режиму передбачала посилення координації та синхронізації щодо т. зв. зовнішніх загроз з боку Заходу та України, яка розглядалася ними як провідник його інтересів. Мінськ фактично приєднався до російської воєнно-політичної стратегії з метою зупинити інтеграцію України в західні структури та НАТО і навіть припинення її суверенного існування. В планах російської агресії щодо України як складової частини воєнно-цивілізаційного протистояння із Заходом білорусь мала виконувати роль важливого плацдарму. Кордон з трьома членами НАТО: Латвією, Литвою та Польщею, а також понад 1 тис. км. межування з територією України робили її потенційно привабливим інструментом московського експансіонізму.

Більшу частину свого президентства білоруський диктатор о. лукашенко намагався проводити в основі своїй курс на балансування між росією та Заходом. Однак після президентських виборів 2020 року і масових протестів проти фактичної узурпації влади почалося стрімке зближення між москвою та мінськом. Білоруський диктатор потрапив під черговий пакет санкцій з боку Заходу, соціальна й економічна основа його режиму стала хиткою. За таких умов він отримав політичну й економічну підтримку з боку москви. путін навіть заявив про формування резерву з працівників правоохоронних органів для допомоги білорусі “за необхідності” для придушення масових протестів³

9 вересня після вже п’ятої за 2021 рік зустрічі між лукашенком та путіним у москві було схвалено т. зв. пакет із 28 “дорожніх карт” (програм) подальшої інтеграції білорусі та росії. Інтеграційна риторика в рамках ідеї “Союзної держави”, про початок утворення якої було оголошено в 1999 році, почала набувати все більшого значення для зближення двох сторін. Заявки на побудову єдиного фінансового, енергетичного ринку, спільної промислової та сільськогосподарської політики, платіжних систем мали би в тому числі показати рішучість з боку російського керівництва досягнути цілей реставрації “СРСР 2.0”. Для лукашенка особливо важливим було збереження ціни на газ та об’єднання ринку нафти, газу й електроенергії, оскільки це мало забезпечити й надалі можливість стабільного й відносно недорогого надходження енергоресурсів для промисловості. Все ж

¹ Россия закупает мешки для трупов – СБУ // Главком. – 2022, 23 февраля – URL: <https://tinyurl.com/4fb4yweh>

² Сім основних висновків про війну. Плани Кремля, що леденять душу, яким не судилося збутися – що ми дізналися з великого звіту RUSI // NV.UA. – 2022, 7 грудня – URL: <https://tinyurl.com/39kzjtmf>

³ Путин: Россия сформировала резерв силовиков для помощи Беларуси [Електронний ресурс] // BBC. – 2020, 27 серпня. – URL: <https://tinyurl.com/2dcnbn5u>

обидві сторони не розглядали формати тіснішої політичної інтеграції. Лукашенко особисто був проти створення якихось наднаціональних органів і розглядав варіанти інтеграції в рамках міжгалузевого співробітництва¹.

Попередні рішення були доповнені військово-політичною складовою. 4 листопада 2021 року на засіданні вищої державної ради союзної держави росії та білорусі Лукашенко та Путін затвердили нову воєнну доктрину. В її основі лежала декларативна наявність спільної зовнішньої загрози, якій РФ та РБ мали спільно протистояти².

Посилення військово-політичної співпраці між Мінськом та Москвою відбулося напередодні схвалення 15 листопада 2021 року главами МЗС держав-членів ЄС п'ятого пакету санкцій проти білоруського режиму, введеного в дію в т. ч. після чергового штурму 8 листопада мігрантами з боку білорусі кордону з Польщею і застосуванням Мінськом "міграційної зброї" в інтересах Кремля. Паралельно з європейськими США також затвердили пакет санкцій, який значною мірою був подібний до санкцій з боку ЄС.

Білорусь почала фігурувати в якості одного з плацдармів російського наступу на Україну. Президент США Д. Байден назвав її в числі територій, звідки може початися наступ. Лукашенко у відповідь натякав, що у разі нападу РФ на Україну він підтримає Путіна.

Своєрідне політичне блефування білоруського самопроголошеного президента поєднувалося із заявами про "фейковість" західних повідомлень про підготовку росії до повномасштабного вторгнення в Україну. Але в сумбурності його фраз можна було відчутися протилежне.

З 10 по 20 лютого 2022 року росія та білорусь провели військові навчання "Союзна рішучість – 2022" за участю понад 30 тис. військовослужбовців, в ході яких біля кордону з Україною було розгорнуто російське наступальне угруповання. Попри заяви Москви, що наприкінці лютого ці сили будуть повернуті додому, 20 лютого білорусь та РФ продовжили навчання. Відтак, територія білорусі стала одним із плацдармів для нападу на територію нашої країни з півночі.

Фактор Китаю у розв'язуванні агресії

4 лютого 2022 року Путін і голова КНР Сі Цзіньпін зустрілися в Пекіні перед початком Зимових олімпійських ігор. Путін приїхав до КНР, маючи свої війська в стані готовності до наступу на кордонах з Україною, і в той же час розуміючи, що американські та європейські санкції у випадку рішення про вторгнення будуть також наготові. За цих умов, Пекін для нього ставав ключовим союзником.

Лейтмотивом цієї чергової зустрічі лідерів РФ і КНР (а їхня кількість вже сягнула майже чотирьох десятків за період 2011 – 2022 років) стало проголошення фактичного (проте юридично не закріпленого) альянсу, спрямованого на спільну координацію зусиль з розвитку багатополарності – фактично протистояння т.зв. гегемонії США. Про це, зокрема, свідчить звернення двох сторін до необхідності заснування "нової глобальної системи управління". Сі та Путін заявили, що "світ переживає важливі зміни... перерозподілу центрів сили" і вимагає "нового лідерства" (Пекін та Москва звичайно

¹ Путин и Лукашенко подписали программу интеграции России и Белоруссии. Каким будет обновленное Союзное государство? [Електронний ресурс] // LENTA.ru. – Режим доступу: <https://tinyurl.com/2sznjfue>

² Ярмоленко В.В. Щодо засідання Вищої державної Ради Союзної держави 4 листопада 2021 року // Центр зовнішньополітичних досліджень. Національний інститут стратегічних досліджень. – 2021, 10 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/y64c3jph>

натякали на себе). Обидві сторони також виступили “проти втручання у внутрішні справи суверенних держав під приводом захисту демократії та прав людини”. Ключовою фразою зустрічі стало формулювання дружби “без обмежень... та заборонених напрямків співробітництва”¹. Сторони також висловилися проти подальшого розширення НАТО, незалежності Тайваню та “кольорових революцій”.

Одним з визначальних аспектів зустрічі стало питання посилення співробітництва в енергетичній сфері. Для КНР ішлося про забезпечення стабільного постачання енергоресурсів для найбільшої енергоємної економіки світу. Для Москви – додаткові надходження в бюджет в умовах можливої (на той момент) втрати деяких ринків на Заході у зв’язку зі санкціями. Під час зустрічі було оголошено, що Росія витратить 118 млрд. дол. на прокладання нових нафто- та газопроводів до Китаю. Це мало би забезпечити перекачування до Китаю 10 млрд. кубів газу на рік. Російська сторона заявила, що цей обсяг зарезервованій на 25 років, тоді як в коментарях китайських представників звучала цифра в 30 років. “Роснефть” також підписала 10-річний контракт вартістю у 80 млрд. дол. на постачання до Китаю 100 млн. тон нафти. В результаті мала з’явитися інтегрована нафтогазова інфраструктура, сполучаючи Північне море та Південно-Китайське. В той же час, Китай не залежав би критично від російського газу, – Москва і надалі залишалася б лише третім за обсягом постачальником газу в КНР²

Путін одержав що хотів. В обмін на задоволення енергетичних апетитів Китаю він здобув дипломатичну підтримку щодо т.зв. втручання США в його сферу впливу. І китайська сторона добре розуміла, що тут йшлося про Україну, хоча в спільній заяві наша країна і не згадувалася. Таким чином, Пекін, не зважаючи на те, що був для Києва найбільшим торговельним партнером, не застосував жодних запобіжників проти планів Кремля проковтнути країну, стратегічним партнером яку він називав.

Воєнно-політична підготовка до вторгнення

Розгортаючи свої сили і засоби на кордоні з Україною, наприкінці 2021 року Росія вирішила перейти до безпосереднього розв’язання війни. 30 листопада 2021 року Путін заявив, що розширення присутності НАТО в Україні, особливо розгортання будь-яких ракет великої дальності, здатних завдати удару по Москві, або систем ПРО, які були розміщені в Румунії та Польщі, було б питанням “червоної лінії” для Кремля. Він прямо назвав Україну загрозою для Росії³.

1 грудня 2021 року, під час прийняття вірчих грамот від нещодавно призначених до Росії іноземних послів, лідер Кремля виступив із промовою про новий світовий порядок та безпеку в Європі. Головним лейтмотивом його виступу стала вимога надання Заходом письмових гарантій щодо “нерозширення НАТО на схід”⁴. Ці претензії були продиктовані прагненням Росії відновити свій військово-політичний вплив в межах колишнього СРСР. Конкретно від України Москва вимагала гарантій неприєднання до НАТО, а також відмови від постачання західних озброєнь, і погрожувала військовими та “військово-технічними

¹ Совместное заявление Российской Федерации и Китайской Народной Республики о международных отношениях, вступающих в новую эпоху, и глобальном устойчивом развитии // Официальный сайт президента России. – 2022, 4 лютого. - URL: <https://tinyurl.com/bddmjyvp>

² Putin hails China oil and gas deals amid tensions with Europe // Aljazeera. – 2022, 4 лютого. - URL: <https://tinyurl.com/2s46v6wp>

³ Путін заявив про «червоні лінії» для України // Радіо Свобода. – 2021, 30 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mr3rnct4>.

⁴ Путін хоче від НАТО гарантій, що Україна не вступить до Альянсу // Українська правда. – 2021, 1 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/29dckcbz>.

заходами” у відповідь, якщо ці вимоги не будуть задоволені повністю. Ідучи на підвищення ставок, в Москві відкрито заговорили про ризик повторення сценарію Карибської кризи.

У відповідь на ці вимоги країни Заходу на чолі з США вступили у переговорний процес з Росією, що мав на меті знизити напругу навколо України, спробувати знайти мирне врегулювання існуючих розбіжностей і запобігти подальшій військовій ескалації. У грудні 2021 – січні 2022 років переговори з Росією відбулися у чотирьох форматах: двосторонньому – США-РФ, Росія-НАТО, ОБСЄ та Нормандському форматі.

На тлі зростання загрози російського вторгнення в Україну 7 грудня 2021 року відбулася зустріч в режимі відео-конференції президентів США та РФ – Джоозефа Байдена та Володимира Путіна. Серед тем на порядку денному – двосторонні відносини, питання стратегічної стабільності, кібербезпеки, а також ситуація навколо України та розширення НАТО на схід. Російський лідер звинуватив НАТО у здійсненні “небезпечних спроб” освоєння української території і назвав розширення Альянсу на схід головним фактором його рішення направити війська до кордону України. Байден відповів, що Україна навряд чи найближчим часом приєднається до НАТО і що Сполучені Штати та Росія можуть дійти згоди з приводу інших занепокоєнь Москви щодо розміщення систем озброєнь США в Європі. Водночас американський лідер наголосив, що Сполучені Штати та їх союзники відреагують потужними і безпрецедентними “економічними та іншими заходами”, якщо Росія наважиться на збройну ескалацію. Президент США висловив підтримку суверенітету і територіальної цілісності України та закликав до деескалації і повернення до дипломатії. При цьому він відкинув вимогу Путіна не приймати Україну й інших сусідів РФ до НАТО, наголосивши, що ці держави мають суверенне право обирати блоки, в які вони прагнуть вступати. Байден повторив очільнику Кремля, що будь-які перемовини та рішення, які стосуються України, не можуть відбуватися без України. Поряд із цим, Білий дім дав згоду на переговори з командою Путіна про те, як зняти стурбованість РФ у зв'язку з можливим приєднанням України до Альянсу у майбутньому¹.

Після розмови з Путіним цього ж дня президент Байден провів консультації з лідерами Франції, Німеччини, Італії та Великої Британії у форматі “Квінт”, за підсумками яких була оприлюднена заява п’яти країн із закликом до відновлення переговорів Росії з Україною у Нормандському форматі під егідою Франції та Німеччини “для підтримки миру та безпеки в Європі”². При цьому Білий дім заявляв, що у випадку вторгнення Росії в Україну, США та європейські союзники будуть готові запровадити широкі економічні санкції проти РФ, надати додаткове оборонне озброєння Україні та посилити східний фланг НАТО³. Ключовим розрахунком країн Заходу було те, що шляхом поєднання

¹ Встреча с Президентом США Джоозефом Байденом // Президент России. – 2021, 7 декабря. – URL: <https://tinyurl.com/a69338zy>; Shane Harris, Karen DeYoung, Isabelle Khurshudyan, Ashley Parker and Liz Sly. Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion // Washington Post. – 2022, 16 August. – URL: <https://tinyurl.com/2p98au6r>.

² Entretien avec les chefs d'État et de gouvernement du format « Quint » // Élysée. – 2021, 6 December. – URL: <https://tinyurl.com/y7y8thrf>.

³ Кілька днів на роздуми для Путіна: деталі домовленості президентів США та РФ // Європейська правда. – 2021, 8 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/5n6fbed>.

погрози санкцій та пропозиції переговорів їм вдасться змінити ескалаційний курс кремля. Київ також позитивно відреагував на переговори, побачивши у них сигнал на стримування та деескалацію¹.

Російсько-американські консультації щодо України були продовжені під час візиту до Москви 13-15 грудня 2021 року помічниці держсекретаря у справах Європи та Євразії Карен Донфрід. 15 грудня 2021 року російська сторона передала США проект договору між Росією та США “про гарантії безпеки”, а також угоди “про заходи забезпечення безпеки Росії та держав-членів НАТО”, які носили відверто ультимативний характер. 17 грудня 2021 року мзс Росії оприлюднило ці документи, чим наперед поставили під сумнів серйозність своїх намірів на дипломатичному треку. Додатковим свідченням того, що Кремль використовував переговори лише як “димову завісу”, було те, що у період активної фази переговорів із США та НАТО Росія продовжувала планове нарощування наступального угруповання поблизу кордонів з Україною.

Ключовими положеннями згаданих документів була вимога до НАТО взяти на себе зобов'язання щодо нерозширення на схід, в тому числі виключення приєднання України та інших пострадянських країн до його складу, заборону на проведення будь-якої військової діяльності на території України, а також інших держав Східної Європи, Закавказзя та Центральної Азії, ліквідація військової інфраструктури НАТО на території тих країн, які вступили у НАТО після 1997 року (14 із 28 європейських членів блоку), відмови від розташування ударних систем озброєння біля кордонів РФ, скасування низки рішень самітів НАТО щодо політики відкритих дверей, починаючи з Бухарестського саміту НАТО 2008 року².

Вихідні положення російських пропозицій, які базувалися на максималістських позиціях, були завідомо неприйнятними для США та їхніх союзників у НАТО, а тим більше України. Про це було добре відомо у Кремлі, який свідомо обрав тактику переговорів із Заходом із позиції сили. Окрім цього, оприлюдненням пропозицій Кремль намагався вбити клин у відносини між США та їх союзниками у Європі. У відповідь Вашингтон на самому ранньому етапі позначив залучення європейських союзників і партнерів до переговорного процесу як умову обговорення пропозицій Кремля про “гарантії безпеки”³.

18 грудня 2021 року мзс Росії відкрито поставило ультиматум НАТО, заявивши, що у Заходу “є два шляхи” – або прийняти пропозицію РФ (погодитися з умовою, що Україна не вступить до НАТО), або “мати справу з військово-технічною альтернативою”⁴. Водночас Росія відмовилася надавати гарантії ненападу на Україну, лицемірно заявивши, що останні нібито прописані у Будапештському меморандумі від 5 грудня 1994 року⁵.

30 грудня 2021 року президент США Джоозеф Байден і президент Росії Путін провели телефонну розмову, під час якої американський лідер в черговий раз закликав

¹ Україна вперше офіційно відреагувала на переговори Байдена і Путіна // // Європейська правда. – 2021, 8 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/4cf4fvkk>.

² Росія показала проекти договорів зі США і НАТО про майбутнє України. Головні вимоги // BBC News. Україна. – 2021, 17 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/3422st6p>.

³ Білий дім назвав умову для початку переговорів про "гарантії безпеки" для РФ // Європейська правда. – 2021, 17 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/zftf9trk>.

⁴ Росія перейшла до прямих погроз НАТО // Українська правда. – 2021, 18 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/4jvt58cn>.

⁵ РФ про можливі гарантії ненападу на Україну: "дали ще у Будапештському меморандумі" // Українська правда. – 2021, 18 грудня. - URL: <https://tinyurl.com/45yv77sv>.

очільника кремля відвести війська від кордону з Україною і нагадав про наслідки можливої збройної агресії¹.

10 січня 2022 року відбулися переговори між США та росією в Женеві щодо зниження напруженості навколо України і розширення НАТО. На зустрічі з заступницею держсекретаря США Венді Шерман заступник міністра закордонних справ росії сергій рябков повторив позицію москви, офіційно запропоновану в середині грудня щодо двох договорів, згідно яких НАТО мала відмовитися від планів розширення та припинити будь-яку діяльність у країнах, які приєдналися до Альянсу після 1997 року. Відкинувши російські пропозиції, адміністрація США натомість запропонувала переговори та заходи зі зміцнення довіри в низці сфер безпеки, разом із розгортанням військ і розміщенням наступальних озброєнь на східному фланзі НАТО вздовж кордону з росією. Однак принциповою умовою для початку переговорів на цю тему була деескалація військової напруги навколо України². росія залишилася незадоволена відповіддю США.

Наступним раундом стали переговори у форматі Рада росія-НАТО у Брюсселі 12 січня та нарада країн-членів ОБСЄ 13 січня 2022 року у Відні, в якій участь брала також Україна. На жодному зі згаданих майданчиків не було досягнуто якоїсь принципової домовленості. США та їхні союзники відкинули ультимативні вимоги кремля, погодившись однак далі продовжувати діалог із рф.

Останньою спробою переговорів між США та росією стала зустріч 21 січня 2022 року у Женеві між державним секретарем США Ентоні Блінкеним та міністром закордонних справ росії сергієм Лавровим. Після зустрічі, на якій не відбулося жодного прориву, Блінкен заявив, що США дали зрозуміти росії, що її нове вторгнення в Україну “буде зустрінуто швидкою, жорсткою та об'єднаною відповіддю Сполучених Штатів, наших партнерів і союзників”³.

26 січня 2022 року США та НАТО офіційно передали свої відповіді на вимоги, які рф висунула в грудні 2021 року. Вашингтон заявляв про згоду на ведення переговорів щодо контролю над озброєнням, скорочення кількості ракет, питання стратегічної стабільності тощо. “Позиція уряду Сполучених Штатів полягає в тому, що прогресу в цих питаннях можна досягти лише в умовах деескалації щодо загрозливих дій росії щодо України”, – зазначалося у відповіді. Натомість відкидалися усі вимоги щодо зміни складу НАТО, в тому числі головна – неприйняття України до Альянсу. Текст НАТО також підтверджував політику “відкритих дверей” і наголошував на праві всіх держав обирати свої угоди з точки зору безпеки “без втручання ззовні”⁴.

¹ Statement by Press Secretary Jen Psaki on President Biden’s Phone Call with President Vladimir Putin of Russia // White House. – 2021, 30 December. – URL: <https://tinyurl.com/suduvapj>.

² Shane Harris, Karen DeYoung, Isabelle Khurshudyan, Ashley Parker and Liz Sly. Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion // Washington Post. – 2022, 16 August. – URL: <https://tinyurl.com/2p98au6r>.

³ Simon Lewis. U.S. and Russia agree to keep talking after meeting on Ukraine // Reuters. – 2022, 21 January. – URL: <https://tinyurl.com/mr25nk5p>.

⁴ Повернення НАТО до позиції 1997 року не буде: відповідь США і перша реакція Росії // Радіо Свобода. – 2022, 27 січня. – URL: <https://tinyurl.com/2yafcj3r>; Видання El Pais опублікувало відповіді США та НАТО на вимоги Кремля: деталі // Європейська правда. – 2022, 2 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yc7fdwz7>.

17 лютого 2022 року росія спрямувала США листа, в якому констатувала, що американська сторона не надала конструктивної відповіді на базові елементи підготовленого російською стороною проекту договору зі США щодо “гарантій безпеки” і погрозувала вдатися до “заходів військово-технічного характеру”. У документі рф заперечувала наявність агресивних намірів щодо України: “Жодного "російського вторгнення" в Україну, про що з осені минулого року заявляють на офіційному рівні США та їхні союзники, немає і не планується, тому твердження про “відповідальність росії за ескалацію” не можна розцінити інакше, як спробу чинити тиск та знецінити пропозиції росії щодо гарантій безпеки”. У документі наголошувалося, що у разі прийняття України до НАТО виникне “реальна загроза того, що режим у Києві спробує силою “повернути” Крим, втягнувши США та їхніх союзників, відповідно до статті 5 Вашингтонського договору, у прямий збройний конфлікт із росією з усіма наслідками, що випливають”. Для деескалації ситуації навколо України росія вимагала наступних кроків: 1) примус Києва до виконання Мінських угод; 2) припинення поставок Україні зброї, відкликання з її території всіх західних радників та інструкторів; 3) відмова країн НАТО від будь-яких спільних навчань із ЗС України; 4) виведення всіх раніше поставлених Києву іноземних озброєнь за межі української території¹.

У кремлі 21 лютого 2022 року відбулося екстрене засідання ради безпеки, члени якого доповідали президенту путіну про “ситуацію з Україною” і пропонували “визнати республіки Донбасу”. Дуже характерною та промовистою стала обмовка голови сзр рф сергія наришкіна: “Я підтримую пропозицію про входження донецької та луганської народних республік до складу рф”.

За результатами цього дійства того ж дня, 21 лютого 2022 року режим путіна визнав “лнр/днр” та підписав угоди “про дружбу та співпрацю” з їхніми ватажками д. пушилїним (“днр”) та л. пасічником (“лнр”), що передбачало направлення на схід України російських військ нібито “для підтримки миру”². Також, на спеціальній прес-конференції у кремлі путін заявив, що росія визнає “днр” і “лнр” у межах Донецької та Луганської областей.

Тим часом ватажки “днр” і “лнр” у своїх виступах та зверненнях слухняно озвучували шаблонні наративи російської пропаганди про очікуваний напад Києва на прифронтові населені пункти на Донеччині та Луганщині³.

Публічна позиція російських офіційних осіб залишалася незмінною – якщо війська і перекидаються, то це внутрішня справа росії, яка не загрожує нікому. Натомість російські медіа почали розкручувати зустрічну дезінформаційну кампанію – нібито Україна готується атакувати “днр” і “лнр” та стягує на Донбас майже половину своєї армії.

Так було знайдено формальний, хоча і примітивний привід для початку війни проти України. Залишалося лише видати наказ військам, які вже давно чекали на кордоні. Зрештою, 22 лютого 2022 року путін заявив, що Мінські домовленості більше не діють. Цього ж дня він отримав згоду ради федерацій рф на застосування зс рф на Донбасі⁴.

¹ Москва может принять меры военно-технического характера из-за неготовности США договариваться – документ // Интерфакс. – 2022, 17 февраля. – URL: <https://tinyurl.com/2f8e8vnn>.

² Романенко В. РНБО пропонує надзвичайний стан по всій Україні // Українська правда. – 2022, 23 лютого – URL: <https://tinyurl.com/5n8h7w88>.

³ Карловський Д. Ватажки ОРДЛО попросили Путіна допомогти боротися з Києвом // Українська правда. – 2022, 23 лютого – URL: <https://tinyurl.com/mr3mm8ec>.

⁴ Головні новини вівторка і ночі: санкції проти Росії, війська РФ на Донбасі // Українська правда. – 2022, 23 лютого – URL: <https://tinyurl.com/2p8sdv8c>.

Висновки

У 2021 – на початку 2022 років Україна опинилася в епіцентрі нової фази глобального протистояння між Заходом та росією, в осерді якого лежала спроба путінського режиму здійснити “геостратегічний реванш” за програш СРСР у холодній війні та відновити статус росії як світової держави. Попри формальне визнання росією незалежності та суверенітету України, Москва розглядала нашу державу як штучне утворення, що входить у сферу “особливих інтересів” Кремля та є ключовою частиною геополітичного проекту “русского мира”. Скориставшись складним внутрішнім становищем України, у 2014 році росія розпочала збройну агресію проти України, здійснивши анексію Криму та розв’язавши збройний конфлікт на Донбасі. За вісім років конфлікту малої інтенсивності росія перетворила Донбас в “сіру зону”, яка виступала в якості геостратегічного плацдарму воєнно-політичного тиску на Київ та потенційного “запобіжника” вступу України в НАТО та ЄС.

Внаслідок неможливості реалізації своїх цілей інструментами гібридної війни, у 2021 року путін вирішив перейти до наступної фази своєї агресії проти України із застосуванням усієї повноти військової сили. Під прикриттям проведення військових навчань і маневрів РФ зосередила на кордоні з Україною велике угруповання військ і техніки, що загрожувало ескалацією бойових дій і викликало широкий міжнародний резонанс.

Повноцінна військово-політична та суто військова підготовка росії до вторгнення в Україну розпочалася щонайменше навесні 2021 року під прикриттям численних навчань, в т.ч. на території Білорусі. Політико-дипломатичним прикриттям її здійснення стали переговори росії із Заходом, присвячені проекту “договору” про європейську безпеку та “гарантіям безпеки” росії.

Воєнно-політичні виклики, які стояли перед Україною напередодні широкомасштабного вторгнення зс РФ, були непересічними: 1) посилення обороноздатності та всебічна підготовка країни до відсічі агресії; 2) необхідність консолідації політичних еліт та всього українського суспільства навколо ідеї опору зовнішній загрози; 3) збереження внутрішньої стабільності на фоні зростання воєнної загрози та регулярних публічних попереджень з боку західних партнерів; 4) консолідація міжнародної підтримки навколо надання Україні всебічної допомоги, поглиблення співпраці з країнами ЄС та НАТО та стратегічними партнерами України; 5) стримування росії шляхом реалізації комплексу заходів, скоординованих із країнами Заходу.

Ключовими воєнно-політичними рішеннями на посилення обороноздатності та підготовки країни до відсічі агресії на підготовчому етапі були: 1) створення нормативно-правової бази щодо формування Сил ТРО та інших складових національного спротиву; 2) продовження реформування сектору безпеки та оборони України; 3) затвердження Плану оборони України, який визначив алгоритми взаємодії між всіма рівнями державної влади та ЗС України у випадку збройної агресії; 4) закладення стратегічних основ розвитку зовнішньополітичної діяльності України.

Силовий шантаж Кремля щодо надання юридично-правових гарантій неучасті України в НАТО містив як небезпечні загрози, так і шанси для Києва. З одного боку, посилювалася загроза масштабної воєнної інтервенції росії, яка прямо заявляла про власні імперські амбіції на Україну. З іншого боку, така ситуація: 1) сприяла консолідації міжнародної підтримки України з боку НАТО, ЄС, США та інших країн світу; 2) розвіяла ілюзії на Заході щодо діалогу з Кремлем у форматі “business as usual” (звичного бізнесу);

3) стала “моментом істини” для прийняття Заходом стратегічних рішень стосовно євроатлантичних і євроінтеграційних перспектив Києва.

Хоча політико-дипломатичні заходи України та її західних партнерів зі стримування агресії рф не увінчалися успіхом, через те, що путін та його оточення свідомо обрали курс на воєнну ескалацію із Україною та Заходом, ще на підготовчому етапі Київ зміг закласти основи для створення неформального об’єднання демократичних держав, готових підтримати Україну в разі російської агресії. Політико-дипломатичні кроки, які були погоджені між Україною та її партнерами на цьому етапі (санкції, надання військової, фінансової, гуманітарної допомоги, заходи із міжнародної ізоляції рф), втілилися у перші рішення після 24 лютого.

Міжнародна підтримка Україні напередодні широкомасштабного вторгнення рф була спрямована на підтримку її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості в політичній площині та посиленні оборонних спроможностей у військовій сфері. Певні види озброєнь, які постачали країни Заходу напередодні 24 лютого 2022 року, зокрема ПТРК Javelin та ПЗРК Stinger, зіграли важливу роль у відбитті наступу зс рф на першому етапі війни.

Базовані на викривлених уявленнях про начебто ворожі та агресивні наміри Заходу, стратегічні плани кремля та, зокрема, особисті амбіції путіна втілились у розробку та відпрацювання безпрецедентної воєнно-політичної кампанії агресії проти країни-сусіда. Загарбницькі наміри “вирішення українського питання” на користь москви підкріплювалися масштабним медіа-інформаційним супроводом та використанням в т.ч. “Putinversteher”ів на Заході. Маючи майже абсолютну владу всередині країни та суспільну підтримку, режим путіна дедалі активніше “прокачував” саме російське населення, якому нав’язувалися путінські тези про те, що потрібно провести “денацифікацію” та “демлітаризацію” ворожої та агресивної України.

Білорусь, зважаючи на своє географічне розташування, від самого початку розробки планів агресії росії проти України займала важливе місце в них. Скориставшись міжнародно-політичною ізоляцією авторитарного режиму лукашенка та остаточно підсадивши його на свою політико-економічну “голку”, москва максимально втягнула ідеологічно споріднену білорусь в свою орбіту та перетворила мінськ на повноцінного співучасника москви у її злочинній агресії проти України.

На момент початку російської агресії проти України 24 лютого КНР вже сформувала власну схему геостратегічної поведінки. В її основі – використання фактору росії як природнього геополітичного, зовнішньополітичного, воєнного та економічного партнера а також квазі-союзника по лінії цивілізаційно-політичного протистояння із Заходом, насамперед США. І в зв’язку з цим, на думку китайського керівництва, ймовірний конфлікт росії із Заходом надав би Китаю більше економічних можливостей використовувати російській ресурси і в той же час посилював би значущість Пекіна як основного агента впливу на москву. Україна фактично опинялася розмінною монетою в такій китайській грі без жодних шансів на врахування її інтересів а також намірів бачити Китай своїм одним із ключових перспективних партнерів.

Апеляція до захисту “російськомовного населення” Донбасу, масштабна інформаційно-пропагандистська кампанія звинувачення України в нагнітанні напруженості й воєнних злочинах створила підґрунтя для ескалації напруги в російсько-українському протистоянні. Визнання росією “незалежності” т.зв. “днр” та “лнр” стало не тільки провокаційними політико-правовим кроком, але й “точкою неповернення” на шляху до широкомасштабного вторгнення зс рф в Україну.

1.2. ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНА ОБСТАНОВКА

Економічна ситуація у світі

У 2022 році, перед початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну, світова спільнота сподівалась на початок відновлення національних економік після глибокої кризи спричиненої пандемією COVID-19. Для цього необхідна була координація політики та фінансових заходів на міжнародному рівні. Відновлення світової економіки залежало від провадження заходів боротьби з пандемією, серед основних з них були проведення масової вакцинації населення та впровадження обмежень на виробництві і на побутовому рівні, що сприяло зниженню рівня захворюваності серед населення.

Загальна динаміка економічних процесів перед початком широкомасштабного вторгнення. У світі два роки продовжувалась пандемія COVID-19. Людські, економічні та соціальні втрати від пандемії були руйнівними для світової економіки. Зростання бідності, безробіття, недосконалі системи охорони здоров'я та наслідки зміни клімату спричинили негативний вплив на світову економіку.

Продовжувала посилюватись нерівність, яка створювала передумови до непевного, нерівномірного та несправедливого відновлення економік. Завдяки вакцинації, економічній підтримці та пакетам стимулювання економік, деякі країни впевнено йшли по шляху відновлення. Але прогрес не розподілявся рівномірно. Понад чверть країн, що розвиваються, ще не досягли на той момент обсягів виробництва, який існував до пандемії. На цьому тлі ризик появи та поширення нових штамів COVID-19 загрожував зірвати будь-які перспективи відновлення.

Глобальне відновлення виробництва у 2021 році в основному було зумовлене високими споживчими витратами та певним пожвавленням на ринку інвестицій. Торгівля товарами відновилася, перевищивши рівень, який існував до пандемії. Але темпи зростання значно сповільнились в кінці 2021 року, включно з такими великими економіками світу, як США, Європейський Союз та Китай. На вище згадані великі економіки передусім вплинуло, те що наслідки фіскальних і монетарних стимулів втратили свою силу та виникли збої в ланцюгах поставок. Слабкий імпульс зростання був у більшості країн, що розвиваються та країнах з перехідною економікою. Зростання цін на продовольство та енергоносії викликало швидку інфляцію, особливо в Співдружності Незалежних Держав (СНД), Латинській Америці та Карибському басейні. Відновлення проходило особливо повільно в тих державах, що залежать від туризму. Високі ціни на сировину допомогли країнам-експортерам природних ресурсів отримати додатковий дохід, для підтримання власних економік.

Таблиця 1. Динаміка зміни ВВП у світі 2020-2022 роки¹²³.

	2020 рік (факт)	2021 рік (факт)	2022 рік (план)
Світ	-3,4 %	5,5 %	4,0 %
США	-3,4 %	5,5 %	3,5 %
ЄС	-6,0 %	4,7 %	3,9 %

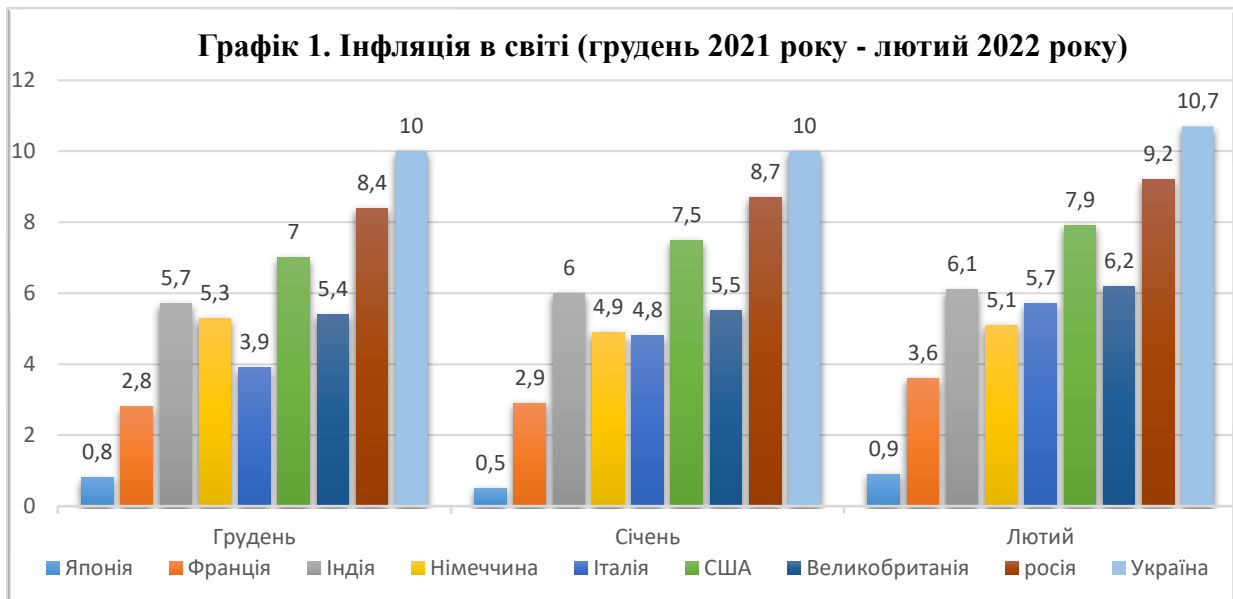
¹ World Economic Situation and Prospects 2022 – // United Nations. – 2022, 13 січня. – URL: bit.ly/3wJ3pci

² ВВП України у 2021 р. зріс на 3,4% – Держстат// Інтерфакс Україна. – 2022, 11 березня. – URL: bit.ly/3XTwaiv

³ Бюджет 2022: реалістичність та ризики// Економічна Правда. – 2021, 29 вересня. – URL: <http://bit.ly/3HsrW1>

Великобританія	-9,8 %	6,2 %	4,5 %
Китай	2,3 %	7,8 %	5,2 %
Індія	-7,1%	9,0 %	6,7 %
Японія	-4,6 %	2,2 %	3,3 %
Україна	-3,8 %	3,4 %	3,8 %
росія	-3,0 %	4,2 %	2,7 %

Стриманий розвиток на який світова економіка очікувала в 2022 році базувався на можливих загрозах від пандемії та інших факторах, проте не враховував можливість початку війни в Європі в короткостроковій перспективі¹.

Інфляція в США за підсумками 2021 року за даними Міністерства праці США прискорилося до 7%, це максимальний показник із червня 1982 року. Це було пов'язано зі зростанням Індексу споживчих цін (ІСЦ) у США.

В грудні 2021 році інфляція у Німеччині досягла 5,3%, що стало найвищим показником з 1993 року. Прискорення інфляції у Німеччині значною мірою було зумовлене зростанням цін на енергоносії. Ціни на них, порівняно з 2020 роком, виросли на 10,4%, після зниження на 4,8% торік. Загалом, інфляція залишалась однією з ключових проблем світової економіки та на передодні широкомасштабного вторгнення росії в Україну високий рівень інфляції стримував розвиток світової економіки².

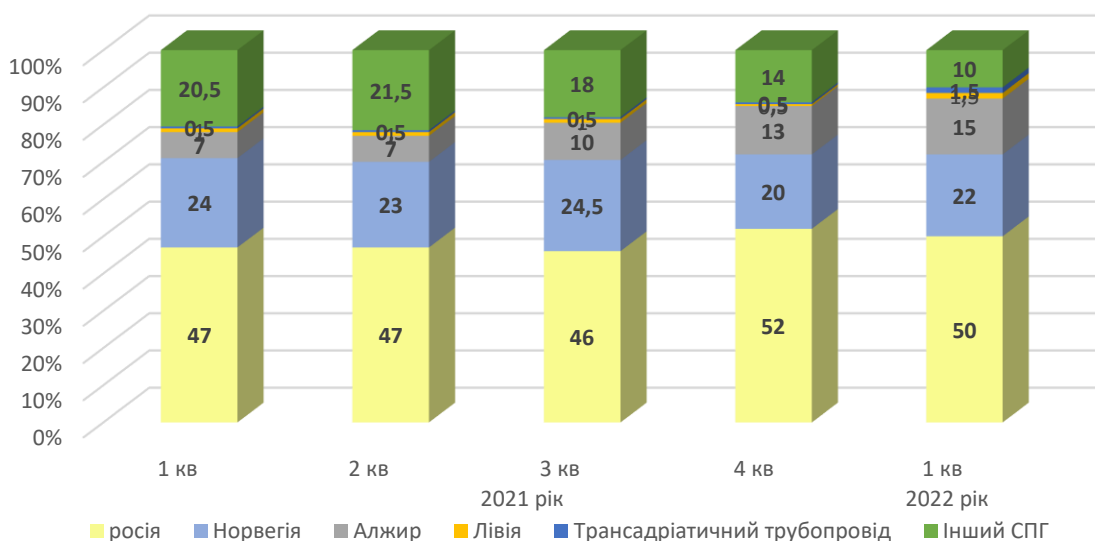
Світовий ринок енергоносіїв. Ринок природного газу. Перед початком широкомасштабного вторгнення росія забезпечувала в середньому до 50% від загального обсягу постачання газу в Європу, серед значних постачальників можна виділити Норвегію та Алжир. Скраплений природний газ (СПГ), також займав вагомий частку постачань газу, проте в Європі не вистачало СПГ терміналів та іншої необхідної інфраструктури для використання цього джерела більш активно та масштабно³.

¹ Data explorer: consumer price inflation. // Financial Times. – 2023 30 January. – URL: – 2022. – URL: <http://bit.ly/40IQSJy>

² U.S. Inflation Hits 39-Year High of 7%, Sets Stage for Fed Hike. //Reade Pickert, Bloomberg – 2023 12 January. – URL: – 2022. – URL: <http://bit.ly/3XVZ9C8>

³ . Quarterly report on European gas markets. // European Commission. – 2022. – URL: <https://bit.ly/3Rls9kv>

Графік 2. Структура поставок природного газу в Європу у 2021 та 2022 році

У другій половині 2021 року ціна газу на хабі TTF (Нідерланди) зросла до історичного максимуму. На початку 2021 року ціна становила 19,78 євро МВт год. В день початку широкомасштабного вторгнення росії на територію України ціна на газ на хабі TTF склала – 134,55 євро за МВт год.

Графік 3. Динаміка зміни ціни на природній газ на хабі TTF з 2021 року до 24 лютого 2022 року

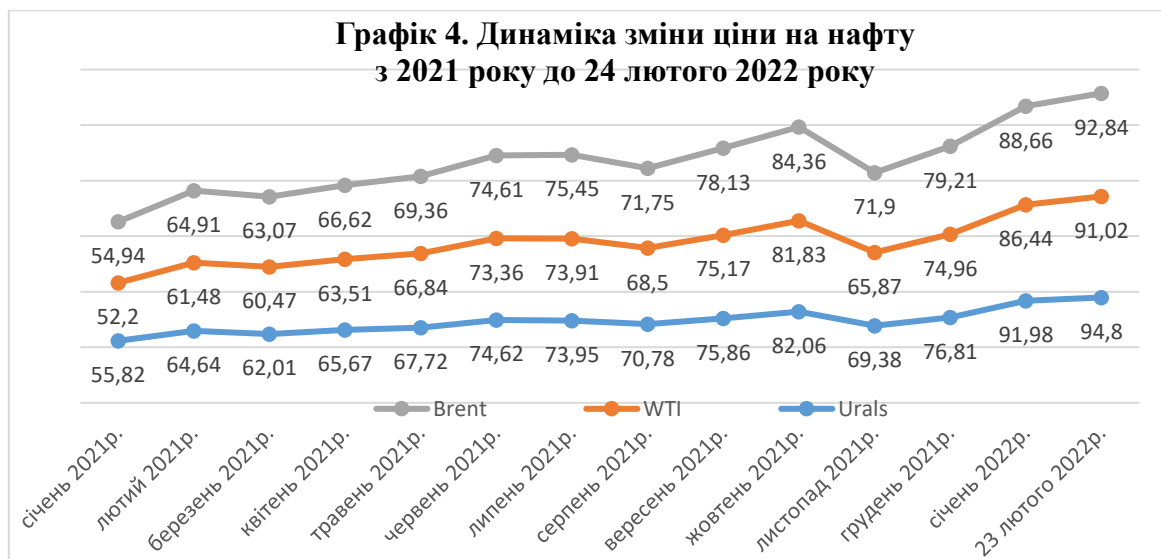

Таке зростання цін на природній газ надало можливість країнам-експортерам, отримувати надприбутки від продажу природного газу¹.

Ринок нафти. Світові ціни на нафту у 2021 році зросли на 50-60% через різке відновлення попиту на паливо. Водночас найбільші виробники нафти (країни ОПЕК+: Алжир, Ангола, Венесуела, Габон, Екваторіальна Гвінея, Ірак, Іран, Республіка Конго, Кувейт, Лівія, Нігерія, ОАЕ, Саудівська Аравія, Азербайджан, Бахрейн, Бруней, Казахстан, Малайзію, Оман, Південний Судан, росія та Судан) протягом року скорочували видобуток задля збільшення попиту².

¹ Natural gas prices in Europe. // Trading Economics. – 2023. – URL: <http://bit.ly/3X9VYG5>

² У 2022 році очікується найбільше подорожчання нафти за останнє десятиліття — економісти. // Суспільне Новини. – 2021, 31 грудня – URL: <http://bit.ly/3X9VYG5>

Нафта марки Brent завершила рік зростанням ціни на 50,5%, це найбільший приріст з 2016 року. Нафта марки WTI показала приріст на 55,5%, що є найбільшим показником з 2009 року, коли ціни злетіли більш ніж на 70%¹.

Обидві марки нафти досягли свого піку в жовтні 2021 року: Brent становила 86,70 дол. США за барель, що є найвищим показником з 2018 року, а WTI – 85,41 дол. США за барель, що є найвищим показником з 2014 року. 2021 рік став історією глобального відновлення ринку нафтопродуктів².

Ціна на російську нафту марки Urals, також зростала протягом 2021 року. 23 лютого 2022 року, напередодні широкомасштабного вторгнення, ціна на нафту марки Urals становила майже 95 дол. США за барель, що було історичним максимумом³.

Світовий ринок продовольства. У 2021 році 828 млн людей у всьому світі страждали від голоду. Це приблизно на 46 млн більше, ніж у 2020 році, і на 150 млн більше, ніж до початку пандемії коронавірусу. У 2021 році, кількість осіб що голодує досягла 9,8% від загальної кількості світового населення. Для порівняння, в 2019 році ця кількість населення становила 8%, а в 2020-му – 9,3%. Загалом, в 2021 році 2,3 млрд людей у світі (29,3%) зіткнулися з помірною чи важкою формою відсутності продовольчої безпеки. Така ситуація свідчила про існування продовольчої кризи в світі та потребувала нагального вирішення⁴.

2021 рік характеризувався черговим зростанням цін на світовому ринку продовольства. Незважаючи на високі показники валових зборів ключових сільгоспкультур, на ринок вплинули наступні фактори: підвищення собівартості виробництва сільгосппродукції на тлі зростання цін на добрива, засоби захисту рослин, енергоносії, подорожчання фрахту, високий попит з боку імпортерів, обмеження на експорт зерна з росії. Крім того, фактор пандемії хоч і послабив свій вплив, але періодично нагадував про себе появою нових штамів вірусу.

У 2021 році індекс продовольчих цін Food and Agriculture Organization (FAO) підвищувався практично щомісяця. За підсумками року індекс продовольчих цін FAO

¹ Crude oil - 2023 Data - 1983-2022 Historical// Trading Economics. – 2023. – URL: <http://bit.ly/40j1uJ6>

² Oil posts biggest annual gain since at least 2016// Jessica Resnick-ault, Reuters – 2021, 31 грудня – URL: <http://bit.ly/3XUhnvf>

³ Urals Oil - 2023 Data - 2012-2022 Historical // Trading Economics. – 2023. – URL: <http://bit.ly/3R1Ope2>

⁴ У світі зростає кількість людей, які зіткнулися з голодом – ООН// Слово і Діло. – 2022, 07 липня. – URL: <http://bit.ly/3YfXAYU>

досяг максимального рівня за останні 10 років. Зокрема, спостерігалось істотне підвищення цін на зернові та рослинні олії¹.

Індекс продовольчих цін FAO відображає щомісячну динаміку міжнародних цін кошика продовольчих товарів. Він формується на основі середніх значень індексів цін на п'ять товарних груп, скоригованих з урахуванням середньої частки кожної такої групи обсягом експорту в період 2014-2016 років.

На Чиказькій товарній біржі – домінував підвищувальний тренд на котирування пшениці протягом 2021 року. У сегменті кукурудзи в першій половині 2021 року відзначалося помірне подорожчання зернової. В останньому кварталі 2021 року ф'ючерси кукурудзи поступово дорожчали і завершили рік на максимальному рівні з середини 2013 року.

Китай був одним з основних драйверів ринку у 2021 році, продемонстрував надмірний попит на кукурудзу, що стало одним з ключових факторів зростання цін. Крім кукурудзи, Китай також активізував попит і на фуражну пшеницю. Незважаючи на періодичні заяви уряду Китаю про скорочення залежності від імпортного зерна і нарощування використання альтернативної сировини в кормовій промисловості, Китай продовжував активно купувати фуражне зерно і на початку 2022 року. Попит Китаю на дану продукцію залишався тим фактором, за яким пильно спостерігали оператори ринку і який мав значний вплив на ціноутворення.

Експортні обмеження на агропродукцію. Найбільш активно обговорювалися і мали значний вплив на ціни на світовому ринку обмеження на експорт зерна з росії. З 2 червня 2021 року в РФ було введено плаваюче і щотижня поновлюване мито на вивезення пшениці, ячменю і кукурудзи. Крім того, в кінці року уряд РФ в рамках існуючого механізму квотування експорту зерна встановив окрему квоту на відвантаження пшениці (8 млн т) всередині загального ліміту на вивезення зерна (11 млн т). Квота запроваджувалась в період з 15 лютого по 30 червня 2022 року, такі часові рамки мають чітке співпадіння з початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну.

Також, обмеження на експорт зерна були введені ще в одній країні, схильній до регулювання ринку, – Аргентині. В кінці грудня 2021 року уряд Аргентини повідомив про встановлення квоти на експорт в 2021-2022 роках кукурудзи і пшениці в розмірі 41,6 млн т і 12,5 млн т відповідно. Це було зроблено з метою запобігання можливого дефіциту зернових і стримування зростання цін на продовольство на внутрішньому ринку Аргентини².

¹ World Food Situation // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – 2023, 06 January. – URL: <http://bit.ly/3XVQYpp>

² Підсумки 2021 року для світового ринку зерна // АПК-Інформ – 2022, 14 січня. – URL: <http://bit.ly/3WX7eFv>

Санкції та економічні заходи для стримування агресії. На початок 2022 року лідери країн ЄС вирішили продовжити чинні обмеження проти росії на півроку – до 31 липня 2022 року. Санкції були прив’язані до реалізації мінських угод¹. Тим часом, США намагались залучити своїх європейських союзників до прийняття нового пакету санкцій, зокрема розглядали наступні варіанти:

Таблиця 2. Можливі варіанти санкцій для стримування росії.

ВАРІАНТ САНКЦІЙ	ПОТЕНЦІЙНИЙ ВПЛИВ
Більше обмежень на здатність росії рефінансувати свій суверенний борг.	Негативний вплив на російський борговий ринок.
Ліміти на міжбанківські операції великих російських банків, можливо, включаючи конвертацію валюти	Перешкоджання банківським операціям, транскордонному фінансуванню, торгівлі.
Більше санкцій проти компаній енергетичного та оборонного секторів.	Обмеження експорту та фінансування таких компаній.
Заборонити росії доступ до ключових міжнародних транзакційних мереж, таких як SWIFT.	Збій роботи світового та російського ринків нафти, газу та інших товарів.

Адміністрація Президента США Байдена наполягала, що у випадку, якщо рф нападе на Україну, вищезазначені санкції будуть прийняті. США вважали, що узгодження конкретних варіантів санкцій дасть твердий сигнал путіну у невідворотності покарання за скоєння злочинів. Проте, рф не демонструвала жодних ознак відведення сотень тисяч військ, які були зібрані біля кордонів України².

З 2014 року ЄС вводив санкції та обмежувальні заходи щодо рф на тлі анексії Криму та подальшої окупації частин території України.

Обмежувальні заходи та санкції неодноразово розширювалися та продовжувалися. Було запроваджено обмежувальні заходи та санкції торговельного, воєнного та фінансового характеру. Також, було прийнято санкції проти 183 фізичних та 53 юридичних осіб рф³. Зокрема, було припинено переговори про безвізовий режим та про нову базову угоду про співпрацю з ЄС, введено заборону на в'їзд до країн ЄС для

¹ ЄС договорився продлити санкції против Росии. США требуют ввести новые // Олександр Ахтирко – 2022, 17 грудня. – URL: <http://bit.ly/3HMXA3N>

² U.S. Pushes EU to Ready Russia Sanctions on Energy and Banks // Bloomberg – 2021, 16 December. – URL: <http://bit.ly/3WTXwnk>

³ Russia-Ukraine war 2022-2023 - statistics & facts. // Statista – 2023, 31 January. – URL: <http://bit.ly/3kW6K5c>

посадових осіб із рф та заморожено їх активи. Проте, запроваджені санкції не мали суттєвого впливу на економіку рф та мали фрагментарний характер¹.

Бюджети на оборону. Загальні світові видатки на оборону у 2021 році зросли на 0,7% в реальному вираженні та досягли 2 113 млрд дол. США.

Серед 5-ти країн з найбільшими оборонними видатками були: США, Китай, Індія, Великобританія та росія. Сукупні видатки цих країн становили 62% світових. Оборонні видатки США становили 39% світових. При цьому, закупівля зброї в країні скоротилися, проте більше коштів було спрямовано на воєнні дослідження та розробки. Це свідчило про те, що США зосереджувались на технологіях наступного покоління. Оборонний бюджет Китаю, другий за величиною у світі, оцінюється у 14%. Видатки на оборону в Європі у 2021 році склали 20% світових².

У результаті економічного відновлення у 2021 році – світові воєнні видатки, як частка світового валового внутрішнього продукту (ВВП) – впали на 0,1 відсоткового пункту з 2,3 % у 2020 році до 2,2 % у 2021 році.

Воєнні видатки США були найбільшими у 2021 році та склали 801 млрд дол. США, що на 1,4 % менше, ніж у 2020 році. Воєнні видатки США дещо зменшилися з 3,7 % ВВП у 2020 році до 3,5 % у 2021 році.

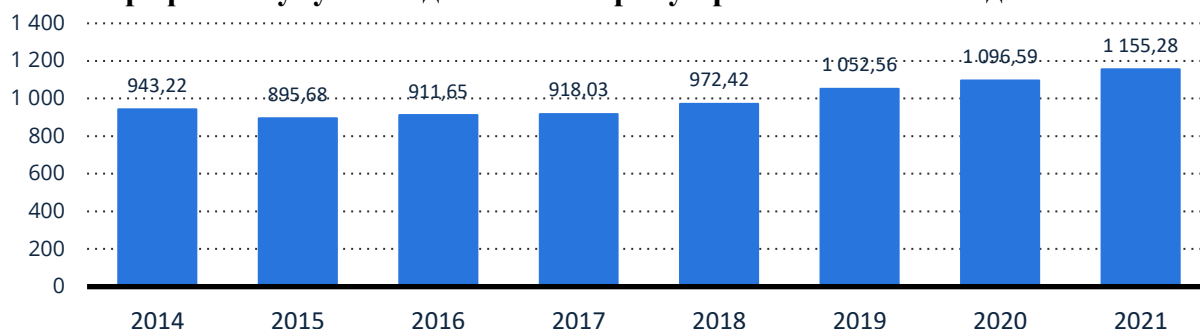
У 2021 році Китай зайняв 2-ге місце за обсягом воєнних видатків у розмірі 293 млрд дол. США, що на 4,7 % більше, ніж у 2020 році. Воєнні видатки Китаю зростали протягом 27 років. Воєнний бюджет Китаю на 2021 рік став найбільшим у рамках 14-го п'ятирічного плану, розрахованого до 2025 року.

Воєнні видатки Індії склали 76,6 млрд дол. США та займали третє місце у світі. Це було на 0,9% більше, ніж у 2020 році, і на 33%, ніж у 2012р. З метою зміцнення власного ВПК, 64 % капітальних витрат у воєнному бюджеті на 2021 рік були призначені для придбання зброї внутрішнього виробництва.

Росія збільшила свої воєнні видатки на 2,9% у 2021 році до 65,9 млрд дол. США. Паралельного нарощувала свою спроможність вздовж кордону з Україною. У 2021 році воєнні видатки росії досягли 4,1% ВВП.

Вісім членів НАТО досягли мети Альянсу щодо витрат на рівні 2% ВВП на оборонні видатки у 2021 році. Проте, далеко не всі члени НАТО дотримались рекомендацій, щодо виділення 2% від власного ВВП на оборонні видатки.

Графік 7. Сукупні видатки на оборону країн НАТО в млн дол. США³

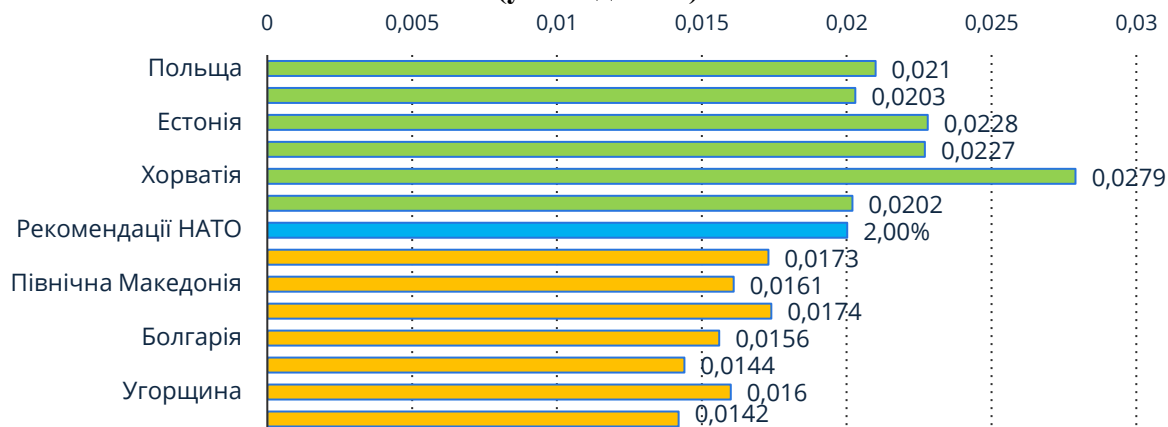
Німеччина, третя держава за обсягом витрат у Центральній і Західній Європі, у 2021 році витратила на військові потреби 56,0 млрд дол. США, або 1,3 % свого ВВП.

¹ Все санкции США и ЕС в отношении России с 2014 года. // Настоящее Время – 2021, 23 квітня. – URL: <http://bit.ly/3YiZ5MN>

² Світові витрати на оборону сягнули рекордних \$2 трлн. // Forbes– 2022, 25 квітня. – URL: <http://bit.ly/3HJUptL>

³ Russia-Ukraine war 2022-2023 - statistics & facts. // Statista – 2023, 31 January. – URL: <http://bit.ly/3kW6K5c>

Графік 8. Видатки на оборону країн Центральної та Східної Європи у 2021 році (у % від ВВП)¹

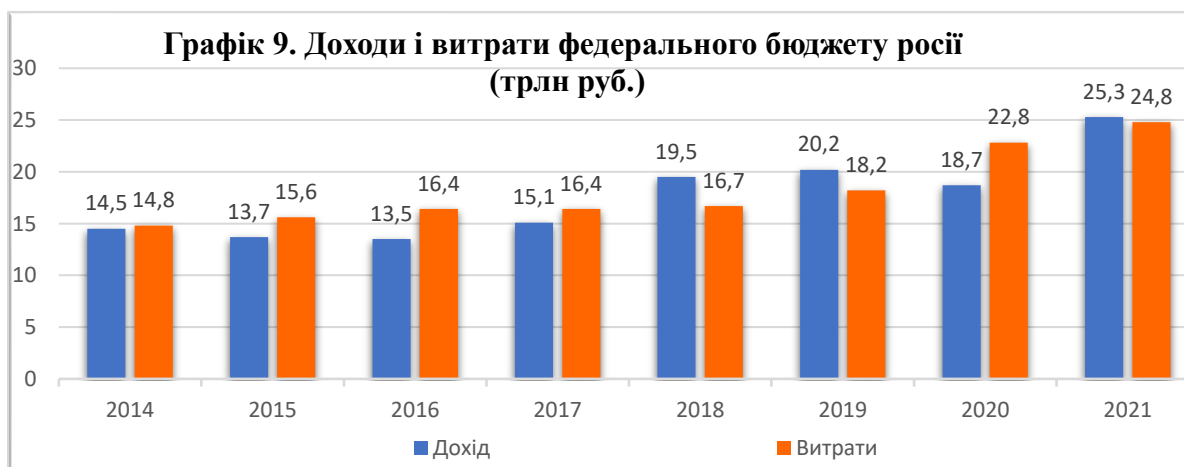

Після затвердження бюджету на 2021 рік, уряд Японії збільшив на 7 млрд дол. США воєнні видатки. У результаті видатки зросли на 7,3% до 54,1 млрд дол. США у 2021 році. Воєнні видатки Австралії також зросли у 2021 році на 4% до 31,8 млрд дол. США. Причиною для цього була зростаюча спроможність Китаю в Південно-Китайському та Східно-Китайському морях і навколо них. Прикладом є тристороння угода про безпеку AUKUS між Австралією, Великобританією і США, яка передбачала постачання восьми атомних підводних човнів до Австралії орієнтовною вартістю 128 млрд дол. США.

У 2021 році бюджет на оборону Ірану вперше за чотири роки зріс до 24,6 млрд дол. США. Фінансування Корпусу вартових Ісламської революції у 2021 році склало 34% загальних воєнних видатків Ірану, що на 14% більше, порівняно з 2020 роком².

Економічна ситуація в росії

Загальна динаміка економічних процесів рф. За результатами 2021 року росія була одинадцятою за обсягом ВВП економікою світу, який оцінювався в 1,78 трлн дол. США. У 2021 році частка ВВП на душу населення в росії склала 13,7 тис. дол. США, що було нижчим показником ніж у будь-якій країні ЄС. Наприкінці 2021 року та на початок 2022 року у російському суспільстві спостерігалася велика нерівність, майже 47% загального доходу було накопичено у 20% громадян³.

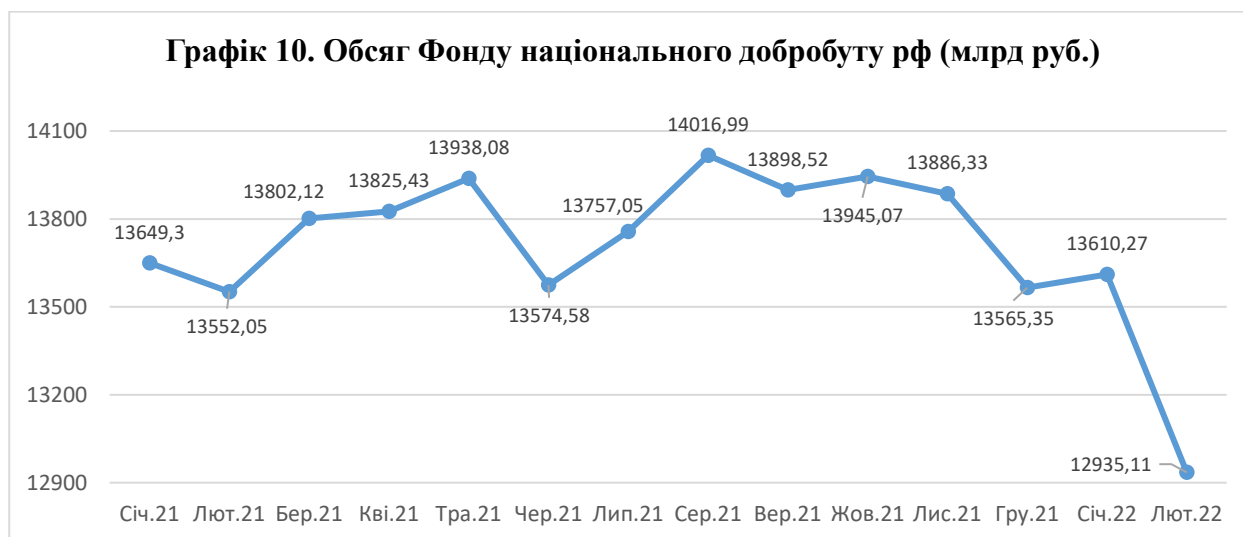
¹ Russia-Ukraine war 2022-2023 - statistics & facts. // Statista – 2023, 31 January. – URL: <http://bit.ly/3kW6K5c>

² World military expenditure passes \$2 trillion for first time. // SIPRI – 2022, 25 квітня. – URL: <http://bit.ly/3HmWqut>

³ Income and expenditure of the federal budget of Russia from 2014 to 2025. // Statista – 2023, 07 February. – URL: <https://bit.ly/3DM4ML6>

Доходи федерального бюджету росії завжди були залежні від експорту викопних ресурсів (нафти, газу, вугілля ін.), що становило близько 56 %¹.

Протягом 2021 року доходи федерального бюджету росії помітно збільшилися: обсяг нафтогазових доходів зріс на 60%, надходження від податку на додану вартість, податку з доходу фізичних осіб та податку на прибуток організацій зросли приблизно на 30%. Загальний дефіцит бюджету скоротився на кінець 2021 року до 1%. З урахуванням великого обсягу нафтогазових надходжень Центробанк рф (ЦБ рф), діючи від імені уряду, у період із січня по листопад 2021 року купив іноземної валюти в еквівалентні 35 млрд дол. США для зарахування до Фонду національного добробуту у 2022 році².

Споживчий попит у росії різко зріс у другому кварталі 2021. За цей же період відзначалася висока інвестиційна активність. Спостерігалася тенденція щодо покращення ситуації на ринку праці. У другому кварталі 2021 року кількість оголошень про вакансії, розміщені роботодавцями, зросло на 24% до аналогічного періоду 2022 року, а відношення кількості безробітних до кількості оголошень про вакансії скоротилося. Реальна заробітна плата зросла більш ніж на 2% у 2021 році.

Однак, до початку осені стало очевидним настання нової руйнівної хвилі епідемії COVID-19, що в поєднанні з відносно низьким рівнем вакцинації в росії створило загрозу для здоров'я населення та економіки в цілому. До кінця 2021 року темпи зростання економіки сповільнилися³.

Інфляційні процеси. У 2021 році в росії відбулося прискорення інфляції на тлі зусиль уряду рф зі стримування високого попиту та зростання цін на сировинні товари, а також проблем з поставками. ЦБ рф, розпочав посилення грошово-кредитної політики у 2021 році. Починаючи з березня 2021 року, ключова ставка підвищувалася шість разів – загалом на 325 базисних пунктів, і наприкінці жовтня становила 7,5%. Це дало можливість ЦБ рф підтримати реальні ринкові відсоткові ставки лише на рівні, близькому до нуля, і перейти від стимулюючої грошово-кредитної політики до нейтральної⁴.

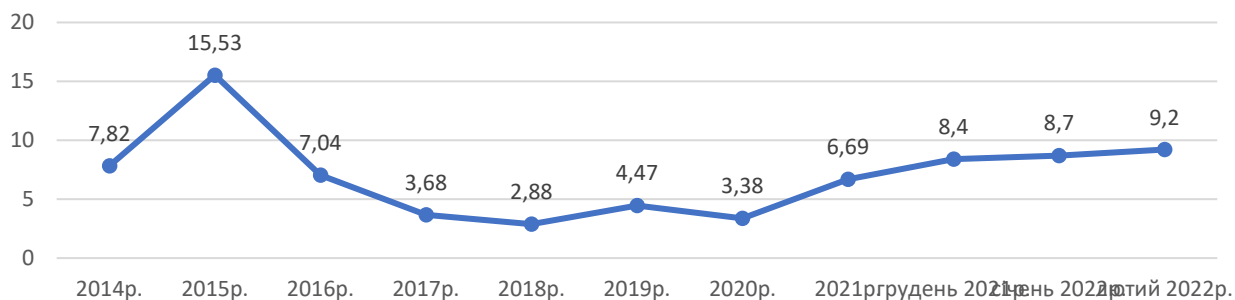
¹ Economy of Russia - statistics & facts. // Statista – 2023, 07 February. – URL: <https://bit.ly/3Y9Mwna>

² Данные о движении средств и результатах управления средствами Фонда национального благосостояния. // Минфин России – 2023, 25 января. – URL: <https://bit.ly/3Yrh0Re>

³ Доклад об экономике России. // Всемирный банк – 2021, 1 декабря. – URL: <https://bit.ly/3RMPjk0>

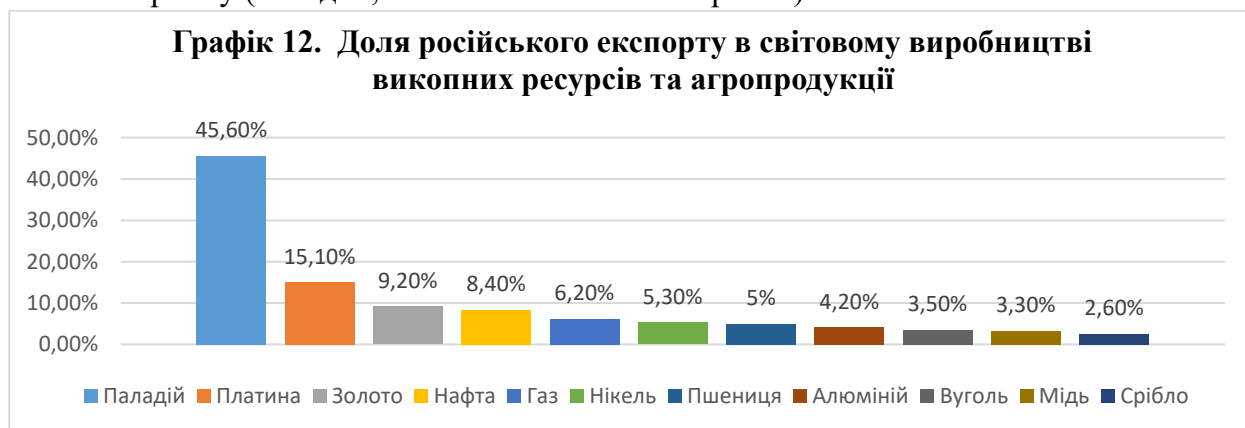
⁴ Russia: Inflation rate from 1997 to 2027. // Statista – 2023, 07 February. – URL: <https://bit.ly/3RHnPMz>

Графік 11. Динаміка рівня інфляції в рф (%) з 2014 року по 24 лютого 2022 року

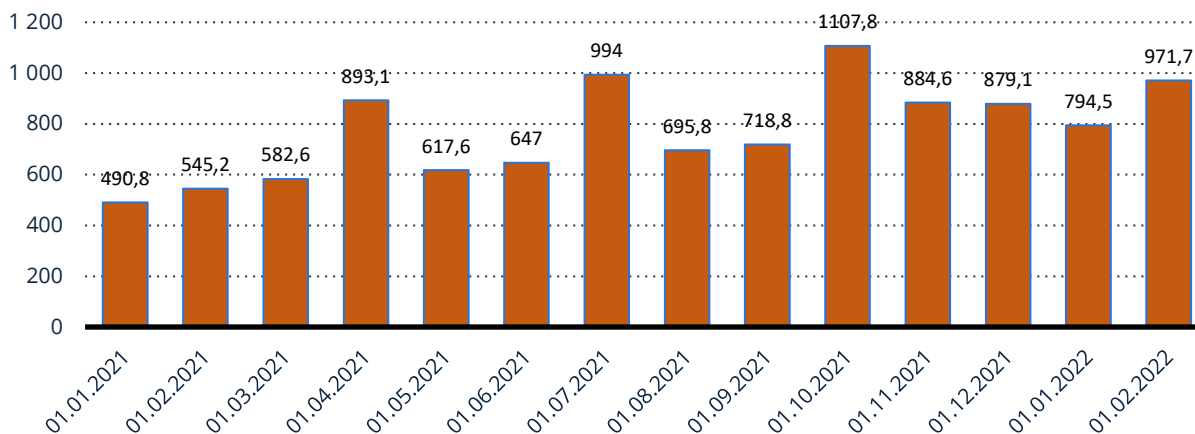
Постачання енергоносіїв (природний газ, нафта). Економіка росії історично залежала від експорту своїх викопних ресурсів. Зокрема, увага була зосереджена на енергетичних викопних ресурсах, таких як нафта, газ та вугілля. Також існують й інші викопні та базові ресурси, які рф експортує не обробленими та займає велику частку світового ринку (паладій, платини та інших матеріалів).

Графік 12. Доля російського експорту в світовому виробництві викопних ресурсів та агропродукції

У 2021 році росія отримала від Європи 121,4 млрд дол. США за енергоносії. Завдяки високим цінам на енергетичні викопні ресурси рф мала змогу накопичувати кошти та фінансувати всі необхідні видатки протягом 2021 року. Збільшення ціни зумовило зростання прибутку російських державних профільних підприємств (зокрема: “Газпром”, “Роснефть”) та збільшило податкові надходження до федерального бюджету рф¹.

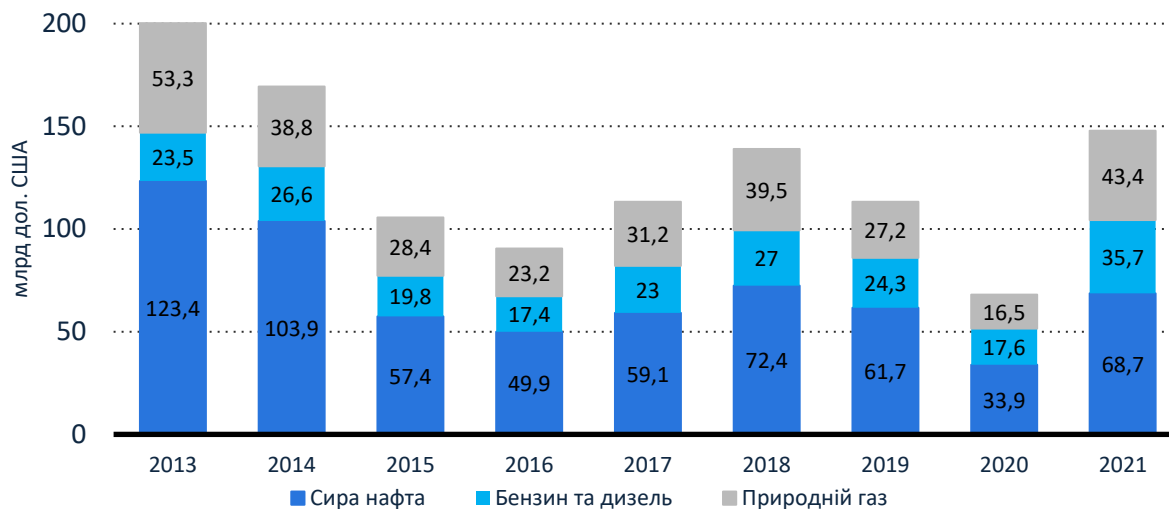
Графік 13. Податкові надходження рф від нафти та газу (млрд руб.) з 2014 року по 24 лютого 2022 року

¹ Russia's Deficit Hits \$25 Billion as Energy Income Slumps. // Bloomberg. – 2023 12 January. – URL: – 2022, 6 February. – URL: <https://bloom.bg/3RTui79>

Після початку війни в 2014 році експорт нафти та газу до ЄС скоротився. Проте, на передодні широкомасштабного вторгнення росії в Україну, зокрема протягом 2021 та січня-лютого 2022 року, нафтогазові доходи росії суттєво збільшилися. На це вплинула в основному збільшення ціни на енергоносії.

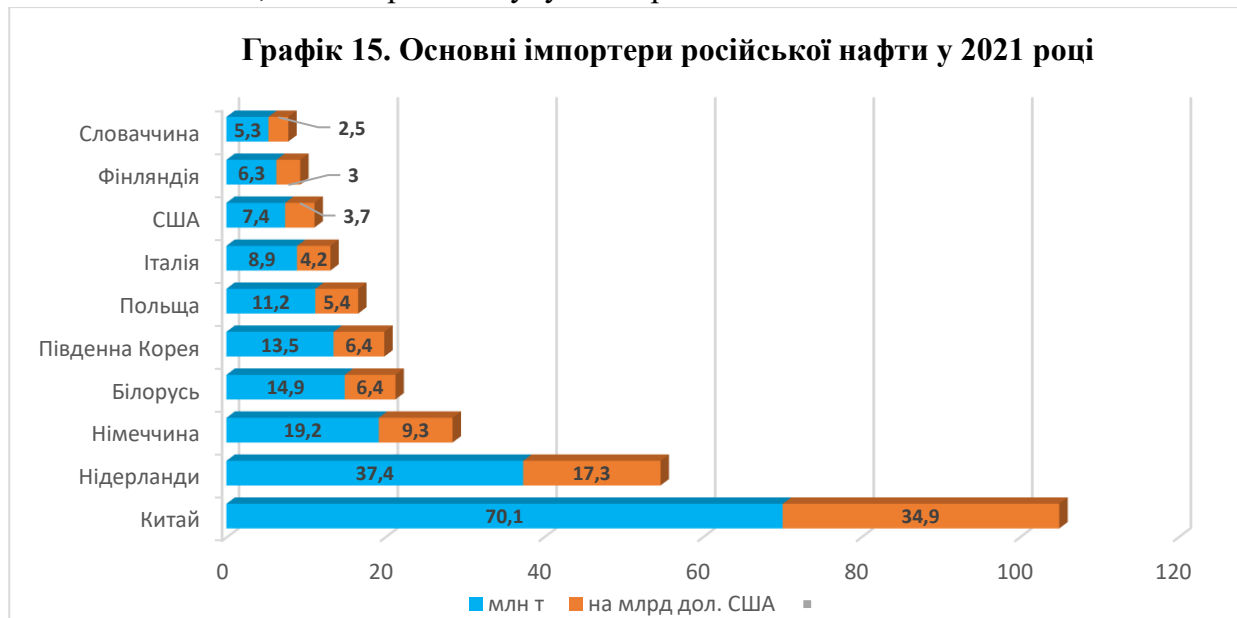
Графік 14. Експорт енергоресурсів з росії до ЄС та Великобританії

Нафта. У 2021 році обсяг експорту російської сирої нафти становив 230 млн т, що на 3,7% менше, ніж у 2020 року, а дохід від її поставок при цьому збільшився на 34%.

За підсумками 2021 року росія була третім найбільшим у світі гравцем на світовому нафтовому ринку (після Саудівської Аравії та США). Росія видобувала 10,5 млн барелів нафти на добу, або 14% світових обсягів. У 2021 році росія експортувала нафту до 36 країн проти 39 роком раніше. 4,7 млн барелів на добу росія відправляла на експорт, половину з якого – близько 2,4 млн барелів – купували країни ЄС.

Графік 15. Основні імпортери російської нафти у 2021 році

Китай з 2017 року залишався найбільшим покупцем російської нафти. У 2021 році частка Китаю в загальному обсязі постачання цього ресурсу з рф досягла 30,6%. У 2021 році рф експортувала в Китай 70,1 млн т нафти на суму 34,9 млрд дол. США.

Загалом на частку країн ЄС в 2021 році припало 47% постачань російської нафти у

фізичному вираженні: 108,1 млн т або 0,9 млрд дол. США¹.

Близько 70-85% російського нафтового експорту здійснювалось морським шляхом².

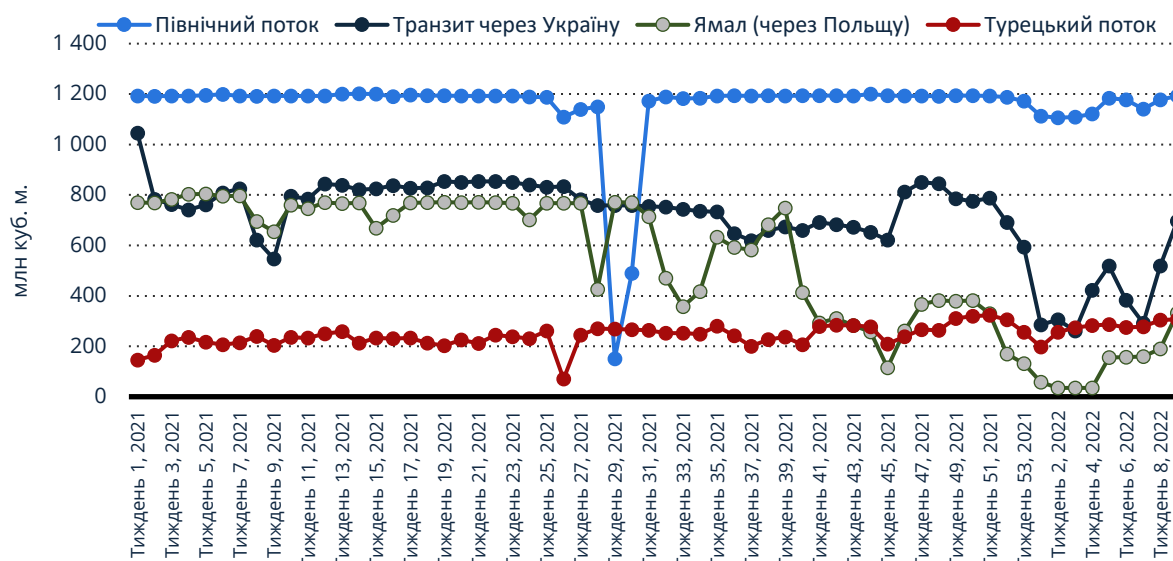
Природний газ. Постачання природного газу у світі здійснюється двома основними шляхами: трубопроводами та морським шляхом. Росія активно використовувала обидва логістичних шляхи. Проте, звичайно більший обсяг постачається через трубопроводи.

У 2021 р. росія експортувала 210 млрд куб. м. газу трубопроводами і 41 млрд куб. м. газу морським шляхом.

Цікаво, що план розвитку поставок передбачав, що експорт трубопровідного газу до Європи (включаючи Туреччину) за цільовим сценарієм до 2030 р. скоротиться на 78%. Крім того, цільовий сценарій для рф передбачав переорієнтацію близько 78 млрд куб. м. трубопровідного газу з Європи до Азії.

Загалом за 2021 рік росія експортувала до країн ЄС 155 млрд куб. м. газу, з яких 140 млрд. куб. м. припадало на трубопровідні постачання (тобто на “Газпром”). Середньомісячний обсяг постачань природного газу до ЄС у 2021 році становив 11,6 млрд куб. м³.

Графік 16. Трубопровідне постачання природного газу росією з 2021-лютий 2022 року

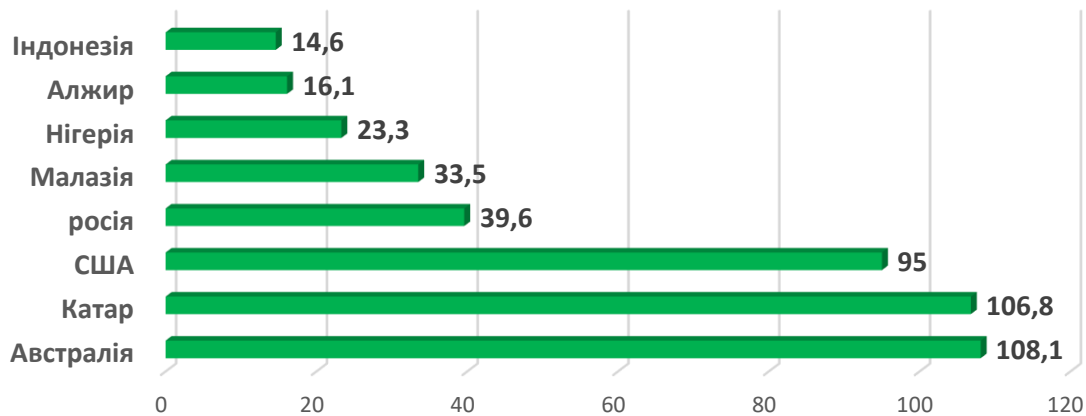
Трубопровідний газ із росії до ЄС надходив через “Північний потік-1” (потужністю 55 млрд куб. м. на рік), газопроводом Ямал – Європа (33 млрд куб. м. на рік), через ГТС України (за довгостроковим контрактом росія у 2022 році мала би поставити цим маршрутом не менше 40 млрд куб. м. за схемою “качай або плати”) та через “Турецький потік”.

¹ Експорт нафти из России. // Tadviser. Государство. Бизнес. Технологии. – 2022, 10 марта. – URL: <https://bit.ly/3Pi8a3n>

² Зануда А. Эмбарго на российскую нефть: как санкции против России меняют мировой рынок и что будет дальше. // BBC News Украина. – 2022, 5 декабря. – URL: <https://bbc.in/3EhAErB>

³ Катков М. Экспорт «Газпрома» в Европу за январь – апрель упал не менее чем на 30%. // Ведомости. – 2022, 3 мая. – URL: <https://bit.ly/3IcmcmS>

**Графік 17. Найбільші постачальники СПГ у світі у 2021 році
(млрд куб. м.)**

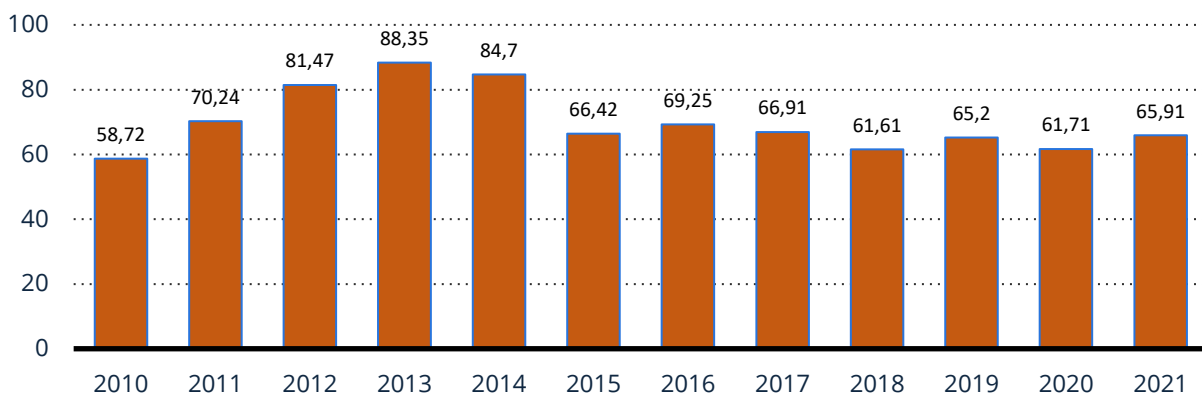

Виробничі можливості росії забезпечувались двома великотоннажними СПГ-заводами: “Сахалін-2” (контролюється “Газпромом”) та “Ямал СПГ” (контролюється “Новатеком”). З потенційних великотоннажних СПГ-проектів на стадії активної реалізації знаходиться “Арктик СПГ 2” (“Новатек”), проектною потужністю 19,8 млн т на рік¹.

Економічні заходи для забезпечення агресії. Бюджет на ведення війни. Високі доходи від нафти та газу допомогли росії збільшити свої воєнні видатки в 2021 році. В період з 2016 по 2019 роки відбулось скорочення цих видатків, в результаті низьких цін на енергоносії та в проваджених санкцій у відповідь на анексію Криму в 2014 році. Проте у 2021 році, федеральні бюджетні видатки на “національну оборону”, на яку припадає приблизно три чверті загальних воєнних видатків росії та включає фінансування операційних витрат, а також закупівлі озброєнь, були збільшені.

Необхідно зазначити, про те що в росії існує суттєва частка засекречених видатків на воєнні потреби. Остаточна офіційна цифра склала 65,91 млрд дол. США воєнних видатків у 2021 році². ВПК росії отримав великі замовлення від Міністерства оборони рф (МО рф) для задоволення зростаючих потреб у забезпеченні озброєнням та військовою технікою, напередодні широкомасштабного вторгнення. Майже щодня на початку 2022 року ВПК росії звітував про передачу нових зразків ОВТ.

Графік 18. Воєнні видатки рф (млрд дол. США).

¹ Катков М. Экспорт российского газа к 2030 году может вырасти на 5,6%. // Ведомости. – 2022, 26 сентября. – URL: <https://bit.ly/3JUsbOt>

² World military expenditure passes \$2 trillion for first time. // SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute). – 2022, 25 April. – URL: <https://bit.ly/3RFHWLb>

Якщо поглянути на щорічні воєнні видатки рф можна помітити, що відбулись суттєве збільшення у 2013-2014 роках, як виявилось пік зростання збігся з початком війни росії проти України та окупацією Криму. В 2021 році також спостерігалось збільшення видатків росії на “оборону”.

Оборонно-промисловий комплекс. В грудні 2021 року дочірні структури держкорпорації “Ростех” – концерн “Вега” холдингу “Роселектроніка” та ТАНТК ім. Г.М. Берієва – передали ВКС росії сьомий за рахунком модернізований авіаційний комплекс далекого радіолокаційного огляду та наведення А-50У. Борт може виявляти принципово нові типи літальних апаратів, а також здатний одночасно супроводжувати більшу кількість цілей і винищувачів, що наводяться, ніж попередня модифікація такого борту.

Повітряне судно модернізовано у рамках реалізації масштабної програми оновлення парку літаків ДРЛО, передбаченої державним оборонним замовленням росії. Модернізований А-50У отримав нову електроніку з більшою продуктивністю, що дозволило наростити можливості функціонального програмного забезпечення. Удосконалено систему відображення обстановки на робочих місцях операторів – встановлено нові РК-монітори великого розміру та роздільної здатності. Поліпшена ергономіка повітряного судна покликана підвищити ефективність роботи тактичного екіпажу.

На літаку також встановлено новий пілотажно-навігаційний комплекс. За рахунок використання сучасної апаратури, що має меншу вагу, збільшилася дальність польоту та час виконання бойових завдань на заданому рубежі. Даний факт підтверджує нарощування спроможностей ВКС росії на початку 2022 року¹.

6 грудня 2021 року Омський завод транспортного машинобудування концерну “Уралвагонзавод” передав до МО рф чергову партію модернізованих важких вогнеметних систем ТОС-1А в рамках виконання державного оборонного замовлення. Машини були виготовлені з урахуванням низки конструктивних змін та були укомплектовані сучасною пусковою апаратурою².

23 грудня 2021 року “Уралвагонзавод” російської держкорпорації “Ростех” надіслав замовнику партію інженерної техніки БРЕМ-1М.

БРЕМ-1М машина технічного забезпечення танків Т-72, Т-80 і Т-90 і призначена для евакуації, у тому числі з-під вогню супротивника, пошкоджених машин, що доставляються на збірні пункти або в укриття. На відміну від попередника, створеного на базі танка Т-72, БРЕМ-1М розроблена на базі танка Т-90 і має чотиритактний багатопаливний дизельний двигун В-92С2 виробництва ТОВ “ЧТЗ-Уралтрак” потужністю 1000 к.с., який забезпечує БРЕМ-1М максимальну швидкість 60 км/год, а запас ходу з урахуванням додаткових бочок становить 700 км³.

27 грудня 2021 року “Уралвагонзавод” передав МО рф партію танків Т-72Б3М. Роботи проведені у рамках виконання державного оборонного замовлення, яке передбачає модернізацію танків Т-72Б до рівня Т-72Б3М. У порівнянні Т-72Б3М обладнаний новою системою управління вогнем, яка включає прицільний комплекс із сучасним тепловізором, а також цифровий балістичний обчислювач, що забезпечує автоматизацію процесу

¹ Ростех поставил в войска новый самолет-локатор А-50У. // Ростех. – 2021, 29 декабря. – URL: <https://bit.ly/3YdXcRW>

² «Омсктрансмаш» отправил в войска партию ТОС-1А. // Ростех. – 2021, 6 декабря. – URL: <https://bit.ly/3DSi4G8>

³ Уралвагонзавод отгрузил заказчику партию БРЭМ-1М. // Ростех. – 2021, 23 декабря. – URL: <https://bit.ly/3JShoEv>

підготовки пострілу та значно підвищує точність враження цілі. Танк оснащений двигуном В-92С2Ф потужністю 1130 к. с. виробництва “ЧТЗ-Уралтрак”¹.

14 січня 2022 року “Курганмашзавод” холдингу “Високоточні комплекси” “Ростеху” поставив завершальну партію бойових машин піхоти БМП-3 у рамках дворічного контракту з мо рф. Завод продовжував виконання державної програми озброєнь до 2027 року, відповідно до якої до МО рф поставлятимуться бойові машини піхоти третього покоління БМП-3, БРЕМ-Л, десантна техніка – БМД- 4М та БТР-МДМ².

20 січня держкорпорація “Ростех” повідомила, що поставила російській армії вісім типів різних ОБТ. У війська надійшло додатково не визначена кількість бойових машин піхоти БМП-3 та модернізованих танків Т-72Б3М. Крім того було передано засоби радіоелектронного придушення, гелікоптери Мі-28НМ “Нічний мисливець” та Ка-52 “Алігатор”, а також багатофункціональні винищувачі Су-30СМ³.

26 січня 2022 року військовий дивізіон “Мотовіліхінських заводів” ЗАТ “Спеціальне конструкторське бюро”, що знаходиться під управлінням холдингу “Технодинамика”, в рамках виконання державного оборонного замовлення відправив до МО рф партію бойових машин реактивної системи залпового вогню “Град” у сучасній модифікації. ЗАТ “Спеціальне конструкторське бюро” це розробник та єдиний у росії виробник бойової та транспортно-зарядної машин зі складу реактивних систем залпового вогню типу “Град”, “Смерч” та їх модифікованих версій “Торнадо-Г”, “Торнадо-С”⁴.

За словами міністра оборони рф, у 2021 році до ВКС рф поставлено 151 зразок нової та модернізованої авіаційної техніки. Понад 30 зразків озброєння, включаючи зенітні ракетні системи С-400 “Тріумф” та С-350 “Вітязь”, отримали війська ППО-ПРО та було сформовано окремий авіаційний полк, озброєний літаками МіГ-31К із гіперзвуковою ракетою “Кинжал”⁵.

Вплив санкцій на економіку рф. Введені з 2014 року по 24 лютого 2022 року міжнародні санкції та обмеження були фрагментарними та мали вибірковий характер. Слід розуміти, що росія змогла пом’якшити вплив вже введених західних санкцій на свою економіку. Також частково росія намагалась підготуватись до можливого розширення санкцій, накладення санкцій на сектори та галузі економіки. Робота по обходу санкцій та вибудові алгоритмів по ухилянню від санкцій та обмежень велась з 2014 року. Враховуючи те, що введені санкції та обмеження проти росії не були результативними, російський бізнес та держава швидко пристосувались до нової економічної ситуації та почали використовувати 3-ті компанії та 3-ті країни для обходу санкцій. Фактично у такий спосіб росія обходила всі введені санкції та обмеження. Незначне здорожчення операцій не суттєво вплинуло на роботу підсанкційних підприємств чи діяльність підсанкційних фізичних осіб. Також, була запроваджена програма імпортозаміщення, покликана посилити розвиток російської промисловості та зменшити залежність від промислового імпорту.

¹ Уралвагонзавод отгрузил Минобороны РФ партию танков Т-72Б3М. // Ростех. – 2021, 27 декабря. – URL: <https://bit.ly/3I5o9R1>

² Ростех полностью исполнил двухлетний контракт на поставку БМП-3 в войска. // Ростех. – 2022, 14 января. – URL: <https://bit.ly/3YqSyQa>

³ Ростех поставил в войска к Единому дню военной приемки восемь типов вооружений. // Ростех. – 2022, 20 января. – URL: <https://bit.ly/3JRO54V>

⁴ «Мотовилиха» отправила в российскую армию партию «Градов». // Ростех. – 2022, 26 января. – URL: <https://bit.ly/3XnHbaG>

⁵ Арсенал-2021. Чем в этом году пополнилась российская армия. // Тасс. – 2021, 22 декабря. – URL: <https://bit.ly/3xbCN3Q>

В рамках підготовки до можливих санкцій та обмежень росія накопичила значні фінансові резерви. З 2014 року рф активізувала свої економічні зв'язки з Азією, що дозволило росії пережити спад у торгівлі із Європою¹.

Важливою віхою внутрішньої стабільності було посилення репресивного апарату, щоб не допустити масових протестів проти зниження життєвого рівня. Це мало на меті, унеможливити швидко зруйнувати російську економіку та політичний режим кремля.

Багато ресурсів з 2014 року було вкладено росією у кампанію з дезінформації, що російська економіка демонструє чудову стійкість до санкцій шляхом проведення маніпуляцій з макроекономічними показниками.

Відбувалось перенаправлення торговельних та інвестиційних потоків в Азію. Закупівля напівпровідників та інших підсанкційних товарів здійснювалась зокрема, через Туреччину, в обхід західних санкцій.

Проте, треба розуміти, що азіатські країни, такі як Китай та Індія, в основному були зацікавлені в купівлі дешевих російських ресурсних товарів, а саме: нафти, газу, вугілля та деревини, за значно заниженими цінами. Лідери цих країн не зацікавлені в тому, щоб допомагати росії в побудові власного конкурентоспроможного виробничого сектора.

Економічна ситуація в Україні

Загальна динаміка економічних процесів в Україні перед початком широкомасштабної агресії. ВВП України у 2021 році зріс на 3,4% після спаду на 3,8% у 2020 році та становив 5 459,6 млрд грн (200,09 млрд дол. США), у розрахунку на одну особу – 131,94 тис. грн (4,84 тис. дол. США). *Для порівняння ВВП Греції у 2021 році склав 214,9 млрд дол. США, а Білорусі – 68,21 млрд дол. США². З урахуванням середнього курсу гривні минулого року 27,29 грн/1 дол. США.*

Чистий приплив прямих іноземних інвестицій у 2021 році становив 7,5 млрд дол. США і сформувався за рахунок: інвестицій в акціонерний капітал на суму 1,2 млрд дол. США; реінвестування доходів на суму 4,9 млрд дол. США; чистих залучень за борговими інструментами – 1,8 млрд дол. США.

Обсяги приватних грошових переказів у 2021 році збільшилися на 17% та становили 14 млрд дол. США, що свідчило про підвищення ділової активності в Україні.

Погашення боргу перед МВФ у 2021 році становило 685 млн дол. США, що було плановим та виконаним Україною показником.

Станом на кінець 2021 року міжнародні резерви зросли на 6% та становили 30,9 млрд дол. США, що забезпечувало фінансування імпорту протягом більше ніж 4 місяців³.

Інфляційні процеси, банківська сфера. У 2021 році базова інфляція зросла до 7,9%.

Ціни на *сирі продукти харчування* за рік зросли на 11,8%. Зокрема, зросли ціни на яйця та цукор, продовжило поглиблюватися падіння цін на яблука завдяки високому врожаю. Знижувалися ціни на помідори, також упали ціни на огірки через збільшення обсягів імпорту з Туреччини. Знижувалися й ціни на картоплю. Натомість стрімко подорожчали інші овочі борщового набору. Також тривало пришвидшення зростання цін на молоко, свинину, яловичину та сало з огляду на несприятливу ситуацію в тваринництві

¹ Санкции работают. // Международный курьер. – 2023, 8 декабря. – URL: <https://bit.ly/3lqooy4>

² ВВП України у 2021 р. зріс на 3,4% – Держстат. // interfax - Україна. Інформаційне агенство. – 2022, 11 березня. – URL: <https://bit.ly/3lbYXAf>

³ Національний банк України. Платіжний баланс у 2021 році. // Департамент статистики та звітності, управління статистики зовнішнього сектору. – 2022, 12 грудня. – URL: <https://bit.ly/3DQVfjM>

та підвищення виробничих витрат. Останній чинник на тлі слабших світових врожаїв у 2020 році та в окремих країнах у 2021 році, зумовив подорожчання круп.

Оброблені продовольчі товари за рік подорожчали на 13%. Збільшення виробничих витрат, зокрема на електроенергію, спричинило подорожчання борошняних виробів, молочної та м'ясної продукції. На подорожчання молочної продукції також впливала висока вартість сировини. Натомість під впливом нарощування переробки нового врожаю соняшнику очікувано знизилися темпи зростання цін на соняшникову олію, майонез та маргарин.

Вартість послуг за підсумками 2021 року зросла на 10,4%. Зростання цін на послуги пришвидшилося, відображаючи посилення тиску виробничих витрат (на оплату праці, продукти для закладів харчування, електроенергію). Вищими темпами зростали ціни на послуги закладів громадського харчування, кінотеатрів, хімічного чищення, перукарень та діагностичних медичних послуг. Дорожчали й послуги зі страхування особистого транспорту та туристичні тури.

Ціни на *непродовольчі товари* за рік зросли на 0,5%. З одного боку, подорожчала побутова техніка, засоби особистої гігієни, господарські товари. З іншого боку, зміцнення гривні впродовж більшої частини року стримувало зростання цін на одяг та взуття.

Адміністративно регульовані ціни у 2021 році зросли на 13,6%. Подорожчання транспортних послуг (на залізничний транспорт, внаслідок підвищення комісійного збору Укрзалізниці, та на автотранспорті перевезення через зростання витрат) компенсувалося дією річних тарифів на газ та збереженням незмінними тарифів на низку інших житлово-комунальних послуг для домогосподарств на опалювальний період. Крім того, нижчими темпами дорожчала тютюнова продукція.

Зростання *вартості палива* за підсумками року становило 26,5%. Стримуючий вплив на ціни й надалі зумовлювали ефекти від запровадження державного регулювання на ринку пального з травня 2021 року.

Зростання *цін у промисловості* у 2021 році склало 62,2%. Основним фактором цього залишалася висока вартість енергоносіїв у світі і складна ситуація з виробництвом електроенергії в Україні. Тривало прискорення зростання цін у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря до 185,4%. Зберігалися високі темпи зростання ціни на газ для промисловості, – більш ніж на 400%. В умовах подальшого дефіциту вугілля високими темпами тривало зростання вартості електроенергії. Високі ціни на зовнішніх ринках та дефіцит вугілля в Україні призвели до стрибка цін у добуванні кам'яного вугілля до 150,6%.

Через високу вартість газу тривало зростання *цін у хімічній, гумовій та пластмасовій промисловості*, а також у добуванні сирої нафти і природного газу. Подальше збільшення витрат на електроенергію та високі темпи зростання цін на коксівне вугілля (більш як утричі) у річному вимірі призвели до підвищення вартості продукції у виробництві коксу та продуктів нафтопереробки. Попри це, тривало сповільнення зростання вартості металургійної продукції, відображаючи корекцію світових цін на сталь. Зросли *ціни у виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції*, внаслідок дефіциту напівпровідників у світі.

У грудні 2021 року споживча інфляція в річному вимірі встановила 10%¹.

Прибуток банків за 2021 рік склав історично рекордні 77,5 млрд грн. Це вдвічі вище, ніж за підсумками 2020 року. З рентабельністю капіталу понад 15% працював 31 банк,

¹ Оцінка інфляції. // Національний банк України. – 2022, грудень. – URL: <https://bit.ly/3YfURG4>

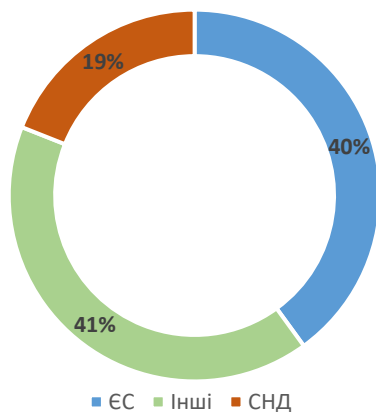
яким належало 82% активів банківського сектору, серед них – три державних банки. АТ КБ “ПриватБанк” отримав найвищий прибуток – 45% від загального прибутку сектору. Серед основних позитивних факторів були – активне нарощення кредитування та зниження відсоткових ставок за депозитами для населення. Процентні витрати скорочувались, а процентні доходи зростали. Збільшення комісійних доходів банків відбувалося також за рахунок подальшого зростання обсягу безготівкових операцій, зокрема за допомогою платіжних карток. Загалом у 2021 році чистий комісійний дохід зріс на 25%.

У 2021 році НБУ, відновив стрес-тестування найбільших банків України. Стрес-тестування пройшли 30 фінустанов, на які загалом припадало 93% активів банківської системи. Оцінка здійснювалася за двома сценаріями: базовим та несприятливим. Десять банків успішно пройшли стрес-тестування. Більшість із них – з іноземним капіталом, а також державний АТ КБ “ПриватБанк”. Стрес-тестування підтвердило добрий стан банківської системи, попри пройденої кризи. Фінустанови, для яких було встановлено потребу в капіталі, виконували програми реструктуризації. Тож банківська система була готова до подальшого впровадження вимог до капіталу відповідно до запланованого графіка¹.

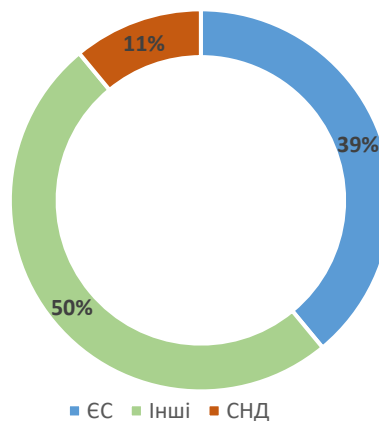
Експорт, імпорт. За 2021 рік обсяг обігу товарів склав 141,54 млрд дол. США (на 36,71% більше, ніж 2020 року). Вартість експорту в абсолютному вимірі зросла на 19,05 млрд дол. США.

Основними напрямками, як експорту так і імпорту України вже традиційно залишались країни ЄС².

Графік 19. Структура імпорту України у 2021 році

Графік 20. Структура експорту України у 2021 році

Експорт у 2021 році склав 68,24 млрд дол. США, що є 3-м найкращим результатом в історії незалежної України. Кращі показники по експорту наша країна продемонструвала лише у 2011 році – 68,39 млрд дол. США та у 2012 році – 68,81 млрд дол. США. Проте необхідно зазначити, що у 2011-2012 роках територія України не була окупована та результат по експорту був здобутий разом з на той момент неокупованим Кримом, частиною Донецької та частиною Луганської області. 2022 рік мав стати рекордним для України за обсягом експорту за всю історію незалежності³.

¹ Річний звіт 2021 р. // Національний банк України. – 2022, січень. – URL: <https://bit.ly/3I5un4s>

² Статистика та реєстри. // Державна митна служба України. – 2022. – URL: <https://bit.ly/3x6ufeA>

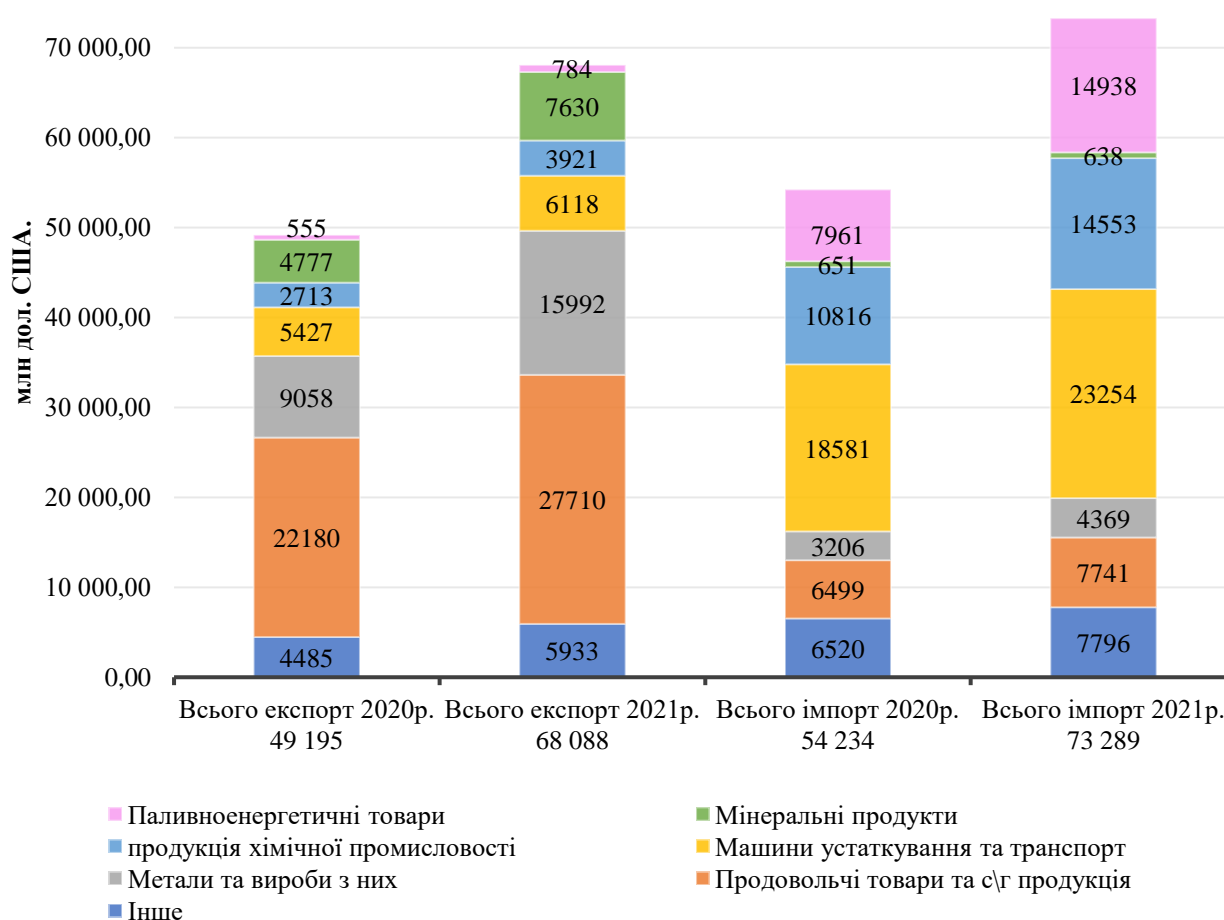
³ Український експорт у 2021 році став рекордним, – Мінекономіки. // Hubs.ua. – 2022, 6 січня. – URL: <https://bit.ly/3IhnugF>

У січні-лютому 2022 року, український експорт демонстрував позитивну динаміку зростання порівняно з аналогічним періодом 2021 року – приріст експорту становив 34%. Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами з 89 країн світу. Можна сказати, що економіка України наприкінці 2021 року – на початку 2022 року стала на стійкий шлях розвитку¹².

Агропродукція традиційно посідала перше місце в українському експорті. За 2021 рік українські аграрії експортували соняшникової олії та зерна на 18,6 млрд дол. США.

Світові ціни на зерно у 2021 році досить стрімко зростали, тому галузь продовжувала інтенсивно розвиватись. Деякі аграрії, маючи достатній фінансовий ресурс, притримували врожай у сховищах, розраховуючи продати врожай дорожче, під час посівної кампанії.

Графік 21. Порівняння експорту-імпорту України за 2020-2021 рр.

Виторг металургійних підприємств України від експорту чорних металів у 2021 році збільшився на 81,4% порівняно з 2020 роком, та склав 13,96 млрд дол. США. Частка чорних металів становила 20,46% загального експорту. Імпорт чорних металів за підсумками року зріс на 48,9%, завдяки таким показникам Україна утримувала 14-те місце у світовому рейтингу виробництва сталі³.

¹ Мірошниченко Б., Гордійчук Д. А що в нас з експортом та імпортом? Як Україна торгує в умовах війни. // Економічна правда. – 2022, 25 березня. – URL: <https://bit.ly/3likzen>

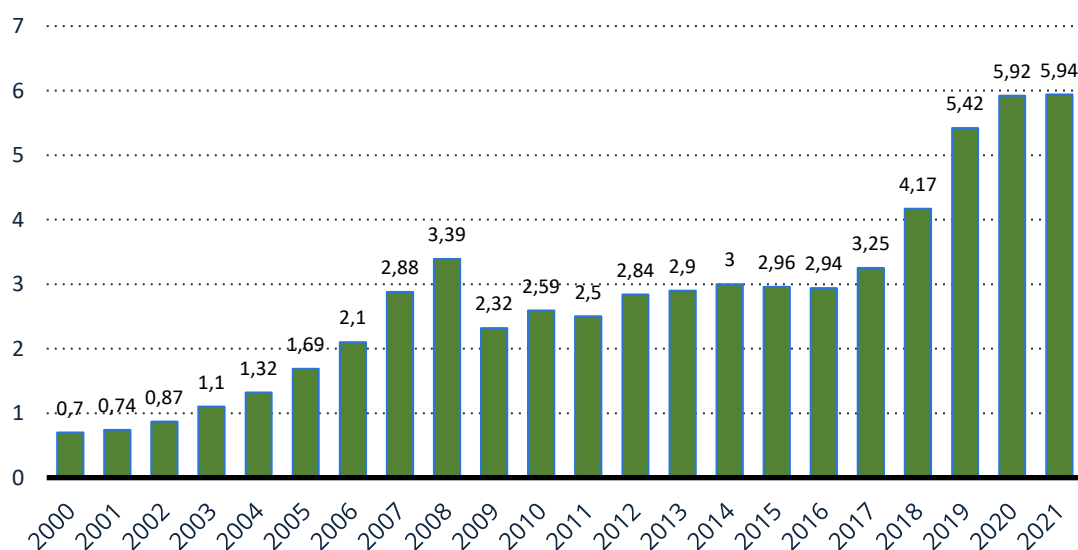
² Статистика та реєстри. // Державна митна служба України. – 2022. – URL: <https://bit.ly/3xbufeA>

³ Україна у 2021 році наростила виторг від експорту металів на 81%. // Hubs.ua. – 2022, 4 січня. – URL: <https://bit.ly/3Xgq0YG>

Також збільшився експорт за всіма основними товарними групами: мінеральними продуктами (у тому числі рудами) – на 60%; продукцією хімічної промисловості – на 37,5%; деревиною та виробами з неї – на 41,7%; продукцією машинобудування – на 12,7%; промисловими виробами – на 31%¹.

Економічні заходи для відсічі агресії. Бюджет на оборону. Якщо розглядати тенденції розвитку ЗС України, то легко можна простежити вплив проросійської п'ятої колони, що була в Україні при владі в певні періоди історії та зменшення величини бюджету на оборону в ці періоди². Воєнні видатки України зросли на 72% після анексії Криму, частини Луганської та Донецької областей в 2014 році. У 2021 році витрати впали до 5,9 млрд дол. США, але все ще становили 3,2% ВВП країни³.

Графік 22. Воєнні видатки України (млрд дол. США)

В умовах концентрації російських військ біля державного кордону України, 10 грудня 2021 року Президент України Володимир Зеленський підписав Закон “Про Державний бюджет України на 2022 рік”.

Згідно з документом, доходи Державного бюджету на 2022 рік були визначені в сумі 1 323,9 млрд грн, видатки – на рівні 1 499,4 млрд грн.

Одним з пріоритетів Державного бюджету 2022 року було виконання оборонної та правоохоронної функцій держави. На національну безпеку й оборону було передбачено видатки у розмірі 267,2 млрд грн (що на 14,9 млрд грн більше, ніж у 2021 році).

Державні видатки на Міністерство оборони та ЗС України, у 2022 році планувались на рівні 2,5% ВВП або 133,48 млрд грн. Видатки на МОУ та ЗС України були збільшені на 10% у порівнянні з 2021 роком⁴.

¹ Національний банк України. Платіжний баланс у 2021 році. // Департамент статистики та звітності, управління статистики зовнішнього сектору. – 2022, 12 грудня. – URL: <https://bit.ly/3I8IS8Q>

² Russia-Ukraine conflict 2021-2022 - statistics & facts. // Statista – 2023, 07 February. – URL: <https://bit.ly/3x4tnaf>

³ World military expenditure passes \$2 trillion for first time. // SIPRI – 2022, 25 квітня. – URL: <http://bit.ly/3HmWqut>

⁴ Бюджет-2022: порівняння видатків на силовиків. // Ukrainian military pages. – 2021, 14 грудня. – URL: <https://bit.ly/3YeiRtf>

Таблиця 3. Порівняння видатків на безпеку та оборону України за 2021-2022 рр.

Відомство	2021 (тис. грн)	2022 (тис. грн)	Динаміка
Рада національної безпеки і оборони України	260 236,4	388 132,5	+49%
Міністерство оборони України	121 468 043,4	133 488 435,0	+9,9%
Апарат Міноборони і Збройні Сили України	120 147 443,2	132 162 054,9	+10%
<i>Керівництво та військове управління ЗСУ</i>	<i>388 265,7</i>	<i>464 090,6</i>	<i>+19,5%</i>
<i>Забезпечення діяльності ЗСУ, підготовка кадрів і військ, медичне забезпечення особового складу, ветеранів та членів їх сімей</i>	<i>93 518 137,2</i>	<i>99 887 393,9</i>	<i>+6,8%</i>
<i>Розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання</i>	<i>22 592 438,5</i>	<i>28 438 101,8</i>	<i>+25,9%</i>
<i>Будівництво (придбання) житла</i>	<i>1 101 000,0</i>	<i>1 230 286,0</i>	<i>+11,7%</i>
<i>Утилізація боєприпасів, ракетного палива, ОБТ та іншого військового майна, забезпечення живучості та вибухобезпеки арсеналів</i>	<i>2 547 601,8</i>	<i>2 142 182,6</i>	<i>-15,9%</i>
Державна спеціальна служба транспорту	1 320 599,8	1 326 380,1	+0,4%
Міністерство внутрішніх справ України	98 862 822,4	99 784 646,4	+0,9%
Апарат МВС	14 913 151,2	13 460 501,9	-9,7%
Національна гвардія України	13 981 364,3	14 098 635,7	+0,8%
Державна служба з надзвичайних ситуацій	16 463 156,6	16 866 785,8	+2,5%
Державна прикордонна служба України	14 225 590,0	14 864 497,1	+4,5%
Національна поліція України	35 497 137,5	36 696 689,9	+3,4%
Служба безпеки України	15 290 134,7	16 153 025,7	+5,6%
Головне управління розвідки МО України	4 009 193,2	4 480 310,0	+11,8%
Служба зовнішньої розвідки України	4 010 993,4	4 460 993,4	+11,2%
Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України	4 024 043,4	4 077 216,0	+1,3%
Управління державної охорони України	1 654 811,0	1 825 797,9	+10,3%

Майже всі витрати спрямовані на фінансування МОУ та ЗС України, згідно Державного бюджету 2022 року було збільшено у порівнянні з показниками Державного бюджету 2021 року, в абсолютному вимірі на: забезпечення діяльності ЗС України, підготовка кадрів і військ, медичне забезпечення особового складу, ветеранів та членів їх сімей фінансування збільшилось на 6,36 млрд грн; розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання фінансування збільшилось на 5,84 млрд грн; керівництво та військове управління ЗС України фінансування збільшилось на 0,076 млрд грн; будівництво (придбання) житла фінансування збільшилось на 0,129 млрд грн.

Зменшено було фінансування лише на утилізацію боєприпасів, ракетного палива, ОВТ та іншого військового майна, забезпечення живучості та вибухопожежобезпеки арсеналів на 0,4 млрд грн. Також в 2022 році було заплановано фінансування сектору безпеки та оборони України, міжнародними партнерами України, а саме: 12,6 млрд грн міжнародна офіційна підтримка Франції; 6,7 млрд грн міжнародна офіційна підтримка Великобританії; 12,6 млрд грн офіційна допомога США¹.

23 лютого 2022 року Прийнято Закон “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2022 рік”. Згідно з ним, було збільшено видатки на потреби оборони України за бюджетною програмою “Розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання”. Законом для вирішення невідкладних завдань було передбачено збільшення видатків на 26,5 млрд грн., а для МОУ, МВС, ГУР МОУ передбачалося збільшення на 22,7 млрд грн².

Оборонно-промисловий комплекс. 18 листопада 2021 року Верховною Радою було ратифіковано рамкову військову угоду між урядами України та Турецької Республіки. Цей документ відкрив нові можливості для військового та військово-технічного співробітництва між країнами за більш ніж 21 напрямком, зокрема, у сфері оборонної промисловості.

Серед важливих напрямків співпраці, які були активізовані можна виділити такі: розширення співпраці в сфері безпілотної розвідувально-ударної авіації (виробництво та закупівля комплексів Bayraktar TB2, спільна робота над комплексом Akinci); постачання в Туреччину двигунів для ударних гелікоптерів важкого класу – АТАК-2. Згідно з угодою між турецькою компанією Turkish Aerospace Industries та українською “Мотор Січ” на закупівлю 14 двигунів; будівництво для ВМС України корветів типу “Ада”; поставки іншого озброєння й військового обладнання.

Угодою було передбачено надання Туреччиною Україні 36 млн дол. США на закупівлю турецької військової техніки та товарів подвійного призначення.

13 Листопада 2021 року для підвищення боєздатності ВМС України, послом України у Великій Британії Вадимом Пристайко було підписано українсько-британську рамкову угоду, яка передбачала виділення Україні кредиту на загальну суму 1,7 млрд фунтів стерлінгів, терміном на 10 років. Кредит передбачав виділення коштів на створення в Україні двох військово-морських баз, придбання двох тральщиків, будівництво восьми ракетних катерів (Fast Inshore Attack Craft) і ракетного озброєння для цих катерів. Завдяки рамковій угоді, Україна мала покрити першочергові потреби ВМС, які мають бути готовими до стримування агресії росії з боку Чорного та Азовського морів.

6 грудня 2021 року на честь святкування 30-ї річниці ЗС України до військ було передано близько сотні одиниць ОВТ, зокрема модернізованих танків Т-64БМ “Булат”, бронетранспортерів БТР-4 та вітчизняних бронеавтомобілів “Козак 2М.1”. Передана техніка покращила боєздатність ЗС України.

Допомога міжнародних партнерів. 23 листопада 2021 року до України прибули два катери типу Island з американського міста Балтімор. Ці катери були частиною безпекової допомоги на понад 2,5 млрд дол. США, яку США надали Україні з 2014 року, вони були покликані допомогти зміцнити морську безпеку України та підвищити оперативну сумісність ВМС України з НАТО. Катери отримали назви “Фастів” і “Суми”³.

¹ Бюджет 2022 року. // Міністерство фінансів України. – 2021, грудень. – URL: <https://bit.ly/3JZgXIm>

² Прийнято Закон "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2022 рік". // Верховна Рада України. – 2022, 23 лютого. – URL: <https://bit.ly/3X9z2Xr>

³ В Україну прибули патрульні катери типу Island. // Армія Inform. – 2021, 23 листопад. – URL: <https://bit.ly/3ljK0we>

В грудні 2021 року адміністрація Президента США затвердила 200 млн дол. США військової допомоги Україні. Цей пакет допомоги передбачав види оборонного обладнання, які США надавало Україні після 2014 року, в тому числі стрілецьку зброю, боєприпаси, засоби зв'язку, медичне обладнання, запасні частини та ін. Пакет було затверджено завдяки спеціальним повноваженням Президента США надавати екстрену допомогу країні, що в небезпеці, не отримуючи для цього дозволу Конгресу¹.

Серед країн, які поставили летальну зброю та боєприпаси Україні, напередодні широкомасштабного вторгнення, було 5 країн, зокрема: США, Великобританія, Канада, Литва та Естонія. Значною та системною допомогою США була в лютому 2022 року, Україна отримала більше ніж 1200 т боєприпасів та ОВТ.

17 січня 2022 року Великобританія поставила в Україну транспортними літаками С-17 протитанкову зброю NLAW. Ця допомога була надана в рамках захисту від широкомасштабного вторгнення росії, яка згрупувала війська біля кордону з Україною². Канада передала до початку повномасштабного вторгнення тепловізори, гвинтівки та кулемети. На початку лютого 2022 року Німеччина поставила Україні польовий шпиталь.

Також Великобританія та Канада направили до України протягом лютого 2022 року спецпризначенців для навчання військових ЗС України.

Таблиця 4. Військова допомога міжнародних партнерів у лютому 2022 року³.

	ПТРК NLAW та боєприпаси	2200	Великобританія	17 лютого 2022р.
	ПЗРК Stinger	Невідома кількість	Литва	13 лютого 2022р.
	ПТРК Javelin	Невідома кількість	США	Лютий 2022 р.
	Ракети до ПТРК Javelin	Невідома кількість	Естонія	18 лютого 2022р.
	Різні види боєприпасів та військові вантажі	1231 т	США	Лютий 2022 р.
		Невідома кількість	Великобританія	
		Невідома кількість	Канада	

¹ Штати затвердили додаткову оборонну допомогу Україні на \$200 мільйонів - CNN. // Укрінформ. – 2022, 11 січня. – URL: <https://bit.ly/3RGGqYY>

² Велика Британія передала Україні партію протитанкових засобів, - Міноборони. // LB.ua. – 2022, 18 січня. – URL: <https://bit.ly/3XnbbUk>

³ Військова допомога для України: яке озброєння надали партнери. // Слово і діло. Аналітичний портал. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://bit.ly/3I8psQf>

	Польовий шпиталь	1 шт	Німеччина	Лютий 2022 р.
---	---------------------	------	-----------	---------------

Висновки

Світова економіка сповільнила свій розвиток через наслідки пандемії COVID-19. Інфляція залишалась однією з ключових проблем світової економіки.

В той же час, спостерігалось поступове відновлення світової економіки, що втратила 4,4% у 2020 р. Глобальне відновлення виробництва на кінець 2021 року в основному був зумовлений високими споживчими витратами та певним поживленням інвестиційного ринку. Більшість держав світу були змушені збільшувати грошову масу для фінансування боротьби проти пандемії, наслідком чого стало швидке зростання цін.

Торгівля товарами відновилася, перевищивши рівень, який існував до пандемії, але темпи зростання значно сповільнились в кінці 2021 року, включно з такими великими економіками, як Китай, Європейський Союз і США. Незважаючи на низку негативних чинників, зростання глобального ВВП склало 5,9%.

США скоротили свій видобуток нафти, поставивши себе в залежність від зовнішніх ринків. Таке рішення США значно вплинуло на залежність Європи від енергоносіїв Росії через зняття санкцій із Північного потоку-2.

За 2021 р. ціни на нафту та інші види палива показали значне зростання (наприклад, нафта марки Brent подорожчала на 52%), а Росія і країни ОПЕК посилили контроль над ринком через самоусунення США. В результаті чого держави-експортери нафти та газу почали отримувати надприбутки через зміни кон'юнктури ринку та штучно формувати попит у зв'язку з обмеженням видобутку. Тривало зростання продовольчих цін внаслідок постковідних чинників та заборони експорту зерна з низки країн.

Відбулось підвищення військових витрат за рахунок державних бюджетів. Лідерами по обороним витратам у 2021 році стали США, Китай та Індія.

Росія заздалегідь готувалася до повномасштабного вторгнення в Україну. Було розроблено та почали реалізовуватися довгострокові програми щодо розбудови ОПК та збільшенню його виробничих потужностей. Обмежувальні заходи та санкції торговельного, військового та фінансового характеру проти росії неодноразово розширювалися та продовжувалися. Запроваджені санкції мали фрагментарний характер та суттєвого не впливали на економіку рф. Відбувалось перенаправлення торговельних та інвестиційних потоків в країни Азії для зменшення впливу можливих нових санкцій.

Проте за рахунок підвищення цін на енергоносії, не системність та нерезультативність запроваджених санкцій, можливість їх обходити через треті країни, надало можливість рф збільшити свої доходи та підготуватися до війни в Україні. Так, ціна на російську нафту марки Urals, протягом 2021 року зростала (23 лютого 2022 року ціна на нафту марки Urals становила майже 95 дол. США за барель, що було історичним максимумом). За підсумками 2021 року росія була третім найбільшим у світі гравцем на світовому нафтовому ринку (після Саудівської Аравії та США), видобуваючи 10,5 млн барелів нафти на день, або 14% усіх обсягів світового видобутку.

В результаті значних валютних надходжень до бюджету, росії вдалося суттєво збільшити видатки на військово-промисловий комплекс та оборону в цілому.

Українська економіка увійшла у 2022 рік з незначним зростанням після спаду у зв'язку з епідемією COVID-19 у 2020 році. Повільне відновлення економіки України було пов'язане з багатьма факторами, серед основних були такі: значне падіння інвестицій у 2020 р., на тлі й без того низьких обсягів інвестування у попередніх періодах; зростання конкуренції на зовнішніх сировинних ринках, подорожчання ресурсів, зокрема, енергетичних; висока внутрішня інфляція (індекс споживчих цін за 2021 р. досяг 10%, порівняно з 5% у 2020 році, індекс промислового виробництва знову продемонстрував від'ємне значення (приблизно мінус 6% за 2021 рік).

Головними рушіями зростання української економіки стали сільське господарство, завдяки рекордним зборам врожаю (81 млн тон), споживання домогосподарств (реальна заробітна платня зросла на понад 11%), державні витрати на інфраструктурні проекти. Уряд зумів перевершити план зменшення державного боргу: на кінець 2021 р. він становив близько 57% ВВП, порівняно із запланованими 64%.

Україною було підписано важливі міжнародні угоди у сфері оборонно-промислового комплексу. В зв'язку з наростаючою небезпекою повномасштабного вторгнення росії в Україну західними партнерами було збільшено військову допомогу. Серед лідерів з постачання військової допомоги Україні були США, Великобританія та Канада.

В цілому загальна ситуація в світовій економіці перед початком військової агресії росії проти нашої держави була не в кращому стані. Більшість держав світу зосереджували основну увагу на подоланні внутрішніх кризових явищ у своїх соціально-економічних системах, пов'язаних з епідемією COVID-19.

Для України залишалися актуальними проблемами: недостатній рівень фінансування ЗС України (лише 3% від видатків державного бюджету у 2021 році, незважаючи на анексію росією українських територій), подальша торгівля деяких держав світу з росією за рахунок політичних та економічних інтересів нашої держави та ін.

1.3. ВОЄННО-СТРАТЕГІЧНА ОБСТАНОВКА НАПЕРЕДОДНІ ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ.

Загальна характеристика обстановки до початку широкомасштабної агресії рф проти України

Широкомасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року викликало шок у всього цивілізованого світу, коли держави відреагували на повернення високоінтенсивного стану війни на європейському континенті. Саме це вторгнення стало передбачуваною ескалацією тривалої неконвенційної (нетрадиційної) війни росії проти України.

Нетрадиційні методи відрізняються від методів ведення звичайної війни тим, що сили або цілі їх приховані або не конкретно визначені, а загальні або довгострокові цілі спрямовані на примушення противника відмовитися від подальшого опору. У нашому випадку нетрадиційність (гібридність) дій підкреслювалася проведенням інформаційних, психологічних і спеціальних операцій, а також диверсій, які були націлені на сприяння у досягненні військових цілей рф.

Росія, скориставшись внутрішньополітичною кризою на фоні спротиву українського народу – Революції Гідності, викликану узурпацією влади та відмовою Президента України В. Януковича від євроатлантичної інтеграції України і зміною вектора зовнішньої політики на проросійський, перейшла до недружніх дій – нетрадиційної (гібридної) війни, до якої вона готувалася тривалий час. Досягти своєї мети рф планувала за допомогою “нанесення двох ударів” – окупації та анексії Криму й дестабілізації обстановки на Донбасі.

Першим потужим поштовхом або ключовим загостренням воєнно-стратегічної обстановки в Україні став початок збройного захоплення рф інфраструктури на Кримському півострові, його окупації та відторгнення через подальшу незаконну анексію 20 лютого 2014 року.

До цього часу під приводом навчань до кордону з Україною із Західного і Центрального округів росії було передислоковано значну кількість військових. В АР Крим військове керівництво рф здійснило ротацію своїх військових частин та укомплектувало їх офіцерами і солдатами, які не пов’язані з українською національністю. І тільки 1 березня 2014 року Рада Федерації Федеральних зборів рф надала згоду на використання зс рф на території України, а 18 березня 2014 року відбулося протиправне і поспішне прийняття Криму до складу росії.

Історичні паралелі демонструють схожість дій в. путіна з анексії АР Крим з аншлюсом Австрії та анексією частини Чехословаччини А. Гітлером під час II світової війни¹.

Із окупацією Криму росія розширила своє військове вторгнення на східні та південні регіони України. З 12 квітня 2014 року відбулося посилення донецьких та луганських НЗФ російськими ДРГ. Саме на Донбасі їм вдалося завчасно створити терористично-політичні організації та сформувати НЗФ, які дестабілізували обстановку та сприяли вторгненню підрозділів зс рф на територію України. Донецька та Луганська області були стратегічно вигідними для росії, так як на цих територіях проживало до 40% росіян і майже 70% російськомовного населення України, більшість якого відстоювала російські традиції та

¹ Біла книга антитерористичної операції на сході України (2014–2016) // НУОУ 2017.

радянські цінності, і яке можна було використати, як мотивований мобілізаційний резерв регіону.

Частина громадян українського Сходу не передбачала небезпеки збройного протистояння та очікувала повторення кримського сценарію. Тому для зміцнення свого ідейно-інформаційного підґрунтя військово-політичне керівництво рф направило в Україну представників своїх спецслужб. За їх допомогою озброювалися мотивовані люди, більшість з яких із сумнівною репутацією, підкупалися співробітники правоохоронних органів та формувалися НЗФ, які в подальшому захоплювали адміністративні установи, усували українських правоохоронців від виконання службових обов'язків, влаштовували збройні напади на військові об'єкти тощо.

Росія впевнено та цілеспрямовано розширювала свою військову присутність на Сході України, розгортаючи під виглядом НЗФ батальйонні тактичні групи. Через агресивні дії цих формувань в окремих районах Донецької і Луганської областей для забезпечення територіальної цілісності України та її державного суверенітету керівництво держави прийняло рішення про проведення на цих територіях АТО. А вже 14 квітня 2014 року Указом Президента України було введено в дію рішення РНБО України "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України"¹.

З початку проведення АТО ЗС України, ІВФ та ПрО керувалися наявними на той час законодавчими і нормативно-правовими актами, що відразу засвідчило наявність суттєвих прогалин у чинному законодавстві України. Ця недосконалість впливала на виконання завдань в рамках АТО, оскільки вони обмежувалися лише забезпеченням захисту від терористичних посягань на військові об'єкти, зброю і майно.

Для удосконалення організаційних засад та взаємодії між суб'єктами боротьби з тероризмом, посилення персональної відповідальності керівників державних установ за виконання окремих доручень під час проведення АТО на державному рівні було прийнято ряд нормативно-законодавчих актів та визначено повноваження керівництва АТЦ стосовно залучення й використання сил і засобів суб'єктів боротьби з тероризмом та підвищення якості їх взаємодії і спільних дій².

До кінця літа 2014 року лінія фронту практично стабілізувалася, а конфлікт поступово переріс у затяжний. Однак, 24 серпня 2014 року підрозділи російських регулярних військ через Амвросіївку та Кутейникове просунулися в напрямку Іловайська, тим самим здійснивши вторгнення зс рф на територію України без оголошення війни.

Втягнувши Україну у затяжне військове протистояння на Донбасі, на яке росія задіяла менше 10% свого військового потенціалу, зс рф продовжували проводити заходи розвитку, реформування, підготовки та переозброєння. Зокрема, визначившись з основними пріоритетами у військовій сфері наприкінці 2014 року приймається Воєнна доктрина зс рф, у 2015 році – Стратегія національної безпеки рф. Це основні стратегічні документи окреслили політику рф у сфері військового будівництва та застосування збройних сил, а також роль і місце військового чинника в системі реалізації національних інтересів.

¹ Указ Президента України №405/2014 Про рішення РНБО України від 13 квітня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України" // Сайт Президента України. – 2014, 14 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/2p9455v6>

² Закон України № 1313-VII "Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом" // Сайт Верховної Ради України. – 2014, 05 червня. – URL: <https://tinyurl.com/s7cnud6t>

У Воєнній доктрині зс рф основна увага приділялася зростанню ролі невоєнних засобів впливу та застосуванню сучасних технологій (БПЛА, засоби РЕБ, високоточне і далекобійне ракетне озброєння та інші види зброї). Пріоритетними напрямками було визначено розвиток автоматизації управління, підвищення ефективності управління військами і зброєю та зменшення часових критеріїв підготовки до ведення операцій¹.

В Стратегії національної безпеки рф у списку воєнних загроз для рф особливе місце займали дії США і НАТО та питання необхідності дій на випередження у військовій сфері².

Головними напрямками в реформуванні зс рф було визначено:

створення професіональної армії шляхом зміни співвідношення особового складу – збільшення контрактників та зменшення строковиків;

розширення напрямків оперативної та бойової підготовки;

модернізація та збільшення частки сучасного високоточного ОВТ;

удосконалення системи управління воєнною організацією та підвищення ефективності її функціонування.

Наприкінці 2013 року зс рф почали відновлювати армії, армійські корпуси та

дивізії, які було скорочено у період з 1990 по 2000 роки. Так, з кінця 2013 року на базі бригад 1 ТА Західного ВО формуються 2 гв. таманська мсд та 4 гв. кантемирівська тд. У 2014 році відтворено 68-й АК (квітень), 1 ГТА (листопад), на базі 33 омсбр Південного ВО сформовано 150 мсд. В 2015 році здійснено переміщення штабу 20 А у Воронеж (з Муліно Нижньгородська область). У 2016 році у складі 20 А

Західного ВО на фондах трьох омсбр було сформовано 3 та 144 мсд, у складі 58 А Південного ВО – 42 мсд, 41 А Центрального ВО – 90 тд. У 2017 році знов сформовано 8 ГА (Новочеркаськ) із завданням – забезпечення управління 1 і 2 АК на ТОТ Донбасу та 22 АК (Сімферополь). Протягом 2018 – 2020 років сформовано 127 мсд 5 А Східного ВО і 19 мсд 58 А Південного ВО та посилено 1 ТА 27-ю омсбр зі складу сил та засобів оборони москви.

Формування нових з'єднань (частин) супроводжувалося надходженням значної кількості ОВТ з підприємств ОПК рф. Щороку кожний військовий округ отримував більше 1000 зразків нового та модернізованого ОВТ.

¹ Воєнна доктрина рф // Електронний фонд правових і нормативно-технічних документів // VK. – 2014, 25 грудня. – URL: <https://docs.cntd.ru/document/420246589>

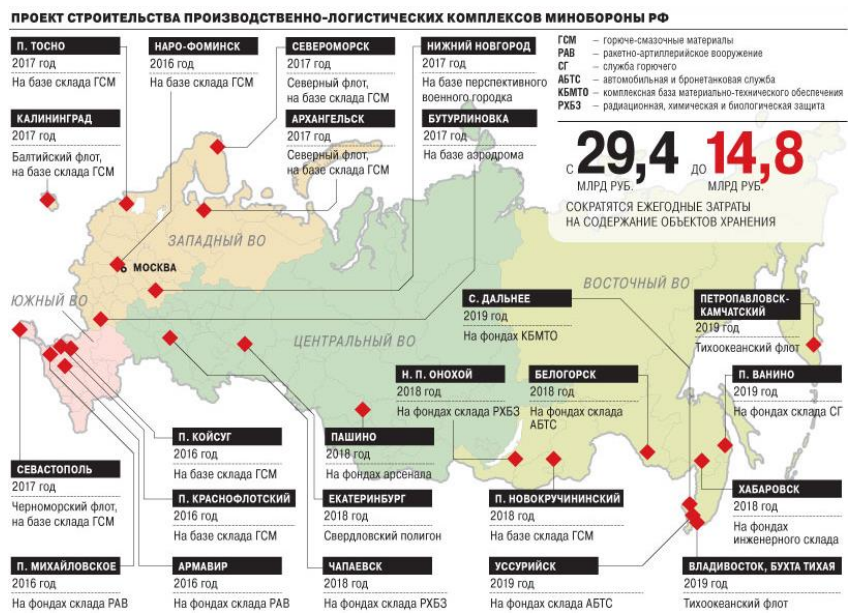
² Указ президента рф від 31.12.2015 г. № 683 О Стратегії національної безпеки рф Сайт президента рф. – 2015, 31 грудня. – URL: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391/page/1>

Станом на кінець 2021 року військові округи були укомплектовані сучасним ОВТ: Західний – на 72%, Південний – на 71%, Центральний – на 65%, Східний – на 56%. Пріоритетність в оснащенні Західного та Південного ВО, куди лише у 2021 році було направлено майже 3000 од. ОВТ (1400 од. та 1500 од. відповідно), засвідчило основні напрями посилення оборонного потенціалу – кордони з Україною та державами-членами НАТО.

Разом з тими у 2016 році мо рф було анонсовано проект зі створення виробничо (перевалочно)-логістичних комплексів на фондах баз (складів) зс рф, які мали знизити витрати, розширити логістичні можливості та створити умови для формування загальновійськових дивізій.

До кінця 2020 року планувалося ввести в дію 24 таких комплекси, 5 з яких у безпосередній близькості до кордону України та один на ТОТ АР Крим. Але єдиним із зданих в експлуатацію комплексів став об'єкт "Нара" (2020 р., Нара-Фомінськ, Московська обл.). Його створення дозволило зберегти біля 220 тис. т МТЗ і до 4700 од. ОВТ, а також спонукало до розформування 31 логістичного підрозділу та вивільнення 27 військових містечок у московській області¹.

Також в російській армії тривало проведення щорічних амбіційних та демонстраційних стратегічних навчань на базі одного із військових округів. Протягом 2015 – 2021 років було проведено 7 таких навчань, а саме: "Центр" – 2015, 2019, "Кавказ" – 2016, 2020, "Захід" – 2017, 2021, "Схід-2018".

Основні зусилля навчань зосереджувалися на збільшенні просторового розмаху та одночасному веденню декількох операцій за рахунок застосування мобільних підрозділів і засобів дальнього вогневого ураження. Також зверталася увага на підвищення ролі і місця засобів розвідки та управління, поєднану в єдину автоматизовану систему управління, яка дозволяла зменшити час на прийняття рішень та часові показники управління.

¹Логистические комплексы Минобороны рф// Информагенство Форн – 2020. – URL: <https://tinyurl.com/8sby9hwd>

Особливе значення мали навчання “Захід-2017”, які стали символічною відповіддю на активізацію дій НАТО та європейських союзників США. Їхнім головним завданнями було демонстрація здатності спільно зі зс рб становити загрозу для об’єднаних сил Заходу. Під час навчань росіяни активно експериментували з ідеєю масованого застосування тактичних десантів. Основний задум полягав у створенні перед основними наступаючими силами передових загонів із завданням ослабити оборону противника, відволікти його увагу, завдати неочікуваних ударів та створенні плацдармів для подальшого просування основних сил. Так, у 2019 році під час СКШН “Центр-2019” вперше у постарядянських зс рф було десантовано парашутно-десантний полк у повному складі¹, що продемонструвало важливість цього роду військ в операціях на будь яких театрах воєнних дій.

Ще одною особливістю заходів підготовки наприкінці 2010-х років стало зростання відсотка високоточних засобів ураження різних типів, які застосовуються при веденні бойових дій. При цьому здійснювалося перенесення наголосу з авіаційних ударів на удари крилатими ракетами. У подальшому ці уявлення про сучасну війну знайшли своє відображення у Воєнній доктрині зс рф видання 2021 року. Саме відповідні характеристики, на думку російських військових теоретиків, є визначальними для так званої мережецентричної війни – аналогу американського Network-Centric Warfare².

У цьому стратегічному документі російське військово-керівництво вбачало ще декілька важливих ознак, які впливатимуть на планування і проведення операцій. Головна з них – це відсутність цілісних ліній фронту наслідком чого стало підвищення ефективності флангових ударів, обходу ключових пунктів оборони противника, а також збільшення дольової частини рейдових дій та зустрічних боїв.

В свою чергу ЗС України, відбивши перший спалах російської агресії, зупинивши ворога на східних і південних напрямках та, залучаючи до проведення АТО (ООС)

¹ Н вальханская // Впервые в истории ВС РФ: десантирование полка в полном составе с оружием и техникой // Телеканал Звезда – 2021, вересня 19. – URL: <https://tinyurl.com/2utk6fcc>

² М. Белесков // Сучасний російський спосіб ведення війни: теоретичні основи і практичне наповнення // Researchgate – 2021, січень. – URL: <https://tinyurl.com/5c4xfn3v>

практично половину свого війська, з 2014 року активізували заходи реформування, розбудови та розвитку. Зокрема, щороку нарощувалися спроможності щодо взаємосумісності підрозділів ЗС України з підрозділами держав-членів НАТО, впроваджувалися нові та передові військові стандарти Альянсу.

Після анексії Криму і початку війни чисельність ЗС України збільшилася до 250000 осіб, і залишалася такою до 2018 року. В подальшому їх чисельність дещо зменшилася, перш за все через зменшення фінансування, яке становило біля 2,5% ВВП. Водночас, витрати на оборону щороку зростали від 27,4 млрд грн (1,7% від ВВП) у 2014 році до 97 млрд грн (2,7% від ВВП) у 2018 році.

У 2019 році чисельність ЗС України скоротилася до 246000 осіб та залишалася такою до початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну. На оборону було витрачено біля 120 млрд грн (2,7-2,9% від ВВП).

З урахуванням державного фінансування, виконувалися заходи реформування та розвитку сектору безпеки та оборони України. Оборонна реформа відбувалася згідно із положеннями Військової доктрини України, затвердженої Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555 / 2015¹, як реалізація на практиці завдань щодо реформування ЗС України та інших військових формувань сил оборони, що були розроблені відповідно до Стратегічного оборонного бюлетеня України (Дорожньої карти оборонної реформи в Україні)².

В рамках зазначеного та з метою створення чіткої системи управління в ЗС України було створено ряд органів військового управління (далі – ОВУ), а саме: ОК “Захід” (2015 р.), ПвК “Схід” (2016 р.), Командування морської піхоти та Морське командування Військово-Морських Сил ЗС України (2018 р.). В 2020 році, в ході реорганізації системи управління ЗС України та переході на формат НАТО

“генерування та управління”, тобто відокремлення деяких функцій одна від одної, згідно з вимогами директиви Міністра оборони України, було створено п'ять Командувань (Об'єднаних Сил, Сил підтримки, Сил логістики, медичних Сил, Військ зв'язку та кібербезпеки) та Операційне командування Повітряних Сил, на тактичному рівні сформовано (відновлено) більше 50 військових частин і підрозділів, а вже з початку 2022

¹ Указ Президента України // Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року "Про нову редакцію Воєнної доктрини України" // Сайт Президента України – 2015, вересень 24. – URL: <https://tinyurl.com/274y8xcj>

² Указ Президента України // Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України" // Сайт Президента України – 2016, вересень 24. – URL: <https://tinyurl.com/2m7jyzkj>

року запрацювала система військ ТрО зі своїм створеним Командуванням, Регіональними управліннями та військовими частинами.

В інтересах забезпечення оборони України Президентом України було затверджено військово-адміністративний поділ території України (Указ Президента України від 27.01.2016 №39/2016), який встановив територіально-географічні межі відповідальності органів військового управління ЗС України за виконання військово-адміністративних функцій у сфері оборони на суші, у повітряному та морському просторі

Військово-адміністративний поділ території України

з урахуванням території, яка згідно із законами України та постановами Верховної Ради України визнана як ТОТ.

Необхідність зміни військово-адміністративного поділу території України була обумовлена положеннями Военної доктрини України, що передбачала механізми реагування на актуальні загрози воєнній безпеці держави, зокрема, з боку рф, а також структурними змінами у системі управління ЗС

України, удосконалення якої відбувалося відповідно до Замислу реформування та Стратегічного замислу застосування ЗС України, інших військових формувань та правоохоронних органів з відсічі збройної агресії проти України, затверджених Президентом України.

Також, протягом 2014-2022 років збільшувалася інтенсивність заходів підготовки, у т.ч. міжвидової та міжнародної. В цей період було проведено десятки військових навчань різного рівня. Основні – це стратегічні КШН “Весняна злива – 2014”, “Рішуча відповідь – 2015”, “Літня гроза – 2016”, “Південний вітер – 2016”, “Рубіж – 2016”, “Блакитний тризуб – 2017”, “Непохитна стійкість – 2017”, “Козацька воля” (2018, 2019), “Шторм – 2018”, “Об’єднані зусилля” (2020, 2021), багатонаціональні навчання НАТО “Трайдент Джанкчер” (2015, 2016), “Clear sky – 2018” та “Sea Breeze” і “Rapid Trident” (щороку).

До СКШН, зазвичай, залучалися органи військового управління стратегічного та оперативно-стратегічного рівня, а також визначені військові частини (підрозділи) ЗС України та інших складових Сил оборони України. Метою підготовки було нарощування (підтримання) спроможностей органами військового управління здійснювати управління угрупованнями військ (сил) в ході операції збройних сил з відсічі збройної агресії, ППО з одночасним плануванням подальших дій та застосування стратегічних резервів. Важливою ознакою навчань було проведення всіх заходів у нових організаційно-штатних структурах, адаптованих під стандарти держав-членів НАТО.

В 2017 році СКШН “Непохитна стійкість-2017” проводились з метою підтримання бойової готовності та протидії можливим провокаціям з боку рф на фоні сумісних маневрів зс рф і рб в білорусі “Запад-2017”. Під час навчань вперше проведено тренування оперативних резервів та сил і засобів ТрО з розгортанням штабів ТрО.

У вересні 2018 року з метою нарощування спроможностей органів військового управління в ході ведення оборонних стабілізаційних дій військами, планування та ведення контрнаступальної операції було проведено СКШН “Козацька воля – 2018”, а у вересні 2019 року СКШН “Козацька воля – 2019”. Головною метою яких була перевірка спроможності органів військового управління в нових організаційно-штатних структурах (за класифікацією НАТО) здійснювати управління військами (силами) у ході підготовки і ведення операцій (бойових дій) в разі широкомасштабної збройної агресії.

Після долучення України до Програми розширених можливостей НАТО (Enhanced Opportunity Program), на території України у вересні 2020 року було проведено СКШН “Об’єднані зусилля – 2020”. У навчаннях, окрім українських підрозділів, взяли участь підрозділи збройних сил держав-членів НАТО. Це навчання стало відповіддю України російській агресії та її гібридним планам. У ході навчання органи військового управління ЗС України розгортались на ПУ вже в нових J-структурах, що стало контрольним заходом для перевірки нової системи управління в ЗС України. Вперше до проведення СКШН залучалися підрозділи збройних сил держав-членів НАТО (США, Велика Британія) для спільного виконання навчально-бойових завдань, радники представництва НАТО в Україні, представники Офісу зв’язку НАТО в Україні, також інструктори, військові радники, спостерігачі від США, Великої Британії, ФРН, Литви та Польщі. За проведенням навчань, до яких було залучено понад 100 військових частин, підрозділів усіх родів, видів військ та спеціальних військ ЗС України, спостерігали до 200 іноземних інструкторів, військових радників та спостерігачів.

В подальшому, з другої половини 2021 року, воєнно-стратегічна обстановка навколо України поступово погіршувалася. Однак, ЗС України продовжували заходи реформування, спрямовані перш за все на розвиток спроможностей. Набутий в ході проведення АТО та ООС на території Донецької та Луганської областей досвід, поряд з досвідом НАТО, став вагомим підґрунтям у цих реформах. Зокрема, проводились заходи об’єднаної і міжнародної підготовки, а також поступового переходу на стандарти НАТО. В рамках цього Командування об’єднаних сил ЗС України поступово набувало оперативних спроможностей щодо здійснення планування застосування та управління міжвидовими угрупованнями сил оборони на всіх напрямках.

Активна фаза практичної підготовки росії до захоплення українських територій фактично розпочалася ще влітку 2021 року. Тоді рф почала нарощувати біля кордонів України свій військовий контингент, перекидаючи підрозділи зі східних регіонів та створюючи нові угруповання. Це спонукало воєнно-політичне керівництво України до прийняття кардинальних рішень не тільки у політичній та воєнній сфері, а й у суспільно-економічному просторі.

Наприкінці 2021 року, враховуючи загострення геополітичної обстановки навколо України, за ініціативи керівництва Збройних Сил були відкориговані плани підготовки ЗС України.

В рамках СКШН “Об’єднані зусилля – 2021” (вересень-жовтень 2021 р.), Генеральним штабом ЗС України, у відповідь на загрози, викликані проведенням на території рф та рб стратегічного навчання “Запад-2021”, здійснювалося нарощування оперативних спроможностей органів військового управління ЗС України та інших складових сил оборони щодо здійснення управління військами (силами) в ході операцій (бойових, спеціальних дій), у т.ч. у взаємодії із силами і засобами іноземних держав (країн-

партнерів, членів НАТО). На навчання було залучено військові підрозділи та радники 11 держав-членів НАТО та 4 країн-партнерів¹.

Під час навчання оперативний склад пунктів управління та органи військового управління нарощували оперативні спроможності та удосконалювали навички особового складу щодо планування застосування, управління створеними угрупованнями військ (сил) та їх всебічного забезпечення у ході ведення операції спільно з офіцерами штабів збройних сил країн-партнерів за стандартами, прийнятими в країнах-членах НАТО. Було досліджено питання взаємосумісності військових частин (підрозділів) ЗС України з підрозділами держав-членів НАТО.

Практично на всіх військових полігонах України підрозділи ЗС України та інших складових сил оборони відточували майстерність у веденні об'єднаних дій, у т.ч. спільно з підрозділами держав-членів НАТО та країн-партнерів. Під час навчань відбулися спільні маневри та застосування, як вітчизняних зразків ОВТ, так і зразків, які були поставлені західними партнерами у вигляді допомоги, проведено випробування нового українського озброєння.

Аналізуючи дії ЗС України за підсумками СКШН Головнокомандувач ЗС України генерал Валерій Залужний констатував: “У нас уже сьомий рік триває війна і в нас немає необхідності сьогодні чи завтра, чи перед будь-якими навчаннями нарощувати свою військову присутність. Вона і так нарощена, ще починаючи з 2014 року. Нарощена абсолютно. І, повірте мені, що всі наші заходи, які проводяться, вони направлені на те, щоб розробити механізм адекватного реагування на ті загрози, які є, і які, на жаль, нікуди не поділися. Ні по завершенню цих навчань, ні перед початком інших і так далі”².

За підсумками масштабних навчань поблизу кордонів України стало зрозумілим, що росія продовжує приховане нарощування військ у прилеглих до наших кордонів територіях. Після завершення навчань спостерігалось, що російські військові взяли невелику паузу. На полігонах рф підрозділи залишили техніку під охороною та на деякий час відбули до пунктів постійної дислокації. В зоні проведення ООС з боку російських окупаційних військ постійно фіксувались порушення режиму припинення вогню та застосування забороненого Мінськими домовленостями озброєння. Українські захисники, реагуючи на потенційні загрози, відкривали вогонь у відповідь, та змушували противника припиняти свої дії.

Протягом жовтня-листопада 2021 року, враховуючи, що Мінський процес почав заходити у глухий кут, ситуація навколо України стала стрімко загострюватися, почали з'являтися тривожні заяви від країн-партнерів та висновки розвідувальних органів.

Про повторне стягування російських військ до кордону з Україною однією із перших повідомила американська газета The Washington Post 30 жовтня 2021 року³, а 1 листопада ці відомості доповнило супутниковими знімками видання Politico.

¹ Таран А. Об'єднані зусилля-2021. Ми продемонстрували високий рівень взаємосумісності з підрозділами держав-членів НАТО // АрміяInform.... дата – URL: <https://tinyurl.com/3v2ztrph>

² Залужний В. “Захід-2021”: Росія і Білорусь тренуються воювати з НАТО // Радіо свобода. – URL: <https://tinyurl.com/2z8mvt5w>

³ Sonne P., Sonne P., Dixon R., David L. Stern. Russian troop movements near Ukraine border prompt concern in U.S., Europe// The Washington Post. – URL: <https://tinyurl.com/5dcyvtjb>

Разом з цим 1 листопада відбувся візит Директора ЦРУ Вільяма Дж. Бернса до Москви¹, в ході якого, той попередив президента в.путіна про готовність США та їх союзників постачати Україні летальну зброю та запровадити “жахливі” санкції проти росії, в разі її вторгнення в Україну. А вже в ході конференції ООН в Глазго (01-02.11.2021) держсекретар США Ентоні Блінкен інформував Президента України Володимира Зеленського про підготовку росії до вторгнення в Україну.

Підсумком цього стало повідомлення української розвідки 10 листопада 2021 року про концентрацію понад 92 тис. військовослужбовців зс рф біля кордону з Україною та те, що на російсько-білоруських навчаннях розглядався сценарій швидкої широкомасштабної наступальної операції рф проти України з кількох напрямків та подальшою тривалою окупацією.

Реагуючи на загрози, всередині листопада 2021 року, керівництвом ЗС України було сплановано та проведено комплекс заходів підготовки стратегічного рівня з метою прихованого створення оборонних угруповань та нарощування сил і засобів вздовж ДКУ і угруповання Об'єднаних Сил в Донецькій та Луганській областях. Заходи передбачали проведення навчань стратегічного, оперативного та тактичного рівнів з практичним застосуванням сил і засобів на полігонах з метою демонстрації присутності та, у разі необхідності, – адекватного реагування.

Разом з цим, Генеральний штаб ЗС тУкраїни, з метою зміцнення обороноздатності продовжував проводити заходи, спрямовані на набуття нових та нарощування існуючих оперативних і бойових спроможностей органами військового управління та військами (силами), їх переходу на стандарти НАТО з уніфікацією систем управління, як військами так і зброєю. На виконання вимог Державної програми розвитку ЗС України на період до 2021 року було розроблено Стратегії розвитку видів ЗС України.

Особливу увагу було приділено ВМС ЗС України, які, практично, потребували відновлення після тимчасової окупації росією АР Крим². Було укладено низку договорів щодо постачання плавзасобів та кораблів виробництва держав-членів НАТО для потреб України. Відбулися перші поставки озброєння. Стратегіями розвитку також передбачалося набуття взаємосумісності з військами НАТО, остаточний перехід органів військового управління та військ (сил) на стандарти Альянсу, під'єднання до єдиної системи НАТО щодо виявлення та оповіщення, як про морську, так і про повітряну обстановку та переозброєння на західні зразки ОВТ тощо.

Активізувалася робота щодо укладання інших військово-економічних договорів та угод. Зокрема, 13 листопада 2021 року, посол України у Великій Британії Вадим Пристайко підписав українсько-британську рамкову угоду. Вона передбачала виділення Україні кредиту на загальну суму 1,7 млрд фунтів стерлінгів на десять років для створення двох військово-морських баз, придбання у Сполученого Королівства двох тральщиків, будівництва 8 ракетних катерів (Fast Inshore Attack Craft (FIAC) і придбання ракетного озброєння для них. Завдяки Великій Британії Україна мала покрити першочергові потреби своїх ВМС, які мають бути готовими до стримування агресії росії з боку Чорного та Азовського морів.

¹ Bertrand N., Sciutto J., Atwood K. CIA director dispatched to Moscow to warn Russia over troop buildup near Ukraine // CNN. дата ... – URL: <https://tinyurl.com/yc3zcnvu>

² ВМС ЗС України. Стратегія Військово-Морських Сил Збройних Сил України 2035// navy.mil.gov.ua. 11.01.2019 – URL: <https://tinyurl.com/ymeyxedp>

18 листопада 2021 року Верховна Рада України ратифікувала рамкову військову угоду між урядами України та Туреччини, якою було передбачено надання Україні 36 млн доларів на закупівлю військової техніки та товарів подвійного призначення. Цей документ відкрив нові можливості для військового та військово-технічного співробітництва між країнами за більш ніж 21 напрямком, зокрема, у сфері оборонної промисловості. Серед важливих напрямків співпраці, які були активізовані можна виділити:

розширення співпраці в сфері безпілотної розвідувально-ударної авіації (виробництво та закупівля комплексів Bayraktar TB2, спільна робота над комплексом Akinci);

постачання в Туреччину двигунів для ударних гелікоптерів важкого класу – АТАК-2. Згідно з угодою між турецькою компанією Turkish Aerospace Industries (TAI) та українською “Мотор Січ” на закупівлю 14 двигунів;

будівництво для ВМС України корветів типу “Ада”;

поставки іншого озброєння й військового обладнання.

В свою чергу, країни Заходу продовжували надавати військову допомогу Україні. Так, упродовж 2021 року Україна отримала військової допомоги на суму близько \$450 млн., а саме: зброю, броневих автомобілі, техніку забезпечення, медичне обладнання тощо¹.

Також в рамках україно-американської оборонної угоди, у жовтні 2021 року, ЗС України отримали боєприпаси, індивідуальні аптечки, засоби РЕБ та інше озброєння та обладнання, а також передано переносні ПТРК JAVELIN та сто вісімдесят ракет до них.

Від Великої Британії Україна отримала колісні протимінні тралі SPARK, а від США – боєприпаси та два катери класу ISLAND.

Разом з цим, протягом грудня 2021 року у ЗС України тривали організаційні заходи з формування Сил ТрО. Зазначений процес очолив заступник Головнокомандувача ЗС України генерал-лейтенант Євген Мойсюк. Робоча група, яка була сформована з представників майже усіх структурних підрозділів Генерального штабу ЗС України, займалася розробкою штатів, основоположних документів та формувала організаційне ядро нового роду сил ЗС України.

А вже 1 січня 2022 року на підставі Закону України “Про основи національного спротиву” Сили ТрО почали своє функціонування, як окремий рід військ. Постійна чисельність Сил ТрО у мирний час складала 10 тис. військовослужбовців. По штату

¹ Мілітарний. Оприлюднено список військової допомоги Україні у 2021 році // mil.in.ua. 12.01.2022 – URL: <https://tinyurl.com/3k92axuh>

особливого періоду підрозділи Сил ТрО повинні були нараховувати понад 130 тис. осіб, для чого формувалася відповідний резерв.

На початку 2022 року тривав активний процес формування та набуття спроможностей Силами ТрО, проводились відповідні організаційні і підготовчі заходи. Навіть, ще не до кінця укомплектовані, підрозділи ТрО прийняли участь у КШН з органами військового управління (органами управління) ЗС України, іншими складовими сил безпеки та оборони держави із реагування на виникнення кризової ситуації на північному напрямку “ЗАМЕТІЛЬ – 2022” (05-20.02.2022).

В зоні проведення ООС протягом грудня 2021 – лютого 2022 року¹, противник збільшив кількість порушень режиму припинення вогню та випадків застосування забороненого Мінськими домовленостями озброєння, а саме: артилерії калібру 122 і 152 мм та мінометів калібру 82 і 120 мм. В окремих випадках українські військові змушені були застосувати БПАК Bayraktar з метою примусити ворога припинити артилерійсько-мінометні обстріли, які іноді тривали більш ніж 12 годин. Також підрозділи Об’єднаних Сил почали все частіше застосовувати отримане від західних партнерів озброєння. Зокрема, протягом січня 2022 року було кілька десятків разів вдало застосовано ПТРК JAVELIN.

Країни Заходу в свою чергу продовжували надавати військову допомогу Україні. Так впродовж січня – лютого 2022 року Україна отримала від країн-партнерів дуже необхідні зразки летального озброєння, основу яких склали протитанкові комплекси JAVELIN, NLAW та боєприпаси до них, реактивні гранатомети SMAW-D, переносні зенітні ракетні комплекси STINGER та інші. Також до ЗС України було направлено кілька сотень військових фахівців для навчання військовослужбовців сектору безпеки України.

¹ Пагулич Р. “Байрактари” і “Джавеліни”, ймовірність наступу бойовиків на Донбасі та військ РФ на кордоні – інтерв’ю командувача ООС Олександра Павлюка // Радіо свобода 02.12.2021 – URL: <https://tinyurl.com/485rshj2>

Стратегічні навчання Сил оборони України

Після підсумкового у 2021 навчальному році стратегічного КШН “ОБ’ЄДНАНІ ЗУСИЛЛЯ – 2021” та, з урахуванням виникаючих загроз, було відкореговано перелік заходів оперативної та бойової підготовки, а також сплановано низку додаткових навчань стратегічного, оперативного і тактичного рівнів з практичним застосуванням сил та засобів на полігонах з метою демонстрації присутності¹.

Практично з кінця листопада 2022 року в ЗС України почався найскладніший та останній етап підготовки до відбиття ймовірного вторгнення зс рф в Україну, яке набувало все очевидних ознак.

У контексті зазначеного циклу підготовки наприкінці грудня 2021 року було проведено КШН з реагування на виникнення кризової ситуації “ХУРТЕЛИЦЯ – 2021”, до яких було залучено Командування об’єднаних сил та всі органи військового управління стратегічного і оперативного рівня, управління військових частин СВ, ПС, ВМС і ДШВ ЗС України.

Під час навчання органи військового управління нарощували спроможності щодо управління оперативним розгортанням військ (сил) та планування застосування і управління визначеними угрупованнями військ (сил) в оборонних (стабілізаційних) операціях.

Протягом січня – лютого 2022 року разом із формуванням Сил ТрО в ЗС України продовжувалися практичні заходи підготовки. Так з 5 по 20 лютого 2022 року було проведено КШН з органами військового управління (органами управління) ЗС України, інших складових сил безпеки та оборони держави “ЗАМЕТІЛЬ – 2022”².

З метою підтримання оперативних (бойових) спроможностей ЗС України, інших складових сил безпеки та оборони держави з кризового планування застосування та управління Об’єднаними силами під час виникнення кризової ситуації в районах військових полігонів були розгорнуті визначені угруповання та проведена їх підготовка до застосування з виконанням практичних заходів.

Навчання проводилось з урахуванням трансформації системи управління ЗС України за принципами та стандартами прийнятими в країнах НАТО. Управління веденням операції на всій території держави здійснювалося під єдиним керівництвом Командування об’єднаних сил ЗС України. Міжвидові угруповання військ (сил) були розгорнуті на потенційно небезпечних стратегічних напрямках.

До зазначених навчань залучалися тисячі військовослужбовців та сотні зразків ОВТ. Цілями маневрів була імітація прогнозованих атак російських військ та виявлення проблемних питань і прогалин оборони українського війська.

¹ Новинарня. В Україні стартували масштабні військові навчання “Об’єднані зусилля-2021”: в чому особливість // novynarnia.com 22.09.2021 – URL: <https://tinyurl.com/5n8fkwyu>

² Україна наш дом. Всеукраїнські навчання “Заметіль-2022” – як тренуються військові // kanaldom.tv 10.02.2022 – URL: <https://tinyurl.com/2tf9utdj>

Органи військового управління та військові частини відпрацьовували питання планування застосування та управління визначеним комплектом сил та засобів в ході забезпечення посилення охорони (прикриття) ділянок ДКУ при виникненні кризової ситуації в державі. В ході проведення заходів особовий склад набув необхідних навичок при виникненні нестандартних ситуацій, які спонукали керівників приймати неординарні але відповідні рішення.

Водночас, з урахуванням конкретних факторів, таких як, визнання росією “республік днр та лнр” і заключення з ними угод “про дружбу та співпрацю”, отримання в.путіним згоди Ради федерацій на використання російської армії на Донбасі і тривожних розвідувальних ознак, а саме: виїзду дипломатів з України, формування наступальних угруповань, закриття повітряного простору, оголошення мобілізації в ОРДЛО тощо, керівництво ЗС України прийняло рішення про проведення з 22 лютого 2022 року тренування системи управління Сил оборони України “ВІДЛИГА – 2022”. На зазначене тренування було залучено всю вертикаль системи управління від Командування об’єднаних сил ЗС України до штабів військових частин (підрозділів) ЗС та інших складових сил безпеки та оборони України. В ході тренування розглядалися питання щодо управління силами та засобами в ході ведення операцій (бойових дій).

Формування угруповання військ противника.

Формування територіальної оборони, як окремого роду ЗС України

Починаючи з середини листопада та до кінця 2021 року зс рф продовжували повернення військовослужбовців на полігони, розташовані вздовж ДКУ та перекидання додаткового озброєння у прикордонні райони та на територію рб. На кінець 2021 року у безпосередній близькості до ДКУ рф створила угруповання, яке налічувало майже 150 000 військовослужбовців.

Разом з цим, у ЗС України тривали організаційні заходи з формування Сил ТрО. Відповідно до затвердженого Замислу здійснювалося комплектування особовим складом органів військового управління та військових частин Сил ТрО ЗС України. Робочою групою з формування ТрО було відпрацьовано та надіслано на розгляд Кабінету Міністрів України більше 10 проектів постанов Уряду. Проводилась робота щодо підготовки місць розміщення органів військового управління та військових частин (підрозділів) ТрО ЗС України.

Протягом грудня 2021 року відбулося декілька нарад із представниками центральних органів виконавчої влади щодо прискорення відпрацювання нормативно-правової бази та функціонування Сил ТрО, а також проведено низку заходів щодо організації та комплектування особовим складом органів військового управління та військових частин Сил ТрО ЗС України.

З початку функціонування, тобто з початку 2022 року, як окремого роду військ Сил ЗС України, Сили ТрО стали активно розвиватися та набувати спроможності. Міністр оборони України Олексій Резніков на нараді в січні 2022 року зазначав: “Розгортання системи ТрО відбуватиметься у три етапи. ... На першому етапі бригади і батальйони Сил ТрО розгортатимуться по штату мирного часу. Це відбувається просто зараз. У кожному батальйоні формується кістяк з військовослужбовців ЗС України. Їх завданням є управління, навчання та злагодження цивільних осіб, які укладуть контракт про службу в резерві ТрО і захищатимуть територію, де проживають. За рахунок цих резервістів кожен батальйон нараховуватиме до 600 осіб. Формування резерву ТрО до

штатів воєнного часу – це другий етап після того, як у батальйонах та бригадах буде створено організаційне ядро з військовослужбовців та забезпечені відповідні умови. За тими, хто укладе контракт і служитиме у резерві ТрО, буде закріплено зброю. Вона буде видаватися на час навчань, або у разі виникнення визначених ситуацій”¹.

Виходячи із поставлених завдань, протягом січня 2022 року, Командуванням Сил ТрО ЗС України було прийнято у безпосереднє підпорядкування регіональні управління Сил ТрО із визначеним комплектом військових частин зі складу СВ ЗС України. Загальний склад налічував 25 бригад (одна бригада на регіон), які склалися із понад 150 батальйонів (один батальйон на район).

За підсумками першого місяця 2022 року Сили ТрО були укомплектовані особовим складом на 60% (призначено понад 6000 осіб). Відповідно до наказу Головнокомандувача ЗС України переміщено 89 підрозділів Сил ТрО ЗС України у 88 майнові комплекси (заклучено 23 договори оренди). Регіональні управління Сил ТрО та бригади ТрО (до батальйону включно) забезпечено комплексними апаратними зв'язку та станціями супутникового зв'язку на 100%.

У ході формування та набуття спроможностей Силами ТрО виявлялися проблемні питання та приймалися відповідні управлінські рішення. Зокрема, під час Конгресу місцевих та регіональних влад (11.02.2022) Президент України Володимир Зеленський рівень організації ТрО на Одещині оцінив як одним з найгірших в країні, разом із Київською, Рівненською областями, Києвом та Маріуполем. Відповідно ним було визначено завдання головам цих адміністрацій впродовж двох тижнів вирішити питання, пов'язані із готовністю штабів ТрО².

¹ Калітвенцева Є. У три етапи: у Міноборони розповіли про розгортання системи територіальної оборони // UNN 18.01.2022 – URL: <https://tinyurl.com/ya7x65aj>

² Тимошенко К. Конгрес місцевих та регіональних влад у Харкові // УКІНФОРМ 11.02.2022 – URL: <https://tinyurl.com/yvkkms9m>

В свою чергу Головнокомандувач ЗС України генерал Валерій Залужний поінформував учасників конгресу, що метою створення ТрО є те, “щоб спротив був у кожному місті, кожному селі, на кожній вулиці і в кожному будинку”, та звернув увагу керівників місцевих органів влади на те, що в кожному батальйоні Сил ТрО мають бути окремі приміщення для зберігання зброї на весь особовий склад. Крім того, він повідомив, що станом на 11 лютого 2022 року батальйони Сил ТрО у 13 прикордонних областях укомплектовані не менш ніж на 70%, і до кінця березня 2022 року цей показник буде доведено до 90%. Крім того, є мета мати на кінець березня не менше 70% резервістів, що проходять службу в батальйонах Сил ТрО. “Нас цікавить півтора-два мільйони достатньо мотивованих громадян, які бажають захистити свою домівку, сім’ю, країну, яких ми маємо підготувати”.

В свою чергу, росія продовжувала активно готувати свої збройні сили до вторгнення в Україну. З 10 по 20 лютого 2022 року рб та рф провели низку військових маневрів в ході яких, стягнули до кордонів України чимале угруповання. Міжнародні експерти, які спостерігали за перебігом навчань, повідомляли про готовність росії до вторгнення у будь-який час.

Попри це, не закінчивши попередні спільні заходи підготовки, рф та рб з 17 лютого 2022 року почали позапланові російсько-білоруські навчання на території рб. До навчань москва залучила понад 30000 військовослужбовців, заявивши, що всі ці сили будуть повернуті додому наприкінці лютого.

Але сталося інше. 21 лютого 2022 року режим в.путіна визнав “республіки” днр та лнр, підписав угоди “про дружбу та співпрацю” з їхніми ватажками – д.пушиліним (“днр”) та л.пасічником (“лнр”) і передбачив направлення руху на схід України російських військ нібито “для підтримки миру”. Самі ж ватажки т.зв. “днр” і “лнр” у своїх виступах та зверненнях озвучували “класичні” наративи російської пропаганди про очікуваний напад Києва на прифронтові населені пункти Донеччини та Луганщини. Це слугувало формальним та примітивним приводом для штучної ескалації, і без того дуже напруженої, обстановки. І як результат – 22 лютого 2022 року в.путін отримав згоду Ради федерацій на використання російської армії на Донбасі, а вранці 24 лютого 2022 року – оголосив, що росія ініціює “спеціальну військову операцію” на Донбасі, розпочавши у такий спосіб повномасштабне вторгнення в Україну.

Висновки

Керівництвом ЗС України у рамках підготовки до широкомасштабного вторгнення рф в Україну проводились відповідні та цілком виправдані заходи щодо вдосконалення системи управління, розгортання угруповань, проведення демонстраційних (практичних) дій та заходів підготовки особового складу.

Українські військові керівники готувались до можливих варіантів загострення обстановки. Зокрема, було завчасно проведено кризове планування застосування ЗС України разом з іншими складовими сил оборони та заходи щодо поповнення ОВТ. На загрозливих напрямках під виглядом навчань (тренувань) відповідними командувачами

(командирами) проводилося розгортання нових угруповань військ (сил) зі створенням системи управління.

Зазначені заходи були спрямовані на апробацію та практичне набуття оперативних спроможностей в оновленій системі об'єднаного керівництва силами оборони України, а практичні маневри першочергово стосувалися літаків та ЗРК, які були критично важливі для збереження Україною контролю над своїм повітряним простором, особливо в перші дні війни.

Як зазначив Головнокомандувач ЗС України Валерій Залужний в одній із своїх перших промов після початку повномасштабного вторгнення: “Запах війни ні з чим не сплутаєш, та він вже витав у повітрі. ... Нам було необхідно, щоб противник думав, що всі ми дислоковані у своїх звичайних базах, палимо траву, дивимось телевізор та постимо у Facebook. І нам це вдалося!”

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ПІДГОТОВЧОГО ЕТАПУ

У 2021 – на початку 2022 років експансіоністська політика рф увійшла в нову фазу, яка визначалася підготовкою путінського режиму до широкомасштабної військової агресії проти України. Попри формальне визнання російською владою незалежності та суверенітету нашої держави, кремлівське керівництво вважало Україну штучним утворенням, яке входить у сферу “особливих інтересів” рф та є ключовою частиною геополітичного проекту “*русского мира*”. Розпочата в 2014 році агресія рф проти України була спрямована на ліквідацію української державності.

Міжнародне співтовариство не приділяло належної уваги зростанню російського експансіонізму. Наприкінці 2021 – на початку 2022 років світ переживав наслідки пандемії COVID-19. Більшість держав зосередили свої зусилля на подоланні внутрішніх кризових явищ, викликаних наслідками пандемії. Інфляція залишалась однією з ключових проблем світової економіки. Тривало зростання продовольчих цін внаслідок постковідних чинників та заборони експорту зерна з низки країн.

Хоча економіка рф також зазнала суттєвих збитків внаслідок світової пандемії, кризові явища не змусили російське керівництво відмовитися від планів широкомасштабної агресії проти України. Санкції світового співтовариства проти рф, запроваджені після окупації російськими військами частини українських територій в 2014 році, мали фрагментарний характер та суттєвого не впливали на російську економіку. Внаслідок скорочення Сполученими Штатами Америки власного видобутку нафти, рф і держави ОПЕК посилили контроль над світовим енергетичним ринком. Значне зростання цін на нафту в 2021 році дозволило рф продовжувати отримувати надприбутки від продажу енергоносіїв та збільшувати свій вплив на економічні й політичні процеси в державах Заходу. Зросла залежність держав Європи від імпорту енергоносіїв рф через зняття санкцій із Північного потоку-2.

Унаслідок значних валютних надходжень до бюджету рф, російському керівництву вдалося суттєво збільшити видатки на військово-промисловий комплекс. Економічна політика російського уряду у 2021 році свідчила про підготовку рф до широкомасштабного вторгнення в Україну: було запроваджено довгострокові програми щодо розбудови ОПК та збільшення його виробничих потужностей.

Військова підготовка рф до вторгнення в Україну розпочалася ще навесні 2021 року під прикриттям численних навчань, в т.ч. на території Білорусі. Політико-дипломатичним прикриттям її здійснення стали переговори рф із Заходом, присвячені виробленню проекту “договору” про європейську безпеку та “гарантіям безпеки” росії.

Ультимативний характер вимог кремлівського керівництва щодо надання рф гарантій про нерозширення НАТО на схід, озвучених російськими дипломатами наприкінці 2021 року, розвіяв ілюзії на Заході щодо можливості діалогу з кремлем. Широкий міжнародний резонанс і занепокоєння міжнародної спільноти викликало також зосередження на кордоні з Україною значного військового угруповання зс рф, створеного російським командуванням під приводом проведення військових навчань та маневрів.

Зосередження російських військ біля кордонів України супроводжувалося агресивною інформаційно-пропагандистською кампанією кремля проти України. Російська сторона всіляко намагалася звинуватити нашу державу у невиконанні т.зв. Мінських домовленостей, нагнітанні напруженості й скоєнні воєнних злочинів проти

населення східних регіонів України. Намагаючись у будь-який спосіб викликати ескалацію напруги, російське керівництво відверто ігнорувало суверенітет нашої держави. Визнання росією 21 лютого 2022 року "незалежності" т.зв. "днр" та "лнр" стало не тільки провокаційними політико-правовим кроком, але й своєрідною "точкою неповернення" на шляху до широкомасштабного вторгнення зс рф в Україну.

Усвідомлюючи зростання загрози широкомасштабного російського вторгнення, керівництво України докладало зусиль для посилення обороноздатності та всебічної підготовки нашої країни до відсічі агресії, консолідації політичних еліт та всього українського суспільства для відсічі зовнішній загрозі, поглиблення співпраці з державами ЄС та НАТО для стримування росії шляхом реалізації комплексу політико-дипломатичних заходів.

Кризові явища в економіці України, викликані негативними наслідками пандемії, перешкождали модернізації та закупівлі нових зразків озброєнь. Економіка України увійшла у 2022 рік з незначним зростанням після спаду у зв'язку з епідемією COVID-19 у 2020-2021 роках. Повільне відновлення економіки України було викликане погіршенням інвестиційного клімату в 2020 році, зростанням конкуренції на зовнішніх сировинних ринках, подорожчанням ресурсів (зокрема, енергетичних), високим рівнем внутрішньої інфляції. Головними рушіями розвитку української економіки стали зростання сільськогосподарського виробництва, споживання домогосподарств, а також державних витрат на інфраструктурні проекти. Уряд зумів перевиконати план зменшення державного боргу: на кінець 2021 р. він становив близько 57% ВВП, порівняно із запланованими 64%.

Ключовими воєнно-політичними рішеннями українського керівництва, спрямованими на посилення обороноздатності та підготовку нашої держави до відсічі агресії на підготовчому етапі стали: створення нормативно-правової бази щодо формування Сил ТрО та інших складових національного спротиву, продовження реформування сектору безпеки та оборони України, затвердження Плану оборони України, який визначив алгоритми взаємодії між всіма рівнями державної влади та ЗС України у випадку широкомасштабної російської агресії, закладення стратегічних основ розвитку зовнішньополітичної діяльності України.

Керівництвом ЗС України у рамках підготовки до вторгнення рф в Україну проводились заходи щодо вдосконалення системи управління, розгортання угруповань, проведення демонстраційних (практичних) дій та заходів підготовки особового складу. Було завчасно проведено кризове планування застосування ЗС України разом з іншими складовими Сил оборони та заходи щодо поповнення ОВТ. На загрозливих напрямках під виглядом навчань (тренувань) відповідними командувачами (командирами) проводилося розгортання нових угруповань військ (сил) зі створенням системи управління. Зазначені заходи були спрямовані на апробацію та практичне набуття оперативних спроможностей в оновленій системі об'єднаного керівництва силами оборони України, а практичні маневри першочергово стосувалися літаків та ЗРК, які були критично важливі для збереження Україною контролю над своїм повітряним простором, особливо в перші дні війни.

У зв'язку зі зростанням загрози широкомасштабної російської агресії проти України, західні партнери суттєво збільшили обсяг військової допомоги нашій державі. Українським урядом було підписано важливі міжнародні угоди у сфері оборонно-

промислового комплексу. Серед лідерів з постачання військової допомоги Україні були США, Великобританія та Канада.

Політико-дипломатичні заходи України та її західних партнерів зі стримування агресії рф не увінчалися успіхом, оскільки путін та його оточення свідомо обрали курс на воєнну ескалацію із Україною та Заходом. Однак ще на підготовчому етапі уряд України зміг закласти основи для формування коаліції західних держав, здатних протидіяти російському експансіонізму. Політико-дипломатичні кроки, які були погоджені між Україною та її партнерами на цьому етапі (санкції, надання військової, фінансової, гуманітарної допомоги, заходи із міжнародної ізоляції рф), втілилися у перші рішення після 24 лютого 2022 року.

РОЗДІЛ 2. ПЕРШИЙ ЕТАП. ПЕРША СТРАТЕГІЧНА ОБОРОННА ОПЕРАЦІЯ (24 ЛЮТОГО – КВІТЕНЬ 2022 РОКУ).

2.1. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА ОБСТАНОВКА НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ (24 ЛЮТОГО – КВІТЕНЬ 2022 р.)

Суб'єкти воєнно-політичних відносин навколо російсько-української війни та їхні цілі

Україна. Широкомасштабне російське вторгнення в Україну розпочалося 24 лютого 2022 року близько 5 години ранку. Російські війська увійшли на територію України з рф, білорусі та анексованого Криму. Також окупанти пішли в наступ із території ОРДЛО. По військових і цивільних об'єктах України було завдано ракетних ударів.

24 лютого 2022 року Україна увійшла в новий етап глобальної історії, повернувши до себе увагу світової спільноти і ставши одним із провідних суб'єктів світової політики. Сталося це завдяки героїчному опору українського народу російській агресії. Боротьба України проти російської агресії по-новому віддзеркалила особливості та суперечності глобальних процесів. Вона стимулювала оновлення існуючих і створення нових союзів та інститутів, скоригувала пріоритети, партнерські відносини та рівень прийнятності компромісів¹.

Щодо перманентних цілей України на початковому етапі російсько-української війни, то вони були сформульовані українською стороною на переговорах з російською делегацією в білорусі 28 лютого, 3 та 7 березня 2022 року:

негайне припинення вогню та бойових дій на території України;

виведення російських військ із території України;

створення гуманітарних коридорів для вивезення мирних жителів зі зруйнованих або постійно обстрілюваних населених пунктів;

створення безконфліктної 30-кілометрової зони навколо всіх ядерних об'єктів в Україні.

Отже, очевидним було намагання вищого військово-політичного керівництва України зупинити війну на самому її початку з метою уникнення людських жертв як серед мирного населення України, так і серед військовослужбовців обох сторін. При цьому керівництво держави з самого початку війни зайняло жорстку позицію, яка не передбачала жодних поступок агресору щодо територіальної цілісності та політичної незалежності України.

росія та білорусь. О п'ятій годині ранку 24 лютого 2022 року путін виступив з екстремним зверненням до громадян, в якому повідомив про рішення розпочати т.зв. “спеціальну військову операцію” (“сво”), а по суті – широкомасштабну війну проти України. Його промова містила традиційні для росіян абсурдні звинувачення, покликані хоч якоюсь мірою обґрунтувати необхідність початку вторгнення. Цілями “сво” оголошувалися захист людей, які “протягом восьми років зазнавали знущань”, “геноциду з боку київського режиму”; недопущення появи в Україні ядерної зброї; до планів рф начебто не входила окупація українських територій; вся відповідальність за можливе

¹ Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі // Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. – 2022. – URL: <https://tinyurl.com/2p9au8w7>

кровопролиття покладалося на українську сторону. Путін також заявив, що дії рф пов'язані не з обмеженням інтересів України, а із захистом самої себе від “тих, хто взяв Україну в заручники”¹.

В своєму міжнародно-політичному вимірі ситуація, що складалася на момент широкомасштабного вторгнення, була для росії достатньо неоднозначною. З одного боку, плануючи проведення достатньо швидкої стратегічної наступальної операції (“взяття Києва за три дні”), росія небезпідставно розраховувала, що західні союзники України об'єктивно не встигнуть серйозно втрутитися в ситуацію та надати Україні необхідну військову та військову-технічну допомогу. З очікуваним партизанським рухом на окупованих росією територіях москва розраховувала справитися самотужки.

Загальна геополітична обстановка, що на той момент складалася у східному (азійському) просторі, також була достатньо сприятливою для країни-агресора. Адже після явної виведення американських військ із Афганістану влітку 2021 року змінилася ситуація в Центральній Азії та на Середньому Сході: чимало держав були змушені переорієнтуватися: геополітично – на росію, а гео економічно – на Китай.

Крім того, посилення санкцій Заходу проти Ірану стимулювали розвиток ірано-російського партнерства², зокрема у військовій та військово-технічній сфері. Це партнерство поступово переростало у військово-політичне, чому суттєво сприяла близькість антизахідних ідеологічних позицій авторитарних режимів Тегерану та москви.

Аналогічно, політико-дипломатичну підтримку москві надавала Сирія в особі підтримуваного москвою режиму Асада. Крім того, 11 березня 2022 року на нараді членів ради безпеки рф³ міністр оборони рф шойгу поінформував, що близько 16 тис. добровольців із Близького Сходу готові взяти участь у війні проти України, а путін наказав допомогти цим добровольцям дістатися “зони бойових дій”. Подібними заявами про залучення близькосхідних “добровольців” до війни проти України⁴ москва намагалася передусім створити картинку хоча б мінімальної “міжнародної підтримки” своїх агресивних дій, а також залякати Сили оборони України.

Багато в чому сприятливою для росії була також ситуація у її “ближньому зарубіжжі”. Це передусім стосувалося відносин авторитарних росії та білорусі. Самопроголошений президент рб лукашенко, який після подій 2020-2021 років опинився в ситуації жорсткої міжнародної ізоляції з боку Заходу, був змушений остаточно розвернутися в напрямку москви і тим самим перетворювався із союзника на ледь не сателіта кремля, хоча й зберігав – принаймні, зовнішньо – ознаки незалежності, які допомагали йому грати свою відносно автономну гру. Тим не менше, лукашенко не зміг уникнути того, що територія білорусі стала одним із ключових плацдармів нападу росії на Україну, а сама білорусь – повноцінним учасником цього масштабного міжнародного злочину проти миру та безпеки.

Ситуацію на Кавказі визначали передусім нещодавня “Друга карабахська війна” (осінь 2020 року) та посередницька присутність росії, а також непроста внутрішньополітична ситуація в Грузії. 22 лютого 2022 року путін та президент Азербайджану Ільхам Алієв уклали Московську декларацію про союзницьку взаємодію

¹ Глушенко О. Путін почав війну // Українська правда. – 2022, 24 лютого – URL: <https://tinyurl.com/bddpp7wb>.

² Бичай Р. Роль Ірану у війні РФ проти України // Радіо Свобода. – 2022, 20 жовтня – URL: <https://tinyurl.com/ms34c46z>

³ Герасименко Я. росія відправила понад 500 сирійських бойовиків на війну проти України — Middle East Eye // Громадське. – 2022, 10 листопада – URL: <https://tinyurl.com/35nxfptu>

⁴ Замікула М. Чи такий страшний сирійський найманець, як його малює Москва // Дзеркало тижня. – 2022, 17 березня – URL: <https://tinyurl.com/42pr5y75>

між Азербайджанською Республікою та рф¹. Це опосередковано сприяло тому, що в середині березня 2022 року росія перекинула в Україну частину своїх військ із Вірменії та Нагірного Карабаху. Крім того, до участі в агресії проти України Москва намагалася залучити військові формування з невизнаних Абхазії та Південної Осетії². Втім, подібні акції мали не більше ніж умовний інформаційно-пропагандистський ефект, зважаючи передусім на великі проблеми з логістикою і т.п.

НАТО. В ключовому воєнно-політичному блоці західного світу від початку широкомасштабного вторгнення висловили чітку позицію щодо підтримки України, засудили широкомасштабне вторгнення росії і закликали останню припинити воєнні дії. Лідери держав-членів НАТО за підсумками екстреного саміту 25 лютого 2022 року ухвалили заяву, в якій назвали рішення путіна напасти на Україну жахливою стратегічною помилкою, за яку росії доведеться заплатити високу економічну і політичну ціну. Північноатлантичний альянс наполягав на праві України самостійно обирати безпекові союзи, до яких вона прагнула приєднатися. Водночас у НАТО підкреслили свою прихильність до статті 5 Вашингтонського договору, пообіцявши захищати союзників³. Примітно, що до згаданого саміту були запрошені держави-партнери НАТО – Фінляндія і Швеція, які розглядалися як вразливі до російської загрози в світлі подій в Україні.

На першому етапі російсько-української війни НАТО було сфокусоване на зміцнення свого східного флангу (чотири багатонаціональні бойові групи НАТО були розгорнуті в Болгарії, Угорщині, Румунії та Словаччині на додаток до чотирьох вже існуючих), наданні обмеженої військової допомоги Україні з боку окремих держав-членів НАТО та координації санкційної політики проти рф. Широкомасштабна збройна агресія рф проти України спонукала переоцінити ставлення до питань безпеки навіть ті держави східного флангу, де раніше розміщення сил союзників призводило до суперечностей (наприклад, у Словаччині)⁴. При цьому багато держав-членів Альянсу не вірило в спроможність ЗС України чинити довготривалий спротив російському вторгненню.

Водночас ключовою стратегією НАТО було уникати прямої конфронтації з росією та не допустити виходу війни за межі кордонів України. Саме через ризик подальшої ескалації та розширення театру воєнних дій на країни блоку останній відхилив запит на численні запити України про запровадження “безпільотної зони” над Україною. Генеральний секретар Єнс Столтенберг пояснив, що єдиним способом реалізувати “безпільотну зону” було б відправлення військових літаків НАТО в повітряний простір України та збиття російської авіації. “Як союзники по НАТО ми зобов’язані не допустити, щоб ця війна вийшла за межі України. Ми вирішили, що не будемо входити ні в українське небо, ні на територію України. НАТО не буде частиною цього конфлікту”. “Наше головне завдання – захистити мільярд людей, які живуть у 30 країнах-членах НАТО”, – наголосив Генсек⁵.

¹ Декларация о союзническом взаимодействии между Азербайджанской Республикой и Российской Федерацией // Официальный сайт Президента Азербайджанской Республики. – 2022, 22 февраля – URL: <https://tinyurl.com/ymfs5wcr>

² Georgia's Breakaway Region Sends Troops to Ukraine // The Moscow Times. – 2022, 26 March – URL: <https://tinyurl.com/3v7easpa>

³ NATO leaders call on Russia to stop “senseless war” // North Atlantic Treaty Organization. – 2022, 25 February. – URL: <https://tinyurl.com/2dnrm7zc>.

⁴ Statement by NATO Heads of State and Government // North Atlantic Treaty Organization. – 2022, 24 March. – URL: <https://tinyurl.com/yck3eh42>

⁵ Столтенберг підтвердив, що НАТО не планує закривати небо над Україною // Європейська правда. – 2022, 24 березня. – URL: <https://tinyurl.com/hkhnz9k8>.

Позачергове засідання глав держав і урядів НАТО у Брюсселі 24 березня 2022 року виявило відсутність стратегії союзників щодо протидії росії в умовах її вторгнення в Україну та погроз рф застосувати зброю масового ураження (хімічну та біологічну). Підсумкове рішення засідання не дало жодної відповіді на те, що робитиме Альянс у разі, якщо це стане реальністю. Більше того, російські погрози ядерною зброєю залишилися “не поміченими” у Брюсселі. НАТО підтвердило свою неготовність запроваджувати “безпольотну зону” над Україною. Водночас рішення блоку не містило жодного слова про те, що він надаватиме нашій державі озброєння та допоможе захищатися¹.

З іншого боку, російське вторгнення в Україну дало можливість НАТО в черговий раз довести потребу свого існування в контексті забезпечення європейської архітектури безпеки. Після десятиліть масштабних скорочень збройних сил, оборонних бюджетів і арсеналів у ключових державах НАТО на порядок денний вийшла нагальна потреба у зміцненні обороноздатності перед загрозою російською експансіонізму у Східній Європі. Такі країни як Німеччина та Франція, які роками свідомо урізали свої воєнні потенціали, були змушені кардинально переглянути засади своєї оборонної та зрештою зовнішньої політики. Низка держав-членів НАТО оголосила про амбітні плани модернізації збройних сил і збільшення витрат на сектор безпеки та оборони.

ЄС як політико-економічний союз у своїх діях виявив безпрецедентну згуртованість і зайняв жорстку антиросійську позицію. Складовими відповіді ЄС на російське вторгнення в Україну були:

запровадження у взаємодії зі США та G7 кількох пакетів санкцій проти рф (всього у лютому – квітні 2022 року було введено п'ять пакетів санкцій);

наданні вперше у історії ЄС військової допомоги третій країні – Україні;

посиленні заходів міжнародного тиску на рф.

Керівництво ЄС визначило російське вторгнення в Україну як виклик для всієї європейської архітектури безпеки. З початком широкомасштабної агресії Брюссель активізував і зміцнив курс щодо лобювання і відстоювання інтересів України на міжнародних майданчиках і водночас засудив агресію і підтримав політичну ізоляцію росії.

Головна мета санкційних обмежень – ускладнити пугіну фінансування воєнної машини шляхом нанесенню російській економіці непоправних втрат і блокування шляхів її модернізації. Водночас ЄС відкрив двері, прихистив та надав допомогу бл. 7,8 млн. українських біженців у Європі під час найбільшої міграційної кризи на континенті з часів Другої світової війни.

ЄС активізував військово-технічне співробітництво з Україною, доповнюючи на практиці спільну європейську політику безпеки новими заходами та ініціативами у відповідь на ескалацію російської загрози.

На першому етапі російсько-української війни відбувся історичний прорив у визнанні з боку європейських лідерів перспектив членства України в ЄС. Це сталося на позачерговому саміті ЄС у Версалі 10-11 березня 2022 року, під час якого лідери Європейського Союзу погодили розгляд заявки України на членство в ЄС від 28 лютого 2022 року. Формально це рішення було затверджено 24-25 березня 2022 року, коли Рада ЄС закликала Єврокомісію підготувати висновок щодо готовності України отримати

¹ Statement by NATO Heads of State and Government // North Atlantic Treaty Organization. – 2022, 24 March. – URL: <https://tinyurl.com/puz9hbmf>; Сидоренко С. Наляканий НАТО: чому саміт Альянсу не домовився про відповідь на нові погрози Путіна // Європейська правда. – 2022, 26 березня. – URL: <https://tinyurl.com/yckx4he6>.

статус кандидата на вступ до ЄС¹. Березневе рішення заклало фундамент у визнання кандидатства України в ЄС 23 червня 2022 року.

США. Дії США визначалися усвідомленням загрози з боку росії для міжнародного порядку, встановленого після Другої світової війни, та національними інтересами із захисту демократії в Україні та в ширшому геополітичному контексті. З перших днів війни для Вашингтону окреслився прямий зв'язок між діями росії в Україні та агресивними намірами свого головного супротивника в Індо-Тихоокеанському регіоні – Китаю – щодо Тайвані. Успіх росії в Україні міг підштовхнути КНР до реалізації своїх “об’єднавчих планів” щодо Тайбея. Водночас спробу росії підкорити Україну у Вашингтоні сприйняли як частину глобальних зусиль москви з відновлення впливу колишнього Радянського Союзу та переоблаштування світового устрою під право сильного. Відтак, захист України сприймався у Вашингтоні як захист всього вільного світу.

Характер відповіді США на початок вторгнення росії в Україну зумовлювався ціллю № 1 – запобігти прямому воєнному зіткненню між США та росією та початку третьої світової війни. Цю дилему Заходу найкраще окреслив президент США Джо Байден в інтерв’ю CNN 26 лютого 2022 року: “Ми маємо два варіанти. Розпочати третю світову війну, вступити у війну з росією фізично. Або друге: переконатися, що країна, яка діє всупереч міжнародному праву, заплатить за це”².

Відтак, заходами невоєнного впливу Сполучених Штатів на дії країни-агресора стали безпрецедентні санкції, запроваджені адміністрацією Байдена у тісній координації з союзниками по НАТО, ЄС та G7, міжнародною ізоляцією рф, постачанням оборонного озброєння Україні. “Неспровокована війна вибору” путіна дала можливість США послабити росію з використанням “операційних можливостей України”.

Поряд із цим, адміністрація Байден своєю підтримкою України намагалася на спровокувати росію на ширшу конфронтацію з США та їхніми союзниками, що загрожувала перетворитися на ядерну війну, та утримати конфлікт в межах кордонів нашої держави. У зв’язку з цим, Вашингтон на цьому етапі виступав проти постачання Україні наступальної зброї, а запити Президента В. Зеленського про передачу західних танків, літаків, далекобійної артилерії, далекобійних ракет залишалися не задоволеними. росія уміло користувалася цими побоюваннями на Заході, щоб інструментами шантажу і погроз обмежити рівень допомоги Україні з боку США та їх союзників.

Велика Британія на чолі з прем’єр-міністром Борисом Джонсоном, маючи менший військовий потенціал, ніж США, стала на вістрі мобілізації військово-політичної допомоги Україні для відбиття нападу зс рф та накладання санкцій на країну-агресора. Поряд із запровадженням широких санкцій проти рф Лондон ще на ранньому етапі закликав ЄС колективно відмовитися від залежності від російської нафти та газу, які дали путіну контроль над Європою.

Сполучене Королівство було чи не єдиною країною, що вірила у здатність українців вистояти у нерівному протиборстві з рф та зрештою перемогти. Британський прем’єр вміло використовував історичні аналогії, порівнюючи російське вторгнення в Україну з діями нацистів під час Другої світової війни, щоб згуртувати західний світ навколо допомоги Україні.

¹ European Council conclusions, 24-25 March 2022 // European Council. – 2022, 25 March. – URL: <https://tinyurl.com/v9y73dty>.

² Biden says Putin's invasion is bringing Europe and NATO closer together // CNN. – 2022, 26 February. – URL: <https://tinyurl.com/ywhtdp3d>.

Борис Джонсон – єдиний лідер у НАТО, який дозволяв собі вести політику, не керуючись позицією США. І саме з Британією Україна найдалі просунулася у переговорах про ефективну військову допомогу. Наприкінці березня британський уряд, першим серед західних країн, почав дискусії про перехід до нового етапу підтримки України шляхом надання Збройним Силам України наступального озброєння для вибиття російських військ із захоплених територій¹.

Британська сторона принципово виступала проти ведення переговорів з росією, допоки остання не виведе свої війська з України, та висловила готовність “зіграти свою роль” у забезпеченні безпекових гарантій для України, якщо Київ про це попросить².

Широкомасштабна агресія росії проти України призвела до кардинального перегляду “східної політики” **Німеччини** та її відносин з росією, що формувалися десятиліттями після розпаду СРСР. З початком війни ФРН відмовилася від багаторічної політики не постачати зброю у зони конфліктів (хоча з неї і раніше були винятки) і нарешті почала надавати військово-технічну допомогу Україні для відсічі російському нападу.

Під час свого історичного виступу у Бундестазі 27 лютого 2022 року канцлер Німеччини Олаф Шольц оголосив про “поворотний момент” (Zeitenwende) у відповідь на неспровоковане вторгнення росії в Україну, що сигналізувало початок кардинальних змін у зовнішній та оборонній політиці Берліна. Німецький канцлер пообіцяв створити спеціальний фонд у 100 млрд. євро для модернізації німецьких збройних сил – Бундесверу та перетворення їх у найбільшу армію в Європі, а також збільшити витрати на оборону понад 2% ВВП, як цього вимагало членство в НАТО. Шольц виправдав свій відхід від усталеної оборонної політики ФРН загрозою миру в Європі з боку росії³.

28 лютого 2022 року Шольц заявив про обов’язок ФРН “зробити все можливе, щоб допомогти Україні захиститися від армії вторгнення владіміра путіна”, наголосивши, що російська агресія загрожує всьому повоєнному порядку⁴. Зміна політики Німеччини в рамках Zeitenwende відкрила шлях до постачання оборонного озброєння Україні. Ще 26 лютого 2022 року федеральний уряд схвалив рішення надати ЗС України протитанкові засоби та засоби ППО, а також розблокував постачання зброї з інших держав. Водночас існувала велика прірва між словами та діями німецького уряду, який все ще зволікав із наданням масштабнішої військової допомоги Україні.

Довгий час воєнно-політичні зусилля **Франції** були спрямовані на утвердження більш “суверенної Європи”, яка була би здатна захистити себе від турбулентності у світі та відігравати роль незалежного суб’єкта в умовах зростаючої біполярної гегемонії США та Китаю. У Парижі вважали, що проблему росії слід вирішувати з принципових позицій, однак шляхом стратегічного діалогу, який би передбачав врахування “законних інтересів” москви. Російсько-українська війна завдала удару по цьому підході. З 24 лютого 2022 року Франція докорінно змінила свою позицію і почала діяти в унісон з іншими країнами ЄС, запроваджуючи санкції проти росії та надаючи військову, фінансову та гуманітарну допомогу Україні⁵. Зокрема, міністр економіки Франції Брюно Ле Мер 1 березня 2022 року

¹ Boris Johnson wants to send deadlier weapons to help Ukraine // Times. – 2022, 30 March. – URL: <https://tinyurl.com/mhz2usy7>.

² Barbara Woodward (United Kingdom) on Ukraine - Security Council Media Stakeout // UN Web TV. – 2022, 29 March. – URL: <https://tinyurl.com/yckjvp5z>.

³ Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022 // Bundesregierung. – 2022, 27 February. – URL: <https://tinyurl.com/mr349uwn>

⁴ Німеччина дає Україні протитанкову зброю та ракети Stinger // Європейська правда. – 2022, 26 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/29rh78wm>.

⁵ Russia’s War in Ukraine Forces France to Rethink its Foreign Policy // Institute Montaigne. – 2022, 25 August. – URL: <https://tinyurl.com/wdpmwyp>.

заявив, що Франція налаштована вести “тотальну економічну і фінансову війну” проти росії, доки путін не припинить реалізовувати свої наміри щодо України¹.

Втім, це не призвело до кардинального перегляду Парижем своєї політики діалогу з росією. Впродовж перших тижнів війни Макрон намагався безуспішно достукатися до путіна та переконати його припинити бойові дії, провівши з останнім понад десяток телефонних розмов.

Швеція та Фінляндія. Збройна агресія росії змусила ці дві традиційно нейтральні країни кардинально переглянути свою політику безпеки та оборони. На тлі війни в Україні різко зросла підтримка членства Фінляндії та Швеції у Північноатлантичному альянсі, а уряди цих країн почали активно вивчати шляхи зміцнення національної безпеки, зокрема шляхом приєднання до блоку. 10 березня 2022 року прем'єр-міністр Швеції Магдалена Андерссон заявила, що уряд хоче збільшити оборонні витрати до 2% ВВП². Фінляндія ж виступила за ініціювання пришвидшеної процедури вступ до НАТО, адже 79% фінів вважали росію загрозою для своєї країни³. 26 березня 2022 року президент країни Саулі Ніністьо повідомив, що обговорює можливу заявку на вступ Фінляндії у НАТО та зазначив, що особисто бачить у членстві більше переваг, ніж недоліків. За його словами, хоча це неминуче посилює напруження у відносинах з рф, але й дало би найбільшу впевненість у своїй безпеці⁴. Нові погрози москви не забарилися – у раді федерації рф заявили, що вступ Фінляндії в НАТО “зробив би її мішенню для російських заходів у відповідь”.

З початком широкомасштабної агресії більшість країн **Центрально-Східної Європи** відразу проявили свою позицію та насамперед політично підтримали Україну.

Війна рф проти України ще більше консолідувала представників усіх політичних партій та сил **Польської** держави та польського суспільства на всебічну підтримку України. Після початку війни значно активізувалися двосторонні політичні контакти. Так, у період з 24 лютого до 17 квітня 2022 року відбулося 18 телефонних розмов між президентами України та Польщі, під час яких обговорили широке коло питань, пов'язаних з відбиттям російської агресії та активізацією міжнародної підтримки України⁵. 13 квітня 2022 року відбувся робочий візит Президента Республіки Польща Анджея Дуди спільно з президентами країн Балтії в Україну. Крім Києва, лідери відвідали звільнені від російських загарбників міста Київщини – Бучу та Бородянку, де на власні очі побачили наслідки російської агресії⁶.

На міжнародній арені Варшава активно відстоювала необхідність посилення міжнародною спільнотою тиску на рф для негайного припинення війни проти України та відновлення територіальної цілісності нашої держави у міжнародно визнаних кордонах. У цьому зв'язку, Варшава використовувала наявний дво- та багатосторонній інструментарій впливу у своїй зовнішній політиці для надання нашій державі військової, фінансової та

¹ В уряді Франції пообіцяли Росії "тотальну економічну війну" // Європейська правда. – 2022, 1 березня. – URL: <https://tinyurl.com/mryv68wa>.

² Швеція збирається збільшити витрати на оборону до 2% від ВВП // Європейська правда. – 2023, 10 березня. – URL: <https://tinyurl.com/yetj7dmb>.

³ Ylen kysely: Lähes 80 prosenttia suomalaisista kokee Venäjän uhkana – tutkijan mukaan Suomessa ei ole enää syytä häveliäisyyteen // Yle. – 2022, 2 March. – URL: <https://tinyurl.com/ybem7xrb>

⁴ Niinistö: Nato membership would be the "most sufficient" security for Finland // Yle. – 2022, 26 March. – URL: <https://tinyurl.com/na5zw97k>

⁵ Там само.

⁶ Політичні відносини між Україною та Польщею // Посольство України у Республіці Польща. – 2022, 4 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/2dcx6c62>.

гуманітарної допомоги. На кінець квітня загальний обсяг військової допомоги Україні з боку Польщі становив близько 7 млрд польських злотих, або понад 1,6 млрд доларів¹.

З початком широкомасштабного вторгнення позиція країн **Балтії** не змінилася, а стала ще більш активною та безкомпромислою щодо росії. Переважна більшість мешканців Литви, Латвії та Естонії вважали росію загрозою². Початок війни в країнах Балтії відзначили масовими акціями на підтримку України. Парламенти трьох країн у березні закликали створити “безпольотну зону” над Україною, а також визнали агресію росії та воєнні злочини геноцидом українського народу. Президенти та інші політики із балтійських країн неодноразово відвідували Україну під час війни, щоб засвідчити свою підтримку. Крім вагової політичної підтримки країни Балтії надали і поважну військову допомогу. А в перші тижні боїв Балтійські країни спустошували свої запаси, аби допомогти Україні.

З початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну **Чехія** стала одним з найближчих партнерів нашої держави у Європі, що демонструвала неймовірну солідарність з українським народом. Незважаючи на війну, значно активізувалися українсько-чеські контакти. 15 березня 2022 року відбувся робочий візит в Україну прем'єр-міністра Чехії Петра Фіали з прем'єр-міністрами Польщі та Словенії, під час якої відбулися їх зустрічі з Президентом України Володимиром Зеленським та Прем'єр-міністром України Денисом Шмигалем³.

Чехія почала постачати Україні оборонне озброєння ще до початку агресії. На початку квітня Чехія стала першою країною, яка почала постачати Україну важку зброю, зокрема, самохідні гаубиці DANA, РСЗВ RM-70, радянські танки Т-72 та БМП⁴. У перші місяці війни Чехія надала українській стороні безпекової допомоги на суму понад 3,5 мільярда крон (152 млн. доларів)⁵.

Керівництво Словаччини від початку широкомасштабної війни висловило політичну підтримку Україні, засудило дії росії та почало надавати військову допомогу⁶. У середині квітня міністр оборони Словаччини Ярослав Надь порівняв путіна з Гітлером через його вторгнення в Україну і зазначив, що очільник кремля повинен бути зупинений в Україні, перш ніж він зможе рухатися далі на Захід. “Україна буквально бореться за наше майбутнє”⁷. Відтак, на початку квітня Словаччина передала Повітряним силам ЗС України системи ППО С-300МУ⁸.

Складним питанням зовнішньої політики України залишалися відносини з **Угорщиною**. Від початку широкомасштабного нападу росії на Україну між Будапештом та Києвом регулярно відбувалися конфлікти через те, що уряд Віктора Орбана гальмував

¹ Загальний обсяг військової допомоги Україні, яку надала Польща, становить близько семи мільярдів польських злотих, або понад 1,6 мільярда доларів // Суспільне. – 2022, 23 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/5a6zk23d>.

² Там само

³ Політичні відносини між Україною та Чехією // Посольство України у Чеській Республіці. – 2022, 18 липня. – URL: <https://tinyurl.com/2yukekdx>.

⁴ Чехія надала Україні військову допомогу на 128 млн доларів // Мілітарний. – 2022, 3 травня. – URL: <https://tinyurl.com/5c67p4pb>.

⁵ Павлюк О. Чехія надала Україні військової допомоги на понад 150 млн доларів // Суспільне. – 2022, 29 травня. – URL: <https://tinyurl.com/353w6kyu>.

⁶ Курта О. Підтримка України чи Росії: як у Словаччині ставляться до війни // Суспільне-медіа. – 2022, 22 вересня. – URL: <https://tinyurl.com/3dh4sa6d>.

⁷ Міністр оборони Словаччини: Путін – Гітлер, Україна буквально виборює наше майбутнє // Ліга. Новини. – 2022, 15 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/mryntubb>

⁸ Офіційно: Словаччина передала Україні зенітну систему С-300 // Мілітарний. – 2022, 8 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/4mrvb2rn2>

санкції проти російського енергетичного сектору і протидіяв ізоляції росії. Президент Зеленський та інші українські високопосадовці неодноразово критикували таку позицію.

22 лютого 2022 року Орбан у телефонній розмові з Президентом України В. Зеленським заявив, що Угорщина як сусідня держава з занепокоєнням спостерігає за подіями в Україні та запевнив, що Будапешт, як і раніше, підтримуватиме суверенітет та територіальну цілісність України¹. Цього ж дня міністр оборони Угорщини Тібор Бенко оголосив про перекидання частини угорських військ на східні кордони країни для “вирішення безпекових і гуманітарних питань” у зв’язку із ситуацією в Україні. Розгортання угорських військ на кордоні здійснювалося відповідно до рішення прем’єра Orbana, аби “не допустити переходу на територію Угорщини іноземних збройних формувань”. Угорський міністр оборони наголосив, що в разі ескалації ситуації в Україні воєнні дії відбуватимуться не лише на сході, а й у напрямку Києва та Закарпаття. Тому угорські військові мали бути готові до прибуття на кордони біженців і здійснення гуманітарних завдань².

23 лютого 2022 року прем’єр-міністр Угорщини заявив, що його країні слід “триматися осторонь” від конфлікту між Україною та росією та відмовився постачати озброєння Україні. Він додав, що його країна має відігравати роль у міжнародних зусиллях щодо встановлення миру, готуючись до сценарію, за якого угорські військові та поліція мали впоратися з потоком біженців через кордон³.

24 лютого 2022 року Орбан засудив напад росії на Україну, визначивши водночас “червону лінію” у підтримці жертви агресії:

жодного залучення Угорщини до війни;

жодної військової допомоги чи транзиту зброї через територію Угорщини;

жодної підтримки енергетичних санкцій проти росії.

Українські високопосадовці навіть запідозрили Угорщину в змові з росією. На початку травня 2022 року секретар РНБО України Олексій Данілов заявив, що Угорщина була заздалегідь попереджена путіним про вторгнення в Україну та планувала окупувати частину території нашої держави, вочевидь маючи на увазі Закарпаття, де проживало понад 100 тис. етнічних угорців⁴.

Обережно, але непохитно Україну підтримувала **Болгарія**. Проевропейський уряд Кирила Пектова засудив збройну агресію рф проти нашої держави, приєднався до санкційного режиму ЄС проти росії, надав допомогу у ремонті української військової техніки та забезпечив критичні поставки комплектуючих до радянських зразків озброєння та палива. Ці поставки довгий час тримали в таємниці, щоб їх не зірвали проросійські політики в болгарському уряді. Через проросійську орієнтацію значної частини болгарських еліт Софія демонструвала позицію, що вона не озброює Україну. Однак це була тільки “димові завіса”.

Румунія була однією з перших країн, яка почала поставляти Україні летальну допомогу. Детальна інформація щодо номенклатури поставок озброєння та боєприпасів не

¹ Орбан подзвонив Зеленському і висловив підтримку Україні // Європейська правда. – 2022, 22 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/me28bew8>.

² Katonákat csoportosít át a keleti határ védelmére a Magyar Honvédség // Index. – 2022, 22 February. – URL: <https://tinyurl.com/ys2v73ru>

³ Орбан хоче "триматися далі від конфлікту" і не дасть зброї Україні // Європейська правда. – 2022, 23 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ye2635uz>.

⁴ Там само.

оприлюднювалася. Бухарест побоювався ескалації російсько-української війни, усвідомлюючи, що агресор може впритул наблизитися до румунських кордонів¹.

Російська агресія проти України значно посилила загрозу для **Молдови**, яка першою з пострадянських країн зазнала російської окупації частини своєї території з подальшим заморожуванням зони конфлікту.

Серед країн Західних Балкан лише Сербія послідовно дотримувалася проросійської орієнтації, часто ігноруючи позицію ЄС, до якого прагнула приєднатися. Інші країни регіону тією чи іншою мірою висловили підтримку Україні, а деякі навіть надавали військову допомогу (Словенія). **Сербія** стала єдиною країною-кандидатом в члени ЄС, яка відмовилася запроваджувати санкції проти росії. Водночас офіційно Сербія підтримувала територіальну цілісність України, не визнала анексію Криму, засудила широкомасштабну агресію проти України у Генеральній Асамблеї ООН і навіть прийняла невелику кількість українських біженців².

З початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну роль **Туреччини** полягала, перш за все, у забезпеченні діалогу між Заходом і росією, на глобальному рівні, та наданні майданчику для переговорів між Україною та росією, на регіональному рівні. Поряд із цим Анкара надала Україні дипломатичну, гуманітарну та військову допомогу. Турецький уряд засудив росію через її вторгнення в Україну, надав українській армії додаткові ударні безпілотники та відчинив двері для українських біженців. Окрім цього, 3 та 24 березня 2022 року Туреччина підтримала ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН резолюції з вимогою до росії негайно припинити застосування сили проти України і утримуватися від незаконних погроз чи застосування сили проти будь-якої держави-члена ООН³.

26 лютого 2022 року Анкара назвала вторгнення росії в Україну війною, що дозволило їй через застосування Конвенції Монтре, підписаної 15 серпня 1936 року, ввести обмеження на прохід російських військових кораблів через протоки Босфор та Дарданели та закрити з 27 лютого 2022 року прохід російських військових кораблів до чорноморських військових баз⁴.

Туреччина, підтримуючи добрі стосунки, як з росією, так і з Україною, чітко окреслила свою позицію як посередника у процесі припинення війни і виступала проти розриву контактів з країною-агресором⁵. Анкара не приєдналася до міжнародних санкцій проти росії, щоб зберегти канал діалогу з москвою. У березні 2022 року, Туреччина зосередила свої зусилля на організації переговорного процесу між Україною та росією.

Під час нагнітання росією обстановки на кордонах з Україною, **КНР** не просто не зробила жодної заяви щодо “необхідності переговорів”, а навпаки, демонстративно продовжувала розвивати партнерство “без обмежень” з країною-агресором. Розв’язана росією війна проти України в цілому вкладалася в китайські геополітичні плани⁶. В основі

¹ Редько Д. Румунія – Україна: як спільна історія змінює сусідів // Укрінформ. – 2022, 26 серпня. – URL: <https://tinyurl.com/2p889p67>.

² Ерман Г. Всидіти на двох стільцях. Чому в Сербії така політика щодо Росії та України // BBC News Україна. – 2022, 11 червня. – URL: <https://tinyurl.com/2c784btv>.

³ Генасамблея ООН ухвалила другу резолюцію з вимогою до Росії негайно припинити війну // Європейська правда – 2022, 24 березня. – URL: <https://tinyurl.com/mrxezhra>

⁴ Туреччина вперше відкрито назвала напад РФ на Україну війною // Українська правда – 2022, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/45k6yv42>

⁵ У Туреччині заявили, що світ не може "спалювати мости" з Москвою // Українська правда – 2022, 27 березня. – URL: <https://tinyurl.com/mr3y29hv>

⁶ Пуга Kusa . China’s Strategic Calculations in the Russia-Ukraine War // Focus Ukraine. A Blog of the Kennan Institute. – 2022, 21 червня. – URL: <https://tinyurl.com/4dmuuu6s>

останніх лежав суто китайський інтерес, озвучений неодноразово лідерами країни, і який можна спрощено сформулювати таким чином – формування багатополюсного світу з Китаєм як альтернативним центром “американській гегемонії” та колективного Заходу. Поведінка КНР на першому етапі російсько-української війни яскраво проілюструвала цілі та завдання китайської дипломатії.

25 лютого 2022 року відбулася телефонна розмова Сі Цзіньпіна та путіна, під час якої китайський лідер фактично сформулював основні ідеологічні наративи ставлення до кричущого порушення міжнародного права та принципів ООН, які так підносилися китайською пропагандою. “Китай визначає свою позицію виходячи із сутності українського питання... Він підтримує розв’язання питання шляхом переговорів... та повагу до суверенітету і територіальної цілісності...”. Китайський лідер висловив словосполучення “українська криза”, яке хоча й доволі туманно, але все-таки ілюструє підходи КНР до російської агресії¹.

Під час телефонної розмови міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби та його колеги Ван Ї 1 березня 2022 року з вуст Кулеби вперше офіційно прозвучало запрошення до Китаю стати посередником у переговорах щодо припинення вогню. У відповідь вчергове прозвучало словосполучення “українська криза” та вже традиційна мантра про необхідність політичного врегулювання шляхом переговорів, що на той момент грало на користь російської сторони².

Таким чином, політичні підходи та політика КНР під час першого етапу війни росії проти України можуть бути зображені як “фасадний нейтралітет” на користь росії. Пекін намагається переслідувати кілька цілей, які не доповнюють одна одну: підтримка свого стратегічного партнера росії, щоб водночас це не шкодило відносинам із Заходом та доступу до ринків ЄС і США. Стратегічно росія все більше потрапляла в залежність від Китаю і таким чином ціна відносин Заходу з Пекіном зростала, адже саме останній все-більше мав можливостей впливу на Москву. Для Китаю головним суперником залишаються Сполучені Штати Америки, які, на думку офіційного Пекіна, є основою несправедливого світопорядку, що має бути змінений спільно з росією.

Воєнно-політичні рішення України щодо відсічі збройної агресії

У відповідь на загострення воєнно-політичної обстановки навколо України після визнання путіним “незалежності” ОРДЛО, 23 лютого 2022 року РНБО України вирішила запровадити надзвичайний стан на всій території України крім Донецької та Луганської областей, де вже діяв надзвичайний правовий режим. Секретар РНБО Олексій Данилов пояснив, що обмеження, пов'язані з надзвичайним станом будуть варіюватися, залежно від регіону³. Пізно ввечері цього ж дня Верховна Рада затвердила указ Президента В.Зеленського про запровадження в Україні надзвичайного стану⁴. З огляду на хід наступних подій, надзвичайний стан виявився короткочасним, протривавши всього кілька годин після його введення опівночі 24 лютого 2022 року.

¹ President Xi Jinping Speaks with Russian President Vladimir Putin on the Phone // The Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. – 2022, 25 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3mphp362>

² Китай готовий докладати зусилля задля припинення війни дипломатичним шляхом // Official Facebook-page of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. – 2022, 1 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3byf7tja>

³ Романенко В. РНБО пропонує надзвичайний стан по всій Україні // Українська правда. – 2022, 23 лютого – URL: <https://tinyurl.com/5n8h7w88>.

⁴ Романенко В., Кізілов Є. Верховна Рада ввела в Україні надзвичайний стан // Українська правда. – 2022, 23 лютого – URL: <https://tinyurl.com/4zpv7vcd>.

У зв'язку з початком широкомасштабного вторгнення зс рф, вранці 24 лютого 2022 року Верховна Рада України затвердила указ Президента України про введення воєнного стану. У ньому було визначено завдання військовому командуванню (Генеральному штабу ЗС України, командуванню Об'єднаних сил ЗС України, командуванням видів, окремих родів військ (сил) ЗС України, управлінням оперативних командувань, командирам військових з'єднань, частин ЗС України та іншим державним органам) запроваджувати та здійснювати передбачені Законом України “Про правовий режим воєнного стану” заходи і повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави. Обласним, Київській міській державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування повинні були створити ради оборони та забезпечити сприяння військовому командуванню у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану¹.

24 лютого 2022 року МЗС України опублікувало офіційну заяву щодо розриву дипломатичних відносин з російською федерацією, яку підтримав Президент України². Водночас МЗС закликала українських громадян негайно залишити територію рф і не подорожувати до країни-агресора.

Того ж дня в Україні були запроваджені заходи, спрямовані на перебудову державного управління в умовах війни. Одним з перших кроків у цьому напрямку було створення військових адміністрацій на базі обласних державних адміністрацій, щодо чого Президент Зеленський підписав відповідний указ³. Всього було створено 25 обласних військових адміністрацій та Київська міська державна адміністрація. Відповідні адміністрації були створені також у районах⁴. Таким чином, місцеве самоврядування фактично припинило своє функціонування.

Наступним заходом стало підписання Президентом В. Зеленським 24 лютого 2022 року Указу про загальну мобілізацію. Остання мала проводитися протягом 90 діб із дня набрання чинності цього указу на всій території України. Призов військовозобов'язаних, резервістів та залучення транспортних засобів для забезпечення потреб військових формувань доручено здійснити в обсягах, визначених згідно з мобілізаційними планами. Генеральний штаб ЗС України доручено визначити черговість та обсяги призову військовозобов'язаних, резервістів та транспортних засобів національної економіки в межах загального строку мобілізації. Кабінету міністрів України було доручено забезпечити фінансування та вжити в межах повноважень інших заходів, пов'язаних з оголошенням та проведенням загальної мобілізації⁵.

25 лютого 2022 року було утворено Ставку Верховного Головнокомандувача – надзвичайний орган найвищого військового керівництва України, який у період реальної війни-агресії здійснює стратегічне управління ЗС України та іншими військовими формуваннями. Координатором Ставки призначався секретар РНБО Олексій Данілов⁶.

¹ Указ Президента України № 64/2022 Про введення воєнного стану в Україні // Президент України. – 2022, 24 лютого – URL: <https://tinyurl.com/yrnvjrtt>.

² Україна розриває дипломатичні відносини з РФ: текст заяви // Європейська правда. – 2022, 24 лютого – URL: <https://tinyurl.com/2ud8b36b>.

³ Балачук І. Зеленський підписав указ про створення в усіх областях військових адміністрацій // Українська правда. – 2022, 24 лютого – URL: <https://tinyurl.com/bftdjbcd>.

⁴ Указ Президента України № 68/2022 Про утворення військових адміністрацій // Президент України. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5u9nyt2u>.

⁵ Тищенко К. Зеленський підписав указ про загальну мобілізацію // Українська правда. – 2022, 24 лютого – URL: <https://tinyurl.com/yckrr56r>.

⁶ Калатур А. Зеленський наказав утворити Ставку Верховного головнокомандувача // Українська правда. – 2022, 25 лютого – URL: <https://tinyurl.com/2p88vbe3>.

У подальшому заходи зі зміцнення обороноздатності продовжувалися. Так вже 25 лютого 2022 року Міністр оборони України Олексій Резніков оголосив про збільшення грошового забезпечення військовослужбовців ЗС України на 30%. Зокрема, передбачалося встановлення щомісячної премії, збільшення надбавки за особливості проходження військової служби¹. Це стало фактором вагомої матеріальної мотивації тих, хто зі зброєю у руках захищав Батьківщину.

Таким чином, у перші дні широкомасштабного вторгнення військово-політичне керівництво України оперативно ввело в дію рішення з метою підготовки держави та суспільства до війни, посилення обороноздатності та відсічі російської агресії. Незважаючи на критичну ситуацію, завдяки швидким крокам та завчасно підготовленим законодавчим і нормативно-правовим документам життя країни було переведено на воєнні рейки, була збережено керованість процесами. Це, в свою чергу, забезпечило стійкість та життєздатність держави перед обличчям екзистенційної загрози для незалежності та суверенітету України.

Згуртування міжнародної спільноти навколо допомоги Україні у відсічі агресії, активізація міжнародної військово-технічної допомоги

Рішення Президента України В. Зеленського залишитися в Києві на початку вторгнення замість того, щоб прийняти пропозицію західних партнерів про евакуацію, стало одним з найбільш значущих моментів у російсько-українській війні, надихнувши українських військових і народ на збройний опір неспровокованій агресії рф. Вирощеному на двох революціях і восьми роках війни українському суспільству потрібен був символ – обличчя спротиву. Саме Президент В.Зеленський з перших хвилин війни відчув цю потребу і швидко увійшов у роль лідера української боротьби. “Успіх Зеленського як військового лідера ґрунтується на тому, що мужність є заразною”, – писав американський журнал Time, який назвав Президента та “дух України” символом 2022 року².

Оточений ореолом боротьби, демонстративно вбраний у “просту футболку”, Президент почав звертатися не тільки до політиків, а й простих людей на площах європейських міст, намагаючись через них впливати на громадську думку та їхні уряди для надання всебічної допомоги Україні. У перші місяці війни Президент України зробив понад два десятки звернень до парламентів і лідерів країн західного світу, зокрема Європарламенту, Конгресу США, Палати громад парламенту Великої Британії, Бундестагу Німеччини, Кнесету Ізраїлю, Сейму Польщі, Сейму Литви, парламентів Франції, Нідерландів, Бельгії, Швейцарії, Швеції, Норвегії, Японії та ін.

У своїх зверненнях глава держави закликав до надання оборонної та економічної допомоги Україні, запровадження болючих санкцій та посилення міжнародного тиску на країну-агресора. Об’єктами стратегічних комунікацій України були як міжнародні організації, уряди та парламенти країн ЄС та НАТО, так і звичайні громадяни, неурядові організації та платформи. Метою цих заходів було виграти інформаційну війну навколо російсько-української війни ще на її початковому етапі, завадити кремлю ввести в оману міжнародну спільноту щодо причин, характеру та цілей його брутального вторгнення в Україну та закласти передумови для формування антипутінської коаліції. Важливим меседжем у комунікації із західними урядами та суспільствами стала теза про те, що

¹ Балачук І. Військовим з 1 березня піднімуть зарплату на 30% – Резніков // Українська правда. – 2022, 25 лютого – URL: <https://tinyurl.com/3vtvbdyj>.

²2022 Person of the Year Volodymyr Zelenskyy // Time. – 2022, 7 December. – URL: <https://tinyurl.com/smmw6rsk>

Україна захищає не тільки свою незалежність, але і всю європейську безпеку та глобальний міжнародний порядок, заснований на нормах міжнародного права. “Якщо ви, шановні європейські, світові лідери, лідери вільного світу нам сьогодні не допоможете, якщо потужно нам не допоможете, то завтра війна постукає у ваші двері”, – лунало у зверненні Президента В. Зеленського до світових лідерів 24 лютого 2022 року¹.

Утвердження переконання, що війна росії проти України має глобальні наслідки і зачіпає самі основи архітектури безпеки у Європі було одним із ключових факторів мобілізації суспільної, політичної та військової допомоги Україні на першому етапі російсько-української війни.

Главу держави із його щоденними зверненнями порівнювали із британським прем'єром часів Другої світової війни В. Черчиллем. Він використовував силу соцмереж для невинної агітації за західну військову та фінансову підтримку, перетворивши тяжке становище Українського народу на моральний важіль впливу на лідерів Європи та США. Президент України переконав європейців взяти на себе величезні витрати для протистояння путіну і запропонувати Києву шлях до членства в ЄС. “На цьому шляху він став прапороносцем ліберальної демократії в більш широкому глобальному змаганні з авторитаризмом, яке може визначити хід 21-го століття”, – написало британське видання *Financial Times*, яке визнали Президента В.Зеленського людиною 2022 року².

Сумарну ж кількість годин, які Президент В. Зеленський провів у переговорах із ключовими світовими лідерами у перші місяці війни, важко порахувати. За час широкомасштабної війни Президент України переродився із лідера, який тижні після інавгурації чекає дзвінка американського колеги, на політика, чиє обличчя було на передовиці чи обкладинці кожного впливового політичного видання у світі. Як обличчя спротиву, стійкості та боротьби за свободу³.

Стійкість, незламність та мужність українців у протистоянні агресору надихнула весь світ та стала ключовим фактором у формуванні антипутінської коаліції – неформального союзу держав, об'єднаних у захисті територіальної цілісності, суверенітету та незалежності України згідно Статуту ООН.

Міжнародна військово-технічна допомога. Попри кількомісячну кампанію публічного викриття планів РФ щодо широкомасштабного вторгнення її збройних сил в Україну та надання обмеженої військової допомоги Києву напередодні 24 лютого 2022 року, Сполучені Штати та їхні союзники не вірили у тривалий спротив Збройних Сил України та давали нашій країні від кількох днів до декількох тижнів. Це було одним із факторів стриманої допомоги, яку країни Заходу надавали Україні у перші тижні війни. Окрім цього, надання ширшої військової допомоги з боку країн Заходу стримував також ядерний шантаж росії, яка 27 лютого 2022 року привела свої стратегічні сили стримування в “особливий режим бойового чергування” для відлякування країн Заходу.

26 лютого 2022 року адміністрація президента США Джо Байдена виділила пакет оборонної допомоги Україні на суму в 600 млн. доларів, що включав у себе зброю, військове обладнання та боєприпаси⁴. 12 березня 2022 року Президент США Джо Байден

¹ Зеленський до світових лідерів: Якщо сьогодні не допоможете, завтра війна постукає у ваші двері // Українська правда. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2p226sju>,

² FT Person of the Year: Volodymyr Zelenskyy. ‘I am more responsible than brave’ // *Financial Times*. – 2022, 5 December. – URL: <https://tinyurl.com/bdf3h2te>.

³ Романюк Р., Кравець Р. Підсумки воєнного року: український спротив, переродження Зеленського, знищення олігархів // Українська правда. – 2022, 27 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/mr3ks2j8>.

⁴ Білий дім опублікував рішення про зброю та допомогу на \$600 млн для України // Європейська правда. – 2022, 26 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4xz6xbaa>.

погодив надання Україні додаткової військової допомоги на суму 200 млн. доларів¹. 16 березня 2022 року адміністрація виділила ще додаткові 800 млн. доларів безпекової допомоги Україні².

2 квітня 2022 року міністерство оборони США повідомило Конгрес про надання Україні пакету додаткової військової допомоги на суму 300 млн. доларів. Це оголошення стало початком процесу укладання контрактів для забезпечення нових можливостей Збройних Сил України в рамках Ініціативи безпекової допомоги Україні (Ukraine Security Assistance Initiative)³. У відповідь на численні прохання військово-політичного керівництва України США почали працювати з союзниками, щоб передати Україні танки радянського виробництва для зміцнення оборони на Донбасі.

27 лютого 2022 року Євросоюз оголосив про намір профінансувати придбання і доставку зброї для України, щоб допомогти їй Збройним Силам давати відсіч російській агресії. Це стало першим випадком надання летальної допомоги третій країні в історії ЄС. З цією метою був створений спеціальний механізм координації з українською стороною, щоб допомога максимально відповідала потребам Сил оборони України⁴. 23 березня 2022 року Рада Європейського Союзу ухвалила рішення подвоїти фінансування для України в рамках Європейського фонду миру на тлі російської агресії до 1 млрд. євро⁵. У подальшому згаданий фонд став ключовим фінансовим інструментом надання військової допомоги нашій державі.

Федеральний уряд Німеччини, який тижнями опирався поставкам зброї в Україну, 26 лютого 2022 року схвалив рішення надати ЗС України тисячу одиниць протитанкової зброї, 500 зенітних ракет Stinger, 2700 ПЗРК “Стріла”, а також розблокував постачання зброї з інших держав. Зокрема, з дозволу Берліна Нідерланди відправили Силам оборони України 400 ручних протитанкових гранатометів⁶. Це засвідчило різку зміну оборонної політики Берліна на тлі тиску з боку союзників з ЄС та НАТО та власної громадськості.

Перебуваючи в авангарді міжнародних зусиль щодо постачання зброї Україні, 24 березня 2022 року Велика Британія оголосила про новий пакет військової допомоги Україні, який подвоїв обсяг підтримки. Лондон надав ЗС України понад 4000 одиниць протитанкових засобів, включаючи ПТРК нового покоління NLAW, 6000 ракетного озброєння, високошвидкісні зенітні ракети Starstreak, а також бронежилети, шоломи, спорядження та медичні засоби⁷. Сполучене Королівство ініціювало проведення 31 березня 2022 року конференції донорів, щоб мобілізувати більше летальної зброї для України.

Загалом від початку широкомасштабного російського вторгнення щонайменше 30 країн надали Україні безпекову допомогу.

¹ Memorandum on the Delegation of Authority Under Section 506(a)(1) of the Foreign Assistance Act of 1961 // White House. – 2022, 12 March. – URL: <https://tinyurl.com/yc48zn34>.

² Fact Sheet on U.S. Security Assistance for Ukraine // White House. – 2022, 16 March. – URL: <https://tinyurl.com/2p9fkmcm>.

³ Pentagon commits another \$300 million to Ukraine for security assistance // Washington Post. – 2022, 2 April. – URL: <https://tinyurl.com/4brz8n4y>.

⁴ Further measures to respond to the Russian invasion of Ukraine: Press statement by High Representative/Vice-President Josep Borrell // European Union External Action. – 2022, 27 February. – URL: <https://tinyurl.com/268vrt3b>.

⁵ ЄС подвоїв фінансування військової допомоги Україні до 1 млрд євро // Європейська правда. – 2022, 23 березня. – URL: <https://tinyurl.com/mry98dru>.

⁶ Німеччина дає Україні протитанкову зброю та ракети Stinger // Європейська правда. – 2022, 26 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/29rh78wm>.

⁷ PM announces major new military support package for Ukraine: 24 March 2022 // Gov.uk. – 2022, 24 March. – URL: <https://tinyurl.com/5ctxmjby>.

26 квітня 2022 року на американській військовій авіабазі **Рамштайн** (Німеччина) відбулася історична зустріч представників оборонних відомств понад 40 країн світу – не лише членів ЄС та НАТО, а й держав Африки, Близького Сходу, Перської затоки, Азійсько-Тихоокеанського регіону. Україну представляли міністр оборони України Олексій Резніков і заступник Головнокомандувача ЗС України генерал-лейтенант Євген Мойсюк. Так утворилася міжнародна антипутінська коаліція у складі 40 країн із метою не тільки стримати рф, а й перемогти російську тиранію, забезпечити повернення миру на Європейський континент.

На зустрічі коаліція розглянула три блоки питань, які стосувалися короткострокових оперативних рішень щодо допомоги Україні у відсічі російській агресії, а також довгострокового бачення – як посилити оборону України з огляду на стратегічні виклики¹.

За результатами засідання коаліції прийняті рішення:

1. Створити Контактну групу з питань оборони України, яка мала діяти на постійній основі і збиратися щомісяця для обговорення стратегії України щодо захисту від російської агресії, координації постачання озброєння, військової техніки та боєприпасів, налагодження логістики.

2. Розпочати перехід ЗС України на західні зразки озброєння та військової техніки шляхом забезпечення їх постачання в Україну. Поступово забезпечити повну взаємосумісність ЗС України зі збройними силами держав-членів НАТО.

3. Забезпечити навчання українських військових на західних зразках озброєння. Навчальні програми мали бути масштабовані і поширені навіть на ті зразки ОВТ, щодо надання яких Україні поки не було ухвалено політичних рішень².

Загалом на військовій авіабазі Рамштайн йшлося про справді історичні зміни, які мали бути реалізовані у найближчі тижні-місяці. Зокрема, на кінець квітня Україна отримала чи повинна була отримати наступні матеріально-технічні засоби (МТЗ) військового призначення:

авіація: вертольоти Mi-17; БПЛА RQ-20 Puma; баражуючі боєприпаси: Switchblade 300 і Switchblade 600, PhoenixGhost, Warmate;

бронетехніка: танки T-72M1, T-72M, T-72, M-84;

легка бронетехніка: БМП BWP-1 (БМП-1); БТР M113, Mastiff, MRAP Bushmaster, HMMWV (броньовані версії);

артилерійське озброєння: 155-мм самохідні гаубиці PzH 2000, M109A6 Paladin, M2000 Zuzana, CAESAR, 152-мм самохідні гаубиці Dana та Dana M2; 122-мм самохідні гаубиці 2С1 “Гвоздика”; 155-мм причіпні гаубиці M777A1/2 M777 з керованими снарядами M982 Excalibur; 122-мм причіпні гаубиці Д-30; РСЗВ 122-мм БМ-21 “Град”, RM-70 Vampire; міномети 120-мм 2Б11, 60-мм LMP-2017;

ракетне озброєння: ракети з лазерним наведенням, Brimstone;

¹ US, allies to meet monthly on Ukraine defense needs // Defense News. – 2022, 26 April. – URL: <https://tinyurl.com/3va26y5e>

² More Than 50 Nations Pledge to Help Build Ukraine's Defense // U.S. Department of Defense. – 2023, 15 June. – URL: <https://tinyurl.com/2ddh4rce>

протитанкове озброєння: ПТПК FGM-148 Javelin, NLAW, MILAN; РПГ AT4, M72 LAW, Panzerfaust 3, C-90, РПГ-18, CarlGustav, AT4/M72;

стрілецьке озброєння: автомати АК, MSBS Grot, FN FNC, vz. 58 та інші моделі; кулемети та пістолети;

засоби ППО: ЗПК C-300, Оса, Stormer HVM; ПЗРКFIM-92 Stinger, Starstreak, Martlet LMM, Piorun, Стріла-3;

військово-морська техніка: безпілотні судна берегової оборони;

радіоелектронні системи (РЛС): протиартилерійської боротьби AN/TPQ-36, протимінометної боротьби; повітряного спостереження AN/MPQ-64 Sentinel;

засоби зв'язку: захищені системи зв'язку;

автомобільна техніка: тактичні машини для буксирування гаубиць;

боєприпаси: патрони для стрілецької зброї, артилерійські снаряди, протипіхотні міни M18A1 Claymore, вибухівка C4, підривне обладнання для розчищення перешкод та інше;

засоби захисту: бронежилети і шоломи; засоби захисту від вибухо-небезпечних предметів (ВНП), засоби хімічного, біологічного, радіаційного захисту (РХБЗ);

оптико-електронні засоби: прилади нічного бачення, тепловізори, оптика, лазерні далекоміри;

медичне забезпечення: аптечки та інше.

28 квітня 2022 року Президент США Джо Байден звернувся до Конгресу з проханням схвалити надання Україні фінансової допомоги у 33 млрд дол. США. Допомога мала виділятися протягом наступних п'ять місяців на безпекові, економічні та гуманітарні потреби. Зокрема 20,4 млрд дол. США були виділені на оборонні та безпекові потреби України. Ще 8,5 млрд дол. – на економіку, і 3 млрд дол. – на гуманітарні потреби¹.

Палата представників Конгресу США 28 квітня 2022 року підтримала “Закон про ленд-ліз 2022 року про захист демократії в Україні”, який мав спростити експорт військової техніки в Україну, відновивши “Акт про ленд-ліз”, який допоміг перемогти Гітлера під час Другої світової війни². Документ передбачав “надання Президенту США розширених повноважень для укладання угод з Урядом України щодо надання чи оренди оборонних засобів для захисту цивільного населення України від російської збройної агресії, а також для інших цілей”³.

¹ Remarks by President Biden on the Request to Congress for Additional Funding to Support Ukraine // White House. – 2022, 28 April. – URL: <https://tinyurl.com/mr8duffe>

² Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022 // Congress.gov. – 2022, 9 May. – URL: <https://tinyurl.com/4wvmpst>

³ Значення та наслідки ухвалення США «Закону про ленд-ліз на захист демократії в Україні» // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2022, 11 травня. – URL: <https://tinyurl.com/yedh8rzv>

Схвалення програми ленд-лізу для України стало історичним кроком з боку США, спрямованим на посилення обороноздатності України у протистоянні збройній агресії росії, що значно покращувало перспективи звільнення Силами оборони України тимчасово окупованих територій. Його прийняття стало ознакою переломного моменту в сприйнятті російської війни проти України як екзистенційної загрози всьому демократичному світу на чолі зі США.

Політико-правові заходи з міжнародної ізоляції рф

У відповідь на порушення росією міжнародного права та застосування своїх збройних сил з метою перегляду кордонів колективний Захід почав застосовувати механізм санкцій, тобто від'єднання агресора від економічних та технологічних ланцюжків разом з індивідуальними обмеженнями доступу до свободи пересування й економічної діяльності. На думку політичного керівництва західних країн, санкціонування мало стати попереджувальним сигналом проти розгортання подальших загарбницьких амбіцій, так і змусити Москву до переговорного процесу¹.

Після офіційного визнання росією т.зв. “днр” і “лнр” та введення російських військ на територію Східної України, 23 лютого 2022 року ЄС та США запроваджують перший пакет санкцій². Його мета, як і наступних, була послабити здатність Москви фінансувати війну, накласти економічні та політичні витрати на російську еліту. Його найголовнішим результатом стало закриття проєкту газопроводу “Північний потік-2” та спільна позиція щодо припинення будь-яких форм фінансових відносин з російським урядом та центробанком росії. Крім того, заборонено експорт із США та ЄС передових технологій і тих, які стосуються нафтопереробки в т.ч.

25 лютого 2022 року вже після вторгнення зс рф в Україну Захід прийняв другий пакет, який і став відправною точкою т.зв. “безпрецедентних санкцій”, як це обіцяв президент США Джо Байден. Під них потрапили також путін, лавров і шойгу, активи яких були заморожені. 70% банківського ринку росії потрапило під обмеження. Європейським компаніям заборонили продавати російським авіалініям запчастини та літаки, а повітряний простір ЄС, США, Канади та ін. країн було закрито для російських авіакомпаній.

За три дні з'явився список третього пакету, який доповнювався 2 та 9 березня 2022 року. Він мав суттєво вдарити по фінансовій сфері росії. В результаті спільного рішення США, ЄС, Канади та Великої Британії було заморожено резерви Центробанку РФ на суму понад 300 млрд. дол., а від міжнародної системи переказів SWIFT із 12 березня 2022 року відключено сім провідних російських банків. Важливим рішенням було також припинення поширення російської пропаганди, заборона мовлення для Russia Today, Sputnik тощо. В рамках цього пакету президент США Джо Байден оголосив про заборону постачання нафти, газу та вугілля з росії, а Велика Британія пообіцяла повністю відмовитися від російських вуглеводнів до кінця 2022 року³

15 березня 2022 року четвертим пакетом західних санкцій проти рф заборонено імпорт російської сталеливарної продукції, будь-які угоди з її ВПК. До покарання за агресію і небажання її зупинити приєдналася також Японія, яка ввела ембарго на експорт обладнання для переробки нафти та обладнання зв'язку. Важливим з точки зору

¹ EU sanctions against Russia explained // European Council. – URL: <https://tinyurl.com/ymdez8r>

² Fact Sheet: United States Imposes First Tranche of Swift and Severe Costs on Russia // The White House. – 2022, 22 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2nxycscs>

³ EU restrictive measures against Russia over Ukraine (since 2014) // European Council. – URL: <https://tinyurl.com/3dv8htbd>

технологічного обмеження росії стало рішення Республіки Корея припинити постачання чіпів, комп'ютерів, мікросхем та напівпровідників.

Деякі санкції, які запроваджували Сполучені Штати в односторонньому порядку, згодом доповнювалися аналогічними з боку ЄС. Так, у п'ятому пакеті за 8 квітня 2022 року країни-члени ЄС заборонили імпорт російського вугілля, а також деревини, морепродуктів та алкоголю. Вашингтон оголосив про замороження активів “Сбербанку” та “Альфа-банку”, а Європол розпочав операцію під назвою “Оскар” з пошуку російських активів, які перебували під санкціями ЄС¹.

Роблячи попередні підсумки цього масивного блоку санкцій, які вдарили по російських олігархах, офіційних особах, наближених до путіна та банківському, енергетичному й виробничому секторах, а також доступу до глобальної торгівлі, можна констатувати, що поки вони не виконали своїх політичних завдань. Російська економіка продовжувала функціонувати, даючи кремлю ресурси для війни в Україні². Однак у стратегічній перспективі шкода економіці країни-агресора буде більш паралізуючою і рівень життя населення істотно впаде. Але чи матиме це наслідком зміну курсу або ж зміну режиму це залишається відкритим питанням.

Російське вторгнення в Україну отримало широкий міжнародний осуд з боку урядів і міжурядових організацій. Реакція урядів у всьому світі загалом була негативною, критика та осуд звучали з боку багатьох провідних країн. Міжнародні організації, зокрема ООН, Рада Європи та ОБСЄ, також висловили засудження збройної агресії рф.

141 держава на 11-й надзвичайній спеціальній сесії Генеральної Асамблеї (ГА) ООН 2 березня 2022 року проголосували за резолюцію “Агресія проти України”, яка вимагала повного виведення російських військ з території України. Такої одностайності у рішеннях ГА ООН стосовно триваючих збройних конфліктів у світі ще не було ніколи³. 24 березня 2022 року – 140 країн проголосувало за другу резолюцію “Гуманітарні наслідки агресії проти України”. Цим документом ГА ООН вимагала негайного припинення війни проти України, запропонувала конкретні кроки для вирішення гуманітарних проблем та вимагала від російського окупанта негайно припинити напади на цивільне населення⁴. Світ не визнав спроби росії виправдати свою війну проти України. Рада Безпеки ООН 24 березня 2022 року майже одноголосно провалила голосування за російський проект резолюції щодо гуманітарної ситуації в Україні. Крім рф, цинічну резолюцію підтримав лише Китай⁵.

25 лютого 2022 року Комітет міністрів Ради Європи призупинив право рф бути представленою у двох органах РЄ – у самому Комітеті міністрів та у Парламентській Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ). Попри спроби москви уникнути покарання, 15 березня 2022 року ПАРЄ ухвалила рішення про вигнання рф. Наступного дня Рада Європи

¹ Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine // European Commission. – URL: <https://tinyurl.com/2bhmхакс>

² Live monitoring of all sanctions against Russia // Correctiv. – URL: <https://tinyurl.com/bd3xe7a3>

³ General Assembly resolution demands end to Russian offensive in Ukraine // UN News. – 2022, 2 March. – URL: <https://tinyurl.com/2tavp2dk>

⁴ Коментар МЗС України щодо схвалення резолюції Генеральної Асамблеї ООН “Гуманітарні наслідки агресії проти України” [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-shvalennya-rezolyucii-generalnoyi-asambleyi-oon-gumanitarni-naslidki-agresiyi-proti-ukrayini>.

⁵ Рада безпеки ООН відхилила проект резолюції від Росії про “гуманітарну ситуацію” в Україні [Електронний ресурс] // Радіо “Свобода”. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rada-bezpeky-oon-proiekt-reozulutsii-rosia/31767754.html>.

ухвалила історичне рішення про повне виключення рф зі складу організації через її агресію проти України¹.

Гуманітарна та міграційна криза, спровокована агресією рф. Широкомасштабна агресія рф проти України спричинила масштабну гуманітарну кризу в нашій державі, призвівши до численних жертв серед мирного населення, масового переміщення цивільного населення, у т.ч. дітей, руйнування соціальної, транспортної, інженерної інфраструктури цілих регіонів. Допомоги потребували мільйони людей – як усередині країни – на окупованих територіях, на звільнених від окупанта і на тих, що не були окуповані, але постраждали від російських обстрілів і бомбардувань, так і ті громадяни, які виїхали за кордон. Кількість розділених сімей обчислюватиметься мільйонами.

Війна в Україні спровокувало одну із найстрімкіших криз вимушеного переміщення населення і найбільших гуманітарних криз в Європі з часів Другої світової війни. Мільйонам громадянам України довелося покинути рідні міста, домівки і поїхати в інші країни, аби зберегти життя собі і своїм рідним. У перші дні російського вторгнення на західний кордон України прибували понад 200 тис. людей. Більшість біженців знайшли притулок у сусідніх країнах на захід від України: Польщі, Угорщині, Молдові, Румунії та Словаччині. Близько 3 млн. українців переїхали згодом далі на захід до інших європейських країн. За даними ООН, 30 березня 2022 року, 4 млн. українських біженців покинули Україну, а станом на 2 травня 2022 року їхня кількість перевищила 5,5 млн. В той час як приблизно 8 млн. людей були переміщені всередині країни до кінця травня 2022 року².

За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), станом на квітень 2022 року, частка внутрішньо-переміщених осіб (ВПО) у загальній чисельності населення України складала 17,5%, – тобто кожна шоста людина стала внутрішньо переміщеною. Не менше 60% ВПО становили жінки. До західного макрорегіону переїхало понад 2,5 млн. осіб³.

Таким чином, свої домівки в Україні покинуло приблизно чверть усього населення країни. Це стало найбільшою міграційною кризою у XXI столітті з найвищою кількістю біженців у світі. Найбільше українців прийняли Польща (1,5 млн), Німеччина (1 млн) і Чехія (0,4 млн). За гендерно-віковою структурою 90% українських біженців склали жінки та діти.

Країни ЄС, які межують з Україною, дозволили в'їзд усім українським біженцям, а ЄС застосував Директиву про тимчасовий захист, яка надавала українцям право залишатися, працювати та навчатися в будь-якій державі-члені ЄС протягом одного року та можливістю продовжити цей термін до трьох років. Європейська Рада не затвердила систему квот переміщених осіб, а залишила бенефіціарам вільний вибір місця призначення. Залізничні компанії в кількох державах, таких як Польща, Австрія та Німеччина, дозволили українським біженцям пересуватися потягами безкоштовно.

Відповідно до звіту Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), станом на 23 травня 2022 року, з початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну було зафіксовано 8 533 жертви серед цивільного населення країни: 3 942 убитих, включно

¹ Росію виключили з Ради Європи // Європейська правда. – 2022, 16 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4k4sw7py>.

² *Ukraine situation: Flash Update #14 // Operational Data Portal.* – 2022, 25 May. – URL: <https://tinyurl.com/ep5at8vn>

³ Пищуліна О. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства // Центр Разумкова. – К., 2022. – С. 21.

з 258 дітьми, та 4 591 поранених¹. Більшість зареєстрованих жертв серед цивільного населення були спричинені застосуванням вибухових речовин із великою площею ураження, включно з обстрілами зі ствольної та реактивної артилерії, а також ракетними та авіаційними ударами. Відповідно до даних УВКПЛ, число загиблих мирних жителів з 24 лютого по травень 2022 року перевищило кількість загиблих за вісім років конфлікту на Донбасі.

За оцінками ООН, понад 12,8 млн. осіб на території України потребували гуманітарної допомоги та захисту, в т.ч. до 6,7 млн. ВПО. 12 млн. потребували допомоги в доступі до води, санітарії та гігієни після їх переміщення та пошкодження інфраструктури; 5,2 млн. потребували житла та непродовольчих товарів через пошкодження інфраструктури, включно з енергетичними мережами; 2,3 млн. потребували продовольчої допомоги у зв'язку з переміщенням населення та впливом конфлікту на сільське господарство².

Історичне значення європейського візиту президента США Джо Байдена (березень 2022 р.). Велике значення для зміни воєнно-політичної обстановки навколо України на першому етапі широкомасштабної агресії РФ мав візит президент США Джо Байден у Європу (23-26 березня 2022 року), що мав на меті згуртувати світові демократії та оголосити про нові кроки проти Росії через її вторгнення в Україну.

Чотириденний візит президента Байдена розпочався в Брюсселі, де він відвідав позачергові саміти лідерів НАТО, ЄС та G7 для координації відповіді колективного Заходу на російську агресію. На цих зустрічах була досягнута унікальна єдність всередині НАТО навколо лідерства США. Візит став перевіркою здатності США згуртувати західний світ у боротьбі проти російського експансіонізму.

В рамках свого європейського турне, 25–26 березня 2022 року Байден здійснив свій перший візит у Польщу на посаді президента США, щоб продемонструвати солідарність із Варшавою на тлі брутального вторгнення РФ. Особистому приїзду Байдена до Польщі надавали великої ваги. У Жешуві Байден зустрівся з президентом Польщі Анджеєм Дудою та американськими військовими 82-ї повітряно-десантної дивізії, які там дислокувалися³.

Після цього американський лідер прибув у Варшаву, де виголосив історичну промову щодо України. “Заради Бога, ця людина [Путін] не може залишатися при владі”, – заявив він перед мешканцями міста, викликавши певне замішання в ЗМІ щодо змісту свого послання. Американський лідер поклав всю відповідальність за розв’язання війни на Путіна та висловив сподівання, що росіяни приведуть до зміни правлячого режиму. Президент США заявив, що “вільний світ” виступає проти вторгнення Росії в Україну і що серед західних держав існує єдність щодо необхідності зупинити Путіна. Він закликав світові демократії загартуватися проти загрози автократії в наступні роки та десятиліття, зазначивши, що визначальною битвою майбутньої епохи буде битва демократії проти автократії, і зазначив, що Україна була передовою лінією цієї боротьби.

Байден висловив суворе попередження Путіну щодо можливого вторгнення зс РФ на територію держав-членів НАТО. Він наголосив на відданості США своїм зобов’язанням щодо колективної оборони союзників, згідно ст. 5 Вашингтонського договору. У посланні

¹ Ukraine situation: Flash Update #14 // UNHCR. Operational data portal. – 2022, 25 May. – URL: <https://tinyurl.com/ep5at8vn>

² Ukraine crisis 2022: Aid and refugees. House of Commons // Parliament UK. – 2022, 16 July. – URL: <https://tinyurl.com/3emvfu09>

³ 8 takeaways from Biden’s trip to Europe // CNN. – 2022, 26 March. – URL: <https://tinyurl.com/yckw98yn>

до поляків та інших союзників по НАТО американський президент використав заклик колишнього Папи Івана Павла II часів холодної війни, щоб згуртувати польську націю, яка зіткнулася з новими загрозами. “Не бійтеся”, – сказав Байден. “Ніщо в цій битві за свободу не було простим чи легким. Це була довга, болісна робота, яка тривала не днями і місяцями, а роками і десятиліттями”, – підкреслив він. “Ми постали знову у великій битві за свободу, битві між демократією та автократією, між свободою та репресіями”. Він зазначив, що такі ж уроки необхідно застосувати до нинішньої загрози з боку росії. “Цю битву також не можна виграти за дні чи місяці. Нам потрібно налаштуватися на довгу боротьбу”¹.

Найбільш промовистим сигналом змін у політиці США щодо України стала зустріч 26 березня 2022 року у Варшаві у новому форматі безпекового діалогу 2+2 за участю міністрів закордонних справ та оборони, Дмитра Кулеби та Олексія Резнікова, з одного боку, та Ентоні Блінкеним і Ллойда Остіна, з іншого, до якого у якийсь момент особисто приєднався президент США Джо Байден. Під час цієї історичної зустрічі

були сформульовані ряд ключових положень, які стали основою подальшої політики Вашингтону щодо російсько-української війни:

- 1) окреслення ідеологічного виміру російського вторгнення як війни тиранії проти вільного світу;
- 2) наголошення на епохальному значенні війни, яка могла мати вплив на історію XXI століття;
- 3) підкреслення лінії непохитної підтримки США України за формулою “так довго, як це буде необхідно”².

Пізніше до цього додалася теза про те, що Україна повинна сама визначати, як саме буде виглядати її перемога над росією. Стратегічно США визначили свою підтримку України до самої перемоги, переконавши цим інших союзників по НАТО приєднатися до ширшої допомоги нашій державі, щоб завдати военної поразки росії. Вже 31 березня 2022 року, виступаючи на прес-конференції у Брюсселі, генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг в унісон з Байденим заявив, що Північноатлантичний альянс буде допомагати Україні зброєю “стільки, скільки буде необхідно”, з огляду на значення російсько-української війни для демократичного світу³.

Це стало свідченням кардинального перелому в уявленні лідерів Заходу щодо природи, масштабів та геополітичних наслідків російсько-української війни. Відтоді з’явилося усвідомлення, що безпека західного світу напряду залежала від здатності України дати відсіч російській агресії. Успіх нашої держави ставав вирішальним для глобального протистояння між силами демократії та автократії, загального балансу сил у світі та долі міжнародного порядку.

¹ Remarks by President Biden on the United Efforts of the Free World to Support the People of Ukraine // The White House. – 2022, 26 March. – URL: <https://tinyurl.com/4jyztn5y>.

² Байден пообіцяв Кулебі перемогу України у війні з РФ // Європейська правда. – 2022, 26 березня. – URL: <https://tinyurl.com/y5unwh9x>.

³ “Стільки, скільки потрібно”: генсек НАТО розповів, як довго Альянс готовий надавати зброю Україні // Європейська правда. – 2022, 31 березня. – URL: <https://tinyurl.com/f2neyc5b>.

рф та її союзники. Політико-правові та політико-ідеологічні кроки вищого військово-політичного керівництва рф для формування внутрішньої та міжнародної підтримки агресивної війни

Одночасно із напруженням ситуації в прикордонних з Україною регіонах росії, після початку т.зв. “сво” соціально-політична напруга почала додатково посилюватися в росії в цілому. Проявом цього стали передусім мітинги, одиночні пікети й акції суспільного протесту. Лише в перші дні після початку широкомасштабного вторгнення під час мітингів у москві та санкт-петербурзі було затримано сотні людей. Протести сколихнули також інші міста росії, зокрема Іркутськ, Омськ, Казань та Владивосток.

В умовах зростання протестної активності росіян, держдума рф на початку березня 2022 року ухвалила поправки до кодексів (кримінального та про адміністративні правопорушення), які неофіційно отримали назву “закони про військову цензуру”: ними запроваджувалася адміністративна відповідальність за дискредитацію зс рф, заклики до перешкоджання їх використання та до введення санкцій щодо російських громадян та юридичних осіб – штрафи сягали від 30 тис. до 1 млн рублів. А покарання за поширення “фейків про російську армію” передбачало до 10-15 років ув'язнення.

На той час майже всі незалежні російські ЗМІ припинили роботу, а ті, що працювали з-за кордону (“Голос Америки”, “Радио Свобода”, BBC, Deutsche Welle, “Медуза” та ін.) – заблоковані роскомнаглядом. 4 березня останній також офіційно заблокував Facebook (за “дискримінацію російських ЗМІ”) та Twitter – за рішенням Генпрокуратури від 24 лютого 2022 року. За даними ОВД-Инфо, в росії за період з 24 лютого по 9 травня 2022 року у зв'язку з антивоєнними акціями було затримано 15 тис. 441 особу¹.

Всередині російської системи влади вже на початок 2022 року накопичилося дуже багато міжвідомчих та міжособистих конфліктів. Так, міністра оборони шойгу та начальника генштабу зс рф герасимова звинувачували у корупції, фсб – за провали у стратегічному аналізі, кураторів внутрішньої політики (починаючи із суркова) – за нездатність описати образ майбутнього, заступника секретаря ради безпеки медведева – за неадекватність, мер москви собяніна – за надмірну аполітичність, глава центробанку набуїлліну – за приховану антивоєнну позицію тощо².

Фактичний зрив амбітних планів “сво” додатково посилив і без того складну ситуацію у воєнно-політичному середовищі рф, загостривши міжособистісну напругу у відносинах ключових гравців.

Ядерний шантаж рф. Для сучасної агресивної путінської росії, як і для Радянського Союзу свого часу (згадати хоча б Карибську кризу), ядерна зброя завжди була одним із ключових політичних інструментів наступального характеру. Ракетно-ядерний потенціал традиційно розглядався і продовжує розцінюватися як не просто елемент балансу сил, але в якості одного з аргументів для політичних торгів. І чим менше радянське чи російське керівництво оцінювало свій статус як паритетний, тим частіше вдавалося до ядерного шантажу.

Ще 2021 року, коли ситуація з підготовкою збройної агресії почала розгортатися в кризу відносин між росією та Заходом москва почала використовувати цей аргумент. Його значущість посилювалася тим, що в 2020 році до “Основ державної політики РФ в галузі ядерного стримування” було додано пункти, які дозволяли застосовувати ядерну зброю

¹ Рафаэлки, синяя кофта и желтые брюки, портреты ветеранов и книги: за что задерживали в Москве 9 мая // Press.lv. – 2022, 9 мая. – URL: <https://tinyurl.com/36ksnv9k>

² Становая Т. Три интриги для Кремля. Чего ждать и чего бояться России в 2023 году // Carnegie Endowment for International Peace. – 2022, 23 декабря. – URL: <https://tinyurl.com/43txwhzt>

проти неядерної країни. Наприкінці 2021 року росія надіслала два дальні стратегічні бомбардувальники Ту-22М3, здатних нести ракети з ядерними боеголовками разом з Су-30СМ на патрулювання західного кордону білорусі з ЄС.

27 лютого 2022 року, після початку широкомасштабного вторгнення зс рф та різкої відповіді Заходу у вигляді санкцій та допомоги Україні, путін доручив перевести т.зв. стратегічні сили стримування (ССС), в складі яких була ядерна зброя, в особливий режим бойового чергування. Це була чергова спроба запустити механізм геополітичної гри з допомогою ядерного шантажу¹.

Заяви і демонстрації готовності до застосування ядерної зброї свідчили про відхід рф від оборонної стратегії ядерного стримування і використання наступального ядерного шантажу. Російський ядерний шантаж спрацював у тому аспекті, що жодна країна не наважилася надати Україні воєнну допомогу – безпосередньо взяти участь у війні з рф. Протягом перших місяців війни така участь залишалася публічно проголошеним табу для США та НАТО. Водночас російський ядерний шантаж не спрацював в аспекті надання Україні масштабної військової допомоги поза межами безпосередньої участі у війні, як також масштабної економічної та політичної допомоги, запровадження проти рф жорстких санкцій. Москва не наважилася на ядерний удар для запобігання цій допомозі, проте робила спроби переконати партнерів України, що такий удар можливий².

25 лютого 2022 року російські війська взяли під контроль недіючу Чорнобильську АЕС. Попри те, що це захоплення мало перш за все на меті забезпечити швидкий доступ до Києва, воно водночас й було елементом ядерного шантажу, оскільки будь-яка руйнація саркофагу над 4-м реактором зокрема могла привести до ще одного спалаху радіаційного забруднення. Російські війська зруйнували пункти дозиметричного контролю та розграбували систему контролю радіаційної безпеки. Що довели події і з Запорізькою АЕС, яка була захоплена російськими військами 4 березня 2022 року.

Російська окупація найбільшої атомної електростанції у Європі – ЗАЕС – набула значного міжнародного резонансу, зокрема була предметом кількох слухань в Раді Безпеки ООН. Проте жодних дій світове співтовариство не спромоглося зробити з метою недопущення використання росією атомної станції у воєнно-політичних цілях.

Російські окупанти відмовлялися від будь-якого міжнародного моніторингу ситуації на ЗАЕС, а міжнародні профільні організації на кшталт МАГАТЕ бездіяльні. Більше того, Москва офіційно заявила про входження ЗАЕС в структуру “росатому”. Вперше в історії воєн атомна станція перетворилася на інструмент воєнних дій. На території станції була розміщена російська військова техніка, з якої періодично здійснювалися обстріли по позиціям підрозділів Сил оборони України.

Окупаційний режим і воєнні злочини зс рф в Україні, ініціювання процесу створення спеціального трибуналу для засудження керівництва рф

Російський інтервенціонізм історично супроводжувався жорсткою окупаційною політикою та воєнними злочинами. Повна зневага до міжнародного гуманітарного права була також властива діям російських військ в Україні на першому етапі широкомасштабного вторгнення. Тому для України, так і для міжнародного співтовариства, особливо країн Заходу, надзвичайно важливою стала потреба

¹ Встреча с Сергеем Шойгу и Валерием Герасимовым // Kremlin.ru. – 2022, 27 февраля. – URL: <https://tinyurl.com/4vpj9syd>

² Іжак О. Ядерне стримування і ядерний шантаж у політиці РФ // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2022, 27 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/4a5zkxhm>.

продемонструвати силу міжнародного права і зробити все, щоби правова оцінка злочинних дій рф та її зс мали всі необхідні відповідні наслідки покарання.

Факти жорстокого походження російських військовослужбовців із цивільним населенням, воєнних злочинів та кадри масових руйнувань об'єктів інфраструктури й житла швидко підштовхнули міжнародні профільні організації до відповідних дій. Вже 28 лютого 2022 року прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан заявив про рішення щодо початку розслідувань, а 16 березня 2022 року він здійснив візит в Україну та Польщу. Відтак, на міжнародному рівні розпочався збір доказів та відповідна юридична оцінка задля подальшого використання в судових процесах. Ключову фінансову допомогу в діяльності суду надав ЄС¹.

Тема російських воєнних злочинів перейшла в глобальну площину. 1 березня 2022 року Європейський суд з прав людини виніс рішення, в якому вимагав від рф припинити напади та бомбардування цивільних об'єктів в Україні². 4 березня 2022 року Комітет ООН з прав людини засудив порушення міжнародного права й закликав росію повністю вийти з міжнародно визнаної території України. Того ж дня було прийнято рішення про створення незалежної міжнародної слідчої комісії щодо України з метою розслідування всіх імовірних порушень та зловживань в контексті російського вторгнення в Україну. 16 березня 2022 року Міжнародний суд ООН в Гаазі зобов'язав росію припинити розпочаті 24 лютого цього року воєнні дії в Україні³.

У той же час російські воєнні злочини почали пов'язуватися і з персоналією путіна. Вже 15 березня 2022 року Сенат США одностайно підтримав резолюцію, яка засуджувала президента росії путіна як воєнного злочинця⁴. Схожу резолюцію прийняв і Сейм Польщі 23 березня 2022 року.

Після того як розкрилися страшні картини “Бучанської різанини” та навколишніх біля Києва міст і містечок, тема російських воєнних злочинів перейшла у міжнародну політичну площину⁵. Лише в Бучі за офіційними даними загинуло понад 420 мирних жителів міста. Загалом за повідомленнями поліції Київщини, всього в області станом на травень 2022 року було виявлено 1288 тіл мирних жителів, убитих російськими окупантами⁶. Згідно задокументованих даних, в період між 24 лютого та 6 квітня 2022 року російськими окупаційними військами у 102 населених пунктах та містах трьох регіонах України (Київщина, Чернігівщина та Сумщина) було вбито 441 цивільну особу⁷. А в середині квітня 2022 року мер Маріуполя повідомив про понад 10 тис. загиблих в результаті дій російських військ у цьому місті.

Станом на кінець квітня 2022 року російські війська захопили частину південної та південно-східної України, включно з такими містами як Бердянськ, Херсон, Мелітополь та

¹ EU to help investigate war crimes in Ukraine // Deutsche Welle. – 2022, 4 April. – URL: <https://tinyurl.com/3xt2bb8k>

² ЄСПЛ наказав Росії припинити напади та бомбардування цивільних об'єктів в Україні // Європейська правда. – 2022, 1 березня. – URL: <https://tinyurl.com/37aukbru>.

³ Міжнародний суд ООН наказав Росії зупинити війну проти України // Європейська правда. – 2022, 16 березня. – URL: <https://tinyurl.com/427bm6ub>.

⁴ Graham War Crimes Resolution Unanimously Passes Senate // U.S. Senatir. South Carolina. Lindsey Graham. – 2022m 15 March. – URL: <https://tinyurl.com/mr25cbjb>

⁵ Greg Norman. World leaders react to Bucha, Ukraine massacre: ‘Genocide’, ‘Despicable’, ‘Dreadful’ // Fox News. – 2022, 4 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/mrxj82cm>

⁶ На Київщині вже знайшли тіла 1 288 мирних мешканців – поліція // Українська правда. – 2022, 18 травня. – URL: <https://tinyurl.com/37w3c5ut>

⁷ Killings of civilians: summary executions and attacks on individual civilians in Kyiv, Chernihiv, and Sumy regions in the context of the russian federation’s armed attack against Ukraine // Office of the United Nations High Commissioner for Human Right. – 2022, December. – URL: <https://tinyurl.com/32z2429z>

Енергодар. Окупанти практично не готували адміністрацію для управління захопленими територіями, відтак вся влада на окупованих територіях перебувала у руках у військових, а ключові рішення ухвалювали військові коменданти. Поряд з цим, зустрівши опір з боку підрозділів Сил оборони України та за відсутності на місцях багатьох співчуваючих колаборантів, російські військові поводитися роздратовано, що характеризувало їхній морально-психологічний стан і навіть базовий рівень освіти та культури¹.

Як і в 2014 році, на окупованих територіях Півдня України, з'явилися військово-цивільні адміністрації з т.зв. “народними мерами”, які зазвичай були випадковими людьми, яких об'єднувала тільки приналежність до тих чи інших проросійських партій. При цьому фактично жоден законний мер українських міст на півдні на співпрацю з окупантами не погодився. Найбільш показовий випадок стосується т.з. “віце-губернатора” Херсонської області кіріла стремоусова – місцевого політика, який запам'ятався найбільше нападом 2019 року на місцеву газету із застосуванням травматичної зброї. Він першим озвучив плани переходу Херсонської області на розрахунки в рублях. Проте жодної програми глибинних перетворень на окупованих територіях російські окупанти так і не розпочали.

26 квітня 2022 року Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ) на основі доповіді комітету з правових питань і прав людини прийняла резолюцію, в якій висловлено пропозицію створити спеціальний міжнародний трибунал з офісом у Страсбурзі “для притягнення до відповідальності винних у серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права та інших міжнародних злочинах”, вчинених рф під час агресії проти України. Цей орган мав би стати особливим міжнародним механізмом і одержував право на кримінальне переслідування як вищого військово-політичного керівництва росії, так і виконавців в особі військовослужбовців російської армії. В документі містився заклик до ГА ООН підтримати це рішення як колективне рішення єдиної універсалістської організації². Що, зрештою, мало би надалі оформитися у відповідну структуру на кшталт розслідувань щодо колишньої Югославії чи Руанди.

Переговорний процес Україна-рф

Починаючи з 25 лютого 2022 року, військово-політичне керівництво України почало обговорювати можливість проведення переговорів з рф з метою припинення збройної агресії, виведення російських військ із території України та пошуку шляхів для політичного врегулювання конфлікту. Наприкінці лютого – у березні 2022 року відбулося всього п'ять раундів російсько-українських переговорів.

28 лютого 2022 року на білорусько-українському кордоні, в районі річки Прип'ять, відбувся *перший раунд* переговорів України з рф. Під час зустрічі українська делегація наполягала на припиненні обстрілів і виведенні російських військ із території України, окупованої після 24 лютого 2022 року. У свою чергу, росія наполягала на визнанні “лднр” в адміністративних межах Донецької та Луганської областей, “демілітаризації” України та закріплення нейтрального статусу країни. Під час переговорів делегації визначили ряд пріоритетних тем, за якими намітилися певні рішення. Після цього сторони роз'їхалися

¹ Lillian Posner. A Glimpse at Life Under Russian Occupation // Foreign Policy. – URL: <https://tinyurl.com/arjz55zz>

² The Russian Federation's aggression against Ukraine: ensuring accountability for serious violations of international humanitarian law and other international crime // Parliamentary Assembly, Council of Europe. – 2022, 26 April. – URL: <https://tinyurl.com/tjpc4y2d>

для проведення консультацій. Показово, що навіть на час перемовин російські війська не зупиняли свій наступ на території України¹.

3 березня 2022 року в білорусі відбувся *другий раунд* переговорів України з росією про припинення війни. Однак з основних питань зустріч завершилася практично безрезультатно.

У свою чергу делегації домовилися про: 1) тимчасове припинення вогню для організації гуманітарних коридорів; 2) створенні каналів зв'язку і взаємодій по гуманітарних коридорах².

Після переговорів “зелені коридори” були створені в Маріуполі та Волновасі для вивезення місцевих жителів. Однак 5 березня 2022 року під час евакуації цивільних громадян із Маріуполя російські війська відкрили вогонь.

7 березня 2022 року відбувся *третій раунд* переговорів між Україною і росією. Точне місце проведення зустрічі делегацій двох країн не розголошувалося³. Українська делегація не досягла у переговорах з рф тих результатів, на які сподівалася⁴. Єдина домовленість стосувалася покращення логістики гуманітарних коридорів. Однак щодо базового політичного блоку, який стосувався врегулювання конфлікту та гарантій безпеки, сторони вирішили продовжити консультації⁵.

Одним з етапів переговорного процесу стала тристороння зустріч очільників міністерств закордонних справ України, росії та Туреччини 10 березня 2022 року в турецькій Анталії. Головна тема переговорів – забезпечення гуманітарних коридорів, режим припинення вогню та виведення російських військ з України. Розмова тривала півтори години і прогресу щодо припинення війни не принесла⁶.

Наступна зустріч відбулася 14-15 березня 2022 року. На порядку денному української делегації в той час були: 1) припинення агресії; 2) узгодження параметрів виведення російських військ із території України; 3) укладення мирної угоди з рф, що мала включати гарантії безпеки для нашої держави.

П'ятий раунд переговорів 21 березня 2022 року теж не призвів до прориву. Президент України В. Зеленський закликав до прямих переговорів з путіним для припинення війни, на що глава мзс рф лавров відповів, що прямі переговори між двома президентами відбудуться лише тоді, коли обидві сторони будуть ближче до досягнення врегулювання⁷.

Зустріч делегацій від України та рф у Стамбулі 29 березня 2022 року стала найнефективнішим раундом переговорів між двома сторонами. Принаймні, за її офіційними результатами – адже саме за її підсумками міноборони рф оголосило про “жест доброї волі”, який передбачав виведення російських військ з-під Києва, Чернігова та Сум⁸.

Українська переговорна позиція виглядала так:

¹ Капітуляція або найух? Перемовини України з агресором 28 лютого // Заборона. – 2022, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3zraavkn>

² Там само.

³ Поліщук В. Третій раунд переговорів між Україною і РФ: що відомо // РБК-Україна. – 2022, 7 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2p9ek9rh>.

⁴ Зеленський: Щоб перемовини з рф завершилися в інтересах України, потрібен час // Укрінформ. – 2022, 15 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2b3e4d33>.

⁵ Українсько-російські переговори (2022) // Вікіпедія. – 2022, 22 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/2p8e74n8>.

⁶ Оліярник М. Переговори Україна — Росія в Туреччині 10 березня: що вимагали сторони // Заборона. – 2022, 10 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2hjt34bv>.

⁷ Українсько-російські переговори (2022) // Вікіпедія. – 2022, 22 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/2p8e74n8>.

⁸ Пояснюємо, чим завершилися переговори України з Росією у Стамбулі // Європейська правда. – 2022, 31 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2m7b993t>

1. Для початку дії мирної угоди зс рф мали вийти на межі 23 лютого 2022 року. У фрагментах документа цей пункт напряму не був прописаний, але він побічно впливав з інших положень.

2. Низка держав світу мали надати Україні гарантії безпеки. Потенційні держави-гаранти, які пропонував Київ – росія, Китай, США, Велика Британія, Франція, Туреччина, Німеччина, Канада, Італія, Польща та Ізраїль. Утім, далеко не всі з них погодились навіть предметно обговорювати цю можливість, не кажучи вже про домовленість щодо деталей. Україна наполягала, щоб гарантії безпеки передбачали рівень допомоги, передбачений ст. 5 Вашингтонського договору НАТО.

3. Гарантії безпеки не мали поширюватися на Крим та ОРДЛО (тимчасово або на постійній основі; тут залишилися різночитання). Це робилося для того, щоби держави-гаранти не були втягнуті у війну у перший же день після ратифікації угоди.

4. Україна погоджувалася обмежити свій суверенітет у питанні міжнародної безпекової співпраці. Наша держава мала гарантувати свою відмову від вступу до НАТО або до інших військово-політичних союзів, що передбачало внесення відповідних змін до Конституції України. Окрім цього, Україна мала погодитися на заборону на розміщення на своїй території іноземних військових контингентів, а військові навчання могли проводити лише за згоди держав-гарантів (включно з рф і Китаєм).

5. В обмін на невступ до НАТО держави-члени ЄС, що мали входити до складу гарантів (Німеччина та Франція), мали гарантувати Україні сприяння у вступі до ЄС.

6. Україна та рф мали розпочати переговори щодо статусу Криму, що мали тривати протягом 15 років. При цьому переговорники підкреслювали, що питання АР Крим та Севастополя будуть розглядатися окремо. Натомість Україна обіцяла не повертати Крим військовим шляхом.

7. Всі вище згадані пункти домовленості мали запрацювати лише у разі, якщо такий договір затвердять на всеукраїнському референдумі, його ратифікує Верховна Рада України та парламенти держав-гарантів. Процес мав розпочатися лише після виведення російських військ, як ішлося у п. 1, але міг зірватися на кожному з етапів його ратифікації¹.

Військово-політичне керівництво України визначило своєю ціллю домовитися не просто про перемир'я, а про довготривалу мирну угоду, що мала забезпечити нашій державі певний час для “перепочинку”. А тому перед Президентом, Урядом та ЗС України стояло завдання – забезпечити такі умови, які були би прийнятними для українського суспільства².

Було втім зрозуміло, що заявлених Україною цілей було неможливо досягти на практиці. По-перше, на деякі пункти мирної угоди кремль на тодішньому етапі війни не міг погодитися. По-друге, частина важливих пунктів документа залежали від позиції держав-гарантів, зокрема країн Заходу, і від того, на які саме формулювання вони погодились б у цій частині, залежала прийнятність угоди в цілому. Зокрема, “безпекові гарантії” в обсязі, про який говорила українська сторона, були недосяжними. По-третє, договір мав отримати підтримку з боку українського суспільства на референдумі і після цього – ратифікований парламентами держав-гарантів³.

¹ Сидоренко С. Ні миру, ні гарантій. Деталі та наслідки переговорів України та РФ у Стамбулі // Європейська правда. – 2022, 31 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3mv62vey>

² Там само.

³ Пояснюємо, чим завершилися переговори України з Росією у Стамбулі // Європейська правда. – 2022, 31 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2m7b993t>.

Таким чином, спроби провести переговори з агресором не принесли очікуваних результатів. Україна була готова до розумних і прийнятних компромісів, однак російська сторона в решті решт залишила без відповіді пропозиції української сторони. Більше того, на суттєві результати переговорів не варто було сподіватися, оскільки РФ була налаштована на продовження війни, а задеклароване “виведення” російських військ з Київщини, Житомирщини, Чернігівщини та Сумщини не було актом доброї волі з їх боку, а результатом успішної бойової роботи Збройних Сил України.

Висновки

Широкомасштабна війна Росії проти України кардинально змінила воєнно-політичну обстановку у світі, суттєво прискоривши кризові тенденції у системі міжнародних відносин, що сформувалися після холодної війни. Агресивна неоімперська політика Росії спричинила тектонічні зсуви у сприйнятті безпеки, а також завдала непоправної шкоди міжнародній системі гарантування безпеки та стабільності, висвітлила неефективність існуючих механізмів попередження та врегулювання криз.

Аналіз воєнно-політичних рішень України у перші дні війни засвідчує, що органами державної влади задалегідь була напрацьована нормативно-правова база, яка регламентувала організацію та здійснення первинних заходів щодо переведення держави на функціонування в умовах війни. Це, в свою чергу, забезпечило стійкість і життєздатність держави перед обличчям екзистенційної загрози з боку Росії.

Попередження США та їхніх союзників щодо загрози російського вторгнення виявилися трагічно точними. Втім, західні посадовці та аналітики помилилися в своїх оцінках стійкості України та спроможності її Сил оборони дати відсіч ворогу. З цим була пов'язана досить млява реакція Заходу у перші дні війни. Держави ЄС та НАТО значною мірою діяли за наперед розробленими планами, однак їхній головний інструмент невоєнного впливу на Росію – широко анонсовані “пекельні санкції” – виявилися не такими руйнівними, як очікувалося. Захід стримував надання ширшої допомоги Україні, спостерігаючи за жорстокими боями навколо Києва, та чекав на підтвердження, що Україна справді здатна вистояти.

Заяви низки лідерів держав – членів НАТО й очільників Альянсу про те, що НАТО в жодному разі не втручатиметься в конфлікт в Україні військовими силами запевнили Кремль у тому, що для нього немає додаткового воєнного ризику.

Сполучені Штати та їхні союзники пройшли довгий шлях у питанні постачання зброї до України. Від скрупульозного аналізу на предмет того, чи не є та чи інша військова допомога для України “занадто ескалаційною” до надання “зеленого світла” на постачання важких озброєнь. США утвердилися як головний координатор військової допомоги для України в світі. Зброя стала індикатором не тільки рівня військової підтримки України, але і рівня довіри між Києвом і західними столицями, а також західної оцінки спроможностей ЗС України.

Ключовими факторами зміни політики США та їхніх союзників щодо російсько-української війни: 1) успіхи ЗС України на полі бою, зокрема витіснення російських військ із півночі України; 2) російські воєнні злочини та злочини проти людяності, здійснені в ході ведення бойових дій; 3) тиск парламентів і громадської думки у США та ЄС на західні уряди; 4) фактор проміжних виборів у США (8 листопада 2022 року); 5) зміна позиції ЄС щодо надання Україні летального озброєння; 6) заходи військово-політичного керівництва України щодо мобілізації міжнародної підтримки; 7) відсутність серйозної реакції з боку Росії на постачання західних озброєнь.

У Білому домі з'явилося розуміння, що перемога України дійсно буде не лише перемогою США та всього вільного світу, але і особистою політичною перемогою президента Байдена.

Заяви російського військово-політичного керівництва про готовність застосувати свій ракетно-ядерний потенціал у війні в Україні, в першу чергу, пов'язувалися зі спробою кремля здійснення психологічного тиску на держави Заходу з метою послаблення військової допомоги Україні та отримання поступок, коли жодних інших засобів досягнення мети не залишалося. Москва сигналізувала Заходу про недопущення його втручання у війну, а також намагалася використати вкорінені з часів холодної війни фобії ядерної війни в тамтешніх суспільствах. Із захопленням російськими військами українських атомних станцій переважна більшість партнерів України зрозуміли, що ядерний блеф росії має мінімальний потенціал для розгортання у практичні ракетно-ядерні удари.

Ставлення до населення на окупованих територіях, групові вбивства, зґвалтування, насильство та терор з боку російських військ стали свідченням геноцидного характеру війни проти України. У зв'язку з відсутністю численних груп колаборантів, окупантам не вдалося створити стійкий режим контролю над захопленими територіями, тому вся влада фактично перебувала в руках військових.

На першому етапі війни відбулося п'ять раундів переговорів між Україною та рф. Очікуваних результатів вони не принесли жодній стороні, які не відмовлялися від своїх цілей. Росія виступила з ініціативою проведення переговорів у перші дні війни, не зупиняючи наступ. Це свідчило не стільки про бажання реального миру, який росія перша ж і порушила, скільки про диктат власних умов, які за російським задумом Україна мала безумовно прийняти.

В свою чергу, Україна була готова до переговорів, проте, як рівного з рівним, на власних умовах, допускаючи навіть окремі значні поступки, що однак знов не задовольнило росію. Відтак, переговорний процес між двома протидіючими сторонами не привів до суттєвих домовленостей, а потім українська сторона і зовсім відмовилася від будь-яких переговорів з агресором як безперспективних через відверто неконструктивну позицію росії.

2.2. ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНА ОБСТАНОВКА НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ (24 ЛЮТОГО – КВІТЕНЬ 2022 РОКУ)

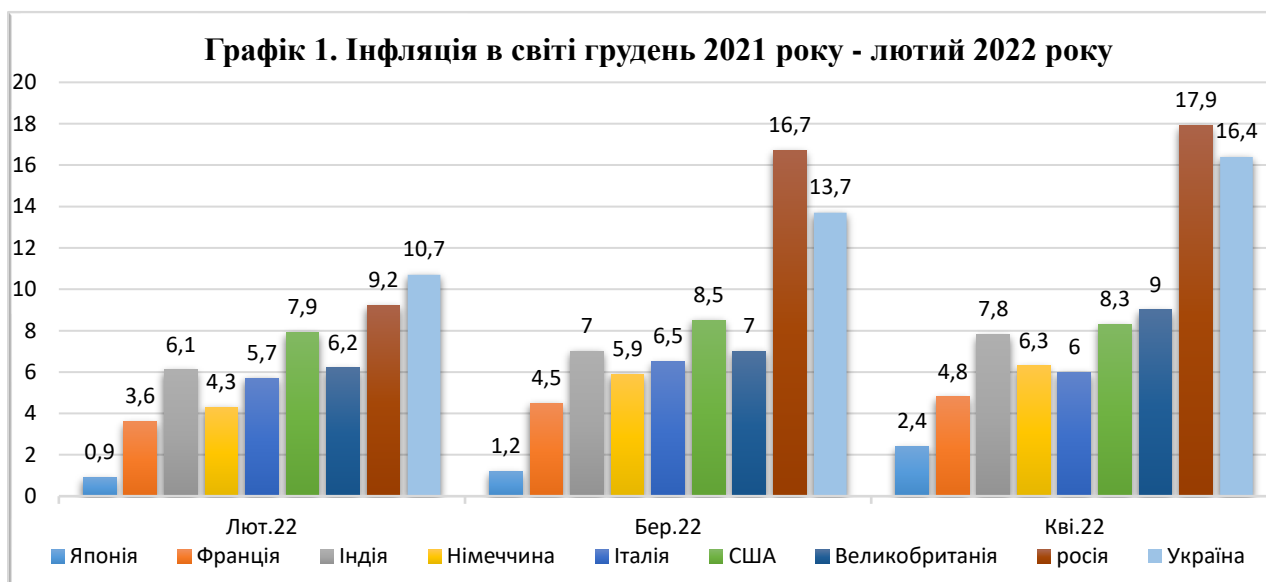
Економічна ситуація у світі.

На початок широкомасштабного вторгнення росії в Україну, наприкінці лютого 2022 року, американські та європейські лідери вважали, що їхні країни перебувають на шляху до успішного економічного відновлення після пандемії COVID-19 і сподівалися, що інфляція буде зменшуватись.

Проте, місяці війни в Україні спричинили тривожні прогнози щодо шляху розвитку міжнародної економіки. Побоювання рецесії чинило додатковий тиск на США та Європу, що їхні санкції проти росії приведуть світ до нової економічної кризи.

Нові замовлення збільшувались повільно, внаслідок низького рівня ділової довіри. Зберігався тиск з боку пропозиції через посилення карантинних обмежень у Китаї та війну в Україні. Надії світових ринків на швидкоплинний характер війни не виправдалися. В результаті чого ударні хвилі від вторгнення росії в Україну та руйнування української економіки, поступово поширювалися по всьому світу. Війна спричинила зупинку виробництва, санкції та відключення РФ від міжнародних платіжних систем призвели до порушення торговельних потоків, зокрема продовольства та енергоносіїв.

Загальна динаміка економічних процесів. Інфляція у ЄС досягла рекордного рівня за півроку. Значне зростання цін спостерігалось на ринку енергоносіїв та харчових продуктів. У березні 2022 року споживчі ціни в США зросли на 8,5% порівняно з попереднім роком – це найшвидший темп з 1981 року. У квітні 2022 року США вдалось зупинити зростання інфляції на рівні 8,3%. У Великобританії та ЄС в березні 2022 року споживчі ціни зросли на 7% і 7,5% відповідно, а вже в квітні 2022 року інфляція в Великобританії прискорила до 9%¹.

При цьому, основним драйвером інфляції стали енергоносії, які подорожчали на 38% у річному вимірі (у березні 2022 року ціни на них зросли на 44,4%).

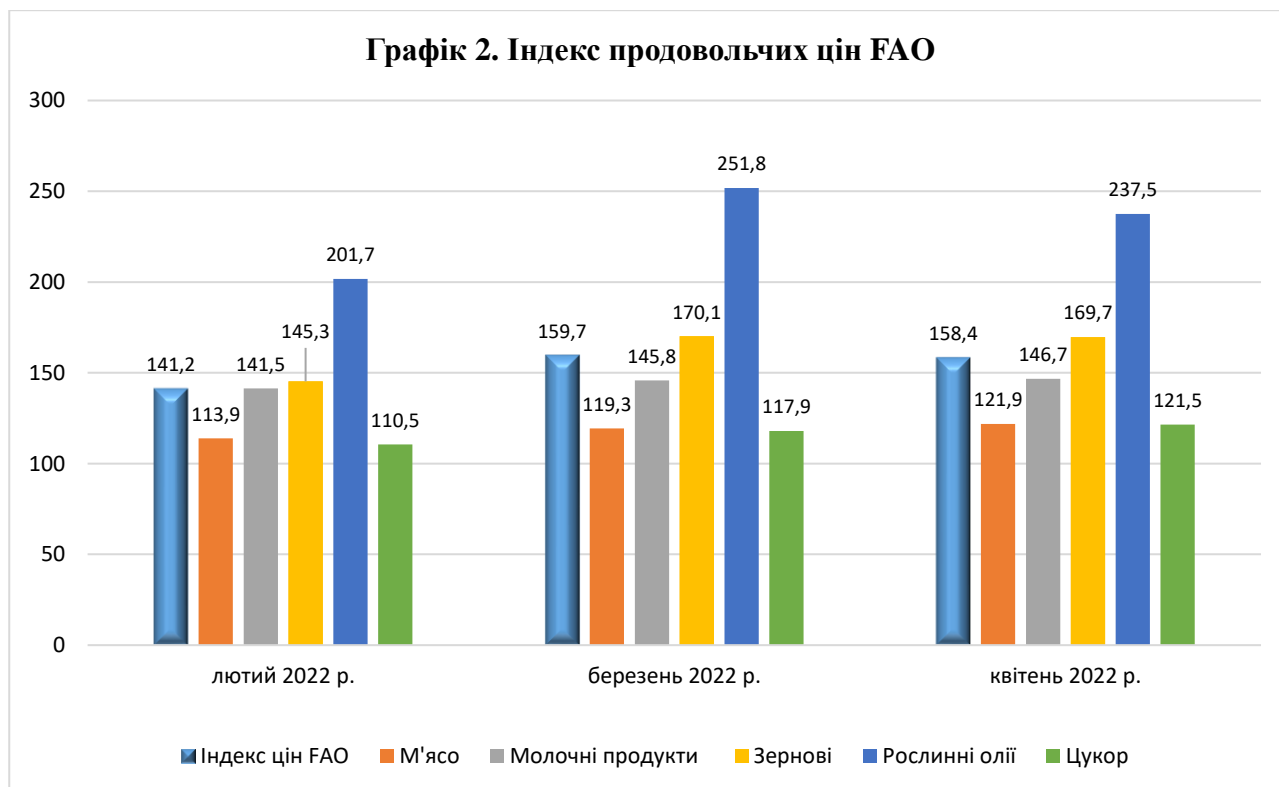
Зростання ціни спостерігалось на продукти харчування, алкоголь та тютюн (6,4%

¹ Data explorer: consumer price inflation. // Financial Times. – 2023, 23 February. – URL: <https://bit.ly/3KIdD4W>

порівняно з 5% у березні 2022 року), промислові товари (3,8% проти 3,4% у березні 2022 року) та послуги (3,3% проти 2,7% у березні 2022 року).

Внаслідок широкомасштабного вторгнення росії в Україну, інфляція у квітні 2022 року в Україні склала – 16,4%, а в росії – 17,9%. В ЄС найбільша інфляція була зафіксована у країнах Балтії: Естонії (19%), Литві (16,6%) та Латвії (13,2%), а також Нідерландах (11,2%) та Словаччині (10,9%). В інших країнах ЄС зростання цін не досягло 10%¹.

Продовольча криза. Сільськогосподарська продукція, дорожчала, адже Україна та РФ є одними з найбільших експортерів агропродукції в світі. Блокада морських портів України росією призвела до штучного дефіциту агропродукції на світовому ринку продовольства. В свою чергу, нестача продовольства спричинила зростання світових цін на продукти харчування. Таким чином, формувались умови для настання продовольчої кризи².

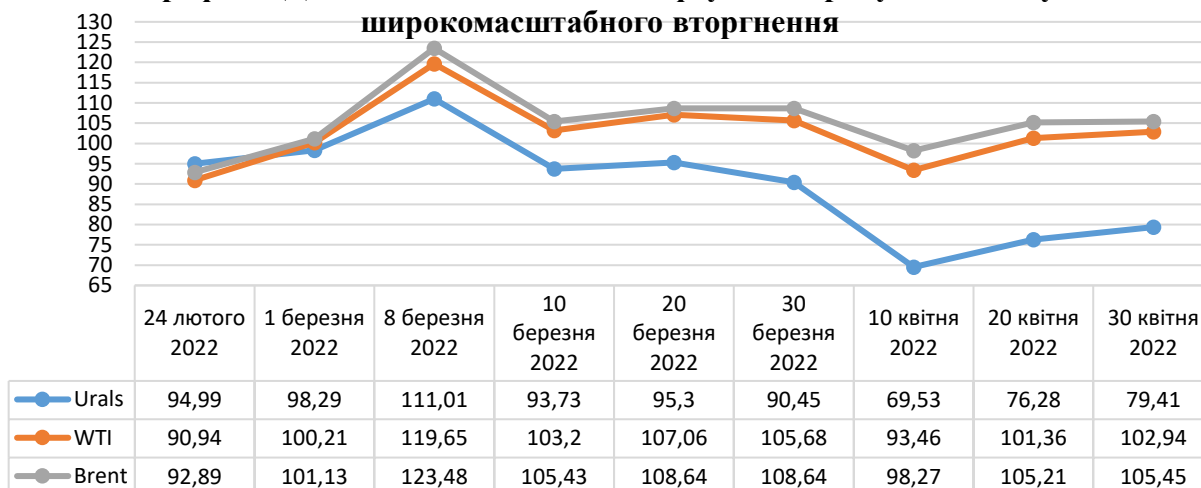
Війна негативно впливала на світові ринки проте, необхідно враховувати гнучкість та особливості кожного ринку. Так, проведений аналіз ситуації на світовому нафтовому ринку доводить, що він легше реагує на ринкові зміни, враховуючи можливості трейдерів транспортувати нафту танкерами. Це дозволяє відносно швидко переорієнтуватися на нових постачальників. Зокрема, у зв'язку з більшою мобільністю постачань нафти та санкціями прослідковується утворення розриву в цінах між світовими марками нафти Brent, WTI та російською маркою Urals, яка почала торгуватись на світових біржах значно дешевше за інші марки нафти³.

¹ Павлиш О. Річна інфляція в Єврозоні у квітні оновила рекорд шостий місяць поспіль // Економічна правда. – 2022, 29 квітня. – URL: [https:// bit.ly/3SA0ZHh](https://bit.ly/3SA0ZHh)

² Гордійчук Д. П'ять головних прогнозів для світу і один – для росії: головне зі звіту МВФ про наслідки війни // Економічна правда. – 2022, 20 квітня. – URL: [https:// bit.ly/41tkyVs](https://bit.ly/41tkyVs)

³Analytics/ Markets/ commodities/crude-oil. // Tradingeconomics. – 2022. – URL: <https://bit.ly/40j1uJ6>

Графік 4. Динаміка зміни ціни на нафту з 2021 року до початку широкомасштабного вторгнення

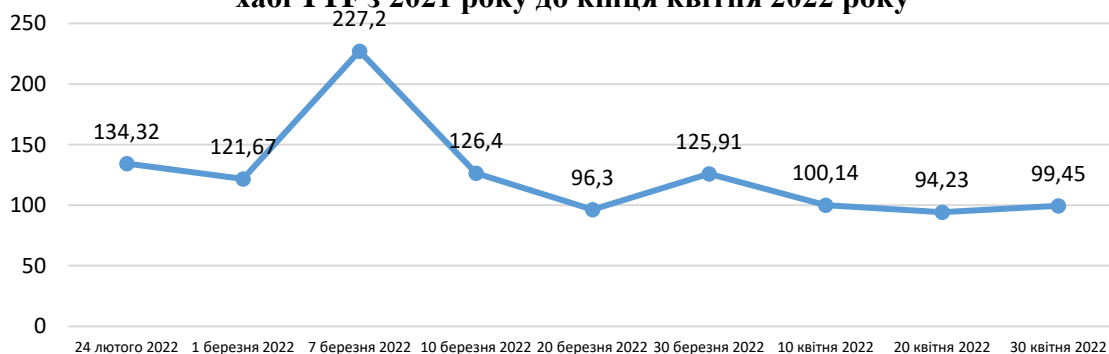
Ситуація з *природним газом* була набагато складнішою. Терміни перелаштування його поставок залежать від трубопроводів та терміналів скрапленого газу, тому високі ціни на природний газ формувались виходячи з цих умов. Зменшення залежності країн ЄС від російського газу сприяло би зниженню ціни на природний газ. Скорочення поставок російського газу трубопроводами було частково заміщено стійким постачанням норвезького газу.

З метою подолання залежності від поставок російського газу трубопроводами, країни ЄС активізували розвиток інфраструктури для СПГ (скрапленого природного газу). Побудова інфраструктури вимагала фінансових ресурсів, проте розуміючи важливість енергетичної безпеки, країни ЄС прискорили реалізацію вже запущених на той момент проектів та почали реалізовувати нові проекти зі створення СПГ інфраструктури на узбережжях країн ЄС. Основними постачальниками СПГ, які могли надати необхідний об'єм скрапленого газу, на той момент були США та Катар¹.

Важливим фактором, який би дозволив пройти енергетичну кризу з меншими збитками, було скорочення споживання енергоресурсів. Для реалізації програми по зменшенню споживання електроенергії та тепла, було проведено інформаційну кампанію для населення у країнах ЄС та розроблено низку заходів, що дозволило зменшити споживання газу.

Проводилась робота по заміні дорогого російського природного газу іншими джерелами енергії, серед яких: атомна енергія, зелена енергетика, вугілля, тощо.

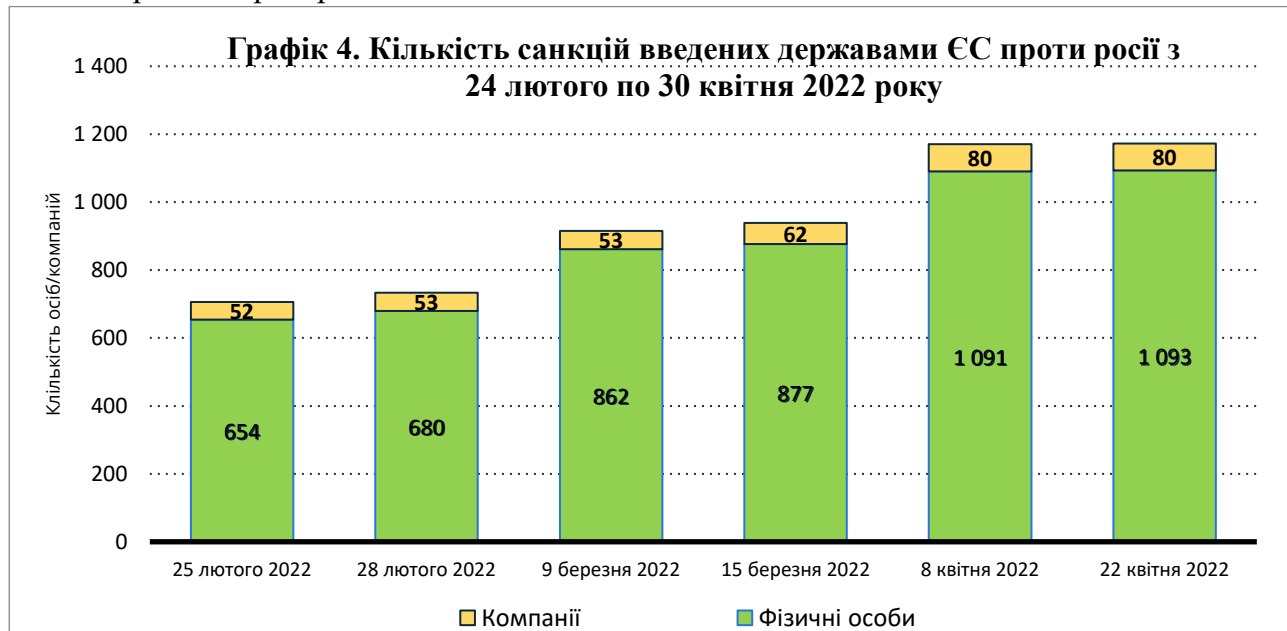
Графік 3. Динаміка зміни ціни на природний газ на газовому хабі TTF з 2021 року до кінця квітня 2022 року

¹Analytics/ Markets/ commodities/natural-gas. // Tradingeconomics. – 2022. – URL: <https://bit.ly/3X9VYG5>

Міжнародні санкції накладені на рф. З моменту початку широкомасштабної агресії рф проти України 24-го лютого 2022 року, міжнародні партнери запровадили низку санкцій проти рф. Проти росії було запроваджено найбільшу кількість санкцій в світі.

Провідну роль у розробці та запровадженні санкцій проти рф відігравали держави-члени ЄС, США, Велика Британія, Канада, Швейцарія Австралія, Японія, Нова Зеландія та інші країни-партнери¹.

24 лютого 2022 року Міністерство торгівлі США запровадило нові вимоги щодо ліцензування в рамках експортного контролю. Результатом стало перекриття більше половини російського імпорту високих технологій.

Метою нових обмежень стало позбавлення росії доступу до імпорту високих технологій, обмеження її доступу до важливих технологічних ресурсів. З метою зменшення можливостей росії в отриманні зовнішніх фінансових ресурсів, Управління з контролю за іноземними активами (OFAC), розширило обмеження щодо її боргових зобов'язань та акцій².

25 лютого 2022 року США було введено персональні санкції, до яких були включені: президент рф в. путін; міністр оборони рф с. шойгу; міністр закордонних справ рф с. лавров; начальник генерального штабу зс рф в. герасимов³.

25 лютого 2022 року ЄС було прийнято **перший пакет санкцій** проти рф, яким запроваджено обмежувальні заходи для таких секторів як: фінанси, оборонна промисловість, енергетика, авіація та космос.

Санкції на експорт продукції подвійного призначення, які включають: заборону на постачання обладнання та технології компаніям ОПК, а також суднобудівним та авіабудівним корпораціям, а також надання фінансової допомоги. Винятком лише є необхідність якнайшвидшого запобігання чи ліквідації наслідків пригоди, яка може загрожувати здоров'ю та безпеці людей або навколишньому середовищу – за договорами, укладеними до 26 лютого 2022 року за умови, що контрактні зобов'язання мали бути виконані до 1 травня 2022 року; заборону на постачання в росію обладнання та технологій,

¹ Russia-Ukraine war // Statista. – 2023. – URL: [https:// bit.ly/3mbp0s1](https://bit.ly/3mbp0s1)

² U.S. Treasury Announces Unprecedented & Expansive Sanctions Against Russia, Imposing Swift and Severe Economic Costs //U.S. Department of the treasury. – 2022, 24 February. – URL: [https:// bit.ly/3IZ0R0s](https://bit.ly/3IZ0R0s)

³ Russia-related Designations//U.S. Department of the treasury. – 2022, 25 February. – URL: [https:// bit.ly/3Y5Ax9v](https://bit.ly/3Y5Ax9v)

необхідних для модернізації нафтопереробних заводів (НПЗ), авіаційної та космічної техніки та обладнання, а також запасних частин до них; заборона на постачання обладнання для НПЗ не діяло у випадках, коли йшлося про виконання до 27 травня 2022 року контрактів, укладених до 26 лютого 2022 року, а також у разі потреби запобігання надзвичайним подіям на НПЗ; заборону на постачання авіаційних запчастин не стосувалося контрактів, укладених до 26 лютого 2022 року, за умови, що товари мали бути передані замовнику до 28 березня 2022 року.

Винятки для експортних обмежень були такі: обмеження на експорт товарів не стосувались міждержавних космічних програм, співробітництва з низки питань у сфері мирного атома, цивільних телекомунікаційних мереж, співробітництва ЄС та РФ в сферах, які не пов'язані із оборонною промисловістю.

Громадянам та інститутам ЄС заборонялось здійснювати угоди, у тому числі купівлю та продаж, а також інвестування, операції з цінними паперами чи іншими інструментами фінансового ринку, випущеними після 12 квітня 2022 року. Заборона поширювалась на: кредитні та інші інститути в Росії з державною участю понад 50% станом на 26 лютого 2022 року, а також інші кредитні організації в Росії, які відігравали значну роль у підтримці діяльності Росії, її уряду чи Центрального банку РФ (“Альфа Банк”, “Відкриття”, банк “Росія”, “Промзв’язокбанк”); юридичні особи, організації чи інститути у Росії з державною участю понад 50%, якщо Росія та її уряд чи Центральний банк РФ мали право на участь у прибутку чи інші істотні економічні відносини (“Алмаз-Антей”, “КамАЗ”, “Новоросійський морський торговельний порт”, “Ростех”, АТ “ПО “Севмаш”, “Совкомфлот”, “Об’єднана суднобудівна корпорація” та ін.).

Додатково під санкції потрапили: ВАТ “Сіріус”, ВАТ “Станкоінструмент”, ВАТ “Хімкомполит”, концерн “Калашников”, “Тулський завод зброї”, НВК “Технологія машинобудування”, ВАТ “Високоточні комплекси”, НВО “Базальт”, “Адміралтейські верфі”, “Олександрівський науково-дослідний технологічний інститут НІТІ”, ТОВ “Аргут”¹.

Під час відеоконференції, міністри закордонних справ ЄС 27 лютого 2022 року обговорили подальші кроки та схвалили *другий пакет санкцій*, що охоплював цілу низку сфер:

Підтримка ЗС України з боку ЄС через Європейський фонд миру (European Peace Facility).

Нові індивідуальні та економічні санкції стосувались закриття повітряного простору ЄС для російських літаків. Так, було закрито повітряний простір ЄС для всіх російських літаків, а заборона поширювалась на всі літаки, якими володіла Росія та були зареєстровані в країні. Ці літаки не могли сідати, злітати чи пролітати над територією ЄС. Заборона також стосувалась всіх літаків, які перебували у власності юридичних та фізичних осіб чи орендувались ними, зокрема приватних літаків російських олігархів.

Також санкції стосувались використання системи фінансових повідомлень SWIFT та ресурсів ЦБ Росії.

Ініціативи щодо протидії дезінформації, включаючи заборону мовлення на території ЄС державних російських ЗМІ Russia Today та Sputnik².

¹ BESCHLUSS (GASP) 2022/327 DES RATES vom 25. Februar 2022 zur Änderung des Beschlusses 2014/512/GASP über restriktive Maßnahmen angesichts der Handlungen Russlands, die die Lage in der Ukraine destabilisieren // Amtsblatt der Europäischen Union. – 2022, 25 February. – URL: [https:// bit.ly/3Z6HbNU](https://bit.ly/3Z6HbNU)

² Informal video conference of foreign affairs ministers //European Council. Council of the European Union – 2022, 27 February. – URL: [https:// /bit.ly/3EGWS6o](https://bit.ly/3EGWS6o)

Дипломатичні кроки міжнародних партнерів були спрямовані на міжнародне засудження та ізоляцію росії.

28 лютого 2022 року було прийнято **третій пакет санкцій**. Заборона на здійснення посадки на території ЄС, зльоту з неї або прольоту над нею повітряним суднам, що експлуатувалися російськими авіаперевізниками, а також повітряним суднам, зареєстрованим у росії, та повітряним суднам, не зареєстрованим у росії, але належали, зафрахтованим або іншим чином контрольованим фізичними або юридичними особами з росії. Винятки: аварійні посадки чи інші екстрені ситуації.

Заборона на будь-які операції, пов'язані з резервами або активами Центрального банку росії, включаючи операції з юридичними особами, організаціями або органами, що діяли від імені або за вказівкою Центрального банку росії по всій території ЄС.

Заморожування активів та заборона надання фінансових послуг та ведення бізнесу на території ЄС проти однієї юридичної особи: Акціонерне товариство “Страхове товариство газової промисловості” (АТ “СОГАЗ”). Заморожування активів та заборона надання фінансових послуг, а також заборона на в'їзд до ЄС або транзит через територію ЄС щодо 26 фізичних осіб¹.

15 березня 2022 року було прийнято **четвертий пакет санкцій** щодо рф. Він включав внесення 15 фізичних осіб до списку індивідуальних санкцій ЄС. Також до списку санкцій, було додано 9 компаній: “Роснефть-Аеро”, АТ “Рособоронекспорт”, АТ “НВО Високоточні комплекси”, ПАТ “Курганмашзавод”, АТ “Вертольоти Росії”, ПАТ “Об'єднана авіабудівна корпорація”, АТ “Об'єднана Суднобудівна Корпорація”, АТ “УралВагонЗавод”, АТ “Зеленодольський завод імені О. М. Горького”.

Пакет також передбачав нові секторальні санкції: заборону на імпорт із росії продукції із заліза та сталі (контракти на поставку, укладені до 16.03.2022, могли бути виконані до 17.06.2022); заборону експорту в росію деяких предметів розкоші, вартість яких перевищує 300 євро за од.; розширення списку компаній, пов'язаних з російським оборонно-промисловим комплексом, на які накладались суворіші експортні обмеження щодо товарів та технологій подвійного призначення; заборону на нові інвестиції в російський енергетичний сектор, а також всеосяжні обмеження на експорт обладнання, технологій та послуг для російської енергетичної промисловості (за винятком атомної промисловості та транспортування енергоносіїв); заборону на всі операції з державними підприємствами, на які поширювалися обмеження ЄС з рефінансування; заборону надання рейтингових послуг російським клієнтам².

8 квітня 2022 року ЄС прийняв **п'ятий пакет санкцій**. Він передбачав розширення списку індивідуальних санкцій ЄС проти 217 додаткових фізичних осіб, включаючи всіх членів уряду та парламенту так званих Донецької та Луганської народних республік, а також кількох російських чиновників, членів їхніх сімей, бізнесменів та журналістів.

ЄС було розширено індивідуальні санкції проти 18 допоміжних компаній, включаючи машинобудівні та збройові компанії, чотири банки (“Відкриття”, “Новікомбанк”, “Радкомбанк” та “ВТБ”), а також проти “Державної транспортної лізингової компанії”. Крім того було запроваджено нові секторальні санкції, які передбачали: значне розширення списку товарів подвійного призначення, експорт яких із

¹ Beschluss (GASP) 2022/335 des Rates vom 28. Februar 2022 zur Änderung des Beschlusses 2014/512/GASP über restriktive Maßnahmen angesichts der Handlungen Russlands, die die Lage in der Ukraine destabilisieren //European Council. Council of the European Union – 2022, 28 February. – URL: [https:// bit.ly/41wKsrm](https://bit.ly/41wKsrm)

² Council Regulation (EU) 2022/428 of 15 March 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine //European Council. Council of the European Union – 2022, 15 March. – URL: [https:// bit.ly/3EGBDle](https://bit.ly/3EGBDle)

ЄС у росію заборонено; заборону на експорт з ЄС до росії інших товарів, таких як реактивне паливо, друкарські фарби, папір, квіти, прискорювачі частинок та різноманітне нафтогазове обладнання; заборону на імпорт із росії в ЄС добрив (з 10 липня 2022 року), деревини, цементу, алюмінієвого листа, ікри, морепродуктів та алкогольних напоїв, а також вугілля та інших видів твердого копалина палива (з 10 серпня 2022 року); заборону надання державних контрактів та концесій у ЄС російським громадянам та організаціям, заснованим у росії, а також заборона на продовження виконання таких контрактів; заборону надання фінансових коштів та грантів або інших пільг у рамках програм міжнародного співробітництва ЄС, Євратома або програм окремих країн-членів ЄС російським організаціям, які перебувають у державній власності або під державним контролем; поширення заборони на вивезення в росію банкнот, номінованих у євро, та продаж до росії цінних паперів, номінованих у євро, на всі офіційні валюти країн-членів ЄС; заборону автоперевізникам, зареєстрованим у росії чи Білорусі, перевозити товари автомобільним транспортом до ЄС (за винятком постачання нафти, нафтопродуктів та металів, продуктів харчування, медикаментів тощо, а також автомобільного транзиту між Калінінградською областю та рештою росії); заборону на захід до портів ЄС для суден, зареєстрованих під російським прапором (за винятком постачання нафти, нафтопродуктів та металів, продуктів харчування, медикаментів тощо); заборону бути бенефіціаром російських осіб або організацій, діяти як довірчий керуючий для них або в аналогічній якості, а також надавати певні послуги трастам, заснованим або керуваним російськими особами чи організаціями; заборону на приймання грошових вкладів чи депозитів від російських громадян чи фізичних осіб-резидентів росії, і навіть від юридичних, організацій чи органів, заснованих у росії, якщо сукупна вартість таких вкладів чи депозитів перевищує 100 000 євро на одну кредитну установу ЄС; заборону надання послуг, пов'язаних з криптогаманцями, крипторахунками або іншими способами зберігання криптоактивів громадянам росії, фізичним особам з російським резидентством або юридичним особам, заснованим у росії, якщо загальна вартість криптоактивів на гаманець, рахунок або інший спосіб зберігання перевищує 10 000 євро¹.

Сукупно протягом першого етапу широкомасштабного вторгнення проти росії були запроваджені численні санкції багатьма країнами зі всього світу, зокрема лише ЄС ввів 5-ть пакетів санкцій.

Проте ці санкції не зачіпали основні статті доходу федерального бюджету рф – нафтогазові доходи. Введені санкції обмежили доступ рф до капіталу, порушили логістичні ланцюги та обмежили доступ до технологій, зокрема подвійного призначення. Для оцінки ефективності дії санкцій потрібен був час, миттєвого ефекту не слід було очікувати. Важливим елементом політики санкцій мав стати контроль за неможливістю їх обходу через 3-ті країни.

Міжнародна військова допомога Україні. 5 квітня Естонія офіційно повідомила про відправлення в Україну невизначеної кількості 122-мм гаубиць Д-30. Також у “пакеті передач”, окрім гаубиць були протитанкові ракети (Javelin), протитанкові міни, вірогідно, протитанкові гранатомети Carl Gustaf та одноразові гранатомети, автоматична зброя, гранати та захисна амуніція. Загалом на суму у 220 млн євро².

¹ Council Decision (CFSP) 2022/582 of 8 April 2022 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine //European Council. Council of the European Union – 2022, 08 April. – URL: [https:// bit.ly/3IUIX8](https://bit.ly/3IUIX8)

² https://defence-ua.com/news/estonija_vidpravila_gaubitsi_d_30_peredachu_jakih_do_vijni_blokuvav_berlin-6813.html

8 квітня 2022 року стало відомо, що Словаччина передала Україні зенітний ракетний комплекс С-300. Про це офіційно повідомив прем'єр-міністр країни Едуард Гегер¹.

26 квітня 2022 року, за ініціативи міністра оборони США Ллойда Остіна, на американській військовій базі “Рамштайн” в Німеччині, відбулось перше засідання Консультативної групи щодо оборони України (“Рамштайн-1”). На той момент плани росії щодо захоплення України та знищення української державності остаточно провалились, проте росією було окуповано територію в чотирьох областях та вживались заходи щодо продовження агресії в нашій Державі.

До складу делегації увійшли представники 43 країн, включаючи Україну, яку представляв Міністр оборони – Олексій Резніков. У ході першого засідання було затверджено, що Консультативна група з питань оборони України діятиме на постійній основі та дозволить оптимізувати та прискорити процеси отримання зброї, удосконалити логістику, забезпечити оптимальну координацію, що стало переломним моментом в обговоренні військової допомоги.

Хоча на зустрічі в основному обговорювалась допомога, яка була анонсована раніше, проте сам характер цього формату засвідчив розуміння цивілізованого світу, що Україна воює не лише за свою територіальну цілісність та свободу, але й за ті принципи та цінності міжнародного порядку, який вибудовувався протягом багатьох років.

До проведення “Рамштайну” левову частку допомоги, яка надавалась Україні складали наступні види ОВТ: боєприпаси, ПТРК, ПЗРК, стрілецька зброя, тепловізори, допомога інструкторів та співпраця у наданні розвідувальних даних. Від початку широкомасштабної війни росії проти України США і союзники із 30 країн зібрали для України військову допомогу на понад 5 млрд дол. США. Частка США у цій допомозі складала 3,7 млрд дол. США.

Засідання у форматі “Рамштайн”, стало важливим фундаментальним заходом для координації, збільшення обсягів військової допомоги та розширення видів ОВТ, які передаються міжнародними партнерами Україні. Ключову роль у створенні Консультативної групи щодо оборони України відіграли США та Великобританія за сприяння Польщі та країн Балтії (Естонії, Литви та Латвії)².

Економічна ситуація в росії.

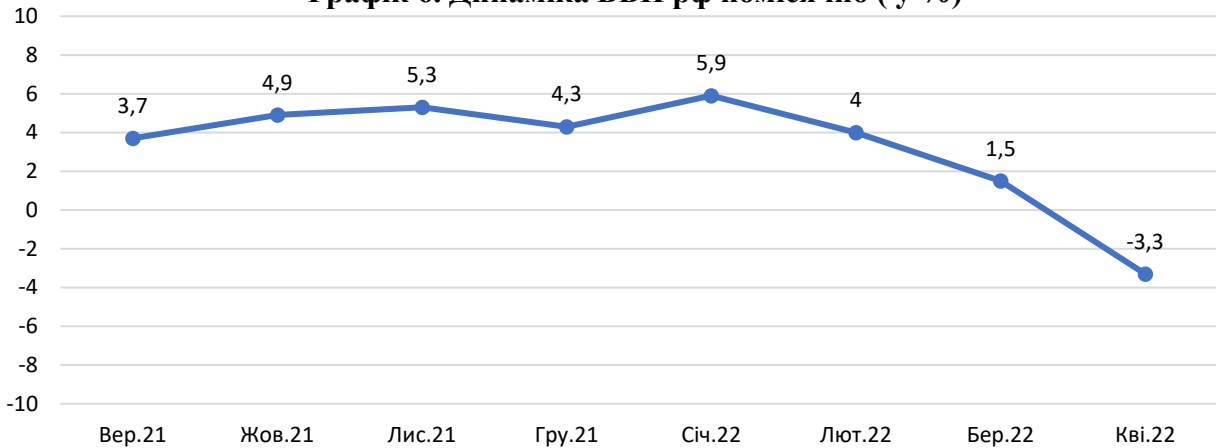
Загальна динаміка економічних процесів рф після широкомасштабного вторгнення, в тому числі: ВВП, інфляційні процеси, ситуація на фінансовому ринку.

Валовий внутрішній продукт (ВВП). У квітні 2022 року падіння російської економіки прискорилося до 3,3%, після зростання на 1,5% у березні. Основними факторами зниження ВВП рф, були транспортно-логістичні обмеження та скорочення внутрішнього попиту. При цьому офіційний прогноз Мінекономрозвитку рф складений на кінець квітня 2022 року передбачав падіння ВВП росії у 2022 році на 7,8%. Аналітики Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) були не так позитивно налаштовані щодо російської економіки та прогнозували зниження ВВП росії на 10% за підсумками 2022 року.

¹ https://defence-ua.com/news/slovachchina_peredala_ukrajini_zrk_s_300_ofitsijno-6856.html

² “Рамштайн”- зібрання: представники понад 40 країн обговорюють військову допомогу Україні // Радіо Свобода. – 2022, 26 квітня. – URL: [https:// bit.ly/3IWBg8F](https://bit.ly/3IWBg8F)

Графік 6. Динаміка ВВП рф помісячно (у %)

Серед базових галузей економіки прискорилося падіння в оптовій торгівлі до мінус 11,9% в річному обчисленні у квітні 2022 року. Сумарний оборот роздрібної торгівлі, громадського харчування та платних послуг населенню скоротився на 7,2% у квітні 2022 року, переважно за рахунок зниження обороту роздрібної торгівлі.

Погіршення динаміки також зафіксовано в обсягах вантажообігу транспорту: зниження на 1,5% у квітні 2022 року (дані за квітень переглянуті Росстатом – раніше фіксувалося зниження на 5,9%).

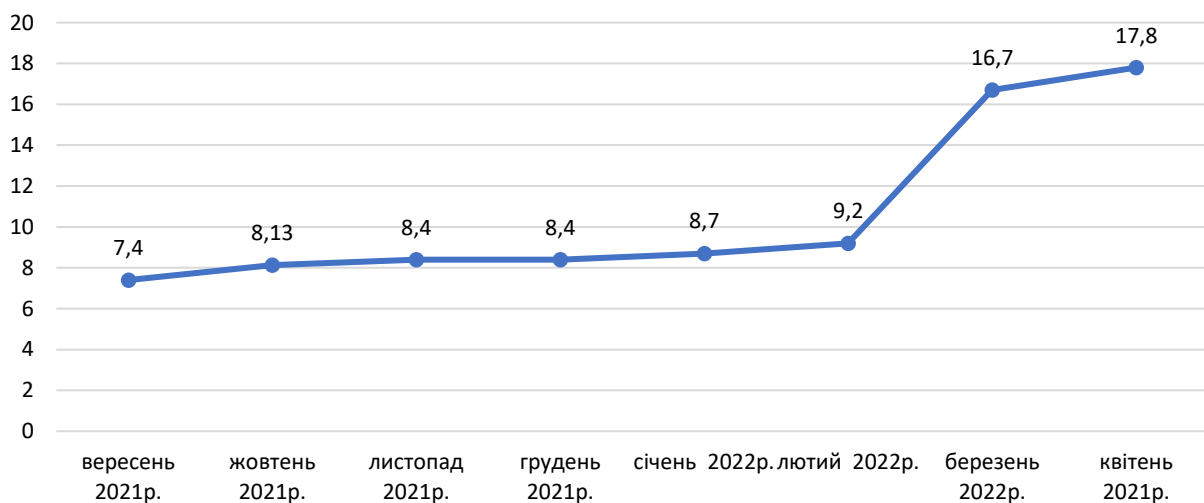
Річна динаміка у промисловому виробництві збереглася практично на рівні березня (-1,7%) мінус 1,6% у квітні.

Водночас зниження випуску у видобувних галузях у квітні 2022 року, за офіційними даними, становило мінус 1,6%.

У обробних виробництвах зниження випуску становило 2,1% у квітні 2022 року. Зокрема, падіння виробництва в автомобільній промисловості рф прискорилося до 61,5%¹.

Інфляція. Річна інфляція в рф на кінець квітня 2022 року становила 17,83% та зросла на 1,13% порівняно з 16,7% в березні 2022 року².

Графік 7. Рівень інфляції в рф (%)

З початку 2022 року споживчі ціни зросли на 8,91%, а з початку місяця на 6,6%.

¹ Падіння ВВП росії // Finbalance. – 2022, 30 червня. – URL: <https://bit.ly/3Sxwt0A>

² Годовая инфляция // Банк росии. – 2023, 21 февраль. – URL: <http://bit.ly/3IF4yaB>

Протягом березня-квітня 2022 року спостерігалось щомісячне значне подорожчання цін на: цукор – 6,5%, сіль – 4,3%, шоколадні цукерки – 3,5%, рис та чорний чай – 3,4%, гречана крупа – 2,9%, плодоовочева продукція – 2,7% (цибуля – 18,3%, білокачанна капуста – 15,9%, морква – 11,5%, буряк – 9,5%, картопля – 4,1%).

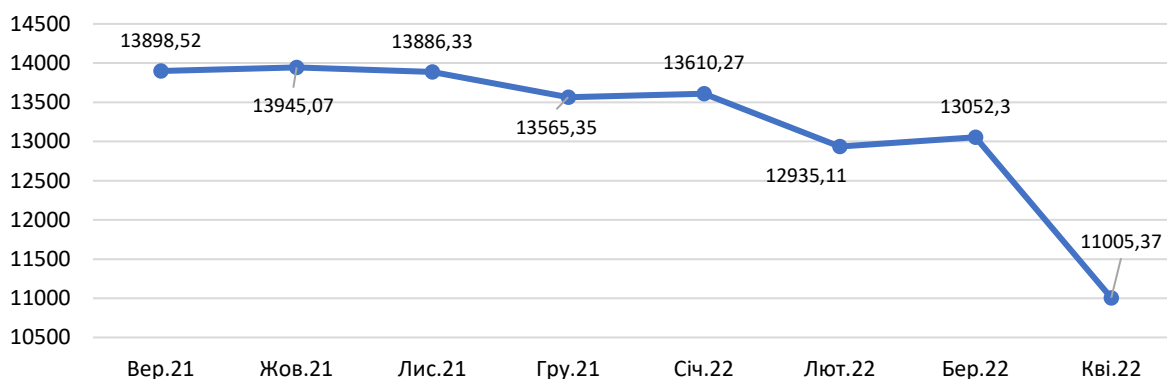
Щомісячне зростання цін спостерігалось також і на основні групи непродовольчих товарів.

Фінансовий ринок. З початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну, ЦБ росії засекретив оперативні дані щодо монетарної та грошово-кредитної політики, тому оперативний стан банківської системи не можливо було об'єктивно оцінити. З виступу Міністра фінансів рф А. Сілуанова стало відомо про відтік вкладів громадян рф із банків лише у лютому 2022 року на суму понад 20 млрд дол. США у рублевому еквіваленті. Протягом березня-квітня 2022 року ця ситуація погіршувалась, а інформація щодо відтоку вкладів населення в росії була засекречена. Важливим чинником, який впливав на фінансовий ринок рф було обмеження щодо використання SWIFT російськими банками.

Відкритою залишалась інформація про наповненість Фонду національного добробуту рф (ФНД).

Закритість інформації та відсутність ринкових механізмів спричинили спотворену реальність у економіці росії. Офіційний курс рубля остаточно перестав відображати об'єктивну вартість валюти, що є результатом штучного його зниження.

Графік 8. Фонд національного добробуту рф млрд руб.

Особливості функціонування валютного ринку Росії протягом першого етапу широкомасштабного вторгнення: продавці валюти-експортери були зобов'язані продавати 90% своєї валютної виручки, а імпортери – або були недопущені до ринку або адміністративно обмежені; нерезиденти – були позбавлені можливості купити валюту за рублі – до 3 вересня; населенню було заборонено купувати або знімати з валютних депозитів більше 10000 дол. США на місяць; у комерційних банках для юридичних осіб курс становив на піку в березні 2022 року 150-160 RUB/USD враховуючи 12% (“податку на купівлю валюти”) і 15-35% комісію банків.

На “чорному ринку” в залежності від регіону, курс покупки готівкової іноземної валюти коливався по різних регіонах рф від 130-145 RUB/USD у Москві до 240 RUB/USD у Владивостоці¹.

Ринок акцій росії за перший квартал впав на 28,6%. Ситуація на фондовому ринку

¹ Омелян В. Економіка Росії під впливом санкцій на 31 березня 2022 року // Український погляд. – 2022, 01 квітня. – URL: <http://bit.ly/3ZjOXUE>

була схожою до ситуації на валютному ринку, який перетворився на ідеологічний інструмент та перестав відображати реальний стан справ. Фондовий ринок рф був затиснутий обмеженнями, які не давали йому можливості впасти в безодню.

В той же час, незважаючи на те, що росії вдалося погасити останні платежі, це не змогло запевнити інвесторів у тому, що країні вдасться уникнути дефолту. Провідні рейтингові агентства світу зняли з РФ навіть “дефолтні” рейтинги, залишивши її на рівні “no grade”.

У березні було відключено підтримку російської платіжної системи “МИР” у ApplePay та GooglePay¹. Припинено реєстрацію нових карток у системі, а також відключені вже зареєстровані картки. Також, найбільша платіжна система Японії (одна з 3-х найбільших платіжних систем світу) JCB вирішила припинити роботу в росії. Проте, російські громадяни намагаючись обійти санкції почали їздити у так звані “пластикові тури”. Вони передбачали подорож до Узбекистану, Вірменії або Туреччини для відкриття карток у місцевих банках. Ще одна альтернатива Visa чи Mastercard – це картка китайської UnionPay. Однак, її вартість становила 15 тис. рублів, а строк очікування тижні, а то й місяці.

Економічна війна проти ЄС, в тому числі: експорт енергоносіїв: природний газ, нафта. Під час початку першого етапу широкомасштабної війни росії проти України, нафтогазова галузь рф перебувала в розквіті. Ціни на нафту та газ були високими, а війна сприяла їх ще більшому зростанню. Обсяги постачання нафти та природного газу з росії знаходились на високому рівні, росія займала 2 місце в світі по постачанню викопних ресурсів після США. На ринок ЄС припадали 50% нафтового та 75% газового експорту росії²³.

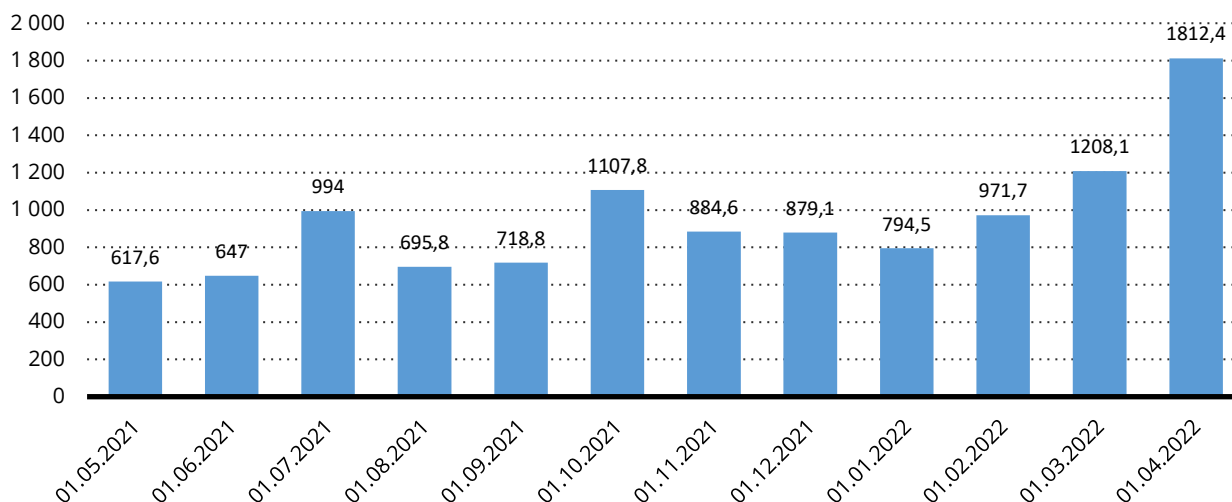
Традиційно основою економіки рф була нафтогазова галузь. Навіть в федеральному бюджеті росії всі доходи поділялись на нафтогазові та ненафтогазові. Станом на кінець березня 2022 року частка нафтогазової галузі складала 21,7% від ВВП рф.

¹ Apple Pay, Google Pay и Samsung Pay перестали работать // 3D News. – 2022, 10 марта. – URL: <http://bit.ly/3IZu4Zb>

² Мірошніченко Б. Світ без російських нафти та газу. Хто стане наступною "бензоколонкою"? // Економічна правда. – 2022, 06 квітня. – URL: <http://bit.ly/3metjnj>

³ Share of the oil and gas industry in the gross domestic product (GDP) of Russia from 1st quarter 2017 to 3rd quarter 2022// Statista. – 2023. – URL: <http://bit.ly/3ZkaEE4>

Графік 10. Податкові надходження від нафти та газу до федерального бюджету рф (млрд руб).

Розквіт експорту викопних ресурсів дав можливість федеральному бюджету рф отримати надприбутки та відчутти впевненість у безальтернативності своєї ролі на світовому енергетичному ринку.

Природний газ. 31 березня 2022 року президент рф путін підписав наказ про оплату природного газу, який експортувала росія, виключно в рублях. Новий порядок мав набути чинності 1 квітня, а контракти, які не виконували вимоги указу, мали бути розірвані. Наказ про оплату газу в рублях стосувався лише постачання “Газпром” природного газу трубопроводами. В рамках цього наказу також визначались різні умови для постачання газу у “дружні” та “недружні” (тобто, які наклали санкції проти РФ за вторгнення в Україну) країни.

Передбачалось, що “схема” оплати мала працювати наступним чином: у “Газпромбанку” (який на той момент не був під санкціями і не був відрізаний від SWIFT) для іноземних покупців відкриють спеціальні рублеві рахунки для розрахунків за газ. Після оплати “Газпромбанк” мав конвертувати валюту в рублі та продавати на Мосбіржі отриману валюту¹.

Для підстраховки “схеми” була передбачена можливість для урядової комісії з іноземних інвестицій видавати дозволи на оплату газу не в рублях.

Виконання цього наказу фактично означало б односторонню відмову росії від виконання договору. Даний наказ прямо порушував всі умови контрактів на постачання газу підписаних з “Газпром”.

Така вимога рф перш за все стосувалась країн ЄС. Примус до розрахунків у рублях мав порушити домовленості про спільні закупівлі газу та викликати протиріччя усередині ЄС, через те, що на відміну від нафти, газ дуже складно замінити в короткостроковій перспективі.

В рамках газового шантажу наприкінці квітня 2022 року стало відомо, що російський “Газпром” припиняє постачання газу до Польщі та Болгарії².

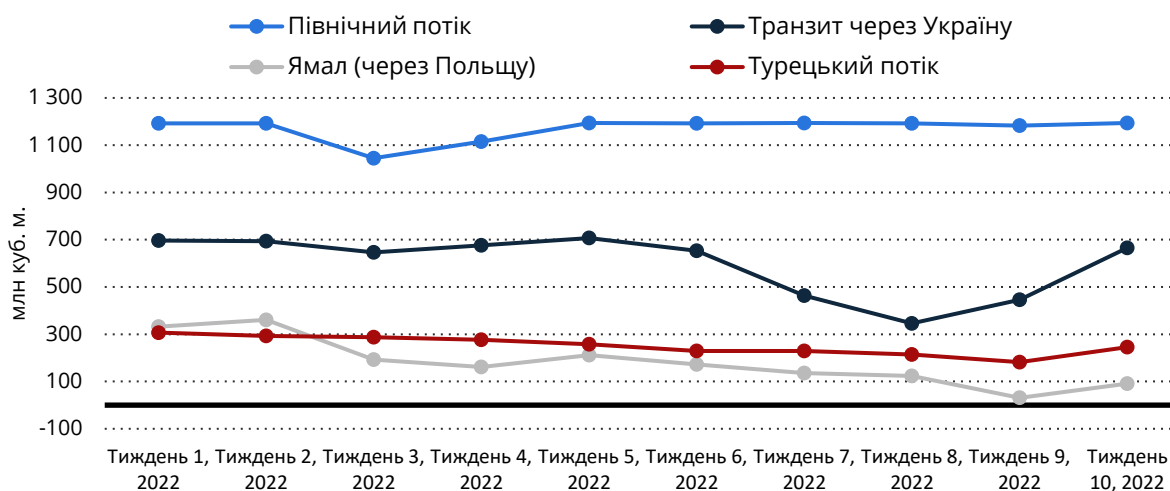
¹ Гордійук Д. Путін підписав указ про оплату за газ в рублях, але є одне "але" // Економічна правда. – 2023, 31 березня. – URL: <http://bit.ly/3KKiHG6>

² Крамар О. Уже чотири європейські компанії заплатили за газ у рублях // Нromadske. – 2023, 27 квітня. – URL: <http://bit.ly/3IXv1RQ>

У відповідь на ультиматум рф, ЄС заявив, що виплата в рублях була б порушенням контрактів і ніхто з країн ЄС на це не піде. “Таке рішення стало б одностороннім, що є порушенням умов угоди. Це фактично спроба обійти санкції. Ми не для того запроваджували санкції, щоб їх оминали”- заявила Голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляйн. В розріз з планами ЄС виступив лише прем’єр-міністр Угорщини Віктор Орбан, він заявив, що його країна готова платити росії за газ у російській валюті.

Осягнувши, що росія продовжує розпалювати енергетичну війну, держави ЄС почали будувати плани та впроваджувати програми з енергетичної безпеки, які включали низку дієвих заходів для нівелювання енергетичного шантажу рф.

Графік 11. Трубопровідне постачання природного газу з рф протягом першого етапу широкомасштабної війни.

Спроба перевести газові контракти з ЄС на розрахунки в рублі, яку провідні фінансові аналітики вважали відчайдушними кроками з боку фінансової влади рф – провалилася. ЄС відмовив росії у переведенні оплати за носії у рублі, у свою чергу росія продовжувала шантажувати європейських лідерів зменшенням обсягів постачання або припиненням постачання газу.

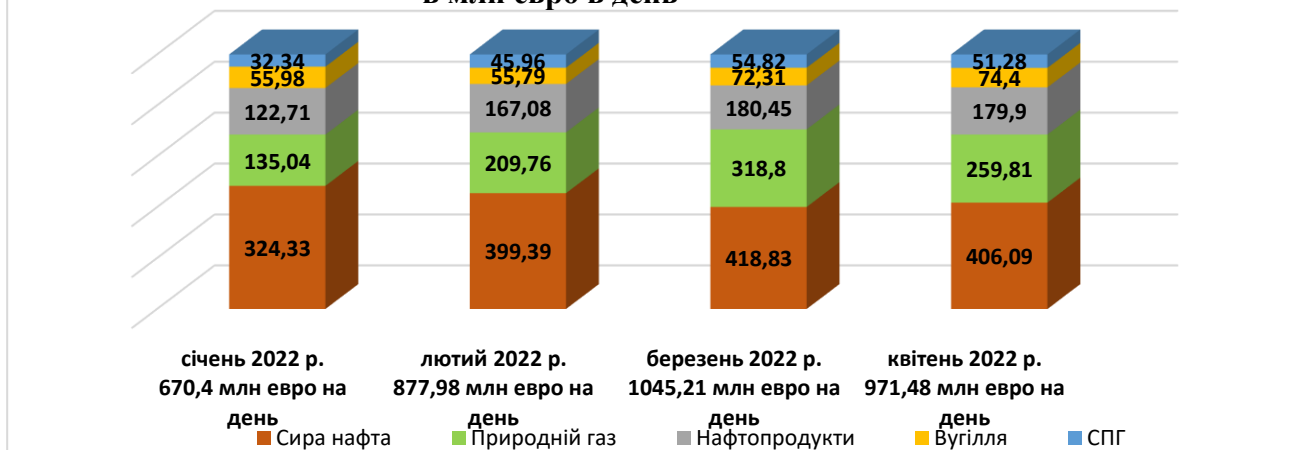
Нафта. Нафтові компанії та трейдери з рф зазнавали складнощів із продажом морських партій нафти та нафтопродуктів, хоча формально санкції проти росії щодо постачання палива не вводилися. Проте токсичність економічних зв’язків з росією почала впливати на міжнародну торгівлю з рф.

Покупці російської нафти і нафтопродуктів мали проблеми з пошуком танкерів для відвантаження, оскільки низка судновласників, зокрема акціонерних компаній намагались уникати російської продукції.

В результаті таких дій ціни на фрахт танкерів злетіли майже у шість разів наприкінці лютого 2022 року. Крім того, у десятки разів зросла вартість страхування перевезень. З іншого боку банки взяли паузу та не відкривали акредитиви на оплату постачання, виникали складнощі у наданні оборотного капіталу¹. Проте невдовзі ситуація стабілізувалась та протягом першого етапу війни нафта продовжила приносити надприбутки від експорту в федеральний бюджет рф.

¹ <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/28/682997/>

Графік 12. Дохід від експорту викопних ресурсів з рф в млн євро в день

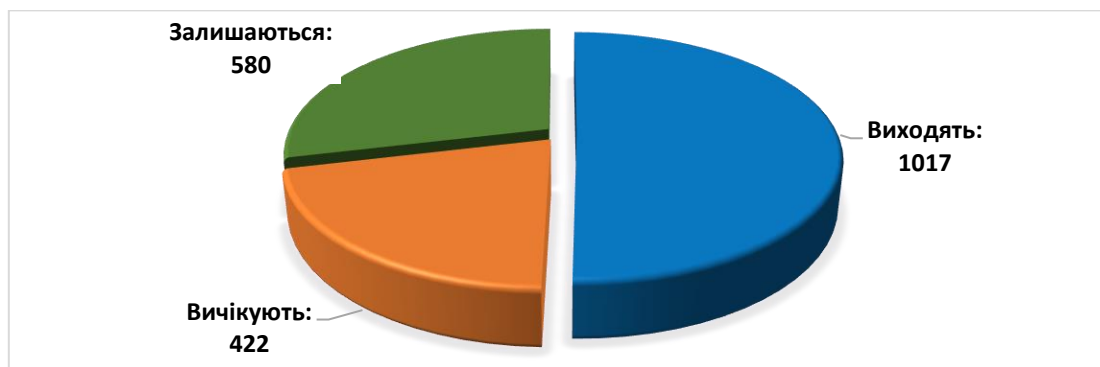

Зокрема в березні 2022 року нафта приносила майже 419 млн євро доходів кожного дня, в квітні експорт нафти приносив в середньому 406 млн євро щоденно¹.

Вплив санкцій на економіку рф. Протягом першого етапу війни на росію було накладено численні санкції. Було прийнято 5 пакетів санкцій ЄС, окремі санкції США та санкції інших країн, які приєднувались до введених санкцій ЄС частково або повністю. Санкції стосувались державних установ, інституцій, приватних компаній та фізичних осіб. Безумовно індивідуальні та секторальні санкції впливали на простоту та зручність ведення бізнесу в росії. Важливим був моральний аспект. Сплата податків в бюджет агресора, завдяки успішній інформаційній компанії України, щодо військових злочинів рф, порівнювалась до бізнесу на крові. Під тиском цих факторів численні міжнародні компанії почали вживати заходів для виходу з ринку рф.

Станом на кінець квітня 2022 року було ідентифіковано близько 2000 компаній і організацій та їх позицію щодо роботи на ринку рф, близько половини з них публічні. Для ~ 400 публічних груп компаній ідентифікували їх операційний бізнес в рф (наявність контрольної частки в юридичній особі), що дало змогу підрахувати вартість інвестованого в країні капіталу (близько 113 млрд дол. США), локальну виручку (на загальну суму 200 млрд дол. США), а також персонал (майже 0,7 млн осіб). 1439 іноземних компаній з 70 країн та 55 галузей скоротили, призупинили або припинили свою діяльність в росії.

Графік 13. Кількість іноземних компаній, що працюють/працювали на території рф².

¹<https://www.statista.com/statistics/1314448/russia-fossil-fuel-export-revenue/#:~:text=Russia's%20revenue%20from%20exports%20of,361.2%20million%20euros%20per%20day.>

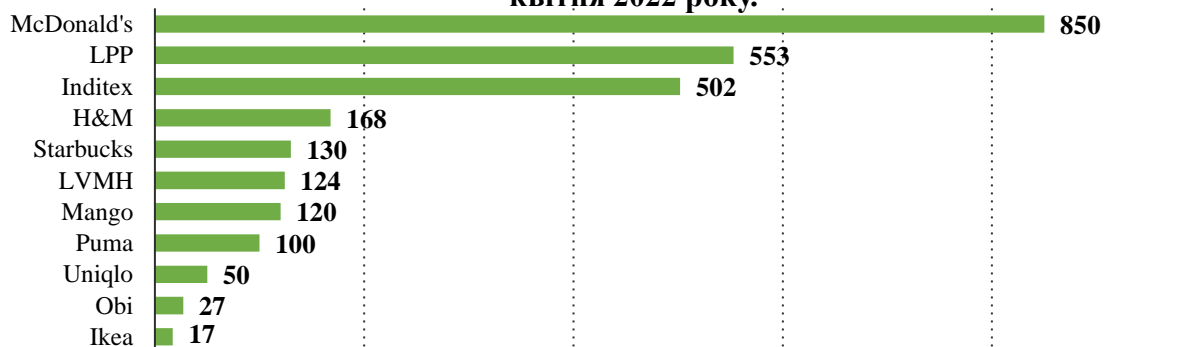
² Вплив самосанкцій іноземних компаній на економіку рф // Kyiv School of Economics. – 2022, 16 травня. – URL: <https://bit.ly/3Ibwjao>

Таблиця 1. Інформаційні дані, для ~400 публічних компаній, що працюють/працювали на території рф

Статус компанії	Кількість персоналу, осіб	Дохід, млрд доларів США	Капітал, млрд доларів США		Активи, млрд доларів США
Виходять	346 600	93,4	49,26		невідомі
Вичікують	155 715	64,88	41,21		невідомі
Залишаються	151 543	38,88	20,77		невідомі
Статус не визначено	13 321	3,5	1,92		невідомі

Одними з перших заявили про вихід з ринку великі транснаціональні корпорації з американським та європейським капіталом. Підтверджуючи свої цінності та задля запобігання репутаційним ризикам компанії закрили чи продали свої численні магазини, кафе та відділення на території рф¹.

Графік 14. Кількість закритих кафе та магазинів у зв'язку з широкомасштабною агресією росії проти України станом на кінець квітня 2022 року.

Внаслідок введених санкцій та обмежувальних заходів було ускладнено функціонування фінансового сектору економіки рф, негативний вплив був спричинений на ОПК рф, частково були зменшені доходи федерального бюджету рф від експорту, внаслідок ведення продовольчої та енергетичної війни проти світу рф почала втрачати ринки збуту своїх викопних ресурсів. Протягом першого етапу широкомасштабної війни росії проти України було введено численні санкції проти рф, проте в цей період зарано було говорити про наслідки санкцій. Необхідно було продовжувати працювати над секторальними санкціями та розширенням санкційного тиску. Ефективність санкцій на той момент не можливо було проаналізувати.

Оборонно-промисловий комплекс. В березні 2022 року на озброєння військових частин Центрального військового округу рф надійшла партія бронеавтомобілів “Тайфун” та санітарних бронеавтомобілів “Лінза”.

“Тайфун” призначений для транспортування особового складу, оснащений комбінованим захистом із керамічної броні. На машині встановлені відеокамери, що забезпечують круговий огляд екіпажу та водію.

Санітарні бронеавтомобілі “Лінза” призначені для пошуку, збирання та вивезення поранених з поля².

¹ Russia-Ukraine war // Statista. – 2023. – URL: [https:// bit.ly/3mbp0s1](https://bit.ly/3mbp0s1)

² Бронеавтомобили «Тайфун» и санитарные «Линзы» поступили на вооружение ЦВО в марте 2022 года // Сделано у нас. Армия и флот. – 2022, 05 апреля. – URL: <http://bit.ly/3meIPOR>

Також у березні 2022 року на озброєння підрозділів радіотехнічних військ Центрального військового округу (ЦВО) надійшли нові РЛС “Каста-2-2” з покращеними характеристиками. РЛС здатні точніше визначити висоту та дальність польоту повітряних об’єктів за рахунок оснащення покращеними системами обробки даних¹.

У зв’язку з великою витратою боєзапасу ракет, 18 березня 2022 року, росія перевела на цілодобовий режим роботи свої підприємства ОПК, де вироблялися ракети “Калібр” та реактивні снаряди до РСЗВ “Смерч”².

Слід зазначити, що після введення санкцій проти росії у агресора почали виникати проблеми. Так, в березні 2022 року єдине російське підприємство “Уралвагонзавод”, яке випускає танки для армії рф та на експорт, призупинило роботу з модернізації та виготовлення танків. Основним чинником була відсутність постачання західних комплектуючих та невдалі спроби провести імпортозаміщення³.

Проте “Уралтрансмаш” концерну “Уралвагонзавод” продовжував виконувати інші види робіт, зокрема, в квітні 2022 року було укладено контракт на капітальний ремонт з модернізації партії самохідних гармат 2С5 “Гіацинт-С” з Міністерством оборони Республіки Білорусь. 2С5 “Гіацинт-С” – 152-мм самохідна артилерійська установка (САУ) призначена для ведення контрбатареїної боротьби, руйнування вогневих точок та польових споруд, боротьби з важкими САУ і танками противника, серійне виробництво якої розпочалося ще в 1978 році⁴.

У квітні 2022 року у рамках виконання державного оборонного замовлення ПАТ “Курганмашзавод” холдингу “Високоточні комплекси” відвантажив невизначену кількість техніки спеціального призначення – бойові машини для сухопутних та повітряно-десантних військ рф⁵.

Додатково у квітні 2022 року було передано 20 бронеавтомобілів багатоцільового призначення Тигр-М на озброєння розвідувальних підрозділів Центрального військового округу рф. Бронеавтомобіль спеціального призначення “Тигр-М СпН” використовується при веденні розвідки, супроводі та охороні колон, патрулюванні, здійсненні вогневої підтримки підрозділів під час загальновійськового бою, під час проведення спеціальних операцій. Для ведення вогню з бронеавтомобіля на даху корпусу змонтовано поворотну платформу з кріпленнями для встановлення зброї та двостулковим люком⁶.

Після завершення льотно-технічних випробувань, в квітні 2022 року філією ПАТ “Іл” – Авіастар (входить до складу Дивізіону транспортної авіації ПАТ “ОАК” держкорпорації “Ростех”), було передано в експлуатацію модернізовану версію важкого транспортного літака Іл-76МД-90А. Модернізована версія літака отримала посилене крило, потужніші двигуни ПС-90А-76; посилене шасі з більш енергоємною гальмівною системою, цифрове бортове радіоелектронне обладнання з екранною індикацією, що дозволило збільшити дальність польоту і корисне навантаження⁷.

¹ Новые мобильные радиолокационные станции «Каста» поступили на вооружение ЦВО // Сделано у нас. Армия и флот. – 2022, 01 марта. – URL: <http://bit.ly/3Z8iwJ0>

² Враг перевів виробництво "Калібрів" та ракет до "Смерчів" на цілодобовий режим // Defense Express. – 2022, 18 березня. – URL: <http://bit.ly/3ZpugXh>

³ Єдиний у РФ виробник танків - "Уралвагонзавод" зупинив роботу через брак комплектуючих // Defense Express. – 2022, 21 березня. – URL: <http://bit.ly/3IC07gH>

⁴ “Уралтрансмаш” отрмонтирует самоходные пушки 2С5 “Гіацинт-С” // Ростех. – 2022, 21 апреля. – URL: <http://bit.ly/41p9Tv0>

⁵ Курганмашзавод отгрузил очередную партию боевых машин // Сделано у нас. Армия и флот. – 2022, 22 апреля. – URL: <http://bit.ly/3KKU0Jw>

⁶ Партия бронеавтомобилей «Тигр-М» поступила на вооружение разведывательных подразделений ЦВО // Сделано у нас. Армия и флот. – 2022, 30 марта. – URL: <http://bit.ly/41paM6O>

⁷ Очередной серийный самолет Ил-76МД-90А передан в эксплуатацию // Объединенная авиастроительная корпорация – 2022, 22 апреля. – URL: <https://bit.ly/3IFTREu>

Також повідомлялось, що в квітні 2022 року 2 надзвукові винищувачі-перехоплювачі МіГ-31, пройшли глибоку модернізацію на Нижегородському авіабудівному заводі “Сокіл” до модифікації МіГ-31БМ¹.

Протягом першого етапу широкомасштабної війни не має підтверджень систематичного та злагодженого виробництва нових партій ОВТ здійснених ОПК росії. Навпаки фіксувались проблеми з виконанням розміщених раніше замовлень та проблеми зі збільшенням виробництва багатьох видів ОВТ у зв’язку з накладеними санкціями та невдалою реалізацією програми імпортозаміщення в рф.

Економічна ситуація в Україні.

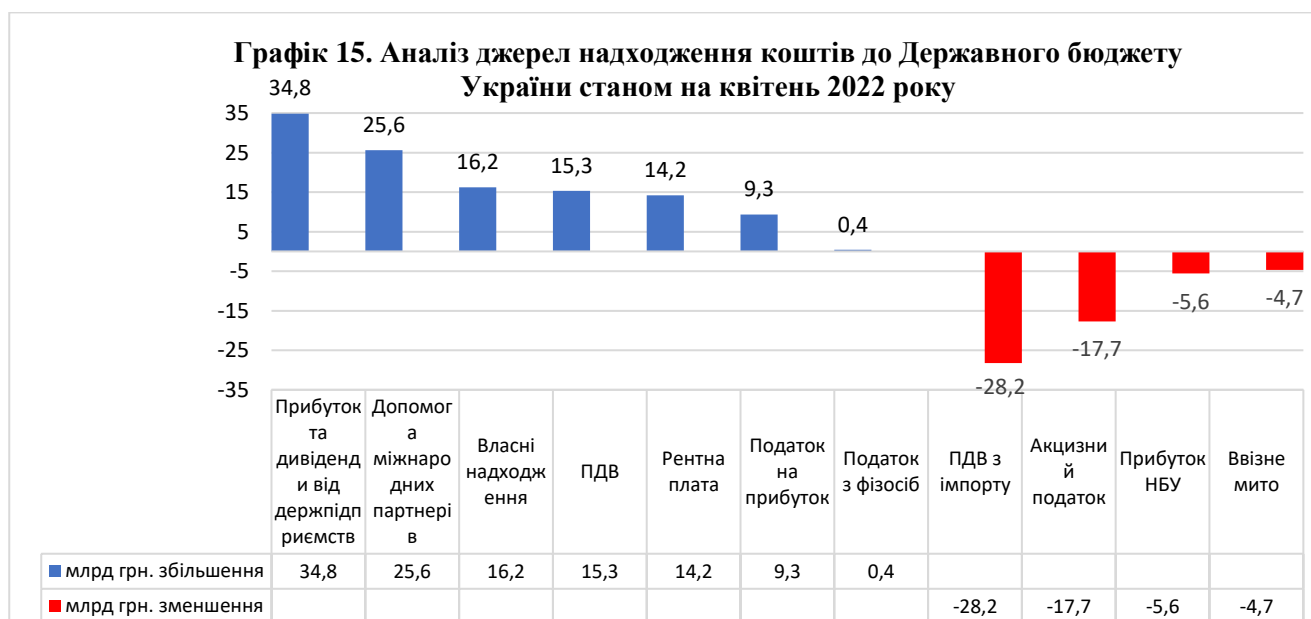
Широкомасштабне вторгнення рф на територію України 24 лютого 2022 року та подальше розгортання бойових дій завдали серйозного удару українській економіці, що безумовно відобразилося на виконанні бюджетних показників 2022 року.

Урядом негайно були вжиті першочергові заходи щодо переорієнтування бюджету країни на воєнний стан та здійснення найнеобхідніших соціальних видатків, спрямованих на підтримку життєдіяльності населення в умовах війни.

Загальна динаміка економічних процесів в Україні, після початку широкомасштабного вторгнення, у тому числі: інфляційні процеси, експорт, імпорт, міграція.

Курс гривні. Знецінення валюти було незначним завдяки блискавичній реакції Національного банку України. Офіційний обмінний курс одразу після вторгнення було зафіксовано на рівні 29,25 грн/дол. США, а негайна заборона на операції в іноземних валютах послабила тиск на гривню. Курс чорного готівкового ринку на початок квітня становив 31-33 UAH/USD, в межах 10% від офіційного².

Доходи Державного бюджету України. За січень-квітень 2022 року Державний бюджет України отримав 412,6 млрд грн доходів, що на 55,1 млрд грн, або на 15,4% більше ніж за аналогічний період 2021 року.

¹ На Камчатку после модернизации прибыли усовершенствованные истребители-перехватчики МиГ-31БМ // Сделано у нас. Армия и флот. – 2022, 02 марта. – URL: <http://bit.ly/3IXjKku>

² Економіка під час війни: оперативна оцінка // Центр економічної стратегії. – 2022, квітень. – URL: <https://bit.ly/3kFYerd>

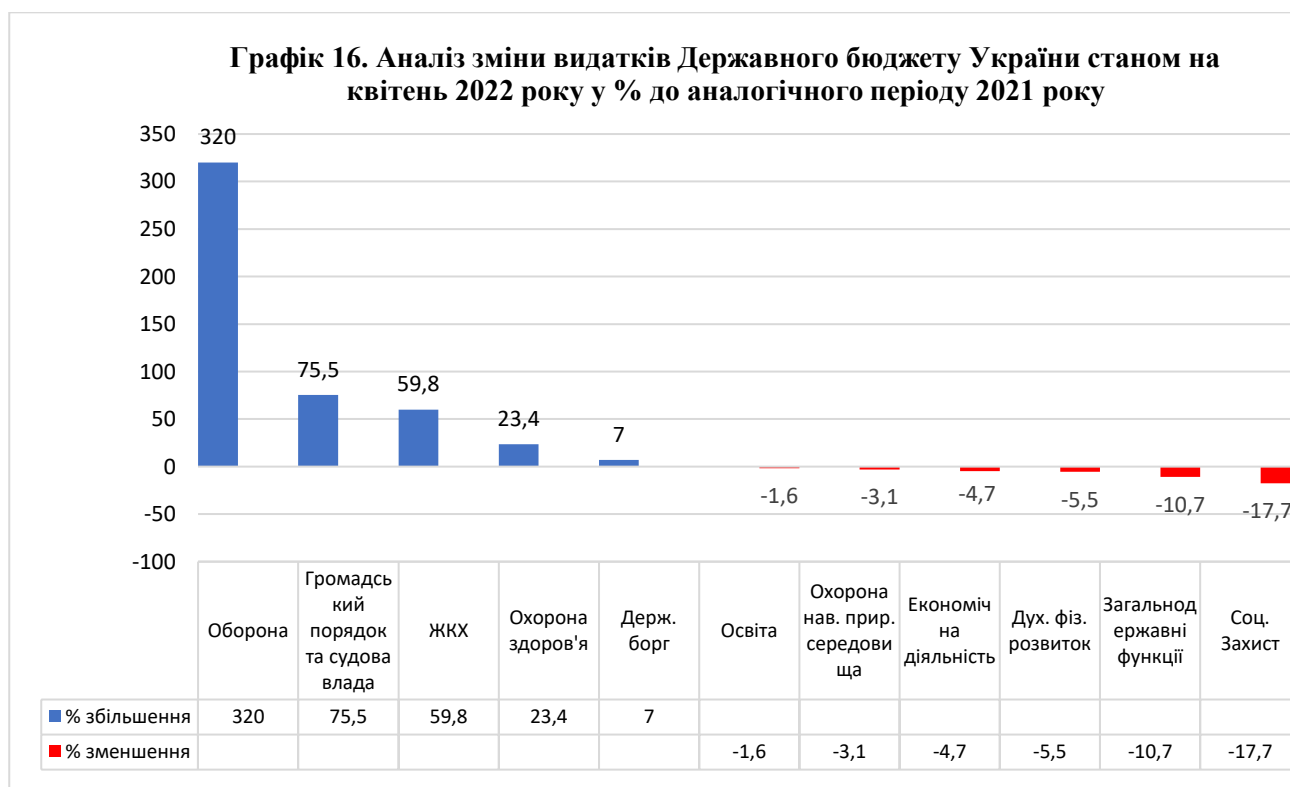
Внаслідок широкомасштабної агресії росії проти України найбільше Державний бюджет України недоотримав надходжень від оподаткування імпорту, ввізного мита та акцизного податку.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі надходжень до Державного бюджету України становили податкові надходження 70,4%, з них: податок на додану вартість – 34,8%; податок на прибуток підприємств – 10,2%; податок та збір на доходи фізичних осіб – 10,1%; рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення – 6,7%; акцизний податок – 6,4%.

Неподаткові надходження становили 22,8% від загальної суми доходів державного бюджету, серед яких: частина чистого прибутку та дивіденди – 8,8%; власні надходження бюджетних установ – 7,5%; прибуток НБУ – 4,6%.

Видатки Державного бюджету України за січень-квітень 2022 року становили 558,8 млрд грн, що на 45%, або на 173,5 млрд грн більше ніж за аналогічний період 2021 року. Внаслідок широкомасштабної агресії росії проти України суттєво збільшились видатки на оборону (в 4,2 рази).

Найбільшу питому вагу серед видатків в загальному обсязі Державного бюджету України становили такі: оборона – 24,7%; соціальний захист та соціальне забезпечення – 24,5%; громадський порядок, безпека та судова влада – 14,1%; охорона здоров'я – 9,7%; обслуговування боргу та виплати за державними деривативами – 8,8%; міжбюджетні трансфери – 8,1%¹.

Інфляція. У квітні 2022 року споживча інфляція в річному вимірі прискорила до 16,4% (із 13,7% у березні). У місячному вимірі ціни зросли на 3,1%. Основними чинниками прискорення інфляції залишалися порушення ланцюгів постачання, збільшення витрат бізнесу та фізичне знищення активів підприємств через повномасштабну війну росії проти

¹ Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік // Міністерство фінансів України. – 2023. – URL: <https://bit.ly/3IZATdt>

України, а також нерівномірний попит і пропозиція товарів за регіонами. Так, реалізація відкладеного попиту на товари та послуги у відносно спокійних регіонах на тлі поступового повернення громадян підживлювала зростання цін. Натомість в окупованих містах і районах із високою інтенсивністю бойових дій вагомим чинником була обмежена пропозиція товарів¹.

Найбільше зростання цін на пальне спостерігалось у квітні 2022 року, а інфляція в державі склала 29,6%. Таке стрімке підвищення цін було спровоковане високим попитом ЗС України на пальне для ведення оборонних дій та атаками РФ на вітчизняні нафтобази, нафтопереробні підприємства та склади паливно-мастильних матеріалів.

Таблиця 2. Динаміка інфляції за товарними групами та видами послуг

	Лютий 2022 р.	Березень 2022 р.	Квітень 2022 р.
Інфляція	10,7%	13,7%	16,4%
Продукти харчування	14,3%	18,9%	22,4%
Алкогольні напої, тютюн	9,2%	9,8%	14,1%
Одяг і взуття	-5,9%	-5,7%	-6,1%
Послуги ЖКГ	6,4%	6,9%	7,2%
Транспорт	13,7%	16,4%	18,2%
Зв'язок	7,6%	8,5%	10,3%
Освіта	17%	16,6%	16,4%
Сирі продукти	13,6%	20,7%	25,6%
Амін. ціни	12,2%	12,7%	14,2%
Пальне	27,5%	30%	29,6%

Експорт та імпорт. Під час першого етапу війни РФ цілеспрямовано підривала економіку нашої держави шляхом блокування вітчизняного експорту. Традиційним шляхом вивозу експортних товарів були порти Чорного моря, які були заблоковані росією. Окупанти атакували металургійні підприємства та сільськогосподарську інфраструктуру (експортоорієнтовані, прибуткові галузі нашої економіки), щоб завадити відновленню наших можливостей у майбутньому. Все це загрожувало не лише Україні, але й усьому світові, адже наша держава була гарантом продовольчої безпеки в низці країн Африки та Близького Сходу.

Уряд оперативно реагував на ці виклики. Збільшувалась пропускну здатність залізничного, автомобільного і річкового транспорту на західному кордоні України, із залученням виробників, трейдерів, транспортних компаній².

На початку широкомасштабної війни, яку розпочала росія проти України, Уряд схвалив перелік товарів критичного імпорту, що потрібні державі в умовах воєнного часу. Його метою було обмежити виведення за кордон валюти та зміцнити нашу економіку. Протягом всього першого періоду широкомасштабної війни Уряд перебував в постійному діалозі з роботодавцями та розглядали їх запити щодо розширення переліку товарів критичного імпорту. Саме тому список постійно переглядався аби забезпечити вітчизняну промисловість устаткуванням та сировиною.

¹ Оцінка інфляції // Національний банк України. – 2022, квітень. – URL: <https://bit.ly/3SGSWZi>

² Через агресію росії український експорт знизився вдвічі, а імпорт – втричі // Міністерство економіки України. – 2022, 03 квітня. – URL: <https://bit.ly/3xYhW4u>

На кінець квітня 2022 року можна констатувати, що бізнес поступово почав відновлювати свою активність. Зокрема, оживали виробництва на безпечних територіях, в тому числі за рахунок реалізації програми релокації підприємств¹.

У січні-квітні 2022р. експорт товарів становив 16712,4 млн дол. США, або 87,7% порівняно із січнем-квітнем 2021р., імпорт – 16742,0 млн дол. США, або 82,5%. Негативне сальдо склало 29,6 млн дол. США (у січні-квітні 2021р. також негативне – 1236,7 млн дол. США).

Зовнішньоторговельні операції в цей період проводились із партнерами із 215 країн світу.

Порівняно з квітнем 2021 року у квітні 2022 року імпорт в Україну скоротився на 46,2%, а експорт на 50,1%, тоді як у березні ці показники становили відповідно 70,8% та 49,5%.

Загалом за чотири місяці 2022 року імпорт в Україну товарів скоротився приблизно на 16,6% – до 17 млрд дол. США, тоді як експорт на 12,1% – до 16,8 млрд дол. США, завдяки успішним для міжнародної торгівлі України першим двом місяцям 2022 року².

Підчас першого етапу широкомасштабної війни особливо постраждав експорт металів та сільськогосподарської продукції, а найважливішими статтями імпорту від яких залежала Україна були газ, нафта, вугілля та особливо нафтопродукти (100% імпорт)³.

Міграція. Переміщеними залишаються близько 9 млн українців – понад 20% усього населення. За перші п'ять тижнів понад чотири мільйони біженців з України перетнули кордони до сусідніх країн, і багато інших були змушені тимчасово переселитися в безпечне місце всередині країни. Найбільше українців виїхало за кордон у березні 2022 року – 3 млн 382 тис. осіб⁴.

Станом на кінець квітня 2022 року за оцінкою Forbes:

Мігранти: 4 млн осіб – за кордоном, найбільше українських мігрантів знаходяться в Польщі. Однак з 2,9 млн біженців, які перетнули українсько-польський кордон із початку війни, понад 1 млн осіб в'їжджали до Польщі, щоб потім потрапити до інших країн, понад 700 000 повернулися до України. Всього з-за кордону повернулося понад 1 млн осіб. У Росії перебувають майже 400 тис. біженців, у тому числі примусово переміщених осіб. Далі за кількістю біженців у списку Чехія, Німеччина та Угорщина.

ВПО (внутрішньо переміщені особи): 5 млн осіб перебувають в межах України (ВПО частина з них, перебували під час першого етапу війни в іншому регіоні України, та в кінці квітня 2022 року, вже повернулися додому, тому кількість ВПО могла бути меншою).

Частку мігрантів та внутрішньо переміщених осіб, що повернулися додому, оцінено в 25% на основі даних ООН та розрахунків Forbes.

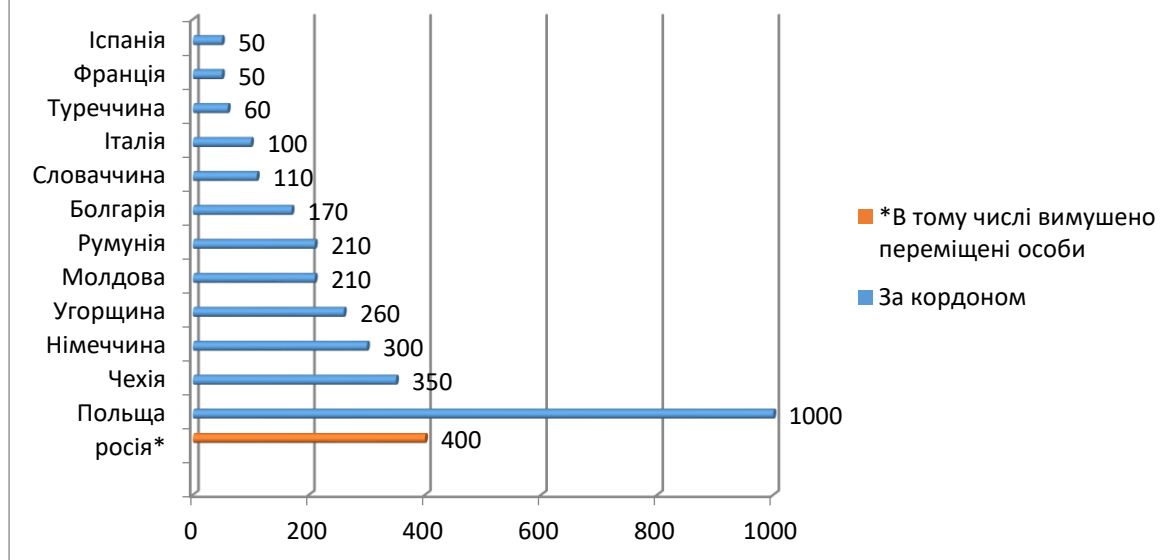
¹ Перелік товарів критичного імпорту буде змінюватись на користь української промисловості // Міністерство економіки України. – 2022, 19 травня. – URL: <https://bit.ly/3IFKKnj>

² Україна у квітні повернулася до негативного сальдо зовнішньої торгівлі товарами // Interfax - Україна. – 2022, 19 травня – URL: <http://bit.ly/3J6GFKi>

³ Через агресію росії український експорт знизився вдвічі, а імпорт – втричі // Міністерство економіки України. – 2022, 03 квітня. – URL: <https://bit.ly/3xYhW4u>

⁴ За три місяці війни з України виїхало 16 відсотків населення – комісаріат ООН у справах біженці // Переяслав City. – 2022, 24 травня. – URL: <http://bit.ly/3EKZQXu>

Графік 17. Країни що прийняли найбільшу кількість мігрантів з України станом на кінець квітня 2022 року в тис осіб

Дані були оціночними, не претендували на абсолютну точність та відрізнялись від статистики Мінсоцполітики України та даних ООН. Оцінка Forbes була зроблена на основі статистики Міністерства соціальної політики України, даних ООН, даних урядів держав, а також спираючись на аналітику переміщень українців від Vodafone Ukraine¹.

Економічні заходи для ведення оборонної операції та перебудова економіки, в тому числі: переналагодження ланцюжків постачання, бюджет на оборону. Після початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну перед народом, країною та керівництвом нашої держави з'явилися численні виклики. Задля врегулювання та стабілізації економічної обстановки державою було своєчасно вжито заходи та прийнято необхідні рішення.

Для забезпечення стабільності фінансової системи України Національний банк зафіксував курс гривні на рівні 29,25 грн за долар та обмежив зняття готівки на рівні 100 тис. грн на день².

Також для фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану НБУ було перераховано частину прибутку за підсумками 2021 в розмірі майже 19 млрд грн. до державного бюджету України³.

Уряд під час позачергового засідання 24 лютого 2022 року ухвалив необхідні рішення щодо фінансування товарів так званого критичного імпорту – товарів, які критично необхідні державі для забезпечення ЗСУ та життєдіяльності в умовах воєнного стану в Україну⁴.

25 лютого 2022 року Урядом для забезпечення армії, стабільної роботи лікарень та

¹ Ланда В. Все не так, як каже ООН. Forbes оцінив реальну кількість українських біженців і в яких країнах вони зараз. Інфографіка // Forbes. – 2022, 28 квітня. – URL: <http://bit.ly/3mbVzrv>

² Гордійчук Д. НБУ зафіксував курс гривні та обмежив зняття готівки // Економічна правда. – 2022, 24 лютого. – URL: <http://bit.ly/3Zsyz3S>

³ Національний банк терміново перерахував до Державного бюджету України майже 19 млрд грн // Національний банк України. – 2022, 25 лютого. – URL: <http://bit.ly/3SKvDOe>

⁴ Уряд провів платежі за товарами критичного імпорту - прем'єр // Interfax - Україна. – 2022, 24 лютого. – URL: <http://bit.ly/3ZoO6ls>

критичної інфраструктури в період воєнного стану було ухвалено рішення щодо здійснення державного внутрішнього запозичення обсягом до 400 млрд грн, шляхом поетапного випуску військових облігацій; порти було переведено під посилену охорону; експорт препаратів крові тимчасово було призупинено¹.

На початку березня 2022 року Урядом було розпочато реалізацію програми спеціальної допомоги для всіх українців, за умовами якої, всі хто втратив можливість працювати через війну змогли отримати 6500 грн².

Для залучення додаткових ресурсів для потреб ЗС України та недопущення зловживань деякими паливними компаніями, Верховна Рада України 15 березня 2022 року ухвалила закон, яким скасувала акцизи на пальне та знизила податок на додану вартість з 20% до 7%, згодом Урядом було прийнято постанову, яка дозволила обіг пального “Євро 3” та “Євро 4”³.

Розпорядженням КМУ № 244-р від 25.03.2022р. державні підприємства, в тому числі енергетичні, були зобов’язані терміново переказати дивіденди за результатами господарської діяльності за 2021 році⁴.

З метою забезпечення релокації підприємств, що мали намір перевезти на безпечну територію свої потужності Урядом було надано доручення Фонду держмайна до кінця березня 2022 року підготувати пропозиції щодо спрощення порядку передання в оренду комунального і державного майна для оптимізації переїзду компаній⁵.

1 квітня 2022 року Урядом для забезпечення ключових потреб армії та економіки було ухвалено рішення про збільшення розміру резервного фонду шляхом перерозподілу коштів з інших бюджетних програм на 73,3 млрд грн⁶.

В цей же час, НБУ було заборонено уповноваженим установам здійснювати будь-які валютні операції з використанням російських та білоруських рублів, банківські операції, учасниками яких є громадяни і компанії з росії та Білорусі. Крім того, було заборонено виконувати зобов’язання перед юридичними або фізичними особами з рф та Білорусі⁷.

Також НБУ для підтримання ліквідності банків запровадив безстрокові бланкові кредити рефінансування, не обмежені обсягом, за якими в перший день широкомасштабного вторгнення видав банкам кредитів на суму 26,67 млрд грн⁸.

Слід зазначити, що широкомасштабне вторгнення росії в Україну призвело до кризових явищ у всіх сферах життя країни. Проте завдяки своєчасно вжитим заходам та

¹ Випуск військових облігацій, посиленна охорона портів: які рішення ухвалив Кабмін // Економічна правда. – 2022, 25 лютого. – URL: <http://bit.ly/3ZsJn6W>

² Громадяни України, у яких Росія забрала можливість працювати, отримують по 6,5 тис. Грн // Кабінет міністрів України. – 2022, 03 березня. – URL: <https://bit.ly/41C4cKe>

³ Шмигаль Д. Сьогодні Уряд зробив ще один крок для стабілізації паливного ринку // @Denys_Smyhal. – 2022, 26 березня. – URL: <http://bit.ly/3mhV91>

⁴ Деякі питання виплати дивідендів суб’єктами господарювання державного сектору економіки у 2022 році // Кабінет міністрів України. – 2022, 25 березня. – URL: <http://bit.ly/3J3xudI>

⁵ Уряд доручив спростити передачу майна в оренду для оптимізації переїзду компаній // Кабінет міністрів України. – 2022, 28 березня. – URL: <http://bit.ly/3kAfA95>

⁶ Додатково 73,3 мільярда будуть направлені на потреби армії та економіки // Укрінформ. – 2022, 01 квітня. – URL: <http://bit.ly/3mgMxYs>

⁷ Внесено зміни до Постанови від 24 лютого 2022 року № 18 "Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану" // Національний Банк України. – 2022, 24 лютого. – URL: <http://bit.ly/3ZfrUur>

⁸ У перший день широкомасштабної війни НБУ видав банкам рекордний рефінанс // Економічна правда. – 2022, 25 лютого. – URL: <http://bit.ly/3ZjIkmz>

допомозі міжнародних партнерів, українській владі вдалося не допустити колапсу економіки України, що дозволило гідно давати відсіч ворогу.

Оборонно промисловий комплекс. З початку війни 24 лютого 2022 року ворог намагався знищити військову інфраструктуру України в тому числі підприємства українського оборонно-промислового комплексу. Проте незважаючи на небезпеку, підприємства продовжували працювати та з перших днів повномасштабного вторгнення почали передавати наявну в них техніку, як готову до використання так і дослідні зразки, які перебували на фінальному етапі випробувань¹.

Так, за перші 100 годин війни ДК “Укроборонпром” передав до Міністерства оборони України, Нацгвардії, ДПСУ, ЗС України та іншим силовим структурам понад 50 одиниць військової техніки (танків, БМП, БТР та броневих автомобілів) та спеціальної вантажної та легкової автомобільної техніки – 45 од.

28 лютого 2022 року ПРАТ “Харківський завод транспортного устаткування” передав на потреби ЗС України дослідний зразок бойової машини “Кевлар-Е” з бойовим модулем БМ-3М, яка розроблена в КБ компанії “УкрІннМаш” та призначена для транспортування особового складу механізованих підрозділів сухопутних військ і їхньої вогневої підтримки в бою, низько літаючих не швидкісних повітряних цілей; морських цілей при діях у береговій смузі; інших окремих наземних цілей, на дальності до 5000 метрів².

Згідно з повідомленням Оперативного командування “Схід” 10 березня на позиції вийшов дивізіон нових РСЗВ “Верба”. Розробником РСЗВ “Верба” є ДП “Харківське конструкторське бюро з машинобудування імені О.О. Морозова”³.

На початку березня 2022 року ПРАТ “АвтоКрАЗ” безкоштовно передало ЗС України броневих автомобілів “Спартан” і “Шрек”, загальною вартістю на 1 мільйон доларів⁴.

В березні 2022 року КВП “Українська бронетехніка” розпочала виробництво станків під великокаліберний кулемет ДШК для МРАР “Варта”, ББКМ “Новатор” та інших зразків колісної техніки, які в подальшому були передані для потреб Сил оборони⁵.

Також після початку повномасштабного вторгнення росії, силами оборони України було захоплено велику кількість трофейної техніки, як пошкодженої так і в робочому стані. Пошкоджену техніку в подальшому відновлювали та відправляли на поле бою⁶.

Так, на початку березня 2022 року підприємства ДК “Укроборонпром” почали приймати та ремонтувати трофейну техніку, а саме спеціальну бойову розвідувальну машину “Тігр”. Вже в кінці березня на підприємствах концерну було освоєно, зокрема, й ремонт таких систем, як РСЗВ “Смерч” та “Ураган” а також ЗРК “Оса”⁷. Також, серед

¹ Згурець С. "Укроборонпром" відзвітував, яке озброєння отримали військові від концерну за 100 годин війни // Економічна правда. – 2022, 28 лютого. – URL: <http://bit.ly/3kH9TG8>

² Згурець С. З заводу у бій: нова бойова машина піхоти "Кевлар-Е" передана Збройним Силам // Defense Express. – 2022, 28 лютого. – URL: <http://bit.ly/3ZeEzOc>

³ Україна застосовує проти росіян модернізовану РСЗВ “Верба” // Мілітарний. – 2022, 10 березня. – URL: <http://bit.ly/3ZQ60hl>

⁴ ЗСУ безоплатно отримали від КРАЗу автотехніку на 1 мільйон доларів // Defense Express. – 2022, 01 березня. – URL: <http://bit.ly/3ZCijxz>

⁵ Українська бронетехніка передала силам оборони станки під ДШК для бронетехніки // Мілітарний. – 2022, 01 квітня. – URL: <http://bit.ly/3J6tzNi>

⁶ "Укроборонпром" почав ремонтувати трофейну техніку // Defense Express. – 2022, 03 березня. – URL: <http://bit.ly/3SDWQly>

⁷ "Укроборонпром" освоїв ремонт трофейних РСЗВ та ЗРК // Defense Express. – 2022, 29 березня. – URL: <http://bit.ly/3Yc4tAU>

зразків захопленої зброї були зокрема: ЗРГК “Панцирь-С1”, танки Т-80У, танки Т-72, артилерійська система “Нона-К”, броньовані вантажівки Урал “Торнадо-У”, САУ 2С19 “Мста-С”, командно-штабна машина Р-149МА1, САУ 2С34 “Хоста”, комплекс радіоелектронної боротьби РБ-301Б “Борисоглебск-2”, бойові гусеничні машини БМД-4М, тощо¹²³⁴⁵.

ДП “ДержККБ “Луч” передало протиракетні комплекси “Стугна” та “Корсар”, що мали йти на експорт⁶.

У квітні 2022 року ДП “ДержККБ “Луч” завершили модернізацію машин БРДМ-2 новими протитанковими ракетними комплексами “Амулет” та “Скіф”. Ракетний комплекс “Амулет” – дистанційно-керований БМП з двома пусковими для 130-мм або 152-мм ракет. ПТРК “Скіф” може встановлюватися на різні мобільні платформи, а за потреби установка легко знімається та використовується з триноги⁷.

20 квітня 2022 року стало відомо, що Повітряні Сили України отримали запчастини та комплектуючі для того, щоб відремонтувати пошкоджені у боях літаки на потужностях ОПК України. Постачання відбулось за сприяння Уряду США⁸.

ЗС України було передано вантажні автомобілі з росії та Білорусі, які були націоналізовані завдяки діям ДБР, в кількості 27 штук⁹. Також, завдяки роботі Державної митної служби України для потреб Збройних Сил України було передано 650 конфіскованих автомобілів та інше майно (медичні препарати, продукти харчування різного, комп’ютерну техніку та телефони, бронежилети, захисні шоломи, набої)¹⁰.

Фінансова та гуманітарна допомога міжнародних партнерів. Фінансова допомога міжнародних партнерів. Загальний обсяг зовнішніх запозичень отриманих протягом січня-квітня 2022 року державним бюджетом становив – 123,2 млрд грн. Серед допомоги можна виділити планово узгоджену та виділену допомогу міжнародних партнерів на розвиток України та екстрену допомогу, яка мала на меті підтримку державного бюджету України під час широкомасштабної війни.

В рамках екстреної допомоги для здійснення видатків Державного бюджету України, станом на кінець квітня 2022 року, міжнародні партнери надали Україні 60,8 млрд грн. Міжнародна допомога становила більше 14% всіх доходів Державного бюджету України отриманих з початку 2022 року.

¹ Українські сили захопили артилерійську систему “Нона-К” окупантів // Мілітарний. – 2022, 30 березня. – URL: <http://bit.ly/3SEPOgq>

² В Україні захопили дві броньовані вантажівки “Торнадо-У” окупантів // Мілітарний. – 2022, 27 березня. – URL: <http://bit.ly/3kGLyJU>

³ ЗСУ захопили російський комплекс РЕБ “Борисоглебск-2” окупантів // Мілітарний. – 2022, 13 березня. – URL: <http://bit.ly/3kCt4RD>

⁴ Українські Воїни захопили ворожу САУ “Хоста” // Мілітарний. – 2022, 15 березня. – URL: <http://bit.ly/3ZbwIkk>

⁵ Покинуті танки Т-80У окупанта пішли у стрій до ЗСУ // Мілітарний. – 2022, 29 березня. – URL: <http://bit.ly/3П4k2f>

⁶ ПТРК “Стугна” та “Корсар”, що мали йти на експорт, знищили шість танків та одну БМП у бою за Київ // Defense Express. – 2022, 10 березня. – URL: <http://bit.ly/3IAiPoQ>

⁷ КБ “Луч” завершило модернізацію БРДМ-2 новими бойовими модулями: відео з випробувань бойовими розрахунками ЗСУ // Defense Express. – 2022, 08 квітня. – URL: <http://bit.ly/3y5uyXG>

⁸ Згурець С. Долетіли запчастини до бойових літаків: Україна зможе відновлювати пошкоджені машини // Defense Express. – 2022, 20 квітня. – URL: <http://bit.ly/3YdADvG>

⁹ Вантажівки з росії та Білорусі передали до ЗСУ // Мілітарний. – 2022, 30 березня. – URL: <http://bit.ly/3ILqv7X>

¹⁰ Українська митниця передала на потреби ЗСУ 650 автомобілів // Мілітарний. – 2022, 12 березня. – URL: <http://bit.ly/3ERUsIA>

Таблиця 4. Фінансова допомога міжнародних партнерів Державному бюджету України.

Екстрена допомога		Планова допомога	
41,3 млрд грн	Міжнародний валютний фонд (МВФ), RFI екстрена підтримка Rapid Financing Instrument (RFI).	12,6 млрд грн	Європейський Інвестиційний Банк (ЄІБ).
19,5 млрд грн	ЄС, екстрена макрофінансова допомога.	11,8 млрд грн	Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)
		9,7 млрд грн	Французьке агентство розвитку
		8,5 млрд грн	ЄІБ
		6,9 млрд грн	Уряд Канади
		4,8 млрд грн	Німецький державний банк KfW
		3,2 млрд грн	МБРР
		2,6 млрд грн	МБРР
		1,2 млрд грн	МБРР
		1,0 млрд грн	МБРР

Гуманітарна допомога. Згідно з постановою КМУ від 7 березня 2022 року № 220 про “Питання надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні” урядом України було визначено основні 7 напрямків за якими мала здійснюватися гуманітарна допомога цивільному населенню, зокрема: грошова допомога, задоволення продовольчих потреб, забезпечення одягом та взуттям, товарами першої необхідності, гігієнічними засобами, забезпечення медичними засобами, евакуація/вивезення/переміщення цивільного населення із районів проведення воєнних (бойових) дій та небезпечних територій у безпечні місця, забезпечення транспортування гуманітарних вантажів, послуг для зберігання гуманітарної та іншої допомоги на території України, облаштування місць розміщення громадян, які у зв’язку з проведенням воєнних (бойових) дій залишили місце проживання/перебування (ВПО).

В перший період війни “Укрзалізниця” безкоштовно евакуювала потягами майже 4 млн осіб. З Києва – понад 1,3 млн осіб, з Харкова – майже 0,5 млн осіб. Загальна кількість евакуйованих залізницею українців за кордон – майже 500 тис. осіб.

В перші дні широкомасштабної війни Польське агентство резерву надало у вигляді гуманітарної допомоги 20 тис. т пального. Тоді ж була досягнута домовленість між урядом України та найбільшими мережами АЗС про його видачу через свої автозаправки визначеним категоріям отримувачів.

Станом на 16 квітня 2022 року сума отриманої благодійної допомоги для України від фізичних осіб та компаній з різних куточків світу сягнула майже 924 млн дол. США, і кошти продовжували надходити. Кошти надходили на гуманітарну допомогу, передусім на рахунки структур ООН та міжнародних гуманітарних організацій. А ті у свою чергу спрямовували їх на допомогу українцям у різних країнах.

Найбільше коштів надійшло від благодійників із Великої Британії (47%), Нідерландів (майже 18 %), Чехії (11%) та США (майже 8%).

До збору коштів долучились Королева Великобританії Єлизавета II, британський уряд, зірки кіно, театру та музики, голлівудська акторка Міла Куніс (уродженка України)

та її чоловік, актор Ештон Катчер, перша леді Франції Бріжит Макрон¹.

Державою, волонтерами та організаціями було створено інформаційні ресурси, фонди та проводились численні заходи для збору на гуманітарні потреби. Небайдужість українців та всього світу зробила благодійну підтримку важливим важелем для стабілізації гуманітарної обстановки в Україні та підтримувала українців, що вимушено мігрували до інших країн у зв'язку з широкомасштабною війною росії проти України.

Висновки

Аналіз стану світової економіки протягом першого етапу широкомасштабного вторгнення росії в Україну дає підстави зробити наступний висновок. Світова економіка знаходилась в найгіршому стані після глобальної епідемії на COVID-19, спостерігалися певні ознаки стагфляції. Глобальна інфляція і надалі зростала насамперед через подорожчання палива та проблеми з обмеженою пропозицією продовольства (за даними МВФ у країнах євросони інфляція в середньому в річному численні склала 7,5%, а в деяких розвинених країнах вона побила рекорд 40-річної давності), але зростання цін ще не досягло максимального показника. Ударні хвилі від вторгнення росії в Україну, руйнування української економіки, поширювалися по всьому світу.

Значний вплив на зростання рівня глобальної інфляції внесли енергоносії, які подорожчали на 38% у річному вимірі (у березні 2022 року ціни на них зросли на 44,4%). Держави, які стикнулися з енергетичною кризою знаходились у пошуку інших джерел енергопостачання з метою зменшення залежності в ресурсах від росії. Розуміючи важливість енергетичної безпеки, ЄС почав реалізовувати проекти зі створення СПГ інфраструктури на узбережжях європейських країн, що вимагало значних фінансових ресурсів.

Спостерігались тенденції щодо зростання цін на агропродукцію в світі, що було викликано блокадою морських портів України росією (в системі світового продовольчого ринку, протягом 2017-2021 років, українська агропродукція складала близько 50% – соняшникової олії, 15% – кукурудзи, 15% – ячменю та 10% – пшениці). В результаті створеного рф штучного дефіциту агропродукції на світовому ринку продовольства, формувалися умови для настання продовольчої кризи.

Сукупно протягом першого етапу широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну було запроваджено численні міжнародні санкції, які стосувались державних установ, інституцій, приватних компаній та фізичних осіб. Новими обмеженнями для розвитку економіки країни-агресора стало позбавлення її доступу до високотехнологічного імпорту високих технологій.

За таких умов економіка рф працювала на внутрішнього споживача, виробляючи низькоякісні товари, в країні спостерігався дефіцит імпортованих товарів, рубль втратив свою цінність, а основним затребуваними експортними товарами стали нафта та газ. Закритість інформації та відсутність ринкових механізмів спричинили спотворену реальність у економіці росії. Офіційний курс рубля остаточно перестав відображати об'єктивну вартість валюти, що є результатом штучного його зниження. Проте, слід зазначити, що санкції не зачіпали основні статі доходу федерального бюджету рф – нафтогазові доходи.

¹ Корогодський Ю. За час війни в Україну було завезено 270 тис. тонн гуманітарної допомоги, залізницею евакуйовано майже 4 млн людей // LB.Ua. – 2022, 16 квітня. – URL: <http://bit.ly/3IKWFAp>

Найбільший шок від повномасштабного вторгнення РФ в Україну припав на березень 2022 року, споживчі ціни зросли на 4,5% в порівнянні з лютим і на 13,7% в порівнянні з березнем 2021 року, а падіння ВВП у I кварталі 2022 року, за даними Держстату, було на рівні 15,1%.

В той же час, слід зазначити, що ціновий тиск залишався досить високим і нерівномірним у розрізі регіонів. Основною причиною зростання цін було порушення ланцюгів постачання через військові дії. Найвище зростання цін спостерігалось на тимчасово захоплених територіях та у регіонах з активними бойовими діями. Зростання інфляції стримували логістичні обмеження експорту та відповідно надлишок сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку.

Українські території на сході та півдні, які залишалися окупованими російськими військами на середину квітня, у довоєнні часи генерували приблизно 12% від ВВП держави. Тому економічна активність на решті території держави залишалася суттєво пригніченою.

Негативні наслідки повномасштабного вторгнення Росії в Україну виявились в різних секторах економіки нашої держави: у металургійній галузі, енергетиці, фармацевтичній та хімічній промисловості, логістиці та багатьох інших, що вимагало негайного впровадження дієвих державних механізмів та переведення функціонування системи національної економіки в умови війни.

З метою захисту ділової активності та збереження найважливіших державних функцій, захисті вразливі групи громадян, українським урядом було реалізовано програми підтримки, спрямовані на пом'якшення шоківих ефектів в економіці, які виникли внаслідок повномасштабної війни. Серед пріоритетних завдань Уряду було визначено такі напрями: підтримка виробничих потужностей, забезпечення українців найнеобхіднішими товарами та послугами, створення міцного тилу для перемоги на фронті, а також налагодження міжнародної співпраці з гуманітарного постачання продукції.

Зусилля Уряду були спрямовані на зниження вартості палива для автомобілів, зокрема, введено новий порядок розрахунку граничних цін на пальне, скасовано акциз на пальне та знижено ставки ПДВ з 20 до 7%, а також обмежено ціни на преміальне пальне. Було скасовано значну частину мит та ПДВ, розширив перелік товарів критичного імпорту.

Фінансова політика уряду була спрямована на фіксацію курсу гривні, забезпечення безперебійного функціонування банківської та платіжної систем, що сприяло пом'якшенню негативного впливу війни на українську економіку.

Завдяки фінансовій міжнародній допомозі та за рахунок розміщення воєнних облігацій вдалося вирішити питання дефіциту державного бюджету України, який вдалося збільшити через зниження податкових надходжень на тлі скорочення економічної активності та запровадженні стимулів для підтримання національної економіки.

Таким чином, реалізація визначених урядом пріоритетних заходів надали можливість уникнути системного дефіциту продукції та розгортання потужних інфляційних процесів протягом першого етапу широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну.

Перші військові успіхи ЗС України в оборонних операціях та результативні урядові рішення в умовах воєнного стану мали позитивний стабілізаційний ефект на економічну ситуацію в державі. Поступово збільшувалися обсяги військової і фінансової допомоги, яка надавалась міжнародними партнерами та посилювався санкційний тиск на країну-агресора.

2.3. ВОЄННО-СТРАТЕГІЧНА ОБСТАНОВКА НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ (24 ЛЮТОГО – КВІТЕНЬ 2022 РОКУ).

Характеристика театру воєнних дій.

О 05.00 ранку 24 лютого 2022 року зс рф розпочали, анонсовану президентом рф в. путіним, спеціальну воєнну операцію, яка з урахуванням масштабу та завдань була стратегічною наступальною операцією, загальне керівництво якою здійснював особисто президент рф. Бойові дії охопили значну територію України – Київську, Чернігівську, Сумську, Харківську, Запорізьку, Луганську, Донецьку, Херсонську та Миколаївську області. Ворожа авіація діяла в тилу українських військ, завдаючи масовані авіаційні та ракетні удари по військових об'єктах і об'єктах критичної інфраструктури.

З першого дня вторгнення управління в ході стратегічної оборонної операції Сил оборони України здійснювалося централізовано. В межах ТВД для підвищення ефективності застосування військ (сил) було визначено операційні зони – райони відповідальності оперативного-стратегічних угруповань військ, а саме: Північно-Західну, Східну та Південно-Західну ОЗ.

Північно-Західна операційна зона.

Район відповідальності – ОСУВ “Північ” (ОК “Північ”), ПвК “Центр”, ПвК “Захід” (частково), ОК “Захід” (частково).

ОЗ охоплювала території Полтавської, Сумської, Чернігівської, Київської, Житомирської, Рівненської і Волинської обл. та поділялася на Сіверський, Поліський і Волинський ОР.

З півночі ОЗ межує з рб (протяжність ділянки ДКУ – 1084 км) та рф (795 км).

Чисельність населення, яке проживало в межах ОЗ на початку 2022 року, становила понад 11,4 млн осіб, з яких понад 8 млн – у містах та до 3,4 млн – у сільській місцевості (Таблиця 1).

Найвища концентрація населення спостерігалася на Київщині, найнижча – на Чернігівщині. За результатами соціологічних досліджень, від 60% до 74% чоловічого населення, яке проживало у центральних і західних регіонах ОЗ, заявляло про готовність захищати України у разі збройної агресії рф¹.

78% жителів центральних регіонів рідною мовою вважали українську, хоча спілкувалися нею 56% населення. У західних регіонах українську мову рідною вважали 92% жителів, а розмовляли нею – до 86%². Вступ до ЄС підтримувало 79,5% жителів західних та 59,5% центральних регіонів ОЗ, вступ до НАТО – 77% і 49% відповідно³.

Основні об'єкти критичної інфраструктури на території Північно-Західної ОЗ –

Таблиця 1

Чисельність населення, яке проживало у Північно-Західній ОЗ (станом на 01.01.2022)²

Регіон	Загальна (млн осіб),	у т.ч. за типом місцевості	
		міське	сільське
Волинська обл.	1,02	0,533	0,487
Рівненська обл.	1,14	0,541	0,599
Житомирська обл.	1,17	0,703	0,475
Київська обл.	1,79	1,108	0,686
Чернігівська обл.	0,957	0,633	0,325
Сумська обл.	1,034	0,723	0,312
Полтавська обл.	1,35	0,848	0,504
м. Київ	2,95	2,95	–
ВСЬОГО	11,411	8,039	3,388

¹ Оцінка громадянами України загрози агресії з боку Росії (січень 2022 р.) // Разумков центр. – 2022, 02 лютого. – URL: <http://surl.li/gbrwe>

² В Україні почали більше розмовляти українською, російською – менше (дослідження) // Портал мовної політики. – 2016, 07 червня. – URL: <http://surl.li/gbrvy>

³ Оцінка громадянами ситуації та процесів, що відбуваються в країні. Ставлення до вступу до ЄС та НАТО (листопад – грудень 2021 р.) // Разумков центр. – 2021, 24 грудня. – URL: <http://surl.li/cetia>

Чорнобильська, Рівненська та Хмельницька АЕС. У 1986 році навколо Чорнобильської АЕС через масштабну екологічну катастрофу було встановлено 30-кілометрову зону відчуження (північна частина Вишгородського району Київської обл. та частина Житомирської обл.).

Крім того, у межах Північно-Західної ОЗ знаходиться значна кількість об'єктів електрогенерації. Зокрема, у Києві – шість великих теплоелектроцентралей, Київська ГАЕС, Київська ГЕС і Трипільська ТЕС.

Економічний потенціал областей дозволяє виокремити три економічні райони: Столичний (Київська, Житомирська, Чернігівська обл.) – виробництво устаткування, сільськогосподарської техніки, обладнання для харчової та легкої промисловості, хімічна й легка промисловість; Північно-Східний (Полтавська, Сумська, Харківської обл.) – металообробка, машинобудування, легка і харчова промисловість; Північно-Західний (Волинська, Рівненська обл.) – транзитно-транспортне обслуговування міжнародних перевезень. Провідні міжгалузеві економічні комплекси – паливно-енергетичний, машинобудівний, будівельний, лісовиробничий, транспортний та рекреаційний¹.

За фізико-географічною характеристикою, північна частина ОЗ охоплює Українське Полісся (19% території України), де переважають Прип'ятські болота (торф'яний шар – до 6 м). Рельєф переважно рівнинний, низовина має загальний похил до річок Прип'ять і Дніпро. Південні райони Рівненської, Житомирської, Київської, Чернігівської та Полтавської обл. розташовані у лісостеповій зоні.

Територія ОЗ за гідрографічною характеристикою відноситься до басейну річки Дніпро, яка у Київській обл. розділяється на правобережну і лівобережну частини. Перетин Дніпра здійснюється по греблі Київської ГЕС, мостам у межах Києва, а також річковим транспортом. Правобережна частина ОЗ пронизана річками Стир, Горинь, Случ, Уборть, Уж (притоки Прип'яті), Тетерів (притока Дніпра), які протікають з півдня на північ. Лівобережна частина ОЗ в межах Чернігівської та Київської обл. містить басейн Десни, яка протікає з північного сходу на захід. У межах Сумської та Полтавської обл. лівобережні притоки Дніпра Сула, Хорол, Псел та Ворскла протікають з півночі на південь.

Територія Північно-Західної ОЗ включає т. зв. Київську агломерацію. У столиці України, м. Київ (2,95 млн осіб), розташовані головні органи державної влади та Генеральний штаб ЗС України.

Порівняно слабкий розвиток важкої промисловості, географічні особливості Полісся та близькість до державного кордону сформували специфічну транспортну мережу, яка простягається із заходу на схід. Найбільшим транспортним вузлом на території Північно-Західної ОЗ є Київ. Автомобільні шляхи сполучають столицю України з обласними центрами і сусідніми державами. При цьому, північні райони Київщини і Сумщини слабо охоплені залізничним сполученням. Серед об'єктів авіаційної інфраструктури налічується 11 діючих і 12 недіючих військових аеродромів, 6 міжнародних аеропортів (“Рівне”, “Житомир”, “Київ” ім. Ігоря Сікорського, “Бориспіль”, “Антонов”, “Аеропорт Суми”), а також десятки цивільних аеродромів і аеропортів місцевого значення.

Східна операційна зона.

Район відповідальності ОЗ – ОСУВ “Хортиця” (ОК “Схід”), ПвК “Схід”.

Східна ОЗ охоплює території Запорізької (східні райони – Запорізький, Пологівський, Бердянський), Донецької, Луганської, Харківської, Полтавської (південні райони) і

¹ Немець Л.М., Сільченко Ю.Ю., Вірченко П.А. Економічна і соціальна географія України. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. – С. 84-85, с. 94-95.

Дніпропетровської (східні райони – Новомосковський, Павлоградський, Синельниківський, Дніпро) обл.

Територія Харківської, Луганської і Донецької обл. межує з рф. Загальна протяжність цієї ділянки ДКУ становить 1179 км, з яких з 2014 року тимчасово невідконтрольні Україні – 409 км. У зв'язку з цим було встановлено тимчасовий пропускний режим вздовж лінії розмежування з окремими районами Донецької і Луганської обл. протяжністю 396 км (з 24.02.2022 – не діє).

Окремі райони Донецької і Луганської обл. з 2014 року перебували під російською окупацією. На цих територіях діяли створені за сприяння окупантів адміністративні органи т. зв. “лнр/днр”, НЗФ і групи найманців, керованих і фінансованих рф¹. З метою звільнення ТОТ, забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування російської агресії, з 14 квітня 2014 року ЗС України проводилася АТО, з 30 квітня 2018 року – ООС.

Таблиця 2

Чисельність населення, яке проживало у Східній ОЗ (станом на 01.01.2022)³

Регіон	Загальна (млн осіб),	у т.ч. за типом місцевості	
		міське	сільське
Харківська обл.	2,59	2,11	0,48
Луганська обл.	2,1	1,8	0,269
Донецька обл.	4,05	3,69	0,365
Запорізька обл. (частково)	1,18	0,972	0,208
Дніпропетровська обл. (частково)	1,5	1,32	0,18
ВСЬОГО	11,42	9,89	1,5

До початку широкомасштабної агресії рф, на невідконтрольних Україні територіях Донецької і Луганської обл. проживало до 1,6 млн осіб². На інших територіях ОЗ – 11,87 млн осіб, з них 10,18 млн – у містах, 1,66 млн – у сільській місцевості (Таблиця 2).

Згідно з даними соціологічних досліджень, на початку 2022 року 58% чоловічого населення, яке проживало на території Східної ОЗ, було готове в будь-який спосіб долучитися до захисту України³. 37% жителів Харківської та Запорізької обл.

вважали українську мову рідною, 34% вказали в якості рідних мов українську й російську, 26% – виключно російську. В Луганській і Донецькій обл. понад 40% жителів вважали рідною мовою російську, українську – менше 20%⁴. Вступ до ЄС підтримувало 35% жителів, вступ до НАТО – 30%⁵.

Наявність на території Східної ОЗ значної частки російськомовного населення зумовлена процесами індустріалізації та урбанізації, які проходили у 1930-х рр. та 1950-1960-х рр. Розвиток промисловості та розбудова міст вимагали притоку робочої сили. Оскільки степова зона та зона Донецького кряжу були малозаселені, радянською владою стимулювався штучні міграційні процеси, в ході яких до України переселялися вихідці із віддалених територій росії. Станом на 2014 рік, до 45% населення ТОТ Донеччини та Луганщини складала етнічні росіяни – мігранти та їхні нащадки у першому і другому поколіннях⁶.

Окупація окремих районів та бойові дії у 2014-2021 рр. призвели до змін в

¹ Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” від 18.01.2018 за №2268-VIII.

² Кошкіна С. Олексій Резніков: “Ми дамо можливість людям наздогнати тих, хто відповідальний, - будь це країна-агресор або конкретна особа” // LB. – 2020, 4 травня. – URL: <http://surl.li/gbrvc>

³ Оцінка громадянами України загрози агресії з боку рф // Разумков центр. – 2022, 02 лютого. – URL: <http://surl.li/gbrwe>

⁴ В Україні почали більше розмовляти українською, російською – менше (дослідження) // Портал мовної політики. – 2016, 07 червня. – URL: <http://surl.li/gbrwe>

⁵ Оцінка громадянами ситуації та процесів, що відбуваються в країні. Ставлення до вступу до ЄС та НАТО (листопад – грудень 2021 р.) // Разумков центр. – 2021, 24 грудня. – URL: <http://surl.li/cetia>

⁶ Скляр В. Чисельність та етномовний склад населення не підпорядкованих Україні територій Донецької та Луганської областей // Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса. – 2016. – Вип. 5-6(85-86). – С. 260.

адміністративному та економічному устрої регіону. Зокрема, Луганська ОДА з 2015 року розташовувалася у Сєверодонецьку і функціонувала як військово-цивільна адміністрація. Аналогічного статусу набула Донецька ОДА (Краматорськ).

До широкомасштабного вторгнення, Східна ОЗ була найбільш розвиненим промисловим регіоном. Харківська обл. входила до Північно-Східного економічного району. На території Донецького економічного району (Донецька і Луганська обл.) зосереджувалися підприємства вугільної промисловості, електроенергетики, металургії, хімічної промисловості, важкого машинобудування¹. Російська окупація спричинила падіння промислового потенціалу Донбасу майже на 50%². Придніпровський економічний район (Дніпропетровська та Запорізька обл.) займав друге місце в Україні за розвитком промисловості та спеціалізувався на гірничо-видобувній, паливо-енергетичній, металургійній, машинобудівній і хімічній галузях. Вихід до Азовського моря забезпечував експорт продукції морськими шляхами.

Регіону притаманний високий рівень концентрації не лише промислових підприємств, але й об'єктів електрогенерації та електромереж. Найбільші серед них – Зміївська (Харківська обл.), Курахівська (Донецька обл.), Луганська та Вуглегірська (Луганська обл.) ТЕС, а також Дніпровська ГЕС (Запоріжжя). Багато підприємств, особливо металургійної галузі, мали власні потужності електрогенерації.

За фізико-географічними особливостями територія Східної ОЗ – лісостепова та степова зони. Рельєф неоднорідний. Більша частина Харківщини займає південно-західні схили Середньоруської височини, вкриті лісами і чагарниками, розчленовані ярами і балками. Південні райони Полтавської обл., східні райони Дніпропетровської та Запорізької обл. займають центральну і південну ділянки Придніпровської низовини, мають глибокі і широкі річкові долини. У межах Луганщини і Донеччини простягається Донецька височина, яка складається з Донецького кряжу і Бахмут-Торецької височини. Рельєф Донецького кряжу має розвинуту яружно-балкову мережу, місцями ландшафт має вигляд мілкогір'я. У рельєфі Бахмут-Торецької височини переважають вододільні масиви, які чергуються з широкими долинами.

За гідрографічною характеристикою, територія ОЗ належить до басейнів річок Сіверський Донець (центральні й східні райони Харківської обл., Луганська обл., північні райони Донецької обл.), Дніпра (східні райони Дніпропетровської і Запорізької обл.) та басейну річок Азовського моря. Сіверський Донець протікає з північного заходу на схід (протяжність в межах України – 631 км, ширина – 20-200 м, під час танення снігів розлив на 3 км вбік лівого берега). Правобережні притоки річки Сіверський Донець протікають з півночі на південь. Найвні штучні водогони: канали Сіверський Донець – Донбас та Дніпро – Донбас.

Особливості промислового розвитку Донбасу спричинили формування специфічного типу антропогенного ландшафту, де спостерігається фактична відсутність меж між населеними пунктами, що перетворює густонаселені райони на міські агломерації, до яких належать: Донецька (Донецьк, Макіївка, Харцизьк, Авдіївка, Ясинувата, Докучаєвськ, Вугледар), Горлівська (Горлівка, Єнакієве, Бахмут, Дебальцеве, Торецьк), Маріупольська, Краматорська (Краматорськ, Слов'янськ, Лиман, Костянтинівка, Дружківка), Алчевсько-Кадіївська (Брянка, Алчевськ, Голубівка, Кадіївка, Первомайськ) та Сєверодонецько-

¹ Немець Л.М. та ін. Економічна і соціальна географія України. – С. 82.

² Промисловість Донецької та Луганської областей: проблеми подальшого функціонування та відновлення: науково-аналітична доповідь / НАН України. – Київ: Інститут економіки промисловості, 2016 р. – С. 48.

Лисичанська (Севєродонецьк, Рубіжне, Лисичанськ, Кремінна).

Логістичні спроможності забезпечуються щільною мережею автошляхів та залізниць. Основні залізничні вузли: Харків, Куп'янськ, Святогірськ, Слов'янськ, Попасна, Покровськ, Волноваха, Токмак та Пологи. Зі сходу на захід регіоном простягаються автодороги міжнародного значення (М04, М03, М14). Сполучення по Азовському морю забезпечувалося за рахунок портів у Бердянську та Маріуполі, через р. Дніпро – 10 переправами (мости і греблі ГЕС).

Південно-Західна операційна зона.

Район відповідальності – ОСУВ “Олександрія” (ОК “Південь”), Командування ВМС та ПвК “Південь”. ОЗ охоплює Одеську, Миколаївську, Херсонську обл., АР Крим, західні райони Запорізької та Дніпропетровської обл., Кіровоградську обл., а також північно-західну частину В(М)ЕЗ (виключна морська економічна зона) України. Територія АР Крим з 20 лютого 2014 року знаходиться під тимчасовою окупацією рф¹.

На заході Південно-Західна ОЗ межує із самопроголошеною ПМР, на території якої з 1992 року дислокується контингент російських військ. Протяжність придністровської ділянки українсько-молдовського кордону – 405 км. Крім того морський кордон має довжину 96 морських миль² та адміністративну межу з ТОТ АР Крим – 226 км.

За час російської окупації, чисельність населення Криму зросла на 1 млн осіб, і на початок 2021 року становила 3,1 млн осіб³. Це пов'язано із заходами, які проводила рф з метою русифікації та мілітаризації півострова. На інших територіях Південно-Західної ОЗ, станом на початок 2022 року, проживало до 7,38 млн осіб, з яких: до 5,1 млн – у містах, до 2,3 млн – у сільській місцевості (Таблиця 3).

За даними соціологічних досліджень, станом на початок 2022 року 48% представників чоловічого населення, яке проживало в ОЗ, висловлювали готовність захищати Україну від збройної агресії рф⁴. Для 35% жителів рідною мовою була українська, 38% вважали такою російську й українську водночас, 20% вважали рідною мовою російську⁵. Вступ до ЄС підтримували 41% жителів, вступ до НАТО – 31,5%⁶.

Області в межах Південно-Західної ОЗ складають Причорноморський економічний район, який є найбільшим в Україні – 18,8% території (включно з ТОТ АР Крим). Вихід до Чорного та Азовського морів, сприятливі

Таблиця 3

Чисельність населення, яке проживало у Південно-Західній ОЗ (станом на 01.01.2022)³

Регіон	Загальна (млн осіб),	у т.ч. за типом місцевості	
		міське	сільське
Одеська обл.	2,35	1,58	0,769
Миколаївська обл.	1,09	0,75	0,341
Херсонська обл.	1	0,615	0,386
Запорізька обл. (частково)	0,45	0,29	0,16
Дніпропетровська обл. (частково)	1,59	1,29	0,3
Кіровоградська обл.	0,9	0,57	0,33
АР Крим	-	-	-
ВСЬОГО	7,38	5,095	2,286

¹ Відповідно до Закону України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” №1207-VII від 15.04.2014.

² 413 миль морського кордону не підконтрольні Україні після окупації росією Криму.

³ За оцінкою фахівців Інституту Чорноморських досліджень та Моніторингової групи з питань мілітаризації Чорного моря, свободи судноплавства, економіки Криму та міжнародних санкцій // Black Sea News. – 2021, 04 липня. – URL: <http://surl.li/gbsgb>

⁴ Оцінка громадянами України загрози агресії з боку росії (січень 2022 р.) // Разумков центр. – 2022, 02 лютого. – URL: <http://surl.li/gbrwe>

⁵ В Україні почали більше розмовляти українською, російською – менше (дослідження) // Портал мовної політики. – 2016, 07 червня. – URL: <http://surl.li/gbrvy>

⁶ Оцінка громадянами ситуації та процесів, що відбуваються в країні. Ставлення до вступу до ЄС та НАТО (листопад – грудень 2021 р.) // Разумков центр. – 2021, 24 грудня. – URL: <http://surl.li/cetia>

агрокліматичні умови дозволяли регіону посісти місце одного з основних виробників сільськогосподарської продукції, а також харчової та легкої промисловості, суднобудування. В регіоні розвинуто курортно-рекреаційне господарство, залізничний і морський транспорт¹.

Об'єкти енергетичної системи – Південноукраїнська (Южноукраїнськ, Миколаївської обл.) та Запорізька (Енергодар, Запорізької обл.) АЕС, Криворізька (Зеленодольськ, Дніпропетровської обл.) і Запорізька ТЕС (Енергодар, Запорізької обл.) та Каховська ГЕС (Нова Каховка, Херсонської обл.).

За фізико-географічними характеристиками, територія Південно-Західної ОЗ належить до степової зони і, за особливостями рельєфу в межах Причорноморської низовини, простягається від дельти Дунаю на заході до річки Кальміус на сході. Це нахилена на південь рівнина, яка прилягає до Чорного і Азовського морів. Більша її частина розорана для ведення сільського господарства.

За гідрографічною характеристикою, території Південно-Західної ОЗ належать до басейнів річок Дністер, Південний Буг, Дніпро, а також водозбірного басейну річок Чорного моря (Тилігул, Великий і Малий Куяльник, Когильник). Переважна більшість річок протікають з півночі на південь, впадаючи у лимани на узбережжі Чорного моря. Дельти Дунаю і Дніпра мають наносні острови, протоки, озера і заболочені ділянки. На території Миколаївської та Херсонської обл. створено розгалужені зрошувальні системи (протяжність – до 12 тис. км). У східній частині Херсонщини від Дніпра на південь простягається Північнокримський канал, який з 1964 по 2014 рр. забезпечував Крим прісною водою.

Попри проживання основної маси населення у містах, територія Південно-Західної ОЗ слабо урбанізована. Найбільші міста – Одеса (понад 1 млн осіб), Миколаїв (0,47 млн), Кривий Ріг (0,6 млн) та Кропивницький (0,2 млн).

Логістичні спроможності регіону розвинені добре. Основні залізничні вузли: Одеса, Миколаїв, Кривий Ріг та Снігурівка. Автодороги міжнародного значення: М14 (Мелітополь – Херсон – Одеса), М05 (Київ – Одеса), М17 (Херсон – Джанкой), національного значення: Н14 (Миколаїв – Кропивницький), Н11 (Миколаїв – Кривий Ріг – Дніпро). Морські порти: Білгород-Дністровський, Ізмаїльський, Миколаївський, Одеський, Південний, Ренійський, Херсонський та Чорноморський. Переправи через Дніпро здійснюються автодорогою на греблі Каховської ГЕС, Антонівськими залізничним та автомобільним мостами.

Загальна оцінка сторін на початку широкомасштабної агресії рф проти України *Противник*

Плануючи широкомасштабне вторгнення, противник вважав оперативну обстановку на майбутньому ТВД сприятливою для реалізації стратегічного задуму “СВО”, основні завдання якої розраховував виконати у 10-денний період.

На підготовчому етапі, командування зс рф сформувало потужні угруповання сухопутних військ, повітряно-космічних і військово-морських сил, які зосередило у прикордонних з Україною районах рб та рф, в акваторіях Чорного і Азовського морів, а також на ТОТ АР Крим.

У першій декаді лютого 2022 року західні аналітичні інституції моделювали потенційну російську “воєнно-технічну операцію”, насамперед, як спробу окупації Донбасу, а також здійснення заходів з блокування постачання Україні західної зброї, руйнування військової і цивільної інфраструктури тощо.

¹ Немець Л.М. та ін. Економічна і соціальна географія України. – С. 86-87.

Зокрема, в огляді Міжнародного інституту стратегічних досліджень за 4 лютого 2022 року можливими військовими діями рф щодо України розглядалися:

блокада основних морських портів або повна блокада українського узбережжя (аналогія блокади США Куби у 1962 році);

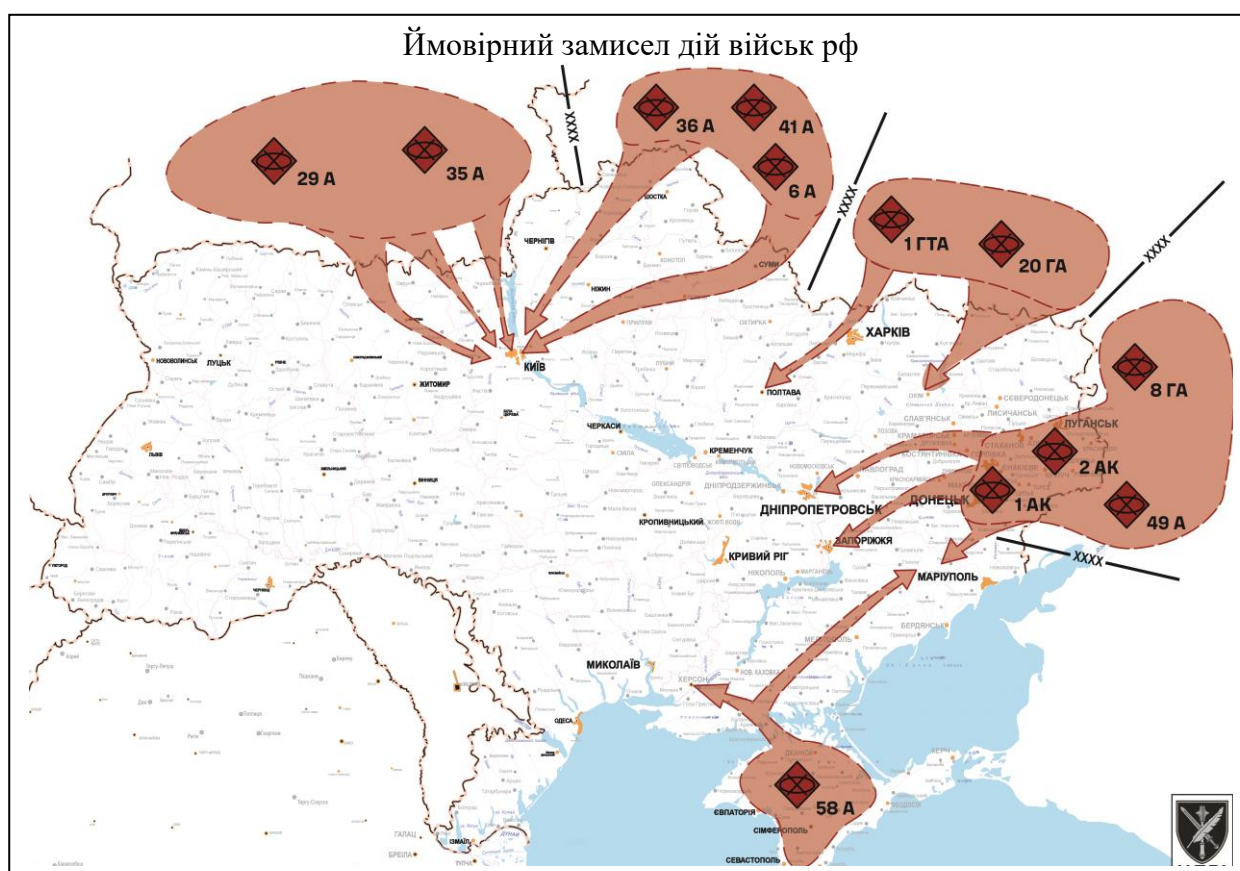
захоплення аеропортів, які могли використовуватися для постачання зброї та особового складу країн-членів НАТО;

запровадження безпольотної зони над територією України (аналогія дій коаліції в Іраку та Сирії);

бомбардування складів зброї, позицій ракетних військ, об'єктів енергосистеми України (аналогія операцій НАТО в Косово та Югославії в 1999 році);

кібердиверсійні операції¹.

Станом на 23 лютого 2022 року, західні розвідувальні співтовариства констатували накопичення поблизу ДКУ, на території ТОТ ОРДЛО та АР Крим до 115 БТГр та двох АК,

і досягла 190 тис. осіб, до 5 тис. танків і ББМ, понад 2 тис. од. артилерії, до 500 літаків і вертольотів, 40 військових кораблів². Склад угруповань зс рф свідчив про завершення формування наступальних сил, які росія задіяла 24 лютого 2022 року для широкомасштабного вторгнення в Україну.

¹ Greg Austin Russia's 'military-technical solution' for Ukraine / The International Institute for Strategic Studies. – 2022, February, 4 // <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2022/02/russias-military-technical-solution-for-ukraine>

² Russia's Invasion of Ukraine: Military and Intelligence Issues and Aspects // Congressional Research Service. – 2022, March 07. – URL: <http://surl.li/gbukk>; Ukrainian Theater of War, Day 1 / Jomini of the West // Thread Reader. – 2022, February 25. – URL: <http://surl.li/gbujq>; Jones S. G., Bermudez, J. S. Jr., Wasielewski P.G. Russia's Losing Hand in Ukraine // Center for Strategic & International Studies. – 2022, February 18. – URL: <http://surl.li/gbujy>; Яровий О. Скільки бронетехніки та артилерії у батальйонних групах РФ біля кордонів України // Defense Express. – 2022, 15 січня. – URL: <http://surl.li/cpnvg>

Сили оборони України.

Станом на 24 лютого 2022 року, угруповання Сил оборони України було значно меншим за угруповання противника. ЗС України, відповідно до визначених завдань, були розгорнуті 14 механізованих, 3 мотопіхотні, 7 десантно-штурмових та 5 танкових бригад, які були згруповані в ОУВ “Волинь”, “Сіверськ”, “Слобода”, “Примор’я”, УВ “Південь” та УОС на території Донецької та Луганської областей. На базі ВМС було сформовано угруповання різнорідних сил, а на базі ПС – угруповання Повітряних Сил.

Широкомасштабне вторгнення рф в Україну. Перша стратегічна оборонна операція. Стратегічні завдання та дії сторін.

Початок широкомасштабного вторгнення рф в Україну. Стратегічні завдання та дії угруповання противника.

Противник на початку широкомасштабного вторгнення в Україну намагався виконати наступні воєнно-стратегічні завдання:

завоювати та утримати панування в повітрі;

знищити угруповання ЗС України на основних напрямках наступу та оволодіти важливими адміністративними центрами (Київ, Чернігів, Суми, Харків, Одеса, Миколаїв, Херсон, Дніпро, Запоріжжя, Мелітополь);

розгромити угруповання Сил оборони України в Донецькій і Луганській обл. та вийти на їх адміністративні кордони;

знищити угруповання ВМС ЗС України і встановити повний контроль над акваторією Чорного та Азовського морів.

Реалізуючи свої плани, ворог, у перші дні вторгнення на територію України, провів повітряну наступальну операцію, а в проміжках між її етапами здійснював наземні наступальні дії.

Противник, покладаючись на велику кількість озброєння і живої сили, розраховував за три-чотири доби захопити столицю України – Київ, усунути від влади Президента України Володимира Зеленського та встановити в Україні дружній кремлю маріонетковий уряд¹. Одночасно планувалося захопити значні адміністративно-промислові центри – Харків, Дніпро, Запоріжжя, Херсон, Миколаїв, Кривий Ріг та Одесу.

Але наштовхнувшись на потужний національний спротив українського народу, російське керівництво було змушене відмовитися від своїх початкових цілей. Не досягнувши успіху в захопленні основних адміністративних центрів, противник перейшов до руйнування об’єктів військової та цивільної інфраструктури шляхом нанесення артилерійських обстрілів, а також ракетних і авіаційних ударів². Внаслідок бойових зіткнень з підрозділами ЗС України, на окремих ділянках фронту відмічалось порушення системи управління та логістичного забезпечення угруповань противника.

Були випадки здачі в полон військовослужбовців зс рф. Водночас, противник закріплювався на зайнятих рубежах, вибудовуючи лінію фронту, здійснював перегрупування військ та намагався відновити боєздатність підрозділів, які зазнали втрат. На ТОТ відмічалися чисельні випадки порушення російськими військовими норм Міжнародного гуманітарного права, зокрема взяття в заручники, катування та страти

¹ Хроніки війни. Захопити Київ за 3-4 дні. У США розкрили плани Путіна щодо війни в Україні // BIG KYIV. – 2022, 17 серпня. – URL: <https://tinyurl.com/4rf9whfe>

² Чернігів: внаслідок авіаударів РФ загинули щонайменше 22 особи // Суспільне. Новини. – 2022, 03 березня. – URL: <https://tinyurl.com/35cvdvcvf>

цивільного населення, мародерства тощо.

До третьої декади березня 2022 року противник не полишав спроб розвивати наступ на Київ, Харків та Миколаїв. Однак, контрнаступальні дії Сил оборони України змусили зс рф розпочати відхід із захоплених територій Київської, Чернігівської та Сумської обл. на територію рб та рф.

Враховуючи зростаючі втрати в особовому складі і ОВТ, керівництво рф вживало додаткових заходів щодо відновлення боєздатності військ та нарощування складу ударних угруповань, ймовірно, не передбачених планом наступальної операції. Зокрема, з цією метою відбувся частковий призов оперативного резерву першої черги, підготовленого в рамках програми БАРС (боевой армейский резерв страны *рос.*), проводилися мобілізаційні заходи, у т.ч. на ТОТ АР Крим, Донецької та Луганської обл.¹. У другій половині квітня 2022 року такі ж заходи було проведено на окупованій частині Херсонщини. Це свідчило про неспроможність російського командування провести мобілізаційні заходи у необхідному обсязі безпосередньо на території рф через законодавчі обмеження та внутрішньополітичні причини.

У квітні 2022 року відбувалася передислокація російських військ з Київської, Чернігівської та Сумської обл., що потребувало часу і додаткових ресурсів. У підрозділах 5-ї армії та частинах морської піхоти Східного ВО, що не були задіяні у бойових діях, почали формуватися БТГр для направлення в Україну. Аналогічні заходи тривали в пунктах постійної дислокації військових частин і з'єднань інших округів. Одночасно проводилася прихована мобілізація. Агітаційною кампанією було охоплено майже всі регіони рф. Бажаючим пропонувалася висока заробітна плата (від 200 тис. рублів) та підписання короткострокових контрактів (на 3 місяці). Основна увага приділялася набору “добровольців”. У прикордонних з Україною областях рф здійснювалася підготовка до можливого оголошення часткової мобілізації у разі загострення обстановки.

Загалом, вжиті заходи дозволили російському командуванню частково компенсувати втрати у живій силі та зберегти спроможність угруповань вести наступальні дії. Однак проблемою для зс рф став брак підготовлених фахівців за окремими військовими спеціальностями та інструкторів з бойовим досвідом.

Певні зміни відбувалися й у стані ОВТ, які застосовував противник. Втрати бронетанкової й автомобільної техніки, артилерійського озброєння призвели до необхідності зняття з баз зберігання техніки виробництва 1970-х років та направлення на передову. Вже після тижня наступальних дій, через відсутність іноземних комплектуючих, призупинилося виробництво військової продукції Челябінського тракторного заводу (танкові двигуни), “Уралвагонзаводу” (танки) та Ульяновського механічного заводу (засоби ППО).

Складнішою була ситуація з авіаційною технікою та озброєнням, насамперед сучасних зразків. Незважаючи на задекларовані програми розвитку ОВТ та переозброєння пкс, обсяги виробництва постійно зменшувалися, перш за все це стосувалося всіх типів літаків тактичної авіації. Після розпаду СРСР, росія так і не змогла налагодити на своїй території виробництво штурмовиків Су-25 (основний завод залишився у Грузії).

Втрати важких винищувачів Су-35С і Су-30, бомбардувальників Су-34 перевищували можливості російського ВПК, особливо в умовах дії економічних санкцій

¹ "Мобілізація" та втрати в ОРДЛО, тиск на жителів, штурми та обстріли — про дії окупантів розповіли у Генштабі ЗСУ // ДІМ – 2022, 11 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/h28bvy4d>

(до 10-15 од. на рік). Аналогічні проблеми виникли із авіаційним озброєнням, передусім високоточним – крилатими та авіаційними тактичними ракетами, керованими авіаційними бомбами, а також безпілотниками.

Перша стратегічна оборонна операція (24 лютого – квітень 2022 р.). Стратегічні завдання та дії угруповання Сил оборони України.

З 24 лютого 2022 року на всіх напрямках наступу зс рф Сили оборони України розпочали стратегічну оборонну операцію.

На той час у ЗС України було дві стратегічні цілі оборони України: будь-що утримати столицю та зробити так, щоб ворог просунувся вперед, а потім знищити його передові колони і тилове забезпечення¹.

Першими зазнали ворожих ударів стаціонарні військові об'єкти, передусім позиції

ППО, аеродроми базування авіаційних частин, ППД підрозділів ДШВ і ССО, а також підрозділи, які знаходились в зоні проведення ООС. Разом з тим, завдяки заходам, здійсненим керівництвом Сил оборони вдалося зберегти систему управління на всіх рівнях, дієздатність системи ППО на об'єктову рівні, частину аеродромів з обмеженими можливостями зльоту-посадки. Завчасно було

виведено з ППД основні боєздатні з'єднання й частини (підрозділи) та зосереджено їх у визначених районах або розгорнуто на загрозливий напрямках.

На шостий день широкомасштабного вторгнення рф в Україну військове керівництво України дійшло висновку, що така тактика працює. Російська армія не змогла захопити Київ та аеропорти навколо нього, проте просунулася досить глибоко, зробивши лінії постачання вразливими, а дефіцит припасів відчутним. Водночас, зустрівши неочікуваний сильний супротив Сил оборони України, російське командування допустилося грубих тактичних прорахунків і не зробило спроб відступити або змінити підхід до продовження наступальних дій. “Вони [військово-політичне керівництво рф] просто гнали своїх солдатів на бійню. ... Вони обрали той сценарій, який мені найбільше підходив”², зазначив генерал Валерій Залужний в інтерв'ю одному з найстаріших та найвпливовіших американських видань “Time”.

У подальшому завдяки прийняттю виважених управлінських рішень щодо організації відсічі збройної агресії рф, в першій декаді березня 2022 року вдалося зупинити наступальні дії противника майже по всій лінії фронту. Розгорнувши додаткові сили, в основному підрозділи Сил ТрО, вдалося не допустити оточення Києва, Харкова, Запоріжжя та Миколаєва, а також захоплення Чернігова та Сум. На підступах до великих міст та обласних центрів, зокрема Житомира, Вінниці, Дніпра та Одеси ліквідувалися ДРГ і тактичні десанти противника.

¹ Всередині українського контрудару, який переломив хід війни // Time. – 2022, 17 жовтня. – URL: <https://time.com/6216213/ukraine-military-valeriy-zaluzhny/>

² Там само.

У подальшому, противнику було завдано чисельних втрат, що спонукало російські окупаційні війська відмовитися від подальших наступальних дій на півночі України. З кінця березня 2022 року Силами оборони України були послідовно деокуповані Київщина, Чернігівщина і Сумщина та наприкінці квітня – західна частина Харківщини. Також в квітні вдало було проведено операцію по знищенню флагмана чф рф – крейсера “москва”.

Хід першої стратегічної оборонної операції по операційним зонам.

Східна операційна зона.

У Східній ОЗ противник сконцентрував потужне угруповання для вирішення завдання щодо виходу на адміністративні кордони Донецької та Луганської обл. Для цього було задіяно підрозділи 1 ТА Західного ВО під керівництвом гв. генерал-лейтенанта с. кисія – на Харківському напрямку, 20 А Західного ВО під керівництвом гв. генерал-лейтенанта а. іванаєва – на Куп’янському напрямку та 8 А Південного ВО під керівництвом гв. генерал-лейтенанта а. мордвичьова у поєднанні із силами 1 АК та 2 АК “лнр/днр” – на Донецькому, Маріупольському та Краматорському напрямках.

Загальна чисельність угруповання військ (сил) рф у Східній ОЗ налічувала до 35 БТГр і, виходячи із ймовірної структури¹, включала майже 34 тис. особового складу та до 3 тис. різних видів ОВТ. Крім того у складі 1 АК “днр” та 2 АК “лнр” налічувалося до 35 тис. осіб та до 2,5 тис. од. ОВТ².

За рахунок переваги у чисельності особового складу, кількості ОВТ та стрімкого просування в глибину території України, противник намагався виконати наступні оперативні завдання:

завоювання переваги в повітрі;

оточення і захоплення адміністративного центру Харків з продовженням наступу в напрямку Дніпро;

оточення та захоплення промислового центру Маріуполь з продовженням наступу в напрямку Мелітополя;

розгром угруповання Сил оборони в районі Северодонецько-Лисичанської агломерації та вихід на адміністративні кордони Луганської та Донецької обл.

Виконуючі зазначені завдання у Слобожанському ОР, після незаконного перетину ДКУ з території Курської та Білгородської обл. рф, противник намагався наступати на Харків та Куп’янськ, рухаючись переважно автомобільними дорогами. Протягом першої доби йому вдалося вийти на північну околицю Харкова, де був зупинений підрозділами ЗС України. Почалися оборонні бої у передмісті Харкова, який у подальшому ворогом було заблоковано з трьох напрямків. Одночасно житлові райони міста зазнавали системних обстрілів з артилерії та РСЗВ, діяли ДРГ противника. Також тривали бої в районах

	 ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ	 ЗБРОЙНІ СИЛИ РФ (35 БТГ + 1,2 АК)
ОСОБОВИЙ СКЛАД	до 60 000	до 68 500
ТАНКИ	до 150	до 1 100
АРТИЛЕРІЯ	до 200	до 1 400
РСЗВ	до 50	до 700
ПРОТИТАНКОВІ ЗАСОБИ	до 700	до 400

¹ Белесков М. Кельм Н. Коротко про російські БТГр. Якою є їхня структура та які сценарії нападу на Україну вони відпрацьовували на навчаннях // TEXTY.ORG.UA. – 2021, 27 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/4dhu8eaw>

² В РФ не відмовилися від агресії проти України – розвідка Естонії // DEFENSE EXPRESS – 2021, 12 березня. – URL: <https://tinyurl.com/yrsdrrxv>

Вовчанська, Білого Колодязя та Приколотного (Харківська обл.). Російські окупаційні війська, поступово просуваючись колонами у напрямках Чугуїв – Харків, Чугуїв – Балаклія та Белгород – Старобільськ, продовжували захоплювати невеликі населені пункти. Значних зусиль окупанти докладали для встановлення контролю над Ізюмом.

Сподівання командування зс рф на те, що більша частина населення Харківщини підтримає ідею “русского мира”, і тому щиро зустрічатиме окупаційні війська, не виправдалися. Відповідно, швидкого подолання опору ЗС України не відбулося. Війська рф за перший тиждень війни зазнали суттєвих втрат, внаслідок чого виникла гостра потреба в поповненні особового складу і ОВТ. Окремі частини (підрозділи) доводилося виводити з району бойових дій на територію рф для відновлення боєздатності. Гостро постало питання доукомплектування з’єднань медичними бригадами, зокрема 90 тд цво рф.

До 12 березня 2022 року ворог все ще проводив наступальні дії на підступах до Ізюму та намагався просунути у напрямку Слов’янська. Для посилення угруповання противника були задіяні підрозділи 1 ТА та берегових частин бф, але після отриманих у районі Харкова втрат, одну з БТГр 6 А було виведено на територію Белгородської обл. для відновлення боєздатності.

А вже з 13-14 березня 2022 року противник почав закріплюватися на досягнутих рубіжах, здійснював перегрупування військ та активізував розвідку. Активних наступальних дій не проводив, але спроб відновити наступальні дії на Харків не полишав. Також постала проблема постачання боєприпасів безпосередньо на позиції.

З 20 березня 2022 року, після нетривалої паузи, російські окупаційні війська поновили наступальні дії в напрямку Ізюма, продовжували блокувати Харків і знищувати його інфраструктуру.

До середини квітня 2022 року противник активно застосовував авіацію та артилерію по Харкову і Барвінковому та намагався захопити Ізюм. Наприкінці березня 2022 року наступальне угруповання було посилено підрозділами 1 ТА. У подальшому в боях під Харковом 200 омсбр 1 ТА зс рф втратила дві БТГр, командира бригади та понад 1 500 військовослужбовців.

На початку квітня 2022 року російські окупаційні війська на Харківському напрямку припинили спроби захоплення Харкова. Їх новими оперативними завданнями було просування на південний схід від Харкова в напрямку Ізюма, щоб з’єднатися з угрупованням зс рф в Луганській обл. та не допустити перекидання механізованих (танкових) з’єднань ЗС України з району Харкова¹.

Використовуючи значну перевагу у живій силі (до 20 БТГр) та артилерії, 1 квітня 2022 року зс рф захопили Ізюм, в районі якого посилили своє наступальне угруповання окремими підрозділами 20 А та 1 ТА. У напрямку Слов’янська противник проводив перегрупування військ і поповнення ОВТ та ПММ.

На Донецькому напрямку війська 1 АК та 2 АК за підтримки підрозділів 150 мсд 8

¹Прищепя Я. Вибух у Бердянську: "Саратов" потоплений, "Цезарь Куніков" та "Новочеркаськ" пошкоджено // Суспільне новини – 2022, 25 березня. – URL: <https://tinyurl.com/25j6u73a>

ГА намагалися подолати ешелоновану оборону угруповання об'єднаних Сил ЗС України. Враховуючи вигідне положення у Луганській обл., противнику вдалося витіснити українські війська за р. Сіверський Донець і продовжити наступ на Северодонецьк, де був зупинений.

За постійної підтримки ударної авіації та артилерії (загальна добова витрата боєприпасів різних типів – 20-40 тис.) противник намагався подолати потужний супротив Сил оборони України.

Протягом березня-квітня 2022 року значних оперативних і тактичних здобутків росіянам на Донецькому напрямку досягти не вдалося. Ворог застряг у позиційній боротьбі, знищуючі цілі населені пункти, які неодноразово переходили під контроль однієї із сторін.

На Маріупольському напрямку ворог з перших днів широкомасштабного вторгнення не спромігся прорвати оборону Маріуполя та намагався оточити його, наступаючи зі сторони Волновахи. Але потужний спротив українських захисників практично місяць не давав їм виконати це завдання.

Спочатку противник силами підрозділів 150 мсд 8 ГА, батальйонів росгвардії та 1 АК “днр” намагався взяти в облогу Маріуполь, але зрозумівши, що без залучення резервів з ТОТ АР Крим не обійтися, почав поступово брати місто у напівкільце зі сходу і півночі чекаючи на допомогу підрозділи 58 А, які швидко просувалися зі сторони захопленого Мелітополя у східному напрямку.

З метою придушення спротиву захисників Маріуполя, росіяни щодня використовували по місту тони авіаційних бомб і тисячі артилерійських снарядів, не зважаючи на те, що у місті залишалися мирні жителі.

На початку березня 2022 року на східних околицях Маріуполя вже тривали вуличні бої, а наступаючи підрозділи 150 мсд зі сторони Волновахи відтісняли українських захисників до північних околиць міста. В свою чергу на зустріч, зі сторони окупованого Мелітополя просувались підрозділи 58 А, яка наступала з Криму. В перших числах березня були захоплені Бердянськ, Токмак і Пологи, продовжувався наступ в напрямку Розівки з метою повного оточення Маріуполя.

При пересуванні, війська противника здебільшого використовували мережу автомобільних доріг, обходячи пересічну місцевість. З акваторії Азовського моря противник продовжував завдавати вогневих ударів по Маріуполю, чергуючи їх з потужними авіаційними ударами.

14 березня 2022 року кільце довкола Маріуполя зімкнулося. Ворог остаточно вийшов на лінію Василівка-Оріхів-Пологи-Старомлинівка-Волноваха. В подальшому противник, втративши наступальний потенціал, почав облаштовувати оборонні позиції, подекуди намагаючись проводити наступальні дії та тримати в облозі угруповання Сил оборони України в Маріуполі.

Прагнучи будь-що захопити Маріуполь, російське командування утримувало в районі міста значні сили (до 12-15 тис. осіб). На кінець квітня 2022 року всі спроби розгромити угруповання українських військ шляхом завдання авіаційних ударів дальньою

авіацією пкс рф та артилерійських обстрілів результатів не дали. Оборона Маріуполя тривала, за кожний квартал і будинок точилися запеклі бої. Противнику так і не вдалося встановити повний контроль над містом.

Разом з тим, впродовж квітня російське командування посилювало свої угруповання, дислоковані у Харківській, Луганській, Донецькій і Запорізькій областях, для проведення операції з оточення та розгрому українського угруповання військ (сил), яке загалом вело успішну оборонну операцію в Донецькій і Луганській областях. Зберігалася загроза розвитку наступу на Запоріжжя та Дніпро.

Не звертаючи уваги на втрати та невиправдані рішення щодо застосування військ (сил), зберігаючи панування на морі та у небі, угруповання сил рф докладали значних зусиль для захоплення Маріуполя. Навіть знищення вдк “Саратов” і суттєве пошкодження вдк “Цезарь Куников” і “Новочеркасск” 24 березня 2022 року не зупинило ці спроби ворога¹.

Угруповання Сил оборони України

Підрозділи ЗС України у Східній ОЗ на чолі із генерал-лейтенантом Олександром Павлюком першими зустріли атаки противника у лютому місяці. В подальшому з формуванням ОСУВ “Хортиця” – командування операцією у Східній ОЗ на себе взяв генерал-лейтенант Сергій Наєв.

На Харківському напрямку для оборони регіону було сформовано ОУВ “Слобода” у складі двох омбр, трьох бригад ТрО, артилерійської та реактивної бригад, тактичної групи “Грім” та інших підрозділів Сил оборони України².

Станом на початок березня 2022 року, намагаючись прорвати оборону українських військ на Харківщині, противник зазнавав значних втрат у живій силі і техніці, внаслідок чого суттєво сповільнив темпи своїх наступальних дій. Упродовж березня 2022 року Силам оборони України вдалося остаточно зупинити наступ російського угруповання на цьому напрямку та змусити його перейти до оборони. Разом з тим, українських підрозділи розпочали проводити локальні бойові дії з метою відновлення контролю над окупованими населеними пунктами на околицях Харкова. Зокрема, звільнення населених пунктів на напрямку Харків-Чугуїв завадило підрозділам зс рф обійти Харків з південного сходу та наступати в напрямку Дніпра та Запоріжжя.

У численних боях і бойових зіткненнях угруповання Сил оборони України нанесли противнику значних втрат в особовому складі та ОВТ. 6 березня 2022 року підрозділами 92 омбр було звільнено важливий транспортний вузол – Чугуїв. Підрозділи 93 омбр, 81 оамбр у взаємодії з підрозділами ССО ЗС України майже щодня нищили цілі колони ОВТ противника. Крім того, наприкінці березня 2022 року під Харковом підрозділи Сил оборони України розгромили дві БТГр 138 омсбр та БТГр 59 тп зс рф. Вдалося захопити штаби цих військових частин зі службовою документацією, картами, списками особового складу, машинами управління, а також взяти у полон понад 60 російських військовослужбовців.

¹Прищепя Я. Вибух у Бердянську: "Саратов" потоплений, "Цезарь Куников" та "Новочеркаськ" пошкоджено // Суспільне новини – 2022, 25 березня. – URL: <https://tinyurl.com/25j6u73a>

²Хлонь С., Пагіря О., Полтораков О. П'ять нарисів з історії війни від Центру досліджень воєнної історії ЗСУ // АрміяInform – 2023, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mtxzzvds>

Протягом квітня 2022 року характер бойових дій навколо Харкова суттєвих змін не зазнав. Українські війська утримували оборонні рубежі навколо міста, завдаючи втрат ворогу. Разом з тим, противник продовжував наносити ракетно-артилерійські удари по військовій та цивільній інфраструктурі Харкова та його околицям. На територію Харківщини з Білгородської обл. РФ через неконтрольовані ділянки державного кордону активно переміщувалися резерви для наступального угруповання окупаційних військ. Це дало змогу збільшити його чисельність до семи БТГр та здійснювати часткове блокування Харкова¹.

На Донецькому напрямку, незважаючи на вкрай складну обстановку, підрозділи угруповання Сил оборони України продовжували стримувати наступ противника. Основні зусилля зосереджувалися на обороні Северодонецько-Лисичанської агломерації, Авдіївки та Вугледару. Загалом, на східній ділянці фронту російські окупаційні війська оперативного успіху не мали. ЗС України, застосовуючи мобільні комплекси ЗРВ (типу “БУК”) та ПЗРК, не допущено завоювання ворогом панування в повітрі.

Широкий фронт та чисельна перевага противника в живій силі і ОВТ вимагали від керівників УВ (сил) прийняття своєчасних та виважених, а інколи й нестандартних, рішень. Зокрема, у цей період почали активно застосовуватися мобільна та маневрова оборони, нанесення авіаційних ударів з кадрування, точкове ураження об’єктів противника відповідно до їх пріоритетності тощо. Зважаючи на злагоджені дії українських підрозділів та вмотивованість особового складу, противник основну увагу сконцентрував на позиційній обороні, що в свою чергу було вигідно і ЗС України для перегрупування та реагування на загострення обстановки в інших ОР.

На Маріупольському напрямку Сили оборони України, які заздалегідь облаштували позиції навколо адміністративно-промислового центру Маріуполя, з перших днів стримували наступальні дії противника, особливо на його західних околицях. Але наступаючи зі сторони Волновахи підрозділи окупаційних військ змусили українських захисників відступити до північних околиць цього великого індустріального міста.

Довготривала операція з оборони Маріуполя відтягнула частину найбільш боєздатні підрозділи противника, що унеможливило їхнє застосування на інших напрямках. Після взяття в облогу Маріуполя, основні бойові дії в окупованому місті здійснювали підрозділи 10 огшбр, 36 обрМП ім. контрадмірала М. Білинського та полку “Азов”, особовий склад яких методично знищував ворога. Поряд з цим, штурмовим підрозділам вдалося знищити низку військових керівників високого рівня, зокрема: заступника командувача 41 А генерал-майора а. суховецького² та командувача 150 смд генерал-майора о. мітяєва³. Перебування високопоставлених керівників в районі бойових дій, ймовірно, було викликано значним загостренням обстановки і суттєвими втратами серед особового складу.

Після того, як наземні шляхи забезпечення угруповання Сил оборони України в Маріуполі були заблоковані противником, командування ОСУВ прийняло рішення щодо налагодження повітряного коридору забезпечення. 21 березня 2022 року було здійснено

¹ Хлонь С., Пагіря О., Полтораков О. П’ять нарисів з історії війни від Центру досліджень воєнної історії ЗСУ // АрміяInform – 2023, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mtxzzvds>

² В Україні снайпер вбив високопоставленого російського генерала // Daily Mail – 2022, 03 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2pwaхpt8>

³ Буркало О. Установлена личность убитого Азовом российского генерала // Корреспондент – 2022, 15 березня. – URL: <https://tinyurl.com/nukrmysyb>

перший успішний рейс до Маріуполя. В район металургійного комбінату “Азовсталь” вертольотом доставлено провізію та вивезено поранених. Всього було здійснено ще 6 рейсів, в ході яких доставлено 72 військовослужбовців і 30 т вантажу, та евакуйовано 64 поранених.

З метою зменшення втрат серед цивільного населення міста та, враховуючи тактично вигідне розташування металургійного комбінату “Азовсталь” (площа – 11 км²; з півдня – Азовське море, з півночі та заходу – р. Кальміус, зі сходу – великий житловий мікрорайон; розвинена система тунелів і ходів), було прийнято рішення зайняти оборону на території цього підприємства. Протягом березня-квітня 2022 року українські захисники, перебуваючи в оточенні, намагалися протистояти переважаючим силам противника. Бойова авіація пкс зс рф панувала в небі над Маріуполем, яке в свою чергу з моря було заблоковано кораблями чф рф¹. Наявними силами і засобами ще певний час вдавалося не допустити просування наземного угруповання противника, навіть збивати його літаки² та вражати військові катери. Але через перебої в логістиці та велику кількість поранених наприкінці квітня 2022 року протистояння українських захисників стало носити локальний характер. Навіть у таких умовах, військовослужбовці ЗС України та добровольці надавали допомогу місцевому населенню, значна частина яких все ще перебувала в оточеному росіянами місті і потерпала від нестачі їжі та ліків. Усі спроби організувати гуманітарну операцію із порятунку цивільного населення блокувалися російською стороною, яка була зацікавлена лише у пропагандистській складовій – висвітлені “перемог москви” та “примусової” евакуації українців на територію росії³.

Поряд із оточеним Маріуполем, значних руйнувань зазнала Волноваха. Російські бомбардування цього міста нагадували тактику, яку рф застосовувала в Сирії⁴. До 28 лютого 2022 року цей населений пункт був на грані гуманітарної кризи, а 1 березня 2022 року практично знищений окупаційними військами (90% будівель пошкоджено або знищено)⁵.

Однак, незважаючи на певні оперативні і тактичні успіхи – окупація практично всієї Луганщини, взяття в напівоточення Харкова та створення наземного коридору між ТОТ АР Крим та Ростовською обл. рф, російські війська у Східній ОЗ зав’язли у позиційній війні, через що воєнно-політичне керівництво рф було змушене змінювати стратегічні плани СВО та реагувати шалений і неочікуваний супротив українців у східних регіонах України.

Північно-Західна операційна зона

Противник

У Північно-Західній ОЗ ворог зосередив основні зусилля на оволодінні Києвом. З метою захоплення столиці України, російські окупаційні війська виконували наступні оперативні завдання:

¹ Буркало О. Установлена личность убитого Азовом российского генерала // Корреспондент – 2022, 15 березня. – URL: <https://tinyurl.com/nukrmsyb>

² Головне управління розвідки МО України. Авіапрорив на Азовсталь. Небо // YouTube – 2023, 09 березня. – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nApR7M-ijTU>

³ Ребрина В. Люди вмирають з голоду! Міськрада Маріуполя благає про допомогу // Ліга НОВИНИ – 2022, 24 березня. – URL: <https://tinyurl.com/bdrjrkzm>

⁴ Residents say shelling of Schastia and Volnovakha is revenge for standing up to ‘Russian aggression’ // The Guardian – 2022, 04 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2z33m4av>

⁵ Hodali D. Residents say shelling of Schastia and Volnovakha is revenge for standing up to ‘Russian aggression’ // Deutsche Well – 2022, 03 травня. – URL: <https://tinyurl.com/3xx4ecar>

захоплення аеродромів Гостомель та Васильків, оточення Києва з північно-західного і західного напрямків з блокуванням основних логістичних шляхів та подальшим їх захопленням;

захоплення Чернігова та Сум, вихід у район Броварів та Борисполя для блокування (оточення) Києва з північно-східного і східного напрямків;

завоювання панування в повітрі.

Для виконання цих завдань було створено потужні угруповання російських військ на території рб і рф, які діяли на кількох напрямках у межах двох операційних районів – Поліському та Сіверському.

У Волинському ОР широкомасштабних воєнних дій угруповання сухопутних військ противника не проводило. Ймовірно, на початковому етапі російського наступу його наступальних спроможностей було недостатньо. Авіація пкс зс рф виконувала демонстраційні польоти поблизу білоруського-українсько кордону з метою виявлення засобів ППО та інших військових об'єктів ЗС України для їх подальшого знищення ударами ракет, а також наносила удари по обраних цілях. Одночасно активно застосовувалися засоби РЕБ та аеророзвідки.

На Сіверському напрямку противник зосередив угруповання військ зі складу підрозділів 36 та 41 А чисельністю до 13 БТГр. У подальшому угруповання було посилено 90 тд 2 А.

Вторгнення почалося з масованих артилерійських ударів по позиціях українських військ у прикордонних районах. Після нанесення артурдарів, зс рф одночасно з кількох напрямів розпочали наступальну операцію. Упродовж першої доби, враховуючи раптовість та переважаючі сили, противнику вдалося просунутись до околиць Сум та Чернігова¹, а окремим колонам ворожої бронетехніки навіть зайти до обласних центрів. Але в результаті вуличних боїв, підрозділи окупаційних військ були змушені відступити. У подальшому ворогу все ж таки вдалося просунутися вглиб Сіверщини та взяти під контроль частину областей. Однак, наявних сил і засобів на цьому напрямку для повної окупації було недостатньо. Чим далі від ДКУ просувалися російські війська, тим довгими й вразливішими ставали їх логістичні шляхи. Це суттєво вплинуло на темпи наступу. Якщо в перші дні вторгнення, ворог розраховував пройти через північні райони України та оточити Київ, оминаючи населені пункти, де Сили оборони України могли чинили опір, то у березні 2022 року російське командування постало перед необхідністю формувати стратегію затяжної війни і безперервного забезпечення військ особовим складом і ОВТ на всій протяжності фронту. А для цього їм необхідно було встановити контроль над основними транспортними вузлами. Однак, ворог досяг часткового успіху лише на півдні Сумщини, зайнявши 1 березня 2022 року Тростянець².

Зазнавши втрат у живій силі та ОВТ, а також витративши значні запаси МТЗ, угруповання зс рф у Сіверському ОР до середини березня 2022 року втратило свій наступальний потенціал. Тому на початку квітня 2022 року російським командуванням

Співвідношення сил сторін у Північно-Західній ОЗ (станом на 24.02.22)

	ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ	ЗБРОЙНІ СИЛИ РФ (29 БТГ)
ОСОБОВИЙ СКЛАД	до 110 000	до 35 000
ТАНКИ	до 200	до 600
АРТИЛЕРІЯ	до 350	до 550
РСЗВ	до 80	до 350
ПРОТИТАНКОВІ ЗАСОБИ	до 1500	до 200

¹ У Сумах йдуть вуличні бої // РБК-Україна – 2022, 05 березня. – URL: <https://tinyurl.com/5d3ccmna>

² Російські військові зайняли Тростянець на Сумщині // Українська Правда. – 2022, 02 березня. – URL: <https://tinyurl.com/5s5c8cjt>

було прийнято рішення щодо недоцільності подальшого утримування під контролем ТОТ на півночі України, що слугувало початком виведення військ з Чернігівської та Сумської обл. на територію рф для відновлення боєздатності підрозділів. Ці заходи планувалося здійснити організовано. Однак, через рішучі дії Сил оборони України, які частково деморалізували особовий склад та дезорганізували управління військами, відступ перетворився на хаотичну втечу,

яка завершилася 10 квітня 2022 року. На звільнених територіях ще певний час виявляли малочисельні групи або окремих військовослужбовців зс рф, які переховувалися або намагалися перетнути ДКУ.

Для проведення наступальної операції на Поліському напрямку ворог створив угруповання зі складу частин 29, 35 та 36 А Східного ВО, тф та пдв зс рф, яке налічувало до 15 БТГр. Угруповання діяло на напрямку Чорнобиль – Київ. Загалом північне і північно-східне наступальне угруповання противника налічували біля 30 тис. осіб, тобто до чверті сил вторгнення (125–130 тис.).

Українські прикордонники дали бій наступаючим силам противника, проте зупинити його просування вглиб території України не вдалося. Колони російської військової техніки рухалися переважно автомобільними дорогами. Одночасно здійснювалися спроби висадки десанту на стратегічно важливому аеродромі в Гостомелі та вздовж Київського водосховища у напрямку Вишгорода. Проте ворог так і не зміг захопити інфраструктурні об'єкти аеродрому, через що російське командування відмовилося від доставки десантно-штурмових підрозділів з повітря. Пізніше вони висувалися з території рб наземним ешелонам.

Незважаючи на значні втрати в особовому складі і техніці, противник продовжував рухатись у бік Києва через Чорнобильську зону, захопивши АЕС. Вже на другий день ворожі колони дісталася Гостомеля, Ворзеля та Бучі. Також для оточення Києва противник намагався висадити повітряний десант, зокрема у районі Томилівки, що під Білою Церквою, та Васильковим. Всі спроби успіху не мали, російські десантники були знищені підрозділами Сил оборони України¹.

Наступаючі підрозділи зс рф, намагалися перегрупуватися, але не отримали достатнього підсилення й були вимушені передчасно ввести у бій підрозділи других ешелонів та резерви. В результаті, противнику не вдалося швидко захопити Київ. Тому у подальшому основні зусилля було зосереджено на оточенні і блокуванні столиці України, застосуванні ДРГ і десантно-штурмових підрозділів.

В той же час, противник почав завдавати ударів балістичними ракетами по Києву та інших містах, у т.ч. з території рб, продовжуючи нарощувати своє угруповання для відновлення наступу на столицю України. Для налагодження логістики інженерні підрозділи противника наводили переправи через річки.

Зосереджені довкола Києва підрозділи окупаційних військ очікували на прибуття

¹ Російські окупанти здійснили спробу висадки десанту // Facebook – 2022, 26 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/pv79ca6h>

резервів з північно-східного та південно-східного напрямків для проведення одночасного наступу. Та оскільки угруповання на Сіверщині виявилось неспроможним прорвати оборону ЗС України, Поліське угруповання намагалося самотужки просуватися на Київ.

Не досягнувши мети наступальної операції та зазнавши значних втрат, російське військове командування тимчасово відмовилося від виконання завдання з блокування Києва й розпочало виведення своїх підрозділів з окупованої північної частини України. При цьому зберігалася високою загроза завдання противником ударів по об'єктах військової та цивільної інфраструктури, тривало накопичення військ у районі Чорнобильської АЕС.

З початку квітня 2022 року на Поліському напрямку основні зусилля противника були зосереджені на виведенні підрозділів з території України, відновленні їх боєздатності, імовірно, для перекидання на інші напрямки. Це свідчило про повний провал початкових планів рф щодо захоплення України та необхідність внесення коректив у стратегічні плани військово-політичного керівництва рф.

Підрозділи, що були виведені на територію рб, здійснювали демонстраційні дії поблизу ДКУ з метою недопущення перекидання резервів ЗС України із зазначеного району на інші загрозливі напрямки. Спостерігалось нарощування систем РЕР і РЕБ у прикордонних з Україною районах.

Сили оборони України

Сили оборони України у Північно-Західній ОЗ зосереджували основні зусилля на недопущенні захоплення противником Києва, забезпеченні стійкої оборони Чернігова та Сум, а також протидії висадки тактичних десантів.

Українські військові на Волинському напрямку вели оборонну операцію, посилювали охорону і оборону ДКУ з рб, протидіяли засобам повітряного нападу та ДРГ противника, перебували у готовності до відбиття наступу ворога з території рб.

На Сіверському напрямку, в рамках оборонної операції, підрозділи Сили оборони України виконували завдання:

відбиття повітряного нападу противника;

прикриття ділянок державного кордону;

відбиття наступу ударних угруповань військ (сил) противника;

ураження угрупованням військ противника, що вклинилися або прорвалися, і відновлення втраченого положення проведенням контрудару (контратак);

боротьба з повітряними десантами, рейдовими загонами, ДРС противника та НЗФ.

В перші дні наступу російських окупаційних військ українським військовим вдалося дещо сповільнити темп просування ворожих колон шляхом підризу мостів, облаштування протитанкових загороджень і мінування загрозливих ділянок. Болотистий характер місцевості також обмежував маневрові можливості механізованих частин противника.

Успішним діям підрозділів ЗС України на Сумщині сприяло ефективне використання сучасних засобів ураження (ПТРК, ПЗРК), отриманих від західних держав. Ураження колон ворожої техніки, які зазвичай рухалися дорогами державного значення, спонукало противника до більш активного використання доріг місцевого значення та польових шляхів, де швидкість руху та прохідність була нижчою. Тому угруповання Сил оборони України основні зусилля зосередили на облаштування засідок, флангових ударах та обході основних сил противника. Маневрена оборона, висока мобільність українських підрозділів виявилися доволі результативною на першому етапі оборонної операції.

Успішні дії захисників Сумщини суттєво деморалізували противника й дозволили вибудувати ефективну оборону. Відкинувши російські війська від великих населених пунктів області, підрозділи Сил оборони України отримали можливість для нарощення оборони, перегрупування, підтягування резервів та поповнення запасів МТЗ. У прифронтових містах було організовано систему блокпостів, активно формувалися підрозділи ТрО, посилювалася охорона і оборона військових та цивільних об'єктів критичної інфраструктури.

Міста на Сумщині і Чернігівщині перетворились на осередки організованого опору окупантам. Українські військові постійними контрнаступальними діями сковували противника, змушуючи його залучати додаткові сили. Це відіграло значну роль у зриві нарощування окупантами спроможностей для наступу на Київ з північно-східного напрямку.

Скориставшись втратою противником стратегічної ініціативи, угруповання Сил оборони України посилювали натиск на позиції окупантів. З середини березня 2022 року в ході вдалих дій вдалося звільнити ряд населених пунктів Сумщини та розпочати звільнення Чернігівщини.

На початку квітня 2022 року ЗС України відновили контроль над ділянками державного кордону в межах Сумської та Чернігівської обл. Уздовж лінії ДКУ одразу розпочалося спорудження фортифікаційних споруд і оборонних укріплень, розгортані додаткові підрозділи ДПСУ. Виконувалися додаткові заходи щодо посилення охорони і оборони ДКУ, протидії ДРГ противника. У межах прикордонних областей проводилися стабілізаційні дії.

На Поліському напрямку Сили оборони України, в рамках оборонної операції виконували наступні завдання:

стримування наступу противника, формування стійкої оборони та створення умов для переходу у контрнаступ;

охорону та оборону важливих державних та військових об'єктів;

протидія ДРГ противника.

На початковому етапі широкомасштабного вторгнення рф українські військові під керівництвом генерал-полковника Олександра Сирського зірвали плани ворога щодо швидкого захоплення Києва. Сили Оборони підірвали основні мости на шляхах, якими противник рухався до столиці України. Після чого річки ставали природною перешкодою, які заважали його переміщенню окупантів.

ЗС України завдавали постійних ударів по аеродрому в Гостомелі, який противник планував використовувати для доставки на Київщину повітряним шляхом десантно-штурмових підрозділів і ОВТ. Однак, через знищення його інфраструктури, аеродром став непридатним для використання¹.

Рішучі дії підрозділів Сил оборони України змусили військово командування зс рф змінити плани наступу і змістити напрямок головного удару з Чорнобиля на Чернігів і Суми. Разом з тим, противник не спромігся прорватися до Києва та, зазнавши значних втрат, наприкінці березня 2022 року остаточно втратив свій наступальний потенціал.

Водночас вживалися заходи щодо нарощення оборони, формування резервів, розгортання мережі блокпостів на ключових транспортних вузлах, на напрямках

¹ Підрозділи армії рф у Гостомелі під Києвом локалізовано // Defense Express – 2022, 23 березня. – URL: <https://tinyurl.com/yenadhjr>

можливого наступу зс рф, зводили фортифікаційні оборонні споруди, проводилися контрдиверсійні заходи.

Особливе значення необхідно приділити Київській оборонній операції, яку слід вважати операцією стратегічного масштабу. Київську оборонну операцію проводили Сили оборони України у період з 24 лютого по 2 квітня 2022 р. (тривалість – 38 діб) у межах Поліського та Сіверського операційних районів. Захоплення столиці України – м. Києва, було одним із пріоритетних стратегічних завдань т.зв. “спеціальної військової операції” зс рф. Головні зусилля Сил оборони в цій операції були зосереджені на відбитті наступу військ вторгнення шляхом активних бойових дій під час ведення маневреної оборони. Завдання Київської оборонної операції було повністю виконано.

Після 25 березня 2022 року підрозділами Сил оборони України російські окупаційні війська були відкинуті від Києва, в результаті чого виникла загроза їх оточення. Противник, зазнавши значних втрат, відмовитися від плану захоплення Києва.

31 березня 2022 року було звільнено ряд населених пунктів на Київщині, а 2 квітня 2022 року у МО України офіційно повідомили про повний відступ військ рф з Київської обл. та повернення цієї території під свій контроль¹.

У подальшому на Поліському напрямку Сили Оборони України здійснювали посилення охорони українсько-білоруського кордону та проводили розмінування на деокупованих територіях. УВ “Північ” перейшло до проведення стабілізаційної операції.

Південно-Західна операційна зона

Противник

У Південно-Західній ОЗ на початок широкомасштабного вторгнення угруповання військ (сил) противника було сформовано за рахунок 8 та 58 А, 22 АК Південного ВО, бв чф, кфл, 7 дшд (г) пдв і включало до 25 БТГр.

	 ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ	 ЗБРОЙНІ СИЛИ РФ (25 БТГ)
ОСОВОБИЙ СКЛАД	до 47 000	до 25 000
ТАНКИ	до 100	до 400
АРТИЛЕРІЯ	до 150	до 550
РСЗВ	до 50	до 350
ПРОТИТАНКОВІ ЗАСОБИ	до 500	до 200

Для ведення бойових дій в акваторіях Чорного та Азовського морів ворог задіяв угруповання різнорідних ударних та морських десантних сил чф, кфл, бф, пф, частини безпосереднього підпорядкування вмф, мо рф та фсб рф.

24 лютого 2022 року угруповання противника у складі частини сил 58 А, 22 АК та чф рф з метою виходу на оперативний простір у межах Південнобузького та Таврійського ОР розпочало наступ з ТОТ АР Крим.

Основні зусилля було зосереджено на виконанні оперативних завдань:

захоплення південних районів Запорізької і Донецької областей, встановлення сухопутного сполучення рф з ТОТ АР Крим та ізоляція України від Азовського моря;

¹ Київська область звільнена від російських загарбників // Суспільне. Новини – 2022, 02 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/3ndfy762>

захоплення південних районів Херсонської і Миколаївської обл. та створення сухопутного коридору з ТОТ АР Крим до Придністров'я;

захоплення о. Зміїний та створення умов для висадки тактичного морського десанту на території Одеської та Миколаївської обл.;

забезпечення контролю над акваторіями Чорного та Азовського морів.

У Бессарабському ОР противник активних дій не проводив. Проте воєнно-політичне керівництво рф докладало зусиль щодо залучення свого військового контингенту та збройних формувань ПМР для сковування Сил оборони України, які були зосереджені на даному напрямку, а в разі необхідності – проведення спільних наступальних дій на Одеському напрямку. Для цього оперативна група зс рф на території ПМР була приведена у підвищену ступінь бойової готовності, вивчалися можливості залучення сил і засобів до воєнних дій на території України. Відмічалися спроби вербування місцевих мешканців до складу регулярних військ (сил).

На аеродромі Тирасполь здійснювалася підготовка до прийому літаків з російськими військовослужбовцями, яких у подальшому могли залучати до проведення операції з блокування Одеси. Проте питання забезпечення коридору для прольоту з рф до ПМР залишилося невирішеним.

Загалом, сподівання противника на підтримку проросійської частини місцевого населення виявилось марним, про що свідчив активний громадський спротив на ТОТ.

На Кримському напрямку окупаційні війська основні зусилля зосереджували на напрямках: Херсон – Миколаїв, Новий Буг – Єланець – Вознесенськ, Новоюр'ївка – Гуляївка – Белка – Маяки – Білгород-Дністровський, Мелітополь – Василівка – Запоріжжя, Мелітополь – Маріуполь.

До 27 лютого 2022 року, незважаючи на опір Сил оборони України, завдяки чисельній перевазі та проведенню низки десантних операцій (Нова Каховка, Херсон, Мелітополь), противнику вдалося швидко просунутися зі сторони Армянська і Чангара та захопити Нову Каховку, Мелітополь і Бердянськ. У подальшому зс рф вдалося захопити Генічеськ та Олешки, прорватися до Каховського водосховища, переправитись через Каховську ГЕС та встановити контроль над гідротехнічними спорудами Північнокримського каналу.

Бої на околицях Херсону тривали до 3 березня 2022 року. У подальшому місто було захоплено противником. Разом з тим, всі спроби з ходу оволодіти Миколаєвом зазнавали невдач, що спонукало окупантів до перенесення основних зусиль на напрямок Миколаїв – Вознесенськ з метою створення умов для оточення Миколаєва та розвитку наступу на Одесу.

Підрозділи зс рф, не зустрівши значного супротиву на адміністративному кордоні Херсонської обл. та ТОТ АР Крим, доволі швидко змогли вийти до р. Дніпро, взяти під контроль всю лівобережну Херсонщину. Передові підрозділи противника закріпилися на околиці Енергодара. Безпосередньо в районі Запорізької АЕС бойові дії велися підрозділами росгвардії (пункти постійної ділокації – Дагестан та Чечня). Захоплення АЕС, на території якої окупанти розміщували ОБТ і боєприпаси, мінували енергоблоки та грубо порушували заходи безпеки і порядок перебування на ядерному об'єкті, створило потенційну загрозу техногенної катастрофи.

Після захоплення Мелітополя противник продовжив наступ на напрямках: Мелітополь – Токмак – Василівка для подальшого просування на Запоріжжя і Павлограда

та Мелітополь – Бердянськ – Маріуполь з метою оточення Маріуполя.

Однак, із середини березня 2023 року російські окупаційні війська на Запорізькому напрямку активних наступальних дій не проводили, перейшли до оборони та закріпилися на зайнятих рубежах. Це вказувало про втрату противником наступального потенціалу. У подальшому основні зусилля ворог зосереджував на просуванні у Криворізькому напрямку, де мав частковий успіх. Тривали активні бої на підступах до Миколаєва та спроби рейдових дій на напрямку Нова Каховка - Нікополь і Нова Каховка - Кривий Ріг.

Морське і повітряне угруповання чф виконували наступні завдання:

встановлення контролю над акваторіями Чорного та Азовського морів;

проведення морських десантних операцій;

участь у повітряно-наземній наступальній операції, у т.ч. із застосуванням крилатих ракет;

нанесення окремих ракетних ударів по військових і цивільних об'єктах (зокрема мостах, портах, пунктах управління, пунктах базування тощо), цивільних суднах та військових кораблях як у морі, так і на р. Дунай.

Для зазначених дій противник зосередив морське угруповання сил (військ), яке складалося з ракетного крейсера, трьох оперативних ракетних груп, двох корабельних ударних груп, ракетно-катерної ударної групи, трьох корабельних десантних груп, катерної десантної групи, корабельної тральної групи, угруповань сил розвідки і спецпризначення та сил

забезпечення, яке загалом налічувало 1 крейсер, 2 фрегати, 4 підводних човни, 42 бойових кораблі (катери) та до 30 суден забезпечення. Також до складу зазначеного угруповання входили: берегова ударна група (два окремих берегових ракетних дивізіони “Бастион” та “Бал”), до 3 БТГр (для морського десантування) зі складу 810 обрмп чф та 336 обрмп бф, до 40 груп СпП та угруповання авіації впр чф.

Одним із ключових завдань противника на морі було захоплення о. Зміїний, який мав крім економічного і політичного значення, ще й військово-стратегічне. Розміщення на острові технічних засобів спостереження, створило б додаткові можливості для контролю морського і повітряного простору у північно-західній частині Чорного моря, а також розширило межі дальнього радіолокаційного виявлення. Тому, скориставшись перевагою в повітрі, на морі та у засобах ураження, в перший день широкомасштабного вторгнення в Україну противнику вдалося захопити о. Зміїний. Після цього десантними судами і баржами на острів було доставлено особовий склад та ОВТ підрозділів РЕР, ППО, 810 обрмп та розвідувального загону 388 мрп СпП чф (Севастополь). Також інфраструктура острова використовувалася як пункт маневреного базування для бойових катерів, що

Таблиця 4

Морське угруповання рф у Чорному та Азовському морях	
	крейсер 1
	фрегат 2
	підводний човен 4
	бойових кораблі 42
	судно забезпечення до 30

здійснювали диверсійно-розвідувальні дії у гирлі Дунаю, на підходах до Затоки, Кароліно-Бугазу та Чорноморська. Для прикриття острова з повітря на цілодобовому чергуванні перебували винищувачі Су-30СМ морської авіації чф.

Окупація острова дозволила противнику проводити заходи з ізоляції району ведення бойових дій по лінії о. Зміїний - Херсонес та блокування сил і засобів ЗС України у пунктах базування і портах. Поряд з цим мали місце невдалі спроби висадки ворожих морських десантів на підходах до портів Чорноморськ, Одеса, Південний та Очаків, а також на окремих десантно-небезпечних ділянках. Періодично здійснювалися авіаційні та ракетні удари кораблів і катерів ВМС ЗС України. Постійно велась повітряна розвідка вздовж українського узбережжя з метою викриття протидесантної та протиповітряної оборони ЗС України.

Для захоплення Миколаєва, Запоріжжя, Дніпра та Одеси командування російських військ продовжувало наступальну операцію. 9 березня 2022 року на північ від Миколаєва противник вийшов до р. Південний Буг та взяв місто у напівоточення, що стало його найбільшим здобутком на цьому напрямку.

Завдяки рішенням українського командування щодо побудови оборони на Миколаївському напрямку, наступ противника на обласний центр було зупинено. Усі спроби наступальних дій, у т.ч. із залученням резервів, мали локальний характер без значних просувань та супроводжувалися великими втратами живої сили і ОВТ.

Однак, у короткий термін окупантам вдалося налагодити рух потягів через р. Дніпро по захопленому Антонівському залізничному мосту, яким перекидалися резерви з ТОТ АР Крим та здійснювалося логістичне забезпечення угруповання військ на правобережній Херсонщині. Але відновити наступ на напрямку Херсон - Миколаїв та Мелітополь - Запоріжжя противник так і не спромігся. А мінування Антонівського мосту свідчило про підготовку до ймовірного відступу на лівий берег Дніпра.

Таким чином, наприкінці березня 2022 року у Південно-Західній ОЗ противник остаточно втратив наступальний потенціал, перейшов до оборони та розпочав відновлення боєздатності своїх військ і поповнення МТЗ. Для логістичного забезпечення угруповання активно використовувалася інфраструктура української залізниці, зокрема вузлові станції Токмака та Мелітополя, які виконували роль логістичних центрів.

Через збереження ЗС України можливості протидіяти загрозам на морі за допомогою берегового ракетного комплексу “Нептун”, яким було уражено фрегат “Ессен” та знищено флагман чф вмс рф крейсер “Москва”, росія позбулася можливості панування в акваторіях Чорного та Азовського морів.

У подальшому, протягом квітня 2022 року, обстановка на півдні України суттєвих змін не зазнала, активних бойових дій противник не проводив. Основні зусилля зосереджував на веденні повітряної розвідки та вогневому ураженні позицій Сил оборони України, у т.ч. із залученням кораблів, підводних човнів, берегових ракетних комплексів “Бастион” та авіації.

Керівництво рф для встановлення контролю на ТОТ та формування ВЦА намагалося активно використовувати місцеві органи влади та колаборантів. Саме з числа останніх створювалися так звані “підрозділи народної міліції”, які у взаємодії з підрозділами рогвардії проводили режимні та фільтраційні заходи. Через проукраїнську позицію більшої частини місцевого населення та формування осередків Руху опору на ТОТ, окупантам не вдалося створити так звану Херсонську народну республіку та повністю

взяти під контроль ситуацію на місцях.

Угруповання Сил оборони України

Сили оборони України з метою зриву стратегічних планів противника проводили оборонну операцію в межах Південно-Західної ОЗ силами ОСУВ “Олександрія” під керівництвом генерал-майора Андрія Ковальчука та в акваторіях Чорного та Азовського морів угрупованням різнорідних сил ВМС під керівництвом коммодора Олексія Доскато.

Основні зусилля було зосереджено на:

забезпечення стійкої оборони на Херсонському і Мелітопольському напрямках;

недопущення захоплення противником важливих адміністративних центрів Херсон, Миколаїв та Маріуполь;

утримання контролю над акваторією Чорного та Азовського морів;

боротьбі з морськими десантами в межах Одеської та Миколаївської обл.

відбиття повітряного нападу противника;

завдання ураження осередкам військ противника.

ВМС ЗС України у складі угруповання різнорідних сил (УРЗС ВМС) виконували завдання щодо недопущення вторгнення противника з морського напрямку. На початок бойових дій кораблі і катери ВМС ЗС України згідно плану оперативного розгортання угруповання були завчасно виведені у визначені райони (місця) в межах морської операційної зони, що дозволило зберегти їх під час перших ракетних ударів противника.

Для введення противника в оману щодо розташування сил і засобів ВМС ЗС України, на якірних стоянках вдалося розмістити значну кількість барж, списаних суден та інших плавзасобів. Також було роззосереджено підрозділи ракетних військ і артилерії ВМС. З метою недопущення захоплення фрегата “Гетьман Сагайдачний”, який проходив глибоку модернізацію на Миколаївському суднобудівному заводі, його було спеціально виведено з ладу та підтоплено.

Завдяки супротиву Сил оборони України, вже з березня 2022 року противник був вимушений задіяти оперативні резерви. Разом з тим, своєчасне мінування загрозливих ділянок узбережжя та організація оборони і спостереження за морським і повітряним простором дали змогу запобігти висадці ворожих десантів у районі Миколаєва та Одеси. Вогнем артилерії вдалося знищити і пошкодити кілька катерів противника.

На початку березня 2022 року, незважаючи на нарощення угруповання противника до 17 БТГр, його наступ був фактично зупинений. 11 березня 2022 року на напрямку Вознесенськ - Нова Одеса підрозділи ЗС РФ зазнали суттєвих втрат і були вимушені відійти на рубіж Баштанка - Нова Одеса.

18 березня 2022 року окупаційні війська остаточно перейшли до оборони, намагаючись утримати захоплені рубежі, проводячи роботи з інженерного обладнання позицій, відновлення боєздатності та посилення своїх угруповань. Водночас, частину підрозділів морської піхоти в якості резерву російське командування перекинуло на інші загрозливі ділянки фронту. При цьому противник продовжував зазнавати втрат від вогневого впливу ЗС України. Так, у ході наступальних дій окупантам вдалося захопити кілька аеродромів, які використовувалися для розміщення армійської авіації, підрозділів

РВіА, МТЗ, пунктів управління тощо. Тільки по аеродрому в Чорнобаївці у різний час було завдано 10 вогневих ударів, в наслідок яких знищено ОКП 8 А, велику кількість авіаційної та іншої техніки і МТЗ.

На початковому етапі війни знищення командних пунктів і логістичних центрів противника, а також пошкодження основних транспортних комунікацій (мостів, переправ) суттєво порушували систему управління військами та логістичного забезпечення. Це в свою чергу потребувало часу на їх відновлення і підготовку резервів, що у підсумку впливало на рівень боєздатності угруповання, і як результат – нездатність продовження наступу на напрямку Миколаєва і Вознесенська.

Ці фактори сприяли стабілізації фронту, а рішення українського командування щодо зміцнення угруповань військ створило умови для переходу до контр наступальних дій. Зокрема, у квітні 2022 року підрозділи Сил оборони України провели наступальні дії, звільнивши низку населених пунктів Миколаївської та Херсонської області.

Незважаючи на активні спроби захоплення панування в акваторіях Чорного та Азовського морів, угруповання сил ВМФ рф в той період часу зазнало відчутних втрат. Зокрема, в порту Бердянська Сили оборони України ударом тактичного ракетного комплексу “Точка-У” уразили три великих десантних корабля (“Цезарь Куников”, “Новочеркасск”, “Саратов”), за допомогою берегового ракетного комплексу “Нептун” знищено – фрегат “Адмірал Ессен” та ракетний крейсер “Москва”.

Знищення 14 квітня 2022 року флагмана чф рф ракетного крейсера “Москва” остаточно нівелювало загрозу висадки російського морського десанту в Одеській обл. і створило умови для проведення операції з відновлення контролю над о. Зміїний та північно-західною частиною акваторії Чорного моря з метою розблокування Ізмаїльського, Білгород-Дністровського та Одеського портів.

Загальна обстановка у повітряному просторі України під час першого етапу широкомасштабної агресії рф проти України.

З перших днів широкомасштабного вторгнення, противник намагався отримати повне панування у повітряному просторі України. Ворог завдавав масованих ракетних та авіаційних ударів по аеродромах базування української військової авіації та позиціях підрозділів ППО, намагаючись у такий спосіб позбавити ЗС України будь якого контролю над повітряною обстановкою. Але своєчасні дії, а саме виведення авіації з під ударів та переміщення підрозділів ЗРВ та РТВ, дозволили зберегти основні складові української системи ППО, зокрема літаки та боєздатні підрозділи ППО.

Не зважаючи на втрати і сподівання окупантів про повний контроль над повітряним простором України, винищувальна авіація ЗС України вступала в нерівні бої з переважаючим повітряним противником, ударна авіація нищила колони і місця зосередження ворога, зенітні розрахунки прикривали основні стратегічно важливі об’єкти та нищили засоби повітряного нападу противника.

Не досягнувши повного панування у повітряному просторі України, авіація пкс зс рф у березні 2022 року перейшла до бойових дій, періодично заходячи в зони потенційного ураження системи ППО України, та наносячи масовані ракетні удари з літаків стратегічної авіації. До повітряних ударів ворог також долучав кораблі-ракетноносії та ракетні системи дальньої дії.

За період з 24 лютого по 30 квітня 2022 року противник завдав більше 200 ракетних ударів, застосувавши понад 410 ракет різних видів базування, з яких система ППО України

збила майже чверть (100). Резонансними ударами були:

24 лютого – перший масований удар (до 65 ракет), уражено понад 40 об’єктів по всій території України (у т.ч. 12 аеродромів), загинуло 40 осіб, понад 50 отримали поранення;

1 березня – удар по будівлі Харківської ОДА, загинуло 29 осіб¹;

13 березня – удар по Яворівському військовому полігону (Львівська обл., 30 км від кордону з Польщею), загинуло 35 осіб, 134 отримали поранення²;

19 березня – удар по складу ракет і боєприпасів у Делятині (Івано-Франківська обл.) із застосуванням гіперзвукового ракетного комплексу Х-47М2 “Кинджал”;

29 березня – удар по будівлі Миколаївської ОДА, загинуло 37 осіб, більше 40 отримали поранення;

8 квітня – удар ракетою 9М79К-1 “Точка-У” з касетними боєприпасами 9Н24 по залізничні станції в Краматорську проти цивільних людей, які евакуювалися. Загинула 61 особа, 121 отримала поранення³.

В ході перших місяців широкомасштабного вторгнення в Україну авіація противника втратила в боях 29 літаків та 29 вертольотів, а головне – досвідчених пілотів. Це негативно вплинуло на здатність російських льотчиків ефективно виконувати завдання в українському небі та підтвердило дієвість української ППО та професіоналізм ПВС ЗС України. Поряд з цим, впровадження міжнародних санкцій ще більше загострило проблеми в рф щодо компенсації втрат та нарощуванні угруповань авіаційної техніки та БПЛА, значення яких в сучасних військових операціях суттєво зросло.

Висновки щодо воєнно-стратегічної обстановки на першому етапі широкомасштабного вторгнення рф в Україну.

Упродовж лютого-квітня 2022 року воєнно-стратегічна обстановка в Україні характеризувалася активними воєнними діями на кількох стратегічних напрямках, успішним завершенням операції Сил оборони України в районі Києва, стабілізацією лінії фронту на південному напрямку, запеклою обороною Маріуполя, що перебував в облозі, та Харкова, активізацією бойових дій на Ізюмському напрямку та на Донбасі.

Противник втримав ініціативу та вдало провів наступальну операцію на південному напрямку, в результаті якої було захоплено лівобережжя Дніпра від Херсону до Василівки (Запорізьська обл.) та частину Херсонської обл. на правобережжі, створено наземний коридор між Ростовською обл. рф і ТОТ АР Крим. Крім того рф отримала повний контроль в акваторії Азовського моря, а за рахунок захоплення о. Зміїний розширила свої можливості у західній частині Чорного моря.

З метою виконання стратегічного завдання з виходу на адміністративні кордони Донецької і Луганської областей російським військам вдалося захопити біля 90% Луганщини та понад 60% Донеччини.

¹ Гірко В. Висновок експертів: будівлю Харківської ОДА після обстрілів відновити неможливо // Факти / Україна – 2022, 04 червня. – URL: <https://tinyurl.com/3yu73a4f>

² Резніков О. Це новий терористичний напад на мир і безпеку біля кордону ЄС-НАТО. Закрийте небо! // Армія-Інформ – 2022, 13 березня. – URL: <https://tinyurl.com/44sj5n3v>

³ СБУ підтвердила, що удар по краматорському вокзалу був здійснений з окупованої території // Еспресо – 2022, 21 травня. – URL: <https://tinyurl.com/bd4pkyet>

Але “блискавичного” захоплення України не відбулось, активне застосування засобів дальнього вогневого ураження, насамперед крилатих ракет морського та повітряного базування, не призвели до порушення системи управління угруповань та придушення системи ППО ЗС України.

Ведення противником наступу одночасно на кількох напрямках, без врахування можливостей Сил оборони України щодо ефективного опору та міжнародної підтримки України, суперечило основним принципам воєнного мистецтва і не дозволило виконати оперативні завдання у визначені терміни. Все це свідчило про суттєві прорахунки у плануванні і підготовці СВО військово-політичним керівництвом рф, а також незадовільну організацію управління, взаємодії та всебічного забезпечення на всіх рівнях.

Водночас, Україна виконала завдання на першому етапі війни, тобто під час стратегічних оборонних дій ЗС України суттєво зменшили наступальний потенціал противника, зберегли основні сили та почали накопичення резервів. За рахунок проведення заходів мобілізації, формування підрозділів ТрО та успішних дій військ (сил) вдалося звільнити північні регіони та стабілізувати лінію фронту на східному та південному напрямках.

Також, українські досягнення на фронті, консолідували світову спільноту у наданні військової допомоги Україні, вдалося досягти домовленостей щодо постачання сучасних зразків ОВТ та навчання (підготовки) українських військовослужбовців що зі свого боку стало однією з важливих складових військової допомоги Україні від міжнародних партнерів в перші місяці широкомасштабного вторгнення рф та запорукою ефективного супротиву.

У *Східній ОЗ* противник на Слобожанському напрямку продовжував частково блокувати Харків, обстрілювати об’єкти інфраструктури та житлові будинки Харківщини, намагався розгортати додаткові артилерійські підрозділи. На Ізюмському напрямку ворог, діючи силами підрозділів зі складу 1 А та, 20 А Західного ВО, 35 А, 68 АК Східного ВО та пдв, основні зусилля зосереджував на веденні розвідки та завданні вогневого ураження підрозділам ЗС України.

У *Південно-Західній ОЗ*, завдання щодо взяття під контроль Чорноморського узбережжя України, утворення сухопутного коридору до ПМР, угрупованням зс рф виконано не було. Проведення морської десантної операції, незважаючи на повне панування на морі на початку вторгнення, було унеможливлено виваженими діями Сил оборони України. Сподівання противника на підтримку місцевого населення виявилось марним, про що свідчив активний громадянський спротив на ТОТ. Це призвело до залучення додаткових сил розгвардії, фсб та поліції.

Незважаючи на досягнуті з початку вторгнення успіхи оперативного масштабу (прорив з ТОТ АР Крим та вихід на оперативний простір, захоплення Херсону, Генічеська, Мелітополя, Бердянська, Нової Каховка та Енергодара, часткове оточення Маріуполя, прорив до Гуляйполя), загальне просування на глибину від 80 до 260 км на окремих напрямках, російські окупаційні війська зазнали значних втрат у живій силі та ОВТ, витратили свої оперативні резерви, а на окремих напрямках змушені були відійти та перейти до оборони.

Затоплення крейсера “Москва” Силами оборони України означало поразку росії на морі, так як крейсер являв собою плавучий командний та контрольний центр. Крім того, чорноморський флот залишився без протиповітряної оборони, що значно обмежило наступні кроки противника.

У Північно-Західній ОЗ перша стратегічна оборонна операція Сил оборони України зірвала первинні плани противника, змусивши його вивести своє основне угруповання за межі України. Водночас, демонстраційні дії зс рб поблизу ДКУ спонукали воєнно-політичне керівництво України сконцентрувати, а у подальшому й утримувати, частину Сил оборони на загрозливих напрямках, що не дозволяло використовувати їх на ділянках фронту, де відбувалися найбільш інтенсивні бойові дії.

В повітряному просторі України авіація противника так і не змогла отримати повного домінування та вимушена була перейти до періодичних бойових дій. Цьому сприяло збереження і своєчасні маневри підрозділів ППО України, а також покращення вмінь та навичок особового складу щодо знищення засобів повітряного нападу. Крім цього, рф, активно застосовувала практику авіаційно-ракетного терору, завдаючи масованих атак як по об'єктам військової, так і цивільної інфраструктури.

Загалом в ході першого етапу широкомасштабного вторгнення рф і Україну первинні плани ворога були зірвані, що змусило його вивести війська з Північно-Західної ОЗ і зосередити свої зусилля на веденні бойових дій у межах Східної та Південно-Західної ОЗ.

2.4. ХІД ВОЄННИХ ДІЙ НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ.

ПЕРША СТРАТЕГІЧНА ОБОРОННА ОПЕРАЦІЯ (24 ЛЮТОГО – КВІТЕНЬ 2022 РОКУ)

Завдання і сили сторін

російська федерація

Прагнучи реалізувати свої геополітичні та воєнно-стратегічні цілі шляхом проведення воєнної операції, керівництво РФ поставило перед збройними силами РФ такі завдання:

захопити панування в повітрі та дезорганізувати систему управління силами оборони і державного управління України;

в найкоротші терміни оточити, блокувати і захопити столицю України;

охопити із флангів угруповання ООС у Донецькій і Луганській областях з майбутнім виходом на бар'єрний рубіж р. Дніпро;

оточити й ізолювати м. Харків з подальшим виходом до м. Полтави і м. Дніпро;

відрізати Україну від морського узбережжя, встановити сухопутне сполучення РФ з ТОТ АР Крим і т. зв. ПМР;

вийти упродовж другого тижня операції на лінію Коростень, Житомир, Вінниця, шляхом нанесення ракетно-авіаційного ураження по вузлах потенційного опору на території центральної частини України та проведенню рішучих наступальних дій наземних угруповань;

остаточно знищити опір Сил оборони України, завершити окупацію території України та вийти на західні кордони нашої держави до кінця третього тижня операції.

Спираючись на дані західних розвідувальних співтовариств, аналітики Центру стратегічних і міжнародних досліджень у січні 2022 року моделювали можливі основні напрямки просування сухопутних угруповань зс РФ територією України, у випадку повномасштабного вторгнення за зображеними нижче трьома фазами (перша фаза – захоплення Києва і лівобережжя Дніпра; друга фаза – захоплення центральної і південно-західної частини України; третя фаза – захоплення західної частини України).

Для реалізації окреслених вище завдань, командування зс рф упродовж 2016 – початку 2021 року зосередило значні військові сили по периметру східного кордону України¹, а також на ТОТ АР Крим і ОРДЛО. В другій половині 2021 року, розпочалося формування ударних угруповань.

Аналітики Національного інституту стратегічних досліджень наприкінці 2022 року констатували, що біля східної ділянки державного кордону України рф сформовано нове угруповання сил зс рф. До м. Воронеж було переміщено штаб 20-ї ЗВА із м. Муліно. З'єднання цієї армії розгорталась у Смоленській, Брянській, Белгородській і Воронежській обл. У Ростовській та Волгоградській обл. у 2016 році розгорнули 8-му ЗВА, до складу якої фактично включили і т. зв. 1 і 2 АК “л/днр”. На території тимчасово окупованого Криму в 2017 році було створено 22-й армійський корпус, командувач якого здійснював керівництво більшою частиною наземного угруповання рф на півострові². Станом на кінець 2021 року, поблизу кордону з Україною перебувало угруповання зс рф, здатне вести наступальні дії з обмеженими цілями без оголошення мобілізації. Чисельність цього угруповання досягала 87 тис. осіб, до 1100 танків, до 2600 бойових броньованих машин, до 1100 артилерійських систем, до 360 РСЗВ, 18 оперативно-тактичних ракетних комплексів. На аеродромах у безпосередній близькості до українських кордонів базувалося 330 літаків та 230 вертольотів³.

На початку січня 2022 року росія почала нарощувати своє угруповання на території рб за рахунок військ Східного воєнного округу (35, 29, 36 і 5 ЗВА), 155-ї ОМСБр, ППО, ОТРК “Искандер-М” та артилерії. 18 січня 2022 року представники російської та білоруської влади оголосили, що дані підрозділи прибули на територію рб для участі у

¹ Белесков М. Сучасний російський спосіб ведення війни: теоретичні основи і практичне наповнення. Аналітична доповідь. – Київ: Національний інститут стратегічних досліджень. Центр безпекових досліджень. 2021. – С. 7.

² Там само.

³ Там само; Bowen A. S. Russian Military Buildup Along the Ukrainian Border // Congressional Research Service. – 2022, February 7. – URL: <https://tinyurl.com/4mz2caa7>

спільних білорусько-російських військових навчаннях, які було заплановано на 9 – 20 лютого 2022 року¹.

Станом на 25 січня 2022 року, аналітики Інституту вивчення війни (США) зафіксували 10 російських БТГр на півдні білорусі, 7 БТГр – в Єльську і 3 БТГр – у Брянську, 2 БТГр – в Курську, 5 БТГр – у Погоново, 12 БТГр – у Воронежській та Белгородській обл., 12 БТГр – у Ростовській обл., 11-12 БТГр – на ТОТ АР Крим, 3 БТГр – на території т. зв. ПМР і два АК т. зв. л/днр. Таким чином, чисельність ударних угруповань досягала 64-65 БТГр та два корпуси т. зв. л/днр². Оцінюючи ймовірний розвиток воєнних подій, фахівці Інституту 27 січня 2022 року висловили припущення, що російське керівництво обмежиться сухопутними операціями на території Донбасу, Харківщини та Півдня України з одночасним авіаційним і ракетним ударом на глибину всієї території нашої держави³.

Станом на 28 січня 2022 року, згідно оцінки Голови Об'єднаного комітету штабів Армії США генерала Марка Міллі, на кордонах з Україною рф було зосереджено понад 100 тис військовослужбовців усіх родів і видів військ⁴. 5 лютого 2022 року представники держдепартаменту США заявили про концентрацію на території українського прикордоння 70% всіх боєздатних сил сухопутних військ рф, об'єднаних у 83 БТГр. Ще 14 БТГр перебували на шляху до кордону з Україною⁵. Американські аналітики звернули увагу на високий рівень концентрації навколо України та на ТОТ великої кількості засобів ППО, РЕБ, логістичних підрозділів, авіації, важкої артилерії і високомобільних повітряно-десантних військ зс рф⁶.

Протягом першої декади лютого 2022 року західні аналітичні інституції, оцінюючи перспективи ескалації воєнної конфронтації між Україною та Росією, вважали найбільш вірогідним сценарієм окупацію зс рф Донецької й Луганської обл., а також встановлення російськими вмс блокади українських морських портів. Зокрема, в аналітичному огляді Міжнародного інституту стратегічних досліджень за 4 лютого 2022 року перераховані такі можливі заходи рф щодо України:

“Морська блокада окремих портів (наприклад, Маріуполя, Херсона та/або Одеси); або справді повна морська блокада українського узбережжя (яку Москва потенційно могла б описати як “карантинну операцію”, посилаючись на блокаду США Куби в 1962 році як прецедент).

Примусовий огляд суден на морських підходах до України.

Військове захоплення кількох аеропортів, які вважаються центральними (справедливо чи неправильно) для постачання зброї та особового складу НАТО.

Запровадження безпольотної зони над частинами України, посилаючись на аналогічні зусилля членів коаліції в Іраку та Сирії.

Бомбардування певних складів зброї чи ракетних пунктів в Україні, посилаючись на прецедент операцій НАТО в Косово та Югославії в 1999 році.

¹ Bowen A. S. Russian Military Buildup Along the Ukrainian Border // Congressional Research Service. – 2022, February 7. – URL: <https://tinyurl.com/25ud3f4u>

² Russian force posture around Ukraine in BTGs as of January 25, 2022 // Institute for the study of war. – 2022, January 25. – URL: <https://tinyurl.com/ycxp7n36>

³ Kagan Fr. W., Clark M., Barros G., Stepanenko K. Putin's Likely Course of Action in Ukraine: Updated Course of Action Assessment. January 27, 2022 // Institute for the study of war. – 2022, January 27. – URL: <https://tinyurl.com/yc636r5u>

⁴ Ibidem. – P. 1.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem. – P. 3.

Атаки на електромережу України, посиляючись на прецедент операцій НАТО в Югославії в 1999 році.

Широко розповсюджені кібердиверсійні операції проти військових баз, залучених до передачі зброї чи навчання НАТО, та іншої критичної інфраструктури, особливо Інтернету”¹.

Стрімке нарощення чисельності угруповань зс рф поблизу ДКУ в другій половині лютого 2022 року, не залишало сумнівів у намірах російського керівництва. Станом на 13 лютого 2022 року, західні розвідувальні служби оцінювали російське угруповання поблизу ДКУ і на ТОТ ОРДЛО та АР Крим у 92 БТГр безпосередньо зс рф, а також 1 і 2 АК т. зв. л/днр (1 АК у складі чотирьох мсб, трьох мсп, чотирьох обтро, однієї оабр; 2 АК у складі трьох мсб, одного мсп, один полк ссо, восьми обтро, однієї оабр).

На думку західних розвідників, станом на 22 лютого 2022 року російські сили зросли до 115 БТГр і двох армійських корпусів т. зв. л/днр, загалом до 190 тис. особового складу. Розташування військ свідчило про завершення формування ударних угруповань для широкомасштабного вторгнення в Україну.

Україна

Захист нашої держави від збройної агресії інших держав мали забезпечити ЗС України. Відповідно до положень Конституції України та Закону України про Збройні Сили України, на першому етапі ведення бойових дій ЗС України мали забезпечити:

недопущення досягнення ВКС росії абсолютного панування в повітрі над Україною;

оборону столиці України м. Києва, великих міст і обласних центрів;

недопущення оточення угруповання підрозділів Операції об’єднаних сил в межах Донецької і Луганської обл.;

недопущення захоплення морського узбережжя України та позбавлення нашої держави виходу до Чорного та Азовського морів;

створення сприятливих умов для подальшого переходу до контрнаступальних дій з метою розгрому військ агресора та вигнання їх за межі України.

Станом на 24 лютого 2022 року, біля кордонів України були розгорнуті оперативні угруповання військ “Волинь”, “Сіверськ”, “Слобода”, “Примор’я”, Угруповання військ “Південь”, Угруповання об’єднаних сил ЗС України, які склалися з 14 механізованих, 3 мотопіхотних, 7 десантно-штурмових і 5 танкових бригад. Військово-морські сили були включені до складу Угруповання різнорідних сил. Також, було розгорнуто Угруповання повітряних сил.

Опис основних бойових дій на київському напрямку

На першому етапі широкомасштабного вторгнення, одним з головних завдань зс рф було захоплення столиці нашої держави – м. Київ. Для реалізації цього завдання, командуванням зс рф було створено два оперативно-тактичні угруповання: поліське (до 15 БТГр, дислоковане на території рб) та сіверське (до 20 БТГр, дислоковане на території Брянської і Курської обл. рф). Крім того, для ведення бойових дій на Поліському та Сіверському напрямках планувалось залучити з’єднання і частини повітряно-космічних сил рф, підрозділи повітряно-десантних військ, сил спеціальних операцій рф та росгвардії.

¹ Austin G. Russia’s ‘military-technical solution’ for Ukraine // The International Institute for Strategic Studies. – 2022, February, 4. – URL: <https://tinyurl.com/4w3cebvc>

Як свідчить аналіз подальших дій противника, одразу після масованого авіаційно-ракетного удару по командних пунктах, засобах ППО, аеродромах, місцях постійної дислокації частин і підрозділів Сил оборони України, засобах зв'язку та інших стратегічних об'єктах, російське командування планувало висадити тактичний десант на аеродромах м. Гостомель і Васильків (до двох 2 тис. осіб), щоб захопити льотовища і підготувати засоби управління авіаційним рухом для прибуття військово-транспортних літаків Іл-76 з особовим складом (до 10 тис. осіб), штатною автомобільною і легкоброньованою технікою повітряно-десантних військ рф¹. Задача десанту – блокувати Київ, комунікації, канали управління військами, захопити/підірвати арсенали, посіяти паніку серед населення, створити умови для панічного залишення Києва “неконтрольованими колонами” біженців, які блокуватимуть автомагістралі й тим самим ускладнять для Сил оборони України пересування транспортними шляхами в районі Києва².

Диверсійні групи, які вже перебували на території України, отримали наказ вчинити диверсії на електромережах і підстанціях м. Київ, щоб відключити значну частину міста від електромережі та зв'язку, чим викликати паніку серед населення. Окремі групи диверсантів-провокаторів мали здійснити підпали та акти мародерства, аби поглибити паніку серед населення і відволікти правоохоронні органи на відновлення громадської безпеки, замість оборони столиці. З метою поглиблення дезорганізації, шляхом масованої кібератаки планувалося вивести з ладу електронні інформаційні сторінки органів влади України³.

У Києві противник планував взяти під контроль основні органи державної влади – офіс Президента, Генеральний штаб, Кабінет Міністрів, Верховну Раду⁴. Підрозділи російських сил спеціальних операцій мали також захопити телецентри й оголосити про повалення “антинародного режиму” та встановлення “ нової влади”. На реалізацію цих завдань відводилось до чотирьох годин⁵.

Одночасно з завданням авіаційно-ракетного удару по військових об'єктах ЗС України й висадкою противником тактичного десанту поблизу Києва, мав розпочатися наступ сухопутних угруповань російських військ на Поліському та Сіверському напрямку. Ці сили мали розгромити частини й підрозділи ЗС та НГ України, які прикривали столицю, після чого, у взаємодії з десантними військами та силами спеціальних операцій рф, зайняти м. Київ і встановити повний контроль над столицею України протягом 18 годин⁶.

Головним напрямком наступу сухопутних угруповань зс рф на Київ був Поліський. На Сіверському напрямку російські війська мали скоувати підрозділи Сил оборони України, запобігти їх передислокації на Поліський напрямок, блокування або захоплення великих населених пунктів і ключових залізничних вузлів. Наступ на Поліському напрямку мав здійснюватися в похідних колонах на максимальній швидкості, з розгортанням у бойові порядки виключно в разі загрози зіткнення з великими підрозділами ЗС або НГ України. Передбачалося, що передові підрозділи зс рф зі складу “колони № 1” прибудуть у

¹ Глушенко О. Став відомий план можливого захоплення Києва // Українська правда. – 2022, 25 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/n9sk5rp5>

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Ахонен Т. Епічна битва за Київ. Як українці принизили путіна та його армію // Главком. – 2022, 03 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/yrjms8p3>

⁶ Schwirtz M., Troianovski A., Al-Hlou Y., Froliak M., Entous A., Gibbons-Neff T. Putin's war. A Times investigation based on interviews, intercepts, documents and secret battle plans shows how a “walk in the park” became a catastrophe for Russia // New York Times. – 2022, December 16. – URL: <https://tinyurl.com/5n827tj4>

передмістя Києва о 14 год. 55 хв., а закінчать зосередження на “рубежах блокування” о 16 год. 15 хв. 24 лютого 2022 року¹.

№ п/п	Наименование «об» и подразделение	Пополнение (шт./дн)	Кол-во машин	Глубина, м	Скорость движения	Средняя скорость	Исходный рубеж (Пальмира)		Рубежа регулирования №1 (Полково-мостовая переправа) (р.Прятля)		Рубежа регулирования №2 (Белая Сорочка) (пос.Грань)		Рубежа регулирования №3 (Черемш) (р. Уж)		Рубежа регулирования №4 (Уманьск) (р. Тетерев)		Рубежа регулирования №5 (Бабинцы) (р. Дзерж)		Рубежа регулирования №6 (Столбца) (р. Ирпень)		Время сосредоточения на рубеже блокирования
							Головой	Хвостом	Головой	Хвостом	Головой	Хвостом	Головой	Хвостом	Головой	Хвостом	Головой	Хвостом	Головой	Хвостом	
5 обр																					
Колонка №1																					
1	2/104 дил. ООМ, ОМОН, СОБР "Белгород"	223	82	4,1	23	«Пл»	1:33	1:43	2:15	3:25	4:00	4:11	6:30	6:40	9:00	9:10	13:00	13:11	14:14	14:26	14:55
2	ТТЗ - пар 104 дил	223	12	0,6	23	«Пл»	2:13	2:15	3:55	3:57	4:41	4:42	7:10	7:12	9:40	9:42	13:41	13:42	14:58	14:58	15:36
3	Т140 арт (без снаряд)	223	25	1,25	23	«Пл»	2:15	2:18	3:57	4:00	4:42	4:45	7:12	7:15	9:42	9:45	13:42	13:45	14:58	15:01	15:37
4	1/104 дил (без 2-х пар и пар)	223	30	1,95	23	«Пл»	2:18	2:23	4:00	4:05	4:45	4:50	7:15	7:20	9:45	9:50	13:46	13:51	15:01	15:08	15:40
5	та 124 об	223	5	0,25	23	«Пл»	2:23	2:24	4:05	4:06	4:50	4:51	7:20	7:21	9:50	9:51	13:51	13:51	15:01	15:07	15:46
6	часть КП 104 дил	223	11	0,55	23	«Пл»	2:24	2:25	4:06	4:07	4:51	4:53	7:21	7:22	9:51	9:52	13:51	13:51	15:01	15:07	15:46
7	ТТЗ - пар 104 дил	206	12	0,6	23	«Пл»	2:25	2:27	4:07	4:09	4:53	4:54	7:22	7:24	9:52	9:54	13:53	13:54	15:08	15:10	15:36
8	пар (без 2-х пар) 124 об	206	6	0,3	23	«Пл»	2:27	2:28	4:09	4:10	4:54	4:56	7:24	7:25	9:54	9:55	13:54	13:55	15:11	15:11	15:36
9	КП 75 дил	206	18	0,9	23	«Пл»	2:28	2:30	4:10	4:12	4:55	4:57	7:25	7:27	9:55	9:57	13:55	13:58	15:11	15:13	15:37
10	2/234 дил (без снаряд)	206	63	3,15	23	«Пл»	2:30	2:36	4:12	4:20	4:57	5:05	7:27	7:35	9:57	10:05	13:58	14:05	15:13	15:21	15:39
11	та 124 об	206	5	0,25	23	«Пл»	2:30	2:30	4:20	4:21	5:05	5:06	7:35	7:36	10:05	10:06	14:06	14:06	15:21	15:22	15:47
12	часть КП 234 дил 1	206	12	0,6	23	«Пл»	2:30	2:41	4:21	4:22	5:06	5:06	7:36	7:38	10:06	10:07	14:06	14:08	15:22	15:24	15:48
13	1/234 дил (без пар и пар)	206	57	2,85	23	«Пл»	2:41	2:48	4:22	4:30	5:08	5:15	7:38	7:45	10:07	10:15	14:08	14:15	15:24	15:31	15:50
14	ТТЗ - пар 234 дил	206	12	0,6	23	«Пл»	2:48	2:50	4:30	4:31	5:15	5:17	7:48	7:47	10:15	10:16	14:15	14:17	15:31	15:33	15:57
15	1/237 дил (без пар и пар)	206	48	2,4	23	«Пл»	2:50	2:56	4:31	4:38	5:17	5:23	7:47	7:53	10:16	10:18	14:17	14:23	15:33	15:39	15:59
16	часть КП 237 дил	206	20	1	23	«Пл»	2:56	2:58	4:38	4:40	5:23	5:26	7:53	7:55	10:23	10:25	14:23	14:26	15:39	15:41	16:05
17	2/237 дил	206	56	2,8	23	«Пл»	2:58	3:05	4:40	4:48	5:26	5:33	7:56	8:03	10:25	10:33	14:26	14:33	15:41	15:49	16:08
18	ТТЗ - пар 237 дил	206	12	0,6	23	«Пл»	3:06	3:07	4:48	4:49	5:33	5:34	8:03	8:04	10:33	10:34	14:33	14:35	15:49	15:50	16:15
Итого		495	24,8				1:33	3:57	3:15	4:40	4:00	5:34	6:30	8:04	9:00	10:34	13:50	14:35	14:16	15:50	16:15

Порядок руху колон противника на Київському напрямку.
 Фото – The New York Times

О 4 год. 50 хв. 24 лютого 2022 року противник розпочав наступальну операцію шляхом нанесення ракетно-авіаційних ударів по об'єктах критичної цивільної та військової інфраструктури України. Одночасно, колони російських військ перетнули ділянки ДКУ у Київській, Чернігівській, Сумській обл. та стрімко вирушили вглиб території України, в загальному напрямку на Київ.

Колона російської техніки рухається на Київ. Фото – Maxar Technologies

¹ Ibidem.

У Поліському ОР, російські війська наступали в напрямку на Чорнобиль – Київ. Колони військової техніки противника пересувалися переважно автошляхами, їхній маршрут пролягав через н.п. Прип'ять, Чорнобиль, Іванків, Димер, Вишгород, Бородянка, Буча, Ірпінь. Водні бар'єрні рубежі (рр. Прип'ять, Уж, Тетерів і Здвиж) війська противника долали шляхом використання понтонно-мостових переправ, у разі знищення мостів.

У першій половині дня 24 лютого колона військової техніки зс рф зайшла через пункт пропуску Вільча (Вишгородський р-н Київської обл.). Українські прикордонники дали бій противнику, але зупинити колону не вдалося¹.

О 7 год. противник крилатою ракетою атакував адміністративну будівлю аеродрому Гостомель, охорону якого здійснювали підрозділи 4-ї бригади оперативного призначення НГ України. Ракета влучила в об'єкт поряд з аеродромом і пошкодила цивільний будинок. Суттєвої шкоди оборонцям аеродрому ракетний удар не завдав, лише частково знищивши аеродромну інфраструктуру. Близько 8 год. з території рб в напрямку Гостомеля вилетіли 34 вертольоти К-52.

Бої за аеропорт “Антонов” Гостомель

військ рф 45-ї бригади пдв). Російські десантники висадились на аеродромі. Зав'язався бій, який тривав до 19 год. 20 хв. 24 лютого. З боку Сил оборони, в бою брали участь 150 гвардійців 4-ї бригади, літаки типу Миг-29 зі складу 40-ї бригади тактичної авіації. Після того, як противник захопив аеродром, російські сили намагалися організувати умови для приземлення в Гостомелі 18 військово-транспортних літаків Ил-76 із десантниками на борту, які вже перебували в небі над територією рб. Для запобігання цьому, Силами оборони України було завдано ударів по злітній смузі з метою виведення її з ладу. Одночасно, підрозділи 4-ї бригади НГ України, 80-ї одшбр ЗС України, спецпідрозділу “Альфа” СБ України, і 8-го полку ССО України до 21 год. відновили контроль над

Військовослужбовці 4-ї бригади НГ України за допомогою ПЗРК збили один і пошкодили ще 2 вертольоти противника над Київським морем. Один вертоліт було знищено ракетою, випущеною винищувачем зі складу 40-ї бригади тактичної авіації ВПС України. Решта вертольотів, досягнувши аеродром Гостомель, нанесли по ньому ракетний удар з метою знищити оборонців стратегічного об'єкту. Проте особовий склад зведеної ротно-тактичної групи

зі складу 4-ї бригади НГ України встиг зайняти оборону у будівлях і на позиціях поза межами аеродрому.

Після вертольотної атаки, над аеродромом Гостомель з'явилися 18 гелікоптерів Ми-8 з особовим складом (300 військовослужбовців, повітряно-десантних

¹ Хроніка оборони України. день 1 – 24.02.2022 // Новинарня. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5897preh>

периметром аеродрому. До 22 год. 24 лютого тривала зачистка околиць аеродрому від розпорощених російських спецпризначенців.

У другій половині дня 24 лютого підрозділи окупантів, що висувалися з рб, увійшли в зону відчуження й оточили Чорнобиль. Для захоплення Чорнобильської АЕС противник застосував тактичний повітряний десант силою до роти військовослужбовців на одинадцяти військово-транспортних вертольотах. Тоді ж передові підрозділи противника силами до трьох БТГр форсували р. Тетерів у районі н. п. Ороне й вийшли на рубіж Іванків – Катюжанка – Димер. Після невдалої спроби передових підрозділів противника переправитись через р. Ірпінь в околицях н. п. Демидів, ворог змінив напрям руху і однією БТГр розпочав просування в бік Гостомеля, безуспішно намагаючись прорватись до аеродрому на допомогу своєму оточеному десанту.

На кінець першої доби боїв у Поліському операційному районі, противник зумів вклинитись на глибину 50-60 км від державного кордону України з території рб.

25 лютого противник продовжував нанесення ракетно-авіаційних ударів по об'єктах критичної цивільної та військової інфраструктури, здійснив розгортання власних засобів ППО (ЗРК С-300) на захопленій території Київської області з метою запобігти діяльності авіації ПС України.

У ніч на 25 лютого з Чорнобиля в напрямку н.п. Іванків висунулася механізована колона противника в складі близько 300 одиниць техніки, які не мали розпізнавальних знаків. З метою зупинки (уповільнення) наступу ворожих військ, підрозділи ЗС України станом на 8 год. 30 хв. підірвали три мости: на Новоірпінській трасі, у Гостомелі по Варшавській трасі та у н.п. Демидів через р. Ірпінь.

Станом на 9 год., колона військ противника пройшла н.п. Іванків і наблизилась до н.п. Димер. Вступивши у бій з противником, підрозділи Сил оборони України розбомбили і спалили колону російської бронетехніки, а також завдали удару по ворожій колоні біля н.п. Здвижівка (півн.-зах. Гостомеля). Значні втрати не завадили противнику опівдні дістатися передмість Києва – смт Гостомель і Ворзель, м. Буча, за які зав'язалися важкі бої.

Об 11 год. підрозділи Сил оборони, з метою недопущення просування противника, підірвали міст у районі Київської ГЕС (південь м. Вишгород). Близько 14 год. противник здійснив повторний штурм аеродрому Гостомель із залученням 200 ударних і транспортних вертольотів. Після бою аеродром був захоплений російськими військами. Підрозділи ракетних військ та артилерії ЗС України нанесли вогневе ураження по військах противника, які висадились на аеродромі та вздовж злітно-посадової смуги, внаслідок чого вона була виведена з ладу. Це змусило російське командування відмовитися від здійснення висадки основних сил пдв рф на аеродромі Гостомель.

Станом на 16 год. 25 лютого, окупанти значними силами продовжували наступ у напрямку Києва. Противник, намагаючись зберегти високий темп наступу, на окремих напрямках увів другі ешелони угруповань. У р-ні н.п. Димер противник розгорнув РСЗВ “Смерч”. Пересування колони ворожої техніки в м. Буча вдалося зупинити вогнем артилерії і танків, а також ударів з повітря. На в'їзді до м. Вишгород сили НГ України, Нацполіції та ТрО відбили наступ противника. Не маючи достатніх сил, ворог був змушений передчасно ввести у бій додаткові підрозділи другого ешелону та резерви. Для забезпечення потреб своїх сил, російське командування наказало розгорнути польові логістичні табори в районі Бородянки, Катюжанки і гольф-клубу в Гавронщині.

26 лютого противник силами до семи БТГр продовжив наступ у напрямках Іванків – Ворзель, Іванків – Кухарі, Димер – Нові Петрівці. Для сприяння наступу своїх військ на Київ, противник здійснив спробу висадки тактичного повітряного десанту чисельністю до двох рот на аеродромі Васильків і в районах н.п. Томилівка (неподалік Білої Церкви), Буча, Леонівка (Фастівський район). ДРГ противника зробили спроби проникнення до передмістя (Коцюбинське, Софійська Борщагівка) і в межі міської смуги Києва (завод “Авіант”, район Нивки).

*Знищена російська техніка, Буча
Фото – Радіо Свобода*

До кінця третьої доби широкомасштабного вторгнення, бойові дії у Поліському ОР велися на рубежі Бородянка, Буча, Вишгород за 90 км від державного кордону. Противник задіяв вісім БТГр, залишаючи в резерві чотири БТГр. Для управління угрупованням військ (сил) противник розгорнув пункти управління: у н. п. Термахівка – для Східного ВО (Улан-Уде); у н. п. Вільча та Радча – для 29 ЗВА Східного ВО; у н. п. Бородянка – для 35 ЗВА Східного ВО; у н. п. Демидів – для 36 ЗВА Східного ВО¹.

Оскільки план блискавичного захоплення Києва зазнав невдачі, з 27 лютого противник зосередив основні зусилля на оточенні та блокуванні столиці. Темпи наступу ворожих військ сповільнились, стала виявлятися нестача матеріально-технічних засобів. Для відновлення наступу і з метою матеріально-технічного забезпечення військ інженерні підрозділи противника навели переправи через річки Тетерів та Ірпінь, облаштувавши понтонні переправи в районах відповідно н.п. Оране та Демидів.

Підрозділи 36-ї ЗВА зс рф просувалися у напрямках Бучі, Капітанівки та Білогородки. Станом на 8 год., на напрямку Чорнобиль–Іванків–Ворзель угруповання противника у складі 7–10 БТГр було посилене ще 2–3 БТГр. Спроба противника навести понтонну переправу через р. Ірпінь успіху не мала. Невдачі зазнала спроба переправитись через р. Ірпінь по єдиному вцілілому мосту в с. Мощун силами загону спецпризначення та роти десантників зі складу 104-го гвардійського десантно-штурмового полку. Противник був відкинутий підрозділами зі складу 80-ї одшбр ЗС України, які закріпились в с. Мощун і знищили наявний міст.

Зазнавши невдачі у спробах наступу на Київ через північно-західні околиці столиці, противник, використовуючи резерви, змінив напрям руху, намагаючись охопити Київ з південного заходу, здійснивши переміщення до шести БТГр маршрутом Бородянка, Макарів, Бишів, Калинівка, Васильків, Підгірці. Для прикриття колони, що рухалася у напрямку Макарів–Київ, від вогневого ураження підрозділами Сил оборони України, ворог на своїй бронетехніці розмістив цивільне населення, зокрема дітей і жінок². Крім того, противник провів повторну висадку тактичного повітряного десанту на аеродромі Гостомель, а також здійснив там розгортання мінометних підрозділів. Протягом доби

¹ Russia invades Ukraine — live updates from Suspilne, 26.02.2022 // Суспільне новини. – 2022, 26 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4xywhyad>

² Макарів Київської області звільнено, українські військові там закріпилися – Генштаб // Радіо-Свобода. – 2022, 02 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3a5zv3tw>

ворожий повітряний десант висадився в районах н. п. Пухівка, Бровари, Ворзель, Стоянка і Лебедівка, а ДРГ противника активізувались в Києві¹.

Упродовж 28 лютого на рубежі Стоянка, Гостомель, Демидів просування противника не було допущено. Проте, на захід і південний захід від Києва, противник продовжував наступати за напрямком Макарів – Фастів з подальшим блокуванням автомобільних доріг Е40 (Київ – Чоп) та Е95 (Київ – Одеса), а також залізниць, які забезпечували зв'язок Києва із західними та південно-західними областями нашої держави. Для прискорення просування своїх військ на цьому напрямку, ворог висадив тактичний повітряний десант в районі н. п. Калинівка, поряд з автомобільною дорогою Е95.

З метою відновлення наступального потенціалу своїх військ, противник перемістив з території рб резерви у складі до трьох БТГр у напрямку Овруч – Малин – Бородянка. До кінця дня 28 лютого ще три БТГр, організувавши переправу через р. Тетерів, висунулись з Іванкова в напрямку до Вишгорода. Таким чином, російське командування задіяло в Поліському ОР 13 БТГр, залишивши в резерві шість БТГр.

Продовживши наступальні дії на рубежі Гореничі, Гостомель і Демидів, противник домогся часткового успіху. Крім того, російські війська вийшли до північних околиць Фастова. Став очевидним намір противника створити внутрішнє (Казаровичі – Гаврилівка – Гостомель – Буча – Михайлівка-Рубежівка – Стоянка – Гореничі – Ясногородка – Лижня – Бишів – Фастів) та зовнішнє (Іванків – Соснівка – Шибене – Бородчина – Дружня – Андріївка – Линівка – Фасова – Бишів – Соснівка – Фастів) кільця оточення довкола Києва. У зв'язку зі значними втратами у живій силі та техніці, противник втратив тактичну ініціативу й знизив темпи наступу. Для нарощування угруповання військ (сил) на Поліському напрямі в районі Завалійка, Ситняки, Рожів було розгорнуто підрозділи однієї БТГр зі складу резерву. За час операції в Поліському ОР, противником було введено 18 БТГр (внаслідок бойових дій 24 лютого – 1 березня 2022 р. дві було знищено), в резерві лишалось 5 БТГр.

На аеродром Гостомель воєнно-транспортними вертольотами зс рф було перекинуто ще одну БТГр зі складу резерву угруповання. На окупованих територіях ворог розгорнув оперативно-тактичні комплекси “Искандер-М”, “Точка-У”, ЗРК ППО, реактивну і ствольну артилерію. Підрозділи спеціального призначення зс рф за підтримки сил РЕБ здійснювали подавлення мобільного та радіозв'язку в Києві та області. У Київську область було перекинуто додаткові підрозділи РЕБ (РБ-341В “Леер-3”), призначені для моніторингу мобільних станцій, їх місць розташування та передачі отриманих даних.

Поряд із загрозою для Києва у Поліському ОР, суттєву небезпеку становили угруповання військ противника, які силами до 17 БТГр діяли в Сіверському ОР на Чернігівському й Сумському напрямках. Задача цих угруповань зс рф полягала в оволодінні (блокуванні) найбільших міст і залізничних вузлів регіону з виходом до околиць Києва з боку Броварів та Борисполя. Станом на 1 березня 2022 року, 5 БТГр зс рф, які наступали з боку Чернігова, оволоділи рубежем Козелець, Бобровиця, Макіїв. Інші 8 БТГр противника, які здійснювали наступ на цьому напрямку, оволоділи рубежем Світільня, Перемога, Гостролуччя, тобто вийшли на відстань 15 – 20 км від м. Бровари. Ще одне угруповання ворога (4 БТГр), яке мало наступати від м. Суми через м. Конотоп до м. Бориспіль, на той час перебувало лише в районі Конотопу. Загалом, 2 з 17 БТГр, задіяних у Сіверському ОР, станом на початок березня 2022 року вже були розбиті Силами

¹ Russia invades Ukraine — live updates from Suspilne, 27.02.2022 // Суспільне. Новини. – 2022, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4xywhyad>

оборони України. Інші суттєво відставали від графіку просування, безуспішно намагаючись захопити (блокувати) Чернігів, Суми, Охтирку, Ніжин та інші міста. Резервів на Чернігівському й Сумському напрямках російське командування не мало.

Зосереджені довкола Києва підрозділи зс рф очікували прибуття ще двох БТГр зі складу російських військ на Поліському напрямку, а також надходження додаткових сил з північно-східного та південно-східного напрямків.

3 березня в результаті наступальних дій підрозділів Сил оборони України противник відступив від м. Буча та аеродрому Гостомель. Подальші спроби противника відновити положення успіху не мали. На решті території навколо Києва активних бойових дій не здійснювалося. Противник продовжував вводити резерви на територію України з білорусі.

Наступного дня в Поліському ОР ворог силами до чотирьох БТГр намагався проводити безуспішні наступальні дії на напрямку Бабинці – Буча – Київ та на напрямку Димер – Вишгород (силами трьох БТГр). Також було проведено подальше розгортання польових логістичних таборів у районах н. п. Бородянка, Катюжанка та Гавронщина¹.

5 березня угруповання військ противника в Поліському ОР утримувало рубіж Поліське, Кухарі, Бородянка, Макарів, Бишів, уздовж р. Ірпінь, Гореничі, Буча, Демидів. Після перегрупування, підрозділи зс рф силами до трьох БТГр продовжували наступ у напрямку Демидів – Гостомель – Ірпінь. Не досягнувши мети та зазнавши втрат у районі аеродрому Гостомель, противником було здійснено переміщення двох БТГр зі складу 76-ї дшд у напрямку Ворзель – Білогірська з метою виходу до південно-західної околиці Києва та закріплення на зайнятих позиціях за рахунок їх інженерного обладнання та створення системи вогневого ураження. На Житомирському напрямку противник силами до однієї БТГр здійснив просування по маршруту Копилів, Мотижин, Ясногородка, Неграші, Музичі.

Підрозділи 76-ї дшд та 98-ї пдд, 115-ї та 40-ї обрмп зс рф отримали наказ зайняти с. Мощун, з метою забезпечити додаткові можливості для руху на Київ з північно-західного і північного напрямків. Упродовж 5 березня, під прикриттям щільного артилерійського вогню, забезпеченого силами 1065-го гвардійського артилерійського полку зс рф, інженерні підрозділи противника спорудили першу понтонно-мостову переправу через р. Ірпінь на околиці с. Мощун. В ніч на 6 березня, морські піхотинці зі складу 155 обрмп зс рф зуміли переправитись через річку й увійти до села. На допомогу роті десантників зі складу 72-ї омбр, які обороняли с. Мощун, було спрямовано підрозділ ССО (група “Носороги”), підрозділ бригади спецпризначення НГ України “Азов”, а також бійців Сил територіальної оборони (зі складу 114-ї та 112-ї обр ТрО). Зав’язався важкий бій. Використовуючи перевагу в артилерії, російські війська обстрілювали населений пункт шквальним вогнем з району сіл Луб’янка та Озера (7-10 км на північний захід від с. Мощун), а також практично необмежений ресурс особового складу і техніки. Зосередивши на лівому березі Ірпеня до 200 од. броньованої техніки та до п’яти тисяч особового складу, росіяни упродовж 6-7 березня переправили на правий берег підрозділи 155-ї та 40-ї обрмп, 331-го гпдп, 215-й орб, 217-го гпдп. Вмілими діями артилеристів 72 омбр понтонно-мостова переправа була знищена, а українські сили, які попередньо відійшли до центру села для перегрупування, перейшли в наступ і рішучими діями розгромили окупантів, які не встигли відступити на західний берег річки.

¹ Russia invades Ukraine — live updates from Suspilne, 04.03.2022 // Суспільне. Новини. – 2022, 04 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4xywghad>

*Знищена російська понтонно-мостова
переправа через р. Ірпінь
Фото – Махар Tevhnologies*

В Сіверському ОР, угруповання військ противника здійснювало 5 – 7 березня наступальну операцію у смузі Остер, Зазим'є, Березань, Вишеньки, де мало частковий успіх. На Броварському напрямку, ворожі війська здійснювали перегрупування та передислокацію підрозділів у напрямку н. п. Перемога з метою в подальшому вийти до траси Бровари – Бориспіль.

Упродовж наступних двох тижнів основним завданням

підрозділів Сил оборони України навколо Києва було стримування військ противника по рубежу р. Ірпінь та на Броварському напрямку.

6 березня противник силами до двох БТГр здійснив форсування р. Ірпінь в районі Раківки з метою розгортання наступу з завданням виходу на рубіж Пуща-Водиця – Нові Петрівці. Проте, після понесення важких втрат підрозділи противника змушені були здійснити відхід з метою перегрупування. Аналогічні події з невдалими спробами наступу мали місце також на напрямку Ірпінь – Стоянка і лише у напрямку Копилів – Ясногородка – Фастів дві ворожі БТГр продовжували просування.

З території рб у напрямку Києва через н. п. Іванків продовжувалося інтенсивне переміщення підрозділів противника. Було відмічено рух змішаних колон загальною чисельністю до 200 од. ОВТ, у т. ч. танків, БТР, ЗРК С-300.

Противник планував встановити контроль над залізничним вузлом у м. Коростень для організації логістичного забезпечення угруповання зс рф. Проводилося перегрупування підрозділів пдв. Не досягнувши мети і зазнавши втрат серед особового складу в районі аеродрому Гостомель, ворог здійснив переміщення підрозділів (до двох БТГр) 76-ї дшд у район н.п. Ворзель.

Після перегрупування підрозділи Східного ВО та ПДВ, у т. ч. дві БТГр 155-ї обрмп тихоокеанського флоту (м. Владивосток) і дві БТГр 106-ї пдд (м. Тула) продовжили наступ у напрямку міст Гостомель та Ірпінь. Підрозділи Східного ВО здійснили переміщення у напрямку Березівка – Білогородка з метою виходу до південно-західної околиці Києва та закріплення на зайнятих позиціях, нарощували вогневі можливості та проводили інженерне обладнання вогневих позицій артилерії. Для висунання військ зс рф на Київ через Житомирську трасу, було наведено понтонну переправу через р. Ірпінь поблизу н. п. Стоянка.

Наступної доби противник намагався прорвати зовнішній рубіж оборони ЗС України по р. Ірпінь та створити умови для розвитку наступу основних сил. Зокрема, на напрямку Гостомель – Мощун противник відновив переправу через р. Ірпінь, намагаючись взяти під контроль н. п. Мощун. Проте, успіху не мав і, понісши втрати, відступив. Аналогічним чином розгорталися події на напрямку Ірпінь – Стоянка, де після невдалого наступу підрозділи противника були відкинуті на вихідні позиції.

Станом на 7 березня, противник продовжив вогневу підтримку наступу мотострілецьких і танкових підрозділів на напрямку Березівка–Білогородка–Київ. У районі н. п. Буча (поблизу зруйнованого мосту) противник намагався встановити понтонну

переправу через р. Буча, яку обстріляла артилерія ЗС України. Проте розвідувальний батальйон 98-ї пдд (Іванове) зс рф зумів форсувати р. Буча.

Підрозділи 155-ї обрмп рф, за підтримки танкового підрозділу 36-ї омсбр 29-ї ЗВА продовжили ведення бойових дій у районі Буча–Гостомель і здійснили маневр Дудки – Савенки – Здвижівка.

На напрямку Прип'ять – Київ до ведення бойових дій залучили дві БТГр 36-ї омсбр та одну БТГр 114-го мсп 127-ї мсд 5-ї ЗВА. У районі м. Ірпінь бойові дії проводила БТГр 106-ї пдд.

Під приводом евакуації, противник зібрав і перемістив частину місцевого населення у н.п. Стоянка, де планував облаштувати понтонну переправу через р. Ірпінь. У м. Буча було виявлено понад 90 од. ворожої військової техніки.

Зосереджені довкола Києва підрозділи Східного й Центрального ВО та ПДВ знаходилися в очікуванні прибуття додаткових сил з північно-східного та південно-східного напрямків для проведення одночасного наступу з кількох напрямків. В процесі підготовки до наступу основні зусилля ворога були зосереджені на оточенні Києва. В районі н.п. Гостомель зосередилися до 2 БТГр, у районі н.п. Буча – до 3 БТГр, посилені танковими підрозділами, в районі н.п. Бородянка – до 2 БТГр, у районі н.п. Ситняки – до 2 БТГр.

Також продовжувалася підготовка окупантів до наступу на Вишгород і відновлення наступу у напрямках на н.п. Гостомель, Ірпінь, Стоянка.

8 березня противник продовжував пошук можливих напрямків подолання рубежу р. Ірпінь. Зокрема, він відновив наступ на напрямку Гостомель – Мощун з метою взяти під контроль н. п. Мощун. Для переправи через р. Ірпінь було встановлено чотири понтони (один з них було знищено вогнем артилерії ЗС України) і переміщено до двох РТГр. Однак спроба противника захопити н. п. Мощун була відбита підрозділами Сил оборони України, які звільнили населений пункт від російських сил.

Житлові будинки в с. Мощун, знищені російською артилерією. Фото – Ігор Луценко

Станом на 9 березня, противник у напрямку Бишів – Фастів діяв силами окремих підрозділів зі складу 29-ї, 35-ї, 36-ї армій, тоф і пдв рф. Після невдало проведеного наступу значна кількість підрозділів ударного угруповання окупантів зазнала втрат і спішно виводилася в райони відновлення. Бойову техніку, зазвичай, противник не евакуйовував. Ворог перегрупувався з метою підготовки до чергової спроби взяти Київ. Крім того, противник посилив наступальні дії у напрямку Бишів – Фастів.

Станом на 10 березня, на Поліському напрямку противник проводив заходи з відновлення боєздатності та підтягував резерви. На Броварському напрямку, отримавши значні втрати, противник розосередився малими групами на широкому фронті у районі н. п. Богданівка, Рудня, Велика Димерка, Мала Тарасівка, Шевченкове та на території Національного природного парку “Залісся”. Упродовж доби командування противника здійснювало заходи з перегрупування своїх військ для відновлення наступу.

11 березня на Поліському напрямку підрозділи зс рф, зазнавши великих втрат у живій силі та техніці, не проводили активних наступальних дій і намагалися закріпитися на раніше захоплених рубежах, здійснювали заходи з відновлення боєздатності та перегрупування військ.

Противник визначеним складом сил утримував позиції в районі н.п. Поліське, Іванків, Липівка, Копилів, Мотижин, Бузова, Гореничі, Ірпінь, Синяк, Казаровичі та Сухолуччя й намагався налагодити систему матеріально-технічного забезпечення і відновлення бойової техніки. На території рб поблизу Державного кордону України ворогом було розгорнуто бази ремонту та відновлення військової техніки.

12 березня противник, за підтримки артилерії, зробив чергову невдалу спробу перекинути свої підрозділи з Чорнобильського напрямку в район н. п. Мощун. Того самого дня, поблизу Раківки підрозділи зс рф прорвали оборону 72 омбр і перетнули р. Ірпінь, захопивши плацдарм на лівому березі річки. Проте, силами артилерії ЗС України понтонна переправа була знищена, а підрозділи ССО ізолювали і знешкодили підрозділи ворога, які опинилися відрізнаними р. Ірпінь від своїх основних сил.

12–13 березня підрозділи зс рф намагалися подолати рубіж Ірпеня в околицях н. п. Бабинці, але, понісши великі втрати, змушені були відступити на вихідні позиції. У той же час в околицях Бузової, ворожі війська силами до чотирьох БТГр, здійснили перегрупування і закріпилися на раніше зайнятих позиціях не намагаючись просунутись вперед.

Важкі бої в Поліському ОР мали місце 14 березня, коли противник робив наполегливі спроби просуватися на Київ, форсувавши р. Ірпінь коло Бабинців та в районі урочища Шевелівка. Проте, до кінця доби, внаслідок понесених важких втрат, ворог відступив на раніше зайняті рубежі. Невдачею завершилась і спроба російських військ силами чотирьох БТГр захопити Макарів. Зазнавши значних втрат, ворог відступив назад до Бузової.

Російські війська перейшли до оборонних дій. Водночас, противник не полишав спроб подолати бар’єрний рубіж по р. Ірпінь і закріпитися в районі міст Буча й Ірпінь. 15 березня противник здійснив невдалу спробу прориву оборони наших військ на напрямку Гута-Межигірська–Лютіж. Також окупанти не мали успіху у черговій спробі захопленні смт Макарів.

У два наступні дні ворог намагався відновити наступальні дії в напрямку на Вишгород з району н. п. Мощун з метою просунутися у бік Києва, але успіху не мав.

На напрямку Шевченкове, Бровари противником була проведена спроба ведення наступальних дій. Зазнавши значних втрат, російські підрозділи відійшли на рубіж Залісся, Велика Димерка, Світільня.

На напрямку Прип'ять, Коростень противник силами до 6 БТГр вів оборонні бої, які поєднував зі спробами прорватися в бік Малина, але успіху не мав. Невдачею завершилися також спроби противника форсувати р. Ірпінь на ділянці Казаровичі, Стоянка і захопити Макарів з району Бузової, Дмитрівки.

Наступна декада березня позначилася певною стабілізацією бойових дій навколо Києва. 18 і 19 березня ворог намагався вжити заходів для нарощування угруповань військ у напрямку на Київ, за рахунок переміщення незлагоджених та небоєздатних підрозділів із Центрального та Східного ВО зс рф.

Окремі підрозділи окупантів зайняли оборону у районах н.п. Поліське, Кропивня, Захарівка, Олива, Жовтневе, Озерщина, Липівка, Копилів, Мотижин, Бузова, Гореничі, Буча, Демидів. У районі на північний захід від Чорнобиля загарбники розгорнули тиловий район угруповання військ Східного ВО. Для поповнення втрат угруповання Східного ВО, на територію рб були перекинуті окремі підрозділи 155-ї обрмп (Владивосток) та 40-ї обрмп (Петропавловськ-Камчатський)¹.

20–24 березня противник продовжив спробу закріпитися на захоплених рубежах, проводив інженерне обладнання позицій для ведення позиційної оборони, відновлював логістичне забезпечення своїх підрозділів і, одночасно, очікуючи посилення угруповання за рахунок прибуття резервів здійснював перегрупування і підготовку до наступу. Про неймовірно високі втрати армії агресора свідчила інформація, оприлюднена 20 березня ГШ ЗС України. У ній, зокрема, йшлося про те, що “зі зведеного загону 331-го гвардійського парашутно-десантного ударного костромського полку який брав участь у бойових діях на Київському напрямку, залишився в живих один військовий, і той знаходиться у шпиталі”².

Тимчасово відмовившись від ведення активних наступальних дій, російські окупанти намагалися продовжити оточення Києва. Противник продовжив перегрупування військ і відновив повітряну розвідку та обстріли позицій ЗС України із застосуванням армійської авіації та артилерії. В містах і селах, де мешканці чинили мирний опір військам окупантів, вони вдавалися до мародерства, насильства і практики заручництва стосовно цивільних громадян³.

Внаслідок тривалих ворожих обстрілів найбільших руйнувань завдано у Бучанському (Ірпінська, Бучанська, Макарівська, Бородянська, Дмитрівська громади), Броварському (Великодимерська громада), Вишгородському районах (Димерська, Іванківська громади), Фастівському районі (с. Ясногородка).

Частини ЗС України, продовжуючи нарощування оборони, стримували наступ противника у районі м. Малин. Продовжилися бої на Житомирській трасі. Сили оборони змогли покращити свої позиції в н.п. Ірпінь, Макарів і Мощун. Сили ТрО, знаходячись у підвищеній боєготовності, зміцнювали блокпости, зводили фортифікаційні оборонні споруди, боролися з диверсантами⁴.

¹ Ворог не виконав жодного стратегічного завдання і намагається стягнути сили до Києва – Генштаб // Укрінформ. – 2022, 18 березня. – URL: <https://tinyurl.com/rjh73rvx>

² Оперативна інформація станом на 06.00 20.03.2022 щодо російського вторгнення // ГШ ЗС України. – 2022, 20 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3x4ru3dv>

³ Там само.

⁴ Оперативна інформація станом на 12.00 21.03.2022 щодо російського вторгнення // ГШ ЗС України. – 2022, 21 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3x4ru3dv>

На Броварському напрямку противник вчергове намагався прорвати оборонні позиції підрозділів ЗС України і вийти до північно-східних околиць столиці, але успіху не мав і до 24 березня змушений був відступити і розпочати перегрупування¹. 25 березня противник зосередив зусилля на обстрілах позицій ЗС України в районах н.п. Нова Буда, Наливайківка, Озерщина².

Наприкінці березня 2022 року противник не проводив активних наступальних дій. Російські війська продовжували закріплюватися на досягнутих рубежах, готувались до проведення ротації підрозділів, здійснювали перегрупування військ і відведення окремих підрозділів на територію рб для відновлення боєздатності. Продовжували вести обстріл позицій наших військ у районах н.п. Личанка, Петрушки, Шпитьки та Мощун³.

Не досягнувши мети наступальної операції та зазнавши значних втрат, які зробили неможливим проведення подальших наступальних дій, ворог тимчасово відмовився від виконання завдання щодо блокування Києва та розпочав виведення підрозділів зс рф з території Київської та Чернігівської областей з метою відновлення їх боєздатності та перекидання на інші напрямки. При цьому зберігалася високою загроза завдання російськими окупантами ударів по об'єктах військової та цивільної інфраструктури⁴.

На Поліському напрямку відмічалось переміщення військ противника у прикордонних районах рб і рф. Продовжувалося накопичення окупаційних військ у районі Чорнобильської АЕС, об'єкту "Укриття" та зоні відчуження загалом. Це мало надзвичайно небезпечні наслідки, зокрема призвело до підвищення загрози радіаційного зараження місцевості, створило передумови для аварійної ситуації на особливо небезпечних об'єктах тощо. Рішення російських командирів розташувати особовий склад своїх підрозділів у так званому Рудому лісі (ділянка лісу з особливо високим рівнем радіаційного забруднення в районі Чорнобильської АЕС) призвела до масового опромінювання російських військовослужбовців⁵.

Станом на 31 березня 2022 року, на Поліському напрямку основні зусилля противника були зосереджені на виведенні підрозділів з території України, відновленні їх боєздатності для перекидання на інші напрямки. З цією метою ворог здійснив масове переміщення підрозділів 35-ї, 36-ї армій та 76-ї дшд з Поліського ОР. Для забезпечення відходу військ окупанти вели артилерійський вогонь по позиціях підрозділів ЗС України та здійснювали дистанційне мінування місцевості засобами, забороненими міжнародними конвенціями⁶.

Наступного дня спостерігалось продовження відступу підрозділів зс рф і росгвардії з території Київської обл. Намагаючись якнайшвидше покинути територію України, противник здійснював крадіжки цивільної автомобільної техніки (автобусів, мікроавтобусів, легкових і вантажних автомобілів) на яких вивозив особовий склад,

¹ Зведення штабу: ЗСУ зупинили ворога на Броварському напрямку // Українська правда. – 2022, 24 березня. – URL: <https://tinyurl.com/bderwffj>

² 30-ий день війни Росії проти України. Події онлайн // Українська правда. – 2022, 25 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2p82arkf>

³ Загарбники стягують сили для відновлення наступу // Новинарня. – 2022, 28 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2p93ys85>

⁴ Оперативна інформація станом на 12.00 31.03.2022 щодо російського вторгнення // ГШ ЗС України. – 2022, 31 березня 2022. – URL: <https://tinyurl.com/3x4ru3dv>

⁵ Тіток Ю. "Це не трагедія – це анекдот": як росіяни окопалися в радіоактивному "Рудому лісі" біля Чорнобиля // Суспільне новини. – 2022, 17 червня. – URL: <https://tinyurl.com/2p87d8me>

⁶ Оперативна інформація станом на 12.00 31.03.2022 щодо російського вторгнення // ГШ ЗС України. – 2022, 31 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3x4ru3dv>

залишки озброєння та боєприпасів, а також награване майно підприємств і приватних осіб на територію рб¹.

2 квітня 2022 року заступник міністра оборони України Ганна Маляр повідомила громадськість, що вся Київська область звільнена від загарбників². Наступного дня цю інформацію підтвердив Генеральний штаб ЗС України³.

Відступ російських військ з Поліського ОР свідчив про цілковитий провал планів керівництва рф із захоплення столиці України та внесення суттєвих коректив у стратегічні плани російського командування. Не спромігшись досягти вирішального успіху на Поліському та Сіверському напрямках, російське керівництво прийняло рішення зосередитись на веденні бойових дій на сході й півдні нашої держави. Сили й засоби противника, які в лютому–березні 2022 року діяли на Поліському і Сіверському напрямках, після проведення відповідних заходів з відновлення боєздатності, поповнення особовим складом і МТЗ та здійснення перегрупування були скеровані для дій на інших напрямках, зокрема на сході та півдні України.

Опис основних бойових дій на чернігівському напрямку

Чернігівська область входила до складу Сіверського операційного району, що належав до зони відповідальності ОК “Північ”. В підпорядкуванні ОК “Північ”, в Сіверському операційному районі, знаходилися – 1-ша окрема танкова Сіверська бригада, 58-ма окрема мотопіхотна бригада імені гетьмана Івана Виговського, 21-й окремий стрілецький батальйон, підрозділи 169-го навчального центру “Десна” імені князя Ярослава Мудрого, 134-й окремий батальйон охорони і забезпечення та 12-й окремий танковий батальйон. На посилення були придані 119-та окрема бригада територіальної оборони, 27-й полк Національної гвардії України, 105-й прикордонний загін імені князя Володимира Великого, а також роти охорони Чернігівського обласного, міського і районних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. На південній межі області активну участь в обороні брали підрозділи 72-ї окремої механізованої бригади імені Чорних Запорозжів, 2-го Шосткинського полку НГ України та інші підрозділи Сил оборони України.

З перших годин широкомасштабного вторгнення, Сили оборони України перейшли до ведення маневреної оборони. Для виконання цього завдання здійснювалися: відбиття ударів з повітря, нанесення ракетно-артилерійських ударів по противнику, стійке утримання рубежів, районів, позицій, об’єктів та блокування шляхів висування ворога.

З російської сторони, широкомасштабний наступ здійснювали угруповання у складі батальйонних тактичних груп від трьох армій: 1-ї гвардійської танкової армії, 2-ї гвардійської загальновійськової армії⁴ та 41-ї загальновійськової армії Західного та Центрального військових округів⁵. За оцінками командування ОК “Північ”, на

¹ Оперативна інформація станом на 06.00 01.04.2022 щодо російського вторгнення // ГШ ЗС України. – 2022, 01 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/3x4ru3dv>

² Вся Київська область звільнена від військ рф – Міноборони // Радіо Свобода. – 2022, 02 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/2st78zzc>

³ Оперативна інформація станом на 12.00 03.04.2022 щодо російського вторгнення // ГШ ЗС України. – 2022, 03 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/3x4ru3dv>

⁴ Оперативна інформація станом на 24.00 07.03.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 07 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4xn2pxht>

⁵ Довідково: у складі яких на Чернігівщині діяли: 1-й гвардійський Чортківський двічі ордена Леніна, Червоного прапора танковий полк ім. маршала М. Є. Катукова (військова частина №58198), 35-та окрема гвардійська мотострілецька Волгоградсько-Київська ордена Леніна, Суворова і Кутузова Червоного прапора бригада (військова частина 41659), 55-та окрема мотострілецька бригада (військова частина 55115), 74-та окрема

чернігівському напрямку були задіяні від 20-и до 30-ти БТГр противника, що налічували понад 30 тисяч особового складу.

О 04 год. 20 хв. 24 лютого у Чернігівській області були зафіксовані перші удари з безпілотників по розташуванню відділу прикордонної служби “Дніпровське”, який входив до складу 105-го прикордонного загону імені князя Володимира Великого (м. Чернігів). Скидання вибухових пристроїв призвело до поранення семи прикордонників¹. Але свою задачу вони виконали: міст через р. Дніпро на кордоні з Білоруссю було підірвано. Таким чином, вдалося зупинити колони техніки на одному з напрямів наступу російської федерації на Київ.

Серед військових об’єктів, які першими у Чернігівській області постраждали від ракетних ударів ворога, став навчальний корпус 1-ї окремої танкової Сіверської бригади у Гончарівському, де розміщувалися переважно військовослужбовці, що прибули на навчання.

Ворог завдав масованих артилерійських ударів по прикордонних позиціях українських військ, а потім одночасно з кількох напрямів розпочав наступальну операцію. Перші повідомлення про вторгнення стосувалися сіл Миколаївка і Грем’яч Новгород-Сіверського району та села Сеньківка Чернігівського району.

З різних куточків Чернігівщини надходила інформація про тисячі одиниць російської техніки, яка рухалася в сторону Чернігова. Сповільнити темп руху колон вдалося підризом мостів. Так, групою під керівництвом заступника начальника управління сил підтримки ОК “Північ” полковника Юрія Московченка першого дня широкомасштабного вторгнення було підірвано близько двадцяти мостів на Чернігівщині, а також облаштовано протитанкові загородження й заміновано підступи до міста².

Готуючись зупинити загарбників, підрозділи Сил оборони зайняли визначені рубежі оборони. Зокрема, військова техніка 1 ОТБр висувалася на південно-західну околицю Чернігова, з виходами на виконання бойових завдань на північ (лінію запланованого першого ешелону оборони), а підрозділи 58 ОМПБр стягувалися у південно-східну частину Чернігівщини. Підрозділи Національної гвардії України, 119-ї бригади ТрО та роти охорони Чернігівських обласного, міського й районних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, за підтримки населення, займалися облаштуванням блокпостів, інженерних загороджень, вогневих позицій на в’їздах до Чернігова, Ніжина, Прилук та інших важливих для оборони населених пунктів.

Під час оборони Чернігівщини працював міжвідомчий штаб, куди входили представники всіх силових структур, які відповідали за взаємодію.

У першу ж добу нападу, офіційний представник Міністерства оборони рф генерал-майор Ігор Конашенков поквапився оголосити про повне оточення та блокаду Чернігова³. Насправді українські війська змушували колони ворожої техніки розсіюватися по невеликих важкопрохідних шляхах, грузнути в полях і болотах, де на них влаштовували

гвардійська Звенигородсько-Берлінська ордена Суворова 2-го ступеня мотострілецька бригада (військова частина 21005), 90-та гвардійська танкова Вітебсько-Новгородська двічі Червонопрапорна дивізія (військова частина 86274).

¹ Тіток Ю. На Чернігівщині зафіксовані удари з безпілотника в районі Дніпровського – Чаус // Суспільне. Новини. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yckhmv7>

² Дзюба С., Чернігів у вогні. “Зметем орду, відправимо до пекла!” / С. Дзюба, М. Лучинець, В. Назаренко та ін. – Чернігів, 2022. – С. 459.

³ Минобороны рф заявило о полной блокировке Чернигова, а Киева – с западной стороны // Белта. – 2022, 25 февраля. – URL: <https://tinyurl.com/4zynyvc3>

засідки підрозділи Сил оборони. А техніка, яка залишалася на шосе, ставала легкою мішенню для українських сил або підривалася на мінах. Мости та переправи були заміновані та заблоковані. Болотистий характер місцевості обмежував маневрові можливості російської техніки. Підрозділи сил оборони змушували ворога пройти певними маршрутами, де потім знищували або відрізали від зв'язку зі своїми.

За першу добу вторгнення, російські війська не зуміли захопити Чернігів. Дії підрозділів ЗС України високо оцінив голова американського Об'єднаного комітету начальників штабів генерал Марк Міллі в інтерв'ю Washington Post: “На цьому напрямку рухалося близько 30 тактичних груп. І їх змогла загальмувати лише одна українська бригада. Не знаю, як звати їхнього командира, але він просто взяв і зупинив їх. [росіяни] просто не могли нікуди подітися з дороги. Їх молодший офіцерський склад не мав ініціативи. А цей хлопець – просто як циркулярка, він їх перерівав”¹.

У перші дні боїв підрозділи 1 отбр мали численні зустрічні бої з ворогом. Так, вже 24 лютого 1-ша отбр прийняла бій поблизу н.п. Халявин, в ході якого завдала важких втрат противнику. Основні сили бригади були зосереджені у передмісті Чернігова. Військовослужбовці 1-ї отбр зупиняли передові машини ворожих колон, а надалі по них працювала артилерія. Після цього залишки сил ворога знищувалися наявними засобами. Таким чином, враховуючи раптовість, вдало організовану взаємодію танкових підрозділів й артилерії, вдалося зупинити та знищити дві передові колони росіян вже в перший день^{2*}.

Українські сили оборони зосередились на засідках, флангових ударах і обході сил противника. Перевага у маневреності й швидкості ухвалення рішень, реагування на зміни оперативної обстановки зіграла вирішальну роль у перемозі на цьому театрі воєнних дій. Маневрена оборона, висока мобільність підрозділів виявились ефективними на першому етапі оборонної операції.

Другий етап боїв на Чернігівщині характеризувався остаточним зривом наступальних дій противника. Для виконання цього завдання здійснювалися: стійке утримання рубежів, районів, позицій, населених пунктів, об'єктів, застосування мобільних груп ППО, застосування вогневих мобільних груп, засідок, мінування місцевості, нанесення ударів по резервах противника, логістичних об'єктах та пунктах управління, покращення тактичного положення українських Сил оборони.

Одним з вирішальних факторів успіху оборони Чернігова стало те, що на відміну від російських генералів, представники вищого командного складу Збройних Сил України знаходились у вирі подій, безпосередньо брали участь у операціях. Варто відзначити особливості ведення оборони українським військом: максимальна увага до оперативної обстановки й швидка реакція, врахування вищим командним складом думок і позиції командирів на місцях, певна свобода й автономність ухвалення рішень, яка не потребувала тривалих узгоджень, коли зв'язок часто був відсутній, а зайнятість командування цілком виправдовувалася масштабами вторгнення і необхідністю одночасно реагувати на зростаючу кількість загроз. Саме ця довіра до офіцерського складу на місцях надавала гнучкості у прийнятті рішень, дозволяла застосувати знання та бойовий досвід, ухвалити

¹ Sonne P., Khurshudyan I., Morgunov S., Khudov K. Battle for Kyiv: Ukrainian valor, Russian blunders combined to save the capital // WP Exclusive. – 2022, August 24. – URL: <https://tinyurl.com/3ha5ea3v>

* Указом Президента України 10 березня 2022 року Леоніду Ході було присвоєно звання “Герой України” з врученням ордена “Золота Зірка”. 24 вересня 2022 року Президент України присвоїв почесну відзнаку “За мужність та відвагу” 1-й окремій танковій Сіверській бригаді (Героїзм і мужність наших воїнів не залишають жодних сумнівів, що Україна перемаже – звернення Президента Володимира Зеленського // Президент України. – 2022, 24 вересня. – URL: <https://tinyurl.com/378u6fme>)

найбільш зважені й правильні рішення в умовах дефіциту часу, сил та засобів. Водночас, зс рф діяли абсолютно шаблонно: не давали жодної ініціативи молодшому офіцерському складу й намагалися задушити супротивника за рахунок чисельної переваги.

Знищений готель “Україна” у Чернігові. Фото - Reuters

Наступ на Чернігівщину здійснювався противником одночасно з кількох напрямів. Російські війська просувалися з території Курської обл. рф таким чином, щоб забезпечити повний контроль і зручне плече логістики одночасно трасами Е95 (Чернігів), Е391 (Глухів) та Н07 (Суми).

Крім просування ворожих колон вказаними шляхами, що забезпечували б йому вихід на лінію Залісся-Гоголів-Бориспіль й блокаду Києва з лівого берегу Дніпра, потрібно було ще і встановити достатній контроль за цими шляхами в тилу. І що ближче підходили російські війська до української столиці, то більш нагальною проблемою ставала саме система забезпечення, бо логістичні шляхи розтягувались за деякими напрямками більше ніж на 300 км. Це потребувало або організації складної системи забезпечення, або великих колон паливозаправників і вантажівок забезпечення. Враховуючи кількість російської військової техніки, а також довжину маршу, що їй довелось здійснити, ця проблема ставала вирішальною. Неодноразово були випадки зупинки військових колон через закінчення пального. Системне мародерство, випадки продажу пального місцевому населенню, стійка тенденція до погіршення морально-психологічного стану особового складу ворожих військ і запеклий опір як Сил оборони, так і місцевого населення на тимчасово окупованих територіях Чернігівської, Сумської та Київської областей у межах Сіверського ОР не дозволяли противнику розвинути наступ, попри постійне прагнення здійснити перегрупування для обрання нових ділянок прориву, посилення угруповань за рахунок прибуття військових частин і з'єднань з території рф та рб, спроб розгортання центрів МТЗ на захопленій території України¹.

Найбільш відомим епізодом із порушення системи забезпечення противника було

¹ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Генеральний штаб ЗСУ; Авт.кол.: В. Залужний та ін. - К., 2022. - С.62.

знищення російського ешелону із 56 цистерн з паливом. Командування Повітряних Сил ЗС України повідомило про блискавичну роботу екіпажу безпілотного авіаційного комплексу Байрактар ТБ-2¹. Значної шкоди шляхам забезпечення завдали бійці територіальної оборони в районі н. п. Срібне, Ніжин і Прилуки.

За оперативною інформацією Генерального штабу ЗС України, противник був зупинений на лінії р. Уж в районах н. п. Великі Осняки, Рівнопілля. Змішана колона техніки до 300 од. наблизилась до Конотопу. Підрозділи ЗС України зупинили противника в районі н. п. Грем'яч та Кролевець². У районі Прилук один з підрозділів ЗС України знищив танкову роту зс рф³.

В перших числах березня 2022 року авангардні підрозділи противника дійшли до н. п. Бобровиця, майже за 100 км від Києва. Західні аналітики висловлювали побоювання, що «якщо Україна вночі не контратакує і не витіснить ворожі сили з цього напрямку, війська в Чернігові можуть потрапити в оточення, а Київ – у напівкільце з двох сторін»⁴.

Російські війська розмістилися у селі Хороше Озеро та намагались захопити одне з важливих міст Чернігівщини – Ніжин, вчиняли обстріли з артилерії та авіації. В Ніжині з військовослужбовців місцевої військової частини була сформована зведена група під командуванням підполковника Сергія Бурковського. Вже 25 лютого під час перетину противником мосту в Мартинівці групою було здійснено підрив військової техніки ворога. У ході бою знищено три одиниці бронетехніки. Сам командир групи отримав поранення, але продовжив бій та організував відхід особового складу на нові позиції⁵. Загалом, в наслідок роботи саперів, було пошкоджено 47 од. ворожої техніки*.

У боях на Сіверщині відзначились інженерні війська, які забезпечили надійні загородження, а потім і підрив мостів, що убезпечило Ніжин від прориву ворога. Відзначились також бійці Сил територіальної оборони, рот охорони Ніжинського РТЦК та СП й інших бойових підрозділів, які стояли на передових рубежах, блокпостах та проводили зачистки. Значну роль у затримці ворожого наступу на місто відіграла організація багатометрових завалів з дерев на дорогах у різних місцях, зокрема, й поблизу н. п. Крути.

Ставало очевидним, що підірвавши велику кількість мостів, змусивши ворога до пересування запасними, об'їзними, часто ґрунтовими дорогами, українські сили оборони не лише загальмували рух колон і зменшували їх запаси, розтягували сили противника, мали можливість здійснювати ураження цілей із засідок, але і максимально ускладнили для нього підвіз пального та боєприпасів. Якщо в перші дні наступу, російське командування розраховувало захопити Київ за три дні, а війська противника об'їжджали

¹ Ситуація із втратами ворога на поточну добу, станом на 19.00 / Командування Повітряних сил ЗСУ // Youtube. – 2022, 26 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2w343suz>

² Ситуація щодо російського вторгнення станом на 17.00 // Збройні Сили України. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2p9cmmv5>

³ Одним з підрозділів Збройних Сил України в результаті боїв за незалежність нашої держави в районі на Прилуки знищено танкову роту армії рф / Оперативне командування "Північ" // Facebook. – 2022, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/79vkb57c>

⁴ Invasion Day 6 – Summary // Military Land. – 2022, March 02. – URL: <https://tinyurl.com/3np5yvpх>

⁵ Герой України підполковник Сергій Бурковський, кіборг, учасник російсько-української війни, нині проходить службу в одній із військових частин Командування Сил підтримки Збройних Сил України / Командування Сил підтримки Збройних Сил України // Youtube. – 2022, 09 червня. – URL: <https://tinyurl.com/bddwcasa>

* За особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі Указом президента України йому було присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена “Золота Зірка” (Указ Президента України №179/2022 про присвоєння звання Герой України // Президент України. – 2022, 26 березня. – URL: <https://tinyurl.com/mr22cyua>)

ті населені пункти, де їм чинили опір, то тепер ворог опинився перед необхідністю вибудувати стратегію тривалої війни й безперервного її забезпечення на всій довжині шляхів підвозу. А для цього потрібно було встановити контроль над Черніговом, Ніжином, Сумами, Прилуками та ін. Допустити зайняття вказаних населених пунктів ворогом означало втратити цю частину України й відкрити противнику шлях на Київ. Усвідомлюючи це, українське командування прийняло рішення тримати оборону.

Як свідчили оперативні зведення Генерального штабу ЗС України за 07 березня 2022 р., росіяни відновили спроби захоплення українських міст: на Сіверському напрямку противник силами підрозділів зі складу двох загальновійськових армій та танкової дивізії Центрального воєнного округу, основні зусилля зосередив на напрямках: Бровари – до 2 БТГр; в районах Семенівка, Мена, Бобровиця – до 3 БТГр; Бориспіль - до 4 БТГр. Окупанти здійснювали спроби встановити контроль над Черніговом та зосереджували підрозділи 41-ї загальновійськової армії Центрального воєнного округу біля його південних околиць¹.

8 березня противник силами підрозділів зі складу 2-ї, 41-ї ЗВА зс рф та 90-ї тд Центрального ВО проводив наступальну операцію з метою блокування Чернігова та підготовки до наступу на Суми². Основні сили 74 омсбр рф відновлювали понтонну переправу та намагалися здійснити переправу через річку Десна. В районі Глухова противник силами до п'яти БТГр зі складу 90 тд та чотирьох БТГр зі складу 2-ї ЗВА Центрального ВО намагався організувати наступ з раніше створеного рубежу. Успіху ворог не мав, наступ зупинив³.

Наступного дня окупанти відновили спроби заволодіти Черніговом. З району Глухова, ворог силами до п'яти БТГр намагався вклинитися в оборону оперативного угруповання військ ЗС України, але був зупинений. З метою забезпечення наступу в напрямку м. Козелець, противник намагався навести та утримувати понтонно-мостову переправу⁴. Силами до однієї БТГр противник здійснив переправу через річку Трубіж й блокував автотрасу Е95 в районі Залісся, але зазнав втрат на підступах до Чернігова.

До 11 березня 2022 р. противнику вдалося захопити н.п Конотоп, Ромни, Тростянець, Путивль, Буринь. Але значні втрати, розтягнутість комунікацій та стійка оборона підрозділами ЗС України Сум і Чернігова примусили російські війська перейти до оборони.

Критичним моментом оборони Чернігова став прорив ворожих танків на с. Новоселівка. Цей населений пункт розташований на пагорбі, утримати який було необхідно для збереження контролю за стратегічною висотою. 134-й окремий батальйон охорони та забезпечення, мехбат 1-ї отбр та кілька прикордонників впоралися із цим завданням. Підрозділам Сил оборони вдалося зупинити ворога та змусити його відступити.

Противник повторив спробу прориву в районі магазину “Епіцентр”, де колона танків та ББМ “Тигр”, після ракетно-бомбового удару по позиціях ЗС України, намагалася зайти до міста. Від “Епіцентру” просунулися на 700 метрів, але підрозділу 1-ї отбр вдалося

¹ Оперативна інформація станом на 12.00 07.03.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 07 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2p88fsjb>

² Оперативна інформація станом на 24.00 07.03.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 07 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4xn2pxht>

³ Оперативна інформація станом на 12.00 08.03.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 08 березня. – URL: <https://tinyurl.com/5cztmbv5>

⁴ Оперативна інформація станом на 24.00 08.03.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 08 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2dbfzexu>

їх зупинити.

Прагнучи розвинути наступ, російські війська намагалися вийти на рубіж Михайло-Коцюбинське – Шестовиця – Количівка – Піски, щоб таким чином заблокувати Чернігів. Але противник успіху не досяг. Це був один з ключових епізодів оборони міста, адже траса в районі села Анисів відігравала роль “дороги життя”, з’єднувала Чернігів з “великою Україною” й не давала заблокувати місто. Саме через цей невеликий коридор заболоченої місцевості цивільне населення мало змогу евакуюватися, через нього здійснювалось вивезення поранених, підвіз харчів тощо. Російські війська форсували р. Десну в районі Шестовиці, розвинули успіх в напрямку с. Ягідне, далі в сторону н.п. Іванівки та Количівки, таким чином, щоб заблокувати будь-яке сполучення з Києвом¹.

На цій ділянці фронту особисто відзначився командувач ОК “Північ” генерал-майор В. Ніколюк, а також бійці 21-го окремого стрілецького батальйону під командуванням полковника О. Ткачука*. Цей підрозділ був сформований із місцевих добровольців, людей цивільних і не навчених, але надзвичайно вмотивованих. Їм випало брати участь в обороні трьох гарячих напрямків. В Количівці воїни 21-го батальйону вдало використали місцевість для стримування противника і несподівано із засідок завдали вогневого ураження ворожій техніці. В Новоселівці, в трикутнику між вказаним населеним пунктом, кладовищем Яцево і “Епіцентром”, розгорнулися криваві бої. В Лукашівці зведеної роті вказаного батальйону довелось зі стрілецькою зброєю протистояти переважаючим силам противника, який застосував важку техніку.

Після зайняття Лукашівки росіяни прагнули розвинути наступ в напрямку н. п. Бакланова Муравійка. Розвідувальна група окупантів здійснила спробу розвідки боєм під прикриттям двох танків, зазнала втрат та відступила від вогню розрахунку ПТРК “Стугна” 58-ї бригади, яким було підбито один танк. Надалі спроб прямого штурму вже не було, однак час від часу працювали ворожі “Гради” та “Урагани”. 17 березня противник після п’ятигодинної артпідготовки здійснив наступ на Буди. Але здійснити стрімкий наступ, як це було в Лукашівці, ворогу не вдалось. Тут також відзначились бійці 58-ї бригади, зокрема мотопіхотна рота на чолі з старшим лейтенантом Артуром Кравченком*.

Важливе значення мали бойові дії за домінуючу висоту на околиці Чернігова. Упродовж кількох днів українські воїни тримали оборону на вершині пагорба, попри жорстокі російські обстріли з танків, реактивних систем залпового вогню та, зрештою, скидання фугасних бомб ФАБ-500, які знищили більшу частину самої висоти².

Наступний етап боїв на Сіверщині характеризувався відступом сил противника з тимчасово окупованих територій, відновленням Силами оборони України контролю над державним кордоном України в Чернігівській обл. Для виконання цього завдання здійснювались: утримання вигідних рубежів, районів, об’єктів, завдання ворогу уражень, втрат живої сили та техніки, зрив організованого виведення військ, проведення

¹ Дзюба С., Чернігів у вогні. “Зметем орду, відправимо до пекла!” / С. Дзюба, М. Лучинець, В. Назаренко та ін. – Чернігів, 2022. – С. 136-141.

* За участь в обороні Чернігівщини його було відзначено орденом Богдана Хмельницького III ступеня (Указ Президента України №293/2022 про відзначення державними нагородами України // Президент України. – 2022, 02 травня. – URL: <https://tinyurl.com/ycynsr2s>)

* А.Кравченку було присвоєне звання “Герой України” з врученням ордена “Золота Зірка” (Указ Президента України №179/2022 про присвоєння звання Герой України // Президент України. – 2022, 26 березня. – URL: <https://tinyurl.com/mr22cyua>)

² Sonne P., Khurshudyan I., Morgunov S., Khudov K. Battle for Kyiv: Ukrainian valor, Russian blunders combined to save the capital // WP Exclusive. – 2022, August 24. – URL: <https://tinyurl.com/2p928ny6>

наступальних (штурмових) дій, відновлення контролю над всією територією області Збройними Силами України, стабілізаційні заходи.

Противник не спромігся виконати поставлені завдання на полі бою, тому зосередився на терорі проти цивільного населення, збільшив кількість обстрілів цивільної інфраструктури населених пунктів.

Наприкінці березня 2022 року противник наніс авіаційний удар, який знищив автомобільний міст, що сполучав місто зі столицею України на півдні, перерізавши основний шлях для гуманітарної допомоги та евакуації поранених¹. На цьому напрямі залишався справним пішохідний міст. Але і він перебував під обстрілами впродовж наступних днів.

Сили оборони України натомість продовжували виконання завдань із визволення українських територій. Про успіх проведення оборонної операції українських сил свідчить кількість розбитих колон бронетехніки армії РФ на основних шляхах. Особлива заслуга у цьому належить 58-й опмбр під командуванням полковника Дмитра Кашенка*. Спочатку бригада займала позиції на лінії між Кіптями і Конотопом, а після перегрупування почала вести бойові дії у смузі Вертіївка – Ніжин, від річки Десни до Ніжина: в Количівці, в Красному, біля Калити, Мокрець і околиці. Також знаходилися в Бобровиці. 15-й батальйон ще утримував Ладинку, Друцьке, Золотинку. Півтори роти 16-го батальйону знаходилися в селах Виблі, Вікторівка, Буди, Грабівка, Бакланова Муравійка. Певний час 16-й батальйон знаходився в Макошиному. Біля Ніжина, Талалаївки, Великої Дороги, Припутній, Дорогинки. Протитанкісти контролювали дорогу Нова Басань – Новий Биків. Від Чернігова до Бобровиці перекривали великі відстані². Фронт бригади розтягнувся майже на 270 км. Як згадує її командир: “Перед переднім краєм бригади в Макошиному росіяни спробували налагодити переправу, навіть переправилася була одна колона. Але тут добре спрацювали бригадні артилеристи і переправу рознесли. Усього таких спроб було чотири, зрештою, цю переправу остаточно знищили ствольною артилерією, і вони перестали переправлятися. До того ж потрібно було не лише саму переправу знищити, а й накрити райони зосередження перед переправою. Для цього розвідники висувалися кілометрів за 10 в тил ворога, виявляли місця збору колон. Потім артилерія відпрацьовувала по них. У результаті після влучних ударів артилерії по районах зосередження і переправ частину понтонів було розбито, частину позносило швидкою течією Десни. Дуже добре проявили себе протитанкові розрахунки зі “Стугнами”. Били із засідок по колонах паливозаправників або бронетехніки. Одну-дві одиниці, як правило, з хвоста, знімали та відходили, не вступаючи у щільний вогневий контакт”³.

Успішні дії українських воїнів змусили противника організувати систему поповнення запасів, а також ремонту техніки. З метою розв’язання проблем логістичного забезпечення, окупантами було розгорнуто до дев’яти батальйонів матеріально-технічного

¹ Russian forces cut off Ukraine's Chernihiv city, mayor says // Reuters. – 2022, March 25. – URL: <https://tinyurl.com/3rdm4pd3>

* За особисту мужність, вагомий внесок у захист державного суверенітету та територіальної цілісності України полковнику Дмитру Кашенку 15 квітня 2022 року було присвоєне звання Герой України з врученням ордена “Золота Зірка” (Указ Президента України №241/2022 про присвоєння Д. Кашенку звання Герой України // Президент України. – 2022, 15 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/2p9zxn3b>)

² Герой України, командир 58-ої бригади Дмитро Кашенко: “Армія росії - не друга армія світу, а найдовша армія світу” // Цензор.нет. – 2022, 23 травня. – URL: <https://tinyurl.com/n47hv57v>

³ Полковник Дмитро Кашенко: “Золота Зірка командира — це однозначно заслуга його підлеглих” // Армія-інформ. – 2022, 28 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/zf7n99u8>

забезпечення та до п'яти основних логістичних центрів¹. У повідомленні Генерального штабу ЗС України від 13 березня 2022 р. йшлося: “На території республіки блорусь в районі н.п. Кулічиха, за 17 км від Державного кордону України, противником розгорнуто базу ремонту та відновлення військової техніки. На Сіверському напрямку противник силами окремих підрозділів зі складу Центрального воєнного округу утримував позиції поблизу населених пунктів Любеч, Славутич, Ковпита, Золотинка, Мена, Браниця, Калита, Богданівка, Лукаші, Ромни, Недригайлів. Активних наступальних дій не вів, основні зусилля зосередив на вдосконаленні системи логістичного забезпечення угруповання”².

Станом на середину березня 2022 року, наступ противника на Сіверському напрямку було зупинено. Особовий склад російських військ був деморалізований та здавався у полон. Окупанти намагалися закріпитися на досягнутих рубежах, здійснювали перегрупування військ та спроби відновити боєздатність своїх підрозділів. В окремих населених пунктах противник, у порушення норм Міжнародного гуманітарного права, здійснював грабежі, викрадення та страти представників цивільного населення³.

Ворог не полишав спроб заволодіти Черніговом, здійснював перегрупування військ та намагався організувати логістичне забезпечення, але успіху не мав. Зазнавши численних втрат, противник був змушений перейти до оборони⁴. Підрозділи ЗС України ворога зупинили й розбили сили противника в районі н. п. Лук'янівка та Рудницьке. Ворог відійшов з н. п. Сновськ, знищивши міст через р. Снов. Крім того, російськими окупантами були знищені мости в районах населених пунктів Конотоп, Стара Рудня, Смяч, Малий Дирчин та Великий Дирчин⁵.

Наприкінці березня розпочалося виведення окремих підрозділів зс рф з території Чернігівської області⁶. Для вивезення награвованого майна, росіяни використовували цивільні транспортні засоби (вантажівки, автобуси, мікроавтобуси, легкові автомобілі)⁷. Мали місце випадки залишення особовим складом російських підрозділів бойової та іншої техніки у справному стані, з достатнім боєкомплектom заради втечі з награвованим майном на більш швидкісних вантажівках. Внаслідок цього, підрозділами ЗС України було захоплено значну кількість ОВТ⁸.

4 квітня Генеральний штаб ЗС України констатував, що на Сіверському напрямку противник завершив відведення підрозділів зі складу Центрального ВО на територію Курської області та розпочав їх подальше переміщення⁹.

Унаслідок успішних оборонних дій угруповання Сил оборони України, до 6 квітня

¹ Оперативна інформація станом на 24.00 26.03.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 26 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4866tysv>

² Оперативна інформація станом на 12.00 13.03.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 13 березня. – URL: <https://tinyurl.com/533xr7ne>

³ Оперативна інформація станом на 06.00 11.03.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 11 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4cp78hud>

⁴ Оперативна інформація станом на 12.00 11.03.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 20 березня. – URL: <https://tinyurl.com/yhya88vc>

⁵ Оперативна інформація станом на 12.00 28.03.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 28 березня. – URL: <https://tinyurl.com/52tmzhr2>

⁶ Оперативна інформація станом на 12.00 29.03.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 29 березня. – URL: <https://tinyurl.com/yeaen9hw>

⁷ Оперативна інформація станом на 06.00 01.04.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 01 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/5avja6d8>

⁸ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Генеральний штаб ЗСУ; Авт.кол.: В. Залужний та ін. - К., 2022. - С.63

⁹ Оперативна інформація станом на 12.00 04.04.2022 щодо російського вторгнення // Збройні Сили України. – 2022, 04 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/va4ku3me>

2022 р. в Сіверському оперативному районі було відновлено контроль над ДКУ.

Ефективні дії всіх складових сил безпеки та оборони забезпечили перемогу над переважаючими силами ворога на Чернігівщині. Противник зазнав значних втрат у живій силі, ОВТ та витратив і втратив значні запаси МТЗ. Дії російських військ відрізнялися низьким рівнем організації взаємодії угруповань, з'єднань, військових частин і тактичних груп, незадовільним станом організації всебічного забезпечення, масовими порушеннями законів і правил ведення війни. Дії українських військ відрізнялись рішучістю, поєднанням стійкості і активності в обороні, намагання постійно боротись за захоплення ініціативи та утримувати її, прагненням досягти тактичних успіхів та розвинути їх в оперативний, високим рівнем взаємодії різних складових сил оборони, видів і родів військ, нестандартними тактичними рішеннями¹. Запорукою успіху стали ефективно командування, тактична гнучкість, ефективно застосування вогневих засобів ураження, мужність та рішучість українських воїнів, здатність українських військ швидко адаптуватися до мінливих умов бою, використовувати власні переваги та слабкі сторони ворога.

Важливу роль у перемозі над ворогом зіграла підтримка місцевого населення, представники якого чинили організований опір агресору, брали участь в будівництві окопів, фортифікаційних споруд, укріплень, допомагали із забезпеченням українських воїнів їжею, одягом, генераторами, пальним, всім, що було необхідно для здійснення ефективної оборони.

Опис основних бойових дій на Сумському й Охтирському напрямках

Сумська область входила до складу Сіверського операційного району, що належав до зони відповідальності ОК “Північ”. З метою протидії можливому російському вторгненню, командування Збройних Сил України ще в 2016 р. передислокувало на Сумщину 58-му омбр ім. гетьмана І. Виговського. Сформована навесні 2015 р., бригада тривалий час брала участь у бойових діях проти російських окупантів та їхніх найманців на Донбасі. З 2019 року командиром 58 омбр був полковник Дмитро Кащенко. З огляду на зростання загрози широкомасштабного російського вторгнення, командування ЗС України прийняло рішення передислокувати на Сумщину 93-ю омбр “Холодний Яр” (пункт постійної дислокації – смт. Черкаське Дніпропетровської області). Сформована в 2002 році на базі 93-ї гвардійської мотострілецької дивізії, бригада з 2014 року брала участь у бойових діях на Донбасі. В січні 2022 року командиром 93 омбр був призначений полковник Р. Шевчук. В середині лютого бригада отримала наказ зайняти ділянку оборони на Сумщині, куди й готувалася вирушити станом на 23 лютого 2022 року.

В Охтирці дислокувався 91-й окремий Охтирський полк оперативного забезпечення. Як підрозділ інженерних військ, полк брав активну участь у бойових діях на Донбасі в 2014 – 2016 рр. Командиром полку був полковник Денис Дикий.

Крім того, з 2018 року на Сумщині розпочалося формування 117-ї окремої бригади Територіальної оборони ЗС України. З грудня 2021 р. командиром 117 обр ТрО був полковник Сергій Кир'ян. Станом на середину лютого 2022 року, бригада нараховувала кількасот військовослужбовців і 500 резервістів. Бійці територіальної оборони були забезпечені стрілецькою зброєю. Підрозділи бригади дислокувалися в мм. Суми, Конотоп, Ромни, Шостка, Охтирка, смт Степанівка Сумського району.

¹ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Генеральний штаб ЗСУ; Авт.кол.: В. Залужний та ін. - К., 2022. - С.63-64

Враховуючи ймовірність широкомасштабного російського вторгнення, на початку 2022 року командувач військ ОК “Північ” генерал В. Ніколюк наказав розосередити війська ОК “Північ”, в тому числі й 58 омпбр¹. Підрозділи бригади було розосереджено в Конотопі, Шостці, Глухові.

Станом на 23 лютого 2022 року, в прилеглих до Сумщини прикордонних районах російської федерації було зосереджено угруповання російських військ в складі 36-ї й 41-ї ЗВА, яке нараховувало 14 БТГр (9600 військовослужбовців, 320 танків, 460 бойових броньованих машин) та системи їх оперативного й логістичного забезпечення. У подальшому, угруповання було посилене за рахунок 90-ї тд зі складу 2-ї ЗВА.

Початок широкомасштабної збройної агресії російської федерації на Сумщині. Близько 5 год. ранку 24 лютого російські війська обстріляли з артилерії прикордонні населені пункти Сумщини, після чого колони ворожої бронетехніки перетнули державний кордон. Дії противника були спрямовані на швидке захоплення м. Суми, головних транспортних вузлів й автошляхів області, з метою забезпечення подальшого просування основних сил угруповання зс рф на Київ. Початковим успіхам противника сприяла величезна перевага російських військ у живій силі й військовій техніці, масоване застосування ворогом бойової авіації, реактивних систем залпового вогню.

Першими бій з ворогом прийняли прикордонники, які ціною власного життя намагалися затримати просування противника. 58 омпбр, за наказом командира, розпочала висування на визначені рубежі оборони в північній частині Сумської області, де її підрозділи вступили в бій з переважаючими силами противника в околицях м. Глухова. Командир 16-го мотопіхотного батальйону В. Логуш так описував бойове зіткнення: “Перший бій ми прийняли на перехресті доріг Київ – Москва – Шостка – Глухів. Там на мосту основні сили батальйону вступили в бій. Почали працювати наші вогневі засідки. Але половина колони прорвалася в бік Кролевеця”². Протягом 24 лютого у районі Кролевеця підрозділам 58 омпбр вдалося затримати просування колони бронетехніки окупантів. Також було зупинено наступ колони ворожих танків в районі Путивля. Як згадував командир 58 омпбр полковник Д. Кащенко, визначена для бригади смуга оборони охоплювала по фронту близько 270 км³. Однак сил бригади було недостатньо, аби тримати оборону на такій величезній ділянці проти переважаючих сил ворога.

Стрімке просування противника на усіх напрямках бойових дій та відсутність суцільної лінії оборони створили загрозу оточення підрозділів 58 омпбр. Командир бригади згадував: “Першого ж дня рашисти рушили через кордон просто величезними колонами. Коли по обіді зав’язалися бої у Конотопі, стало зрозуміло, що бригада може опинитися у кільці”⁴. За спогадами полковника Д. Кащенка, командуванням було ухвалене рішення відвести 58 омпбр на Чернігівщину: “Ми розуміли, що можемо опинитися в оточенні без можливості підвезення боєприпасів і втратити все. Боєприпаси закінчилися б за тиждень, місто було б зруйноване, а далі що робити? Здаватися в полон – не варіант,

¹ Бої з росіянами на півночі. Інтерв’ю Віктора Ніколюка / Факти ICTV // Youtube. – 2022, 10 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/yuny8w6b>

² Командир 16-го батальйону 58-ої бригади Володимир Логуш: “Як вони заходили через кордон? Ішла фура, за нею впритул три-чотири БТРи. В темряві незрозуміло було, що то кацапська техніка” // Шостка.info. – 2022, 08 червня. – URL: <https://tinyurl.com/ybwvdv545>

³ Полковник Дмитро Кащенко: “Золота Зірка командира – це однозначно заслуга його підлеглих” // Армія-inform. – 2022, 28 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/zf7n99u8>

⁴ Там само.

тому було ухвалено рішення відійти ближче до Чернігова Московською трасою, між Кіптями і Конотопом”¹.

*Знищена російська бронетехніка, Суми
Фото – Кореспондент*

Відхід 58 омпбр на визначені рубежі в Чернігівщині дозволив зберегти живу силу та військову техніку бригади. Незважаючи на високий темп російського наступу, противнику не вдалося розбити цю військову частину. Уже невдовзі бригада в складі інших угруповань Сил оборони України взяла активну участь у розгромі російських військ під Черніговом й звільненні Сіверщини від окупантів.

Відступивши за межі Сумської області, підрозділи Сил оборони зруйнували

міст через р. Сейм біля Батурина, позбавивши тим самим противника можливості використовувати автотрасу Е101 для перекидання своїх сил і засобів до Чернігівщини.

Зазнала невдачі спроба російських військ захопити Суми. Хоча 24 лютого колоні ворожої бронетехніки вдалося зайти в місто, в бій з окупантами вступив батальйон ТрО й бійці десантно-штурмового підрозділу, який напередодні прибув до Лебедина і за перших ознак широкомасштабного вторгнення вирушив до обласного центру. Оборону міста очолив командир 117 обр ТрО полковник Сергій Кир’ян. Бій відбувався в районі кадетського корпусу, адміністративні й державні будівлі міста залишались під контролем української влади. В результаті вуличних боїв, сили противника були змушені залишити Суми.

24 лютого було відбито спробу противника захопити м. Охтирка. Оборonoю міста керував командир 91-го окремого полку оперативного забезпечення полковник Денис Дикий. Сили захисників Охтирки також включали 154-й батальйон ТрО, роту охорони РТЦК та СП, а також загін співробітників МВС України. Коли колона російської бронетехніки увійшла в місто, захисники відкрили вогонь зі стрілецької зброї й РПГ-18, завдали суттєвого ураження противнику й змусили його відступити². 25 лютого підрозділи зс рф знову спробували увійти в місто, але ще на підході до нього були знищені.

Важливу роль у зриві планів противника захопити Охтирку зіграло прибуття до міста 1-го батальйону 93-ї омбр “Холодний Яр” (командир батальйону – майор Олександр Сліпко). В ході боїв під Охтиркою, підрозділи 93-ї омбр витіснили сили противника за межі міської забудови.

У Лебедині військовослужбовці ЗС України стримували наступ російських військ на околицях міста.

Успішним діям підрозділів Сил оборони України на Сумщині сприяло ефективне використання нашими бійцями найсучасніших засобів ураження, отриманих від західних держав. Зокрема, 24 лютого у районі Глухова й Конотопу військовослужбовці ЗС України

¹ Там само.

² Герой України Денис Дикий розповів про оборону Охтирки // Армія-inform. – 2022, 14 липня. – URL: <https://tinyurl.com/2p9tphyu>; Військове вторгнення Росії в Україну: що відбувається на Сумщині. Тиждень перший // Суспільне. Новини. – 2022, 03 березня. – URL: <https://tinyurl.com/5n7pezuf>

за допомогою ПТРК "Javelin" нанесли значні втрати колоні ворожих танків¹. Надзвичайно ефективним засобом проти ворожої бронетехніки став ударний БПЛА "Bayraktar".

Таким чином, на початковому етапі широкомасштабного вторгнення противнику вдалося, використовуючи фактор раптовості та значну перевагу в силах і засобах, просунути вглиб Сумщини й взяти під контроль частину автошляхів області. Але при цьому, основні сили угруповання зс рф вели наступ на Чернігівщині, а розташованих на Сумщині російських військ було недостатньо для цілковитої окупації області. Стійкий опір українських захисників завадив противнику взяти під контроль головні адміністративні центри й залізничні вузли регіону.

Успішні дії захисників Сумщини суттєво деморалізували противника й дозволили побудувати ефективну оборону проти окупантів. Відкинувши російські війська від найбільших населених пунктів області, підрозділи Сил оборони отримали можливість для зміцнення оборони, перегрупування, підтягування резервів та поповнення запасів МТЗ. У містах було організовано систему блокпостів, активно відбувалося формування підрозділів ТрО і ДФТГ. Так, навколо Шостки було створено сім блокпостів. "Громадські формування наводять порядок і не дають можливості мародерства, звертають увагу на світломаскувальні заходи," – описував ситуацію в Шостці міський голова М. Нога². У ніч на 1 березня на блокпосту поблизу с. Миронівка, що на околиці Шостки, зав'язався бій з російською ДРГ. У ході бою ворожу групу було ліквідовано³.

Сумщина, 07 березня 2022 року. Фото - Reuters

Ввечері 1 березня підрозділи Сил оборони у Глухові частково звільнили трасу Кіпті – Бачівськ. На в'їзді до України з території рф було споруджено завали зі стовбурів дерев,

¹ В районі Глухова військові застосували ПТРК "Javelin" / Сухопутні війська ЗС України // Facebook. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3u8n88x6>; Христенко Л. У районі Глухова на Сумщині ЗСУ знешкодили колону техніки РФ з 15 танків // Суспільне. Новини. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/psr8a7x5>; Українські захисники під Конотопом спалили близько 40 одиниць техніки російських окупантів // Rbc.ua. – 2022, 25 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ysuthdm9>

² Христенко Л. "Громада зайняла кругову оборону" – міський голова Шостки на Сумщині // Суспільне. Новини. – 2022, 01 березня. – URL: <https://tinyurl.com/y5f54ayu>

³ У Шостці поховали тероборонівця, у Білопіллі підтвердили загибель чотирьох людей // Суспільне. Новини. – 2022, 03 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2sj4vyd2>

будівельних блоків та інших загороджувальних матеріалів. Бійці ТрО взяли трасу під контроль, виставивши блокпости. 2 березня підрозділи 5-го прикордонного загону спільно з підрозділами ЗС України витіснили окупантів і вийшли на лінію державного кордону на Сумщині¹. 8 березня українські війська зупинили під Глуховим наступ п'яти БТГр 90-ї тд зс рф та чотирьох БТГр 2-ї ЗВА противника².

Окупанти неодноразово здійснювали спроби зайняти Суми, але кожного разу були змушені відступати, зазнаючи відчутних втрат у живій силі та військовій техніці. 2 березня бійці 150-го і 155-го батальйонів ТрО відбили у противника 7 одиниць бронетехніки – 1 БМП, 1 танк Т-72, 1 броньований гусеничний тягач МТ-ЛБ, 3 БТР-80, 1 САУ 2С1.

У Ромнах оборону проти сил ворога тримав 152-й батальйон ТрО. У с. Пустовійтівка Роменського району за допомогою БпЛА “Bayraktar” було знищено частину військової техніки противника, в тому числі установки РСЗВ “Град”. Прибуття до Охтирки підрозділів 93 омбр зміцнило оборону міста. В ході важких боїв, військовослужбовці бригади завдали противнику важких втрат і змусили його перейти до оборони.

Успішно стримували просування противника підрозділи Сил оборони у Лебединському районі. 28 лютого військовослужбовці ЗС України, застосувавши ударний БпЛА “Bayraktar”, знищили біля с. Куличка Лебединського району ворожі танки й РСЗВ “Град”³. У ніч на 2 березня Сили оборони поблизу с. Бішкинь Лебединського району знищили кілька десятків одиниць російської бронетехніки, головним чином танки і БТР. 3 березня підрозділи 93 омбр знешкодили колону ворожих військ поблизу с. Московський Бобрик. Було знищено російські танки Т-72Б3, Т-80У та іншу бронетехніку⁴.

Противник домогся часткового успіху лише на півдні Сумщини, зайнявши 1 березня м. Тростянець. Однак навіть в умовах окупації, місцеві формування ТрО продовжували вести бойові дії проти російських військ.

7 березня Генеральний штаб ЗС України повідомив: “Угруповання ворога, що діє на окремих напрямках біля Конотопа та Охтирки втратили до 50 відсотків особового складу. Для продовження наступальних дій потребують перегрупування та поповнення запасів”⁵.

Міста Сумщини перетворились на осередки організованого опору окупантам. Підрозділи Сил оборони України на Сумщині постійними турбуючими діями сковували противника, змушуючи його виділяти додаткові сили для спроб повністю оточити головні міста області й зламати опір їх захисників. Це відіграло значну роль у зриві нарощування окупантами спроможностей для наступу на Київ.

Не досягнувши успіху в зайнятті основних адміністративних центрів Сумщини, противник перейшов до руйнування об'єктів військової та цивільної інфраструктури шляхом артилерійських, ракетних і авіаційних обстрілів. Дії окупантів свідчили про цілковите ігнорування ними законів та звичаїв ведення війни, а також міжнародного гуманітарного права. Про ознаки геноциду в діях російських військ неодноразово заявляли

¹ Ткачук Б. Українські прикордонники та ЗСУ вийшли на лінію державного кордону на Сумщині // Громадське. – 2022, 03 березня. – URL: <https://tinyurl.com/35cd3vnn>

² Славне було "полювання": на Сумщині тероборона відбила в окупантів танк, БМП і БТРи // Апостроф. – 2022, 03 березня. – URL: <https://tinyurl.com/bdymy7x5>

³ ЗСУ знищили на Сумщині базу росіян із 96 танків і 20 “Градів” // Zaxid.net. – 2022, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2p8dwevs>

⁴ Біля Московського Бобрику на Сумщині артилерія знищила танкову колону рф // Суспільне. Новини. – 2022, 03 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2p83pzxd>

⁵ У ворога величезні втрати в напрямку Конотопа і Охтирки // Новини України. – 2022, 07 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2rrwcabe>

офіційні представники української влади, урядів західних держав та міжнародних організацій.

Від ворожих обстрілів та бомбардувань на Сумщині постраждали об'єкти цивільної інфраструктури, заклади освіти, лікарні і підприємства, установи державної та комунальної власності. Зокрема, ввечері 7 березня і в ніч на 8 березня противник завдав авіаційних ударів по Сумам, внаслідок чого загинули 22 мирних жителів, у тому числі 3 дітей¹. Увечері 14 березня російська авіація піддала бомбардуванню промислові підприємства та об'єкти цивільної інфраструктури м. Шостка, знищивши практично усі промислові цехи та склади. Внаслідок бомбардування було пошкоджено більше 30 житлових будинків, школа, дитячий садок тощо. Інші міста Сумщини, що перебували у ворожій блокаді, опинились на межі гуманітарної катастрофи через порушення роботи об'єктів критичної інфраструктури внаслідок вогневих ударів противника. Ворожі війська систематично обстрілювали житлові квартали й тероризували мирне населення. З боку російських військовослужбовців мали місце мародерство, розправи над представниками цивільного населення та інші військові злочини².

Нездатність противника подолати опір підрозділів Сил оборони України на Сумщині обмежувала логістичні спроможності наступального угруповання зс рф на Сіверщині. Що далі від кордону просувались російські війська, то довгими й вразливішими ставали їх логістичні шляхи. В результаті успішних дій підрозділів Сил оборони України було зірвано спроби противника розгорнути центри МТЗ на тимчасово окупованих територіях Сумщини. В цих умовах розтягнутість комунікацій призвела до порушення організації логістики наступального угруповання зс рф, що стало суттєвим фактором зменшення темпів наступу противника на Чернігів та Київ³.

Неготовність противника до логістичного забезпечення своїх сил упродовж тривалого періоду бойових дій знижувала боєздатність ворожих військ. Неодноразово колони військової техніки противника зупинялися через нестачу ПММ. Нерідко російські військовослужбовці залишали напризволяще бронетехніку, в якій закінчилося паливе.

Зростання масштабів мародерства й дезертирства серед російських військовослужбовців свідчило про погіршення морально-психологічного стану противника. Бойові зіткнення російських військ з українськими захисниками нерідко перетворювалися у неорганізовану втечу окупантів. Зафіксовано численні випадки залишення особовим складом підрозділів зс рф бойової та іншої техніки у справному стані, з достатнім боєкомплектом, заради втечі з нагробованим майном на більш швидкісних вантажівках. Внаслідок цього, протягом перших тижнів бойових дій підрозділи Сил оборони України на Сумщині здобули значну кількість трофейного ОВТ, придатного для подальшого застосування навіть без проведення суттєвих ремонтно-відновлювальних робіт.

Відступ російських військ і остаточне визволення Сумщини. Зазнавши значних втрат у живій силі та ОВТ, а також втративши значні запаси МТЗ, угруповання зс рф в Сіверському операційному районі до середини березня 2022 року вичерпало наступальні

¹ Глушенко О. Бомбардування Сум: 22 жертви, з-під завалів витягли тіло ще однієї дитини // Українська правда. – 2022, 09 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2t5n3pac>

² Див. наприклад: Токарева Є. На Сумщині військові рф розстріляли пенсіонерів на власному подвір'ї // Суспільне. Новини. – 2022, 25 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2p9vwdue>; Розстріляні амбулаторія і будинки – наслідки перебування військових рф у селі на Сумщині // Суспільне. Новини. – 2022, 18 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/3b7mk4yc>

³ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий – березень 2022 року). – К., 2022. – С. 61, 64.

спроможності. Під ударами Сил оборони України противник розпочав відступ з Чернігівщини.

В умовах втрати противником стратегічної ініціативи, українські захисники Сумщини посилили натиск на окупантів. 22 березня підрозділи 93 омбр розпочали бої за звільнення м. Тростянець, який очистили від противника 26 березня. Наступного дня від окупантів було звільнено н.п. Славгород і Краснопілля¹. Водночас, розпочалося звільнення західних районів Сумщини українськими військами, які наступали з Чернігівщини. На початку квітня 2022 року за наказом командувача ОСУВ “Північ” було сформовано тактичну групу “Суми” в складі двох окремих батальйонів. Просуваючись із території Чернігівщини, підрозділи групи вийшли до району Конотопа й успішно деблокували місто. Кидаючи військове майно, окупанти неорганізовано відступили на схід².

На початку квітня 2022 року командування противника прийняло рішення про недоцільність подальших спроб утримати під своїм контролем тимчасово окуповані території Сумщини. Розпочалося прискорене виведення російських військ з Сумської області на територію рф, з метою відновлення їх боєздатності. На цей час, значне скупчення російських військ залишалося на території Білопільської, Путивльської, Буринської, Ново-Слобідської й Попівської територіальних громад, а також у районі поблизу Конотопа. За наявними даними, виведення військ планувалося здійснити у два етапи протягом 15 діб.

Однак завдяки деморалізації російських військовослужбовців й дезорганізації управління військами зс рф, а також постійному тиску з боку наступаючих підрозділів ЗС України, відступ окупантів перетворився на втечу. Залишаючи тимчасово окуповані території Сумщини, російські війська знищували житлові будівлі, об’єкти цивільної інфраструктури, проводили мінування житлових кварталів, руйнували мости й шляхопроводи. Було зафіксовано численні випадки вбивств, пограбувань, мародерства, згвалтувань та інших проявів насильства російських військовослужбовців над цивільним населенням.

За оперативною інформацією, станом на 7 квітня переважна більшість російських військ залишила територію Сумської області. Станом на 9–10 квітня з регіону втекли всі більш-менш великі російські підрозділи. На звільнених територіях ще певний час перебували лише малочисельні групи російських військовослужбовців, які переховувалися або намагалися самостійно перетнути Державний кордон України³.

11 квітня підрозділи 5-го прикордонного загону ДРСУ відновили контроль на раніше непідконтрольних ділянках державного кордону в Сумській області⁴. Уздовж лінії кордону одразу ж розпочалося спорудження фортифікаційних споруд і оборонних укріплень, створювалися додаткові застави ДПСУ. 14 квітня було видано розпорядження головнокомандувача ЗС України про переформування тактичної групи “Суми” на оперативно-тактичне угруповання “Суми”⁵. Саме на ОТУ “Суми” було покладено завдання посилення охорони державного кордону України, недопущення вторгнення

¹ Там само. – С. 64.

² Ворона К. "Сумщина зміцнює оборонну здатність і відповідає вогнем на російські обстріли". Інтерв'ю з командиром ОТУ "Суми" // Суспільне. Новини. – 2022, 25 серпня. – URL: <https://tinyurl.com/2p8c7wew>

³ Марковська Ю. Сумщину майже звільнили від військових рф // Суспільне. Новини. – 2022, 04 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/bdtk5dv4>

⁴ Члек К. Українські прикордонники відновлюють контроль на кордоні Сумщини // Суспільне. Новини. – 2022, 11 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/4k3pvapd>

⁵ Там само.

противника на територію області й ведення стабілізаційних дій у прикордонних районах Сумщини.

Опис основних бойових дій на Харківському напрямку

Вторгнення в Слобожанському ОР противник здійснив угрупованням військ у складі 1-ї ТА, 6-ї та 20-ї ЗВА Західного ВО – загалом до 16 БТГр¹ зі складу: 2-ї мсд, 138-ої омсбр; 25-ї омсбр; 200-ї омсбр. Завдання штурму Харкова було поставлено 2-й обр спеціального призначення та 25-й омбр². За свідченнями російських полонених, на захоплення Харкова противник відводив три дні³.

У перші години широкомасштабного вторгнення бої, точилися на підступах до Харкова. Опорним пунктом для подальших танкових атак на Харків та артилерійських обстрілів району Північна Салтівка стало с. Циркуни, яке було окуповане 24 лютого⁴. 25 лютого ворог вийшов на рубіж окружної дороги навколо Харкова.

Водночас противник не полишав спроб здійснити проникнення у Харків диверсійно-розвідувальних груп з метою захоплення ними важливих військових об'єктів і пунктів управління.

26 лютого російські танкові підрозділи спробували увійти в Олексіївку. Кілька танків прорвалися у Харків, однак були знищені вогнем підрозділів Сил оборони України. 27 лютого підрозділ гру гш рф на броневих автомобілях “Тигр” здійснив спробу прорватися до центра міста. Ця колона була розгромлена, але частина російських спецназівців прорвалася, захопила приміщення школи №134 на вул. Шевченка, неподалік від самого центру Харкова. Силами підрозділів НГ України, СБ України “Альфа”, ДФТГ “Фрайкор” та механізованими підрозділами ЗС України ворожу ДРГ було знищено⁵.

Не спромігшись прорватися у місто, російські війська облаштували вогневі позиції на північно-східних околицях Харкова і стали наносити ракетно-артилерійські удари по об'єктах військової й цивільної інфраструктури.

Для оборони Харківщини, було сформовано оперативне угруповання військ (ОУВ) “Слобода” у складі двох окремих механізованих бригад, трьох бригад ТрО, артилерійської та реактивної бригад, тактичної групи “Грім” та інших підрозділів Сил оборони України.

Станом на початок березня 2022 року, намагаючись прорвати оборону українських військ на Харківщині, противник зазнав значних втрат у живій силі та техніці та внаслідок успішних дій наших підрозділів був змушений суттєво сповільнити темпи свого наступу. Так, 2 березня підрозділи 93-ї омбр на БМП-2 захопили 6 новітніх російських танків Т-80БВМ зі складу 200-ї мотострілецької бригади зс рф⁶. В той самий час у полон здалися 22 танкісти зі складу російської 2 танкової дивізії на чолі із заступником командира полку з озброєння та командиром танкового батальйону⁷.

¹ Воєнно-історичний опис російсько-української війни. (лютий-березень 2022 року). – К., 2022. – С. 76

² Якушко О. Як у Харкові в школі № 134 живцем згоріли 30 псковських спецпризначенців // Об'єктив. – 2022, 09 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/2eeh929s>

³ Романенко В. "Три дні на захоплення Харкова": СБУ оприлюднила свідчення полоненого начальника взводу // Українська правда. – 2022, 09 березня. – URL: <https://tinyurl.com/25ytpbwy>

⁴ Перемога в битві за Харків: де ще ЗСУ можуть піти у наступ? // Радіо Свобода. – 2022, 22 травня. – URL: <https://tinyurl.com/5n7utjeh>

⁵ Як у лютому Сили оборони Харкова знищили спецназ рф у школі № 134 // Армія-inform. – 2022, 02 вересня – URL: <https://tinyurl.com/bddb8259>

⁶ Захисники на одній БМП захопили 6 російських танків під Харковом – журналіст // Українська правда. – 2022, 02 березня. – URL: <https://tinyurl.com/yc28ntsf>

⁷ Під Харковом узяли в полон елітну бойову частину російської армії, якою ворог хвалився на всіх парадах // Лівий берег. – 2022, 03 березня. – URL: <https://tinyurl.com/mva8xsmt>

Таким чином, станом на 3 березня, противнику захопити Харків з ходу не вдалося. Він перейшов до оборони силами до шести БТГр зі складу 6-ї ЗВА та підрозділів морської піхоти Північного флоту, його наступ захлинувся¹.

У березні 2022 року Силам оборони України вдалося остаточно зупинити наступ російського угруповання на харківському напрямку, змусити перейти його до оборони. З 4 березня противник почав закріплюватися на досягнутих рубежах на північних та північно-східних околицях міста, здійснював перегрупування військ (сил), поповнював запаси боєприпасів і МТЗ. Протягом березня – квітня російські війська продовжували наносити вогневе ураження по цивільній інфраструктурі міста. Одночасно з цим підрозділи і частини російського угруповання вели бойові дії з метою обходу Харкова з південного сходу та просування в район Ізюму, тим самим створити загрозу для угруповання Сил оборони України в Східній операційній зоні з півночі. Для виконання цих завдань протягом березня противник перекинув у район Харкова та Ізюма додаткові підрозділи морської піхоти з Балтійського та Північного флотів.

Разом з тим, підрозділи українських військ розпочали локальні бойові дії для відновлення контролю над населеними пунктами на околицях Харкова. Так, 15 березня Сили оборони України вибили ворога з н. п. Руські Тишки, завдавши російським військам значних втрат². 25 березня українські війська відновили контроль над Малою Роганню, а 27 березня над більшою частиною Вільхівки³. Локальні наступальні дії українських військ завадили російським підрозділам обійти Харків з південного сходу та наступати в напрямку Дніпра та Запоріжжя.

В ході численних боїв і бойових зіткнень, підрозділи Сил оборони України нанесли противнику значних втрат в особовому складі та військовій техніці. 6 березня в ході ведення бойових дій підрозділи 92-ї омбр звільнили важливий залізничний вузол – м. Чугуїв⁴. 9 березня підрозділи Сил оборони України, застосовуючи ПТРК Стугна-П, знищили колону з 5 танків Т-80У зі складу 4-ї Кантемирівської танкової дивізії, 1 САУ 2С19 Мста-С, дві БМП-2, 7 вантажних автомобілів⁵. Ворог відступив, кидаючи озброєння та військову техніку⁶. Цього ж дня бійці 93-ї омбр “Холодний Яр” знищили під Харковом колону російської військової техніки (4 з 7 броньованих автомобілів та БМП з особовим складом окупантів)⁷. 11 березня підрозділи ССО ЗС України в Чугуївському районі знищили колону військової техніки, зокрема танки, бойові броньовані машини та паливозаправники окупантів⁸. 15 березня було ліквідовано полковника Ігоря Ніколаєва,

¹ Оперативна інформація станом на 12.00 3.03.2022 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2022, 03 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2vnuvpuk>

² Жуков С. ЗСУ відбили спробу штурму Харкова // НВ. – 2022, 15 березня. – URL: <https://tinyurl.com/yc4zvknz>.

³ Українські військові звільнили село Мала Рогань під Харковом // АТН. – 2022, 25 березня. – URL: <https://tinyurl.com/yns6bas8>; Захисники повідомили про звільнення Вільхівки під Харковом // Українська правда. – 2022, 27 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4ess3nnp>

⁴ Оперативна інформація станом на 24.00 06.03.2022 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2022, 06 березня. – URL: <https://tinyurl.com/ybhjруун>

⁵ Українська армія знищила колону російських танків у Харківській області // Kharkiv-today. - 2022, 09 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4n78tshp>.

⁶ Харків — під обороною ЗСУ та бої на Ізюмщині: ситуація на Харківщині на 9 березня // Суспільне новини. – 2022, 09 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4ertdrp9>.

⁷ Колону окупантів знищено під Харковом. Відео // Харків. Новини. – 2022, 09 березня. – URL: <https://tinyurl.com/nvkhhd5pf>

⁸ Карплюк Д. На Харківщині українські військові знищили танки окупантів // Главком. – 2022, 11 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4mbeky2y>.

командира 252-го мотострілецького полку¹. 200-та омсбр противника втратила дві БТГр (1 500 військовослужбовців), було знищено командира бригади полковника Дениса Курило².

20 березня бригадна артилерійська група 81-ї окремої аеромобільної бригади знищила 15 одиниць російської військової техніки під Харковим³. 22 березня ракетно-артилерійські підрозділи ЗС України знищили під Харковом батарею САУ 2С3 «Акація» та два КамАЗи з боєкомплектом⁴. 17 квітня нанесенням вогневого ураження бригадної артилерійської групи 81-ої окремої аеромобільної бригади під Харковом було знищено 5 танків, 10 од. бронетанкової техніки, а також колону живої сили морської піхоти окупантів⁵.

Наприкінці березня під Харковом військовослужбовці 92-ї омбр та інші підрозділи Сил оборони України розгромили дві БТГр зі складу 138-ї мбр та зведену БТГр 59-го тп зс рф. Було захоплено штаби цих частин, вся штабна документація, карти, списки особового складу, машини управління, а понад 60 військовослужбовців цих частин здалися в полон⁶.

На початку квітня 2022 року, за оцінками американського Інституту вивчення війни, російські війська на харківському напрямку припинили спроби захопити місто. Натомість, противник прагнув досягти: 1) просування на південний схід від Харкова в напрямку до Ізюма, щоб з'єднатися з угрупованням зс рф в Луганській області; 2) недопущення перекидання механізованих (танкових) з'єднань ЗС України з району Харкова. Використовуючи значну перевагу у живій силі (25 БТГр) та артилерії, 1 квітня російські війська захопили Ізюм⁷.

Протягом квітня характер бойових дій навколо Харкова суттєвих змін не зазнав. Українські війська утримували оборонні рубежі навколо міста, завдаючи втрат ворогу в живій силі та техніці. Російські війська продовжували наносити ракетно-артилерійські удари по цивільній інфраструктурі Харкова та його околицям. Зокрема, вогневого ураження зазнали житлові квартали Салтівки, Північної Салтівки, Холодної Гори, П'ятихаток, Дергачів, Олексіївки. На територію Харківської області через неконтрольовані ділянки державного кордону противник продовжував переміщення додаткових підрозділів (з н.п. Козача Лопань, Липці, Великий Бурлук і Дворічна). Внаслідок цього угруповання противника, який здійснював часткове блокування Харкова, збільшилося до семи БТГр.

В останні дні квітня 2022 року підрозділи Сил оборони розпочали наступальні дії, що мали на меті деблокувати Харків та витіснити російські війська за державний кордон на північному та північно-східному напрямку від міста.

¹ На Харківщині ЗСУ знищили російського командира мотострілецького полку // Укрінформ. – 2022, 16 березня. – URL: <https://tinyurl.com/yhvvmama>

² Оперативна інформація станом на 12:00 29.03.2022 щодо російського вторгнення // Урядовий портал. – 2022, 29 березня. – URL: <https://tinyurl.com/y667we3e>

³ В Ізюмському лігоспі українська артилерія знищила понад 15 одиниць техніки рф — міськрада Ізюма // suspihne.media. – 2022, 20 березня. – URL: <https://tinyurl.com/bdef7p2n>.

⁴ Під Харковом українські артилеристи знищили російські аргустановки «Акація» (відео) // Радіо Свобода. – 2022, 22 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3eujpk4z>

⁵ ЗСУ пішли в контрнаступ і відтіснили ворога далі від Харкова // Укрінформ. – 2022, 17 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/bp8kkfw7>

⁶ Дві БТГ 138-ї мотострілецької бригади та зведена БТГ 59-го танкового полку зс рф розгромлені під Харковом воїнами 92-ї бригади та добровольчими загонами // Цензор.нет. – 2022, 30 березня. – URL: <https://tinyurl.com/mtvxbc75>.

⁷ Clark M., Barros G., Hird K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for study of war. – 2022, April 01. – URL: <https://tinyurl.com/2p8fmhphw>

28-30 квітня підрозділи 92-ї омбр та 127-ї окремої бригади ТрО в ході блискавичного наступу відкинули противника на 40 км на схід від північно-східних околиць Харкова до Старого Салтова, звільнивши села Кутузівка, Верхня Роганка, Слобідське та Прилесне. В умовах обстановки, що склалася, ворог відійшов на лівий берег р. Сіверський Донець. 2 травня українські війська закріпилися у Старому Салтові, а до 6 травня встановили контроль над більшістю населених пунктів вздовж траси Т2104, зокрема н.п. Шестаково, Федорівка, Олександрівка, Перемога та Молдова.

29 квітня на центральній ділянці фронту 113-а бригада ТрО спільно з 3-ю бригадою оперативного призначення імені полковника Петра Болбочана (3 БрОП) Національної гвардії України звільнили с. Руська Лозова.

29-30 квітня в результаті ведення наступальних дій вздовж траси Т21117 підрозділи 93-ї омбр вибили противника зі сіл Слатине та Прудянка. Для запобігання подальшому просуванню українських військ до кордону ворог почав нарощувати інженерно-фортифікаційне обладнання передових позицій у районі с. Козача Лопань.

Успішні наступальні дії українських військ під Харковом заклали передумови для початку успішного контрнаступу на харківському операційному напрямку.

Опис основних бойових дій на Причорноморському й Приазовському напрямках

Контроль над Кримом і суттєве послаблення ВМС України в 2014 році відкривав перед російським військово-політичним керівництвом привабливу перспективу захопити український південь із проведенням наступальної операції вторгненням сухопутного угруповання через перешийок з одночасним десантуванням підрозділів з повітря та моря. Готуючи реалізацію своїх експансіоністських планів щодо України, росіяни вже у 2016 році наростили своє військово-угруповання в Криму з 12 до 24 тис. військовослужбовців. До 2020 року, ця цифра зросла до 32,5 тис. осіб, які мали на озброєнні 195 танків, 410 броньованих машин, 283 артилерійські системи, 100 бойових літаків, 50 вертольотів, 67 надводних і 2 підводні човни¹.

До кінця січня 2022 року російські окупанти створили в Криму ударне угруповання чисельністю 11 – 12 БТГр, зі складу частини сил 58-ї загальновійськової армії і 22-го армійського корпусу Південного військового округу рф, яке мало діяти за підтримки угруповання ВПС та Чорноморського флоту. Загалом, на т. зв. Кримському напрямку (ТОТ АРК і ОРДЛО, а також південні області рф) у першій декаді лютого 2022 року, за словами заступниці міністра оборони України Ганни Маляр, було сконцентровано понад 100 тис. військовослужбовців², готових до переходу в наступ на Нову Каховку, Херсон, Миколаїв, Одесу, Кривий Ріг, Маріуполь, Мелітополь, Генічеськ, Бердянськ, Запоріжжя³.

Російське керівництво прагнуло скористатись окупованим Кримом для розгортання подальшої агресії на Півдні України. Слід відзначити, що ці плани не становили великої таємниці для українського військового командування. Так, командувач ВМС України віце-адмірал Олексій Неїжпапа 5 липня 2020 року в інтерв'ю інтернет-газеті “Думська”, на питання кореспондента щодо можливого прориву російських військ з Криму на південь

¹ Драчук С. Резолюція ООН щодо мілітаризації Криму: її в Росії ніби й не помітили. – Радіо Свобода. 2020, 09 грудня – URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/oon-krym-rezoliucija/30990795.html>

² В Криму перебуває 32 тисячі російських військових – Міноборони. – 2022, 13 лютого // <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/13/novyna/bezpeka/krymu-perebuvaye-32-tysyachi-rosijskyx-vijskovyx-minoborony>

³ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). – Київ: Генеральний штаб Збройних Сил України, 2022. – С. 86.

Херсонщини зазначив: “Я не виключаю таких дій з боку російської імперії. Ми готуємось. Всього розповісти не можу, але ось вам один маленький факт. Дальність ракетного комплексу “Нептун” дозволяє застосувати його з материкової частини України по підходах до Севастополя. Ось там ми й подивимось (...) Наші підрозділи готуються не тільки до окопної війни, але й до наступальних дій – до роботи підрозділів у міських умовах, до виконання задач не тільки в обороні, але й до маневрених дій (...) Щойно ми зрозуміємо, що в Криму почне відновлюватися північнокримський канал, туди будуть вливатися фінансові ресурси російської імперії (так, я їх так називаю: це імперія з диктатором на чолі), то це буде для нас сигнал того, що рф готується до повномасштабної конфронтації. І тоді ми будемо відповідати на виклики”¹.

У контексті підготовчих заходів Збройних Сил України, які суттєво підвищили їхню бойову спроможність, слід особливо виділити масштабні й регулярні навчання у співпраці з військовими фахівцями з держав НАТО, що тривали на півдні України в 2015 – 2021 рр. (“Козацький степ”, “Козацький експрес”, “Козацька булава”, навчально-тренувальна місія “Orbital”, через яку пройшли 22 тис. осіб тощо)².

Тим часом, в окупованому росією Криму тривали заходи з підготовки до широкомасштабного вторгнення. 19 лютого окупаційні війська почали передислоковуватися у північну частину півострова в напрямку н.п. Перекопськ і Армянськ. Заступник командира з воєнно-політичної роботи парашутно-десантного батальйону 56-го парашутно-десантного полку, 7-ї повітряно-десантної дивізії зс рф у своєму записнику писав: “19.02.2022. Ранок розпочався з оголошення команди про здійснення маршу у новопризначений район. Ближче до кордону. Належало пройти марш 200 км. Ми офіцери багато в чому розуміли, що війна вже неминуча, багато фактів на це вказувало. Солдатам казали, що їдемо на навчання, прикривати держкордон з Україною (...) О 20.00 розпочали рух. Весь полк. Дорога була важкою. Їхали путівцями. Не зімкнув очей”³. З цитованого записника російського окупанта випливає, що марш до адміністративної межі ТОТ АР Крим проходив у нічний час з чималими складнощами. Поломки техніки, “розриви” колони, відставання від графіків, відсутність наметів, втомленість особового складу стали предвісниками майбутньої, куди більшої катастрофи, яка чекала на російські війська з моменту вторгнення на територію Херсонської області.

23 лютого 2022 року окупаційні війська в Криму отримали чіткі завдання та цілі майбутнього вторгнення, карти Херсонщини та Миколаївщини. 11-та окрема десантно-штурмова бригада росіян мала захопити мости і переправи через р. Дніпро й утримувати їх до підходу основних сил. На марш у понад 80 км по ворожій території командування противника відводило своїм військам сім годин. О 17 год. за московським часом (16 год. за київським) особовий склад угруповання противника в Криму отримав на руки боеприпаси, а о 22 год. (21 год. за київським часом) почав рух до межі з Херсонської областю. Згадуваний вище автор записника, російський “політрук” занотував: “Техніки йде море. Почали рух. Їхали дорогами через Армянськ і годині о 2-й спинилися коло кордону в лісі.

¹ Командующий ВМСУ: американские фрегаты не нужны, корвет будет достроен, а первый дивизион «Нептуна» ждем в 2021 году. – Думская. 2020, 5 липня // <https://dumskaya.net/news/komandyuyushchiy-aleksey-neizhpara-ogazvitii-vms-119359/ua/>

² Стужук Ю.П. Співробітництво України та Великої Британії в умовах російсько-української війни // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. № 2(75), 2022. – С. 136.

³ Записник заступника командира десантного батальйону з військово-політичної роботи 56-ї пдп, 7 пдд (Копія) // Архів ЦДВІ ЗС України. – Арк. 1.

Втомився так, що десь о 5-й годині сів на броню і просто вирубався на півгодини. Прийшов до тями. Почався артилерійський обстріл позицій хохлів, які прикривали кордон. Видовище епічне. Сотні вогняних стріл вилітають у напрямку кордону. Заграва, гуркіт. Стало трохи тривожно. О 6.00 – команда “Вперед!”. Проїхали через Перекоп. Люди стоять шоковані”¹.

Близько 5 год. за київським часом, агресор завдав вогневого ураження по прикордонним заставам, пунктам пропуску, Чорнобаївському аеропорту, підрозділам ЗС України, які прикривали кримський перешийок, а о 5 год. почався наступ сухопутних військ рф з кримського напрямку на південь Херсонщини.

24 лютого 2022 року на лівобережжі Херсонської області дислокувались підрозділи 59-ї окремої мотопіхотної бригади, сили Херсонського прикордонного загону ДПС України та військові інженери 16-го окремого полку підтримки ЗС України. Герой України Дмитро Дозірчий, командир танкової роти 59-ої омпбр згадував: “У лютому ми проходили злагодження на полігоні Широкий Лан. Приблизно 19-го лютого нас усіх терміново перемістили в Херсонську область на Олешківські Піски. Там почалася підготовка: боекомплект завантажували, паливо дозаправляли, самі машини (маються на увазі танки — ред.) готували. А десь уже за день мою роту перемістили під Залізний Порт і Лазурне (...) у нас було завдання: не допустити висадки десанту. Ще 23-го ми завершували ремонтувати машини, усували недоліки, тож лягли спати приблизно о першій ночі. А вже десь о 5-й годині мені через радіостанцію передали, що чують прольоти невідомих об’єктів, схожі на реактивні двигуни. Спочатку думали, що це якась авіація. Але потім почули вибухи: недалеко від нас по військовій частині вдарили. Я одразу підняв особовий склад за тривоги, усі зайняли машини й чекали на вказівки. (...) приблизно о 6-й ранку ми висунулися в район очікування поблизу Лазурного. (...) Я додзвонився до свого командира, доповів про загальну ситуацію та отримав вказівку якнайшвидше переміститися в район Нової Каховки. (...) Я дав вказівку, щоб за маршрутом руху не скупчувалися, бо вже працювала ворожа авіація — ми їх чули, але не бачили. І ще сказав, щоб у разі зіткнення з противником відкривали вогонь на ураження”².

В інформаційному повідомленні Оперативного командування “Південь” згодом вказували: “У перші години повномасштабного вторгнення російської армії, 24 лютого, бійці 59-ї бригади хоробро прийняли потужний удар ворога на Херсонщині”³. Підрозділи тактичного повітряного десанту зс рф з перших годин вторгнення захопили стратегічно важливі мости через р. Дніпро в н.п. Антонівка та Нова Каховка й мали утримувати їх до підходу сухопутного угруповання з території Криму. Перед воїнами 59-ї бригади стояла складна задача: з одного боку – загальмувати просування росіян з окупованого Криму, а з іншого – відновити контроль над мостовими переходами через р. Дніпро. На всьому просторі від Кримського перешийку до р. Дніпро підрозділи Сил оборони України вели безперервні запеклі бої. Зважаючи на суттєву перевагу противника в кількості особового складу, озброєння та військової техніки, його домінування в повітряному просторі й в акваторії Чорного моря, займати стаціонарну оборону на відкритій степовій місцевості було недоцільним. Підрозділи ЗС України застосовували маневрену оборону, завдаючи

¹ Там само. – Арк. 2.

² Братушак О. Бої під Херсоном, які зробили танкіста Дмитра Дозірчого Героєм України // hromadske. – 2022, 14 липня. – URL: <https://tinyurl.com/24kcpjd8>

³ 59 окрема мотопіхотна бригада імені Якова Гандзюка. – Оперативне командування "Південь"/Operational Command "South". 2022 рік, 10 червня // <https://www.facebook.com/528312067340051/posts/2077444089093500/>

дошкульних втрат російським військам, які перебували на марші, зриваючи первісний замисел російського командування. Одночасно з цим, танкові підрозділи 59-ї омпбр зайняли рубіж оборони від н.п. залізний Порт до м. Нова Каховка і розпочали підготовку до операції з деблокування мостів, захоплених російськими десантниками. Щойно стало зрозуміло, що подальше перебування підрозділів ЗС України на лівобережжі Херсонщини потягне за собою надмірно високі втрати особового складу та військової техніки, командування ухвалило єдине вірне в тій ситуації рішення – відвести підрозділи Сил оборони України на Правобережжя.

З боями пробиваючись через нескінченні колони російських військ, які заповнили основні автошляхи, воїни 59-ї бригади та 16-го окремого полку проявили колосальний героїзм та завзятість. У записнику майора-політрука окупаційних військ читаємо: “О 7.40 перейшли кордон. Прикордонний пост розбитий нашою артилерією, воронки від вибухів, покинуті знівечені автомобілі. Правіше йде бій. Батальйони 33-го і 255-го мотострілецьких полків йдуть попереду і проривають оборону противника, наші колони йдуть слідом. (...) Праворуч село, ліворуч висота. Йде бій, перший бій. Перебігаємо від автомобіля до автомобіля (...) У нас один убитий, приданий снайпер. Продовжили рух. (...) Перша рота йде в центрі похідного порядку, пройшли метрів 500. Розвідники приймають бій. Їх обстрілюють з двох боків з лісопосадки. Починається стрілянина, залягаємо в канаві. (...) Метрів через 300 – КамАЗи. Їхали в напрямку до нас, ми їх всіх розбили, під’їхали ближче і ... бачу наші розпізнавальні знаки. Це НАША колона!!! Ми розх[....]рили своїх... Холодок по спині... Хохли організували засідку і в цей час йшли наші... збіг обставин, доля і це й інше... в темноті ми не зрозуміли – по нас ведуть вогонь і їдуть КамАЗи... ми вбили своїх же мужиків”¹.

В хаосі зустрічних боїв, наносячи постійні болючі втрати противнику, підрозділи 59-ї омпбр до полудня 24 лютого досягнули визначеного рубежу оборони. І, попри те, що простішим виглядало рішення про рейд бригади в бік м. Запоріжжя, воно могло приховувати в собі чимало загроз (ймовірний удар авіацією противника, оточення тощо). Задля збереження бригади та її застосування в подальшій обороні на південному напрямку, було проведено складну й ризиковану операцію з прориву через мости, захоплені росіянами. Задум вдався. 59-й бригаді вдалося розбити російський десант на мостах, зайняти їх і переправити свій особовий склад і техніку на правий берег р. Дніпро. Плани росіян за 7 годин дійти до переправ і вийти на західний берег річки були зірвані.

Учасник подій, герой України Євген Пальченко згодом розповідав, що первісним завданням його підрозділу було зайти в н.п. Сергіївка коло Каховки і взяти під контроль міст через Північнокримський канал. Проте, вже через декілька годин стало зрозуміло, що російські війська намагаються оточити підрозділи 59-ї омпбр неподалік н. п. Олешки, відтак танкісти отримали нове розпорядження – пробитись до Олешок і розчистити мости через річки Конка і Дніпро від російських сил, створивши умови для проходу механізованим підрозділам бригади, які стояли заблокованими на 22 км відтинку автошляху від Олешок до Антонівського мосту². Ввечері 24 лютого, а також упродовж 25

¹ Записник заступника командира десантного батальйону з військово-політичної роботи 56-ї пдп, 7 пдд (Копія) // Архів ЦДВІ ЗС України. – Арк. 4.

² Герой України Євген Пальченко розповів про бої біля Антонівського мосту на Херсонщині / Інформаційне видання. Український південь // <https://pivdenukraine.com.ua/2022/06/26/vijskosluzhbovec-zsu-rozpoviv-pro-bo%1%97-na-antonivskomu-mostu-na-xersonshhinivideo/>

лютого вояки 59-ї омпбр вели криваві бої з окупантами за Антонівський і Каховський мости. Росіяни несли суттєві втрати. Намагаючись врятувати своїх десантників, російське командування відправило їм на допомогу бронегрупу 11-ї одшбр зс рф. Однак, ці сили противника, потрапили до засідки українських військ і були розгромлені. Не дали результатів і спроби наступу підрозділів зс рф на мости силами танкових і десантно-штурмових батальйонів зранку 25 лютого. Згодом для штурму мостів агресори підтягнули 29-ту гвардійську мотострілецьку дивізію, застосувавши танки, РСЗВ, САУ. Однак, навіть застосування таких серйозних сил, спочатку не дало результату. Описуючи ці події у своєму щоденнику, неодноразово цитований російський заступник комбата з військово-політичної роботи, зазначав: “Знову збираємося йти до мостів, стоїмо на дорозі. Підійшла МСД з Волгограду. У них танки і “Гради” і САУ. Настрій покращився. Не хотілося йти просто на забій без танків та артилерії. Почали рух, дійшли до кільця, де довбали бурятів, коли їхали бачили, що десь горить попереду. На зустріч – наші солдати з піхоти. Пішки. Дехто без зброї. Махають руками, щоб туди не йшли. Думаю, п[...]ць нам”¹.

Слід наголосити, що бійці 59-ї омпбр, захищаючи переправи через р. Дніпро, отримали підкріплення в складі одного батальйону 80-ї окремої десантно-штурмової бригади, який терміново вертольотами був перекинутий з полігону “Широкий Лан”, що у Миколаївській області. І цим силам, вдалося успішно стримувати противника добу, однак тотальна перевага росіян у техніці та особовому складі була ключовою. Не зумівши прорватись через автомобільний міст, росіяни поклали апарелі на рейки залізничного мосту і танками почали просуватися на західний берег Дніпра. З допомогою “Байрактара” вдалось знищити декілька одиниць техніки противника і на деякий час затримати навалу. Однак, невдовзі противник оговтався, розчистив шлях і знову атакував міст. Зважаючи на кілька кратну перевагу ворога в силах і засобах, було ухвалене рішення не розпорошувати сили 59-ї бригади й організовано відступити, зберігши війська для оборони м. Миколаєва.

¹ Записник заступника командира десантного батальйону з військово-політичної роботи 56-ї пдп, 7 пдд (Копія) // Архів ЦДВІ ЗС України. – Арк. 5.

Ввечері 25 лютого підрозділи 59-ї омпбр та 80-ї одшбр відійшли на околиці Миколаєва. Частина 80-ї бригади, приблизно посилений взвод, лишився в Херсоні. Перед ними стояла задача зайти в Херсон і, за можливості, наносити ураження по Антонівському мосту з Херсона, із самого міста, доки інші підрозділи Сил оборони України будуть закріплюватися в районі м. Миколаєва.

Тоді ставало зрозуміло, що противник частиною сил планує нанести основний удар на Миколаїв, а частиною сил піти в напрямку Вознесенська, Первомайська і далі – на північ, з метою захопити мости через р. Південний Буг і пробити сухопутний коридор на Придністров'я.

О 18 годині 25 лютого підрозділи 42-ї гвардійської мотострілецької дивізії, 58-ї загальновійськової армії та окремі підрозділи вдв зс рф увійшли до північної частини м. Херсон з боку н.п. Антонівка та Чернобаївка. Проте, на цьому бої за місто не завершилися. 26 і 27 лютого Сили оборони України відбили дві спроби штурму Херсону з південного заходу. При цьому було збито російські Су-25 і Мі-24, а також знищено колону російської техніки неподалік н.п. Чернобаївка. Лише 28 лютого російські підрозділи зуміли захопити н.п. Зимівник і увійти до обласного центру з південно-західного боку, зайнявши Шуменський район. Останні відчайдушні бої між підрозділами Сил ТрО та противником мали місце в околицях Бузкового парку й нафтопереробного заводу. Проте, основні сили оборонців міста, за наказом командування, відійшли для оборони м. Миколаєва. До 3 березня противник цілком взяв під контроль м. Херсон¹.

Одночасно з описаним вище наступом зс рф на Херсонському напрямку мало місце просування окупантів, які вийшли з Криму через н.п. Чонгар узбережжям Азовського моря у напрямку Мелітополь – Бердянськ – Маріуполь. Коло Маріуполя окупанти передбачали зустрітися з наступаючими зі сходу військами т.зв. 1-го АК та “ДНР”, частиною сил 150-ї мсд 8-ї А ПівдВО. А після виходу в район н.п. Гуляйполе передбачалося створити умови для оточення з Півдня і Заходу усього угруповання Об'єднаних Сил. Чонгарська група окупантів також планувала зайти на північ Запорізької області із захопленням стратегічно важливого м. Енергодар, н.п. Василівки, м. Запоріжжя з виходом до м. Дніпро².

Приазовський та Запорізький напрямки прикривався лише силами 1-го гірсько-штурмового батальйону 128-ї окремої гірсько-штурмової бригади, яким командував підполковник Андрій Лутін. Батальйон отримав наказ з ар'єргардними боями відходити через Мелітополь в напрямку Запоріжжя не дозволивши противнику швидко досягнути і зайняти обласний центр. Батальйон ціною важких втрат зумів виконати завдання знищивши до 18 одиниць колісної та до 20 одиниць броньованої техніки, а також велику кількість живої сили ворога. 6 березня під час бою з набагато переважаючими силами росіян, підполковник Андрій Лутін, прикриваючи відхід свого підрозділу, загинув³.

Сучасні дослідники війни, описують наступ зс рф на території Запорізької обл. в перші дні війни доволі лаконічно: “противнику вдалося 24 лютого увійти в м. Генічеськ, захопити аеродром у Мелітополі, розвинути наступ у напрямку м. Бердянськ. Після оволодіння м. Мелітополь частина сил розгорнула наступ у напрямку м. Маріуполь, інша частина – у напрямку н.п. Пологи, Гуляйполе. Упродовж 25 - 26 лютого противник продовжував наступ у напрямках Мелітополь – Токмак – Василівка (...) та Мелітополь –

¹ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). – Київ: Генеральний штаб Збройних Сил України, 2022. – С. 92.

² Там само. – С. 42.

³ <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3454413-iz-pocatku-vijni-u-128ij-brigadi-nagorodili-patoh-vijskovih-zvannam-geroj-ukraini.html>

Бердянськ – Маріуполь. Проте, угруповання українських військ південного напрямку оперативної стійкості не втратили. Бойові дії відзначались великою напруженістю та значними втратами противника”¹. 27 лютого аналітики з Інституту вивчення війни відзначили, що підрозділи 20-ї мсд зс рф просунулись з м. Мелітополя на північ у напрямку до м. Запоріжжя з метою захопити обласний центр “найближчими днями” і бути готовими до наступу на м. Дніпро або різко змінити напрям наступу з північного на східний задля оточення підрозділів угруповання ООС на Донбасі². Однак, через стійкий опір підрозділів Сил оборони України та понесені суттєві втрати, ворогу довелося коригувати свої плани. 3 березня противник змушений був здійснити перегрупування і достроково ввести в бій частину оперативних резервів зі складу 205-ї омсбр 49 ЗВА зс рф для продовження наступу з метою вийти на околиці Запоріжжя і Маріуполя³.

Паралельно з наступом в напрямку на Запоріжжя противник просувався до м. Енергодар і 27 лютого розпочав бої в околиці цього стратегічно важливого міста. О 9 год. 4 березня територія Запорізької АЕС і м. Енергодар були захоплені противником, на територію АЕС введені підрозділи Росгвардії”.

*Російські окупанти поблизу Запорізької АЕС в м. Енергодар
Фото – Associated Press*

Після перегрупування, російські окупанти 9 березня відновили наступальні дії силами до чотирьох БТГр в напрямку на Василівку і Запоріжжя. Але стійкий опір Сил оборони України зірвав первісні задуми ворога, який змушений був зупинитися на лінії Василівка – Пологи – Гуляйполе – Велика Новосілка, завчасно вводити в бій оперативні

¹ Военно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). – Київ: Генеральний штаб Збройних Сил України, 2022. – С. 44.

² Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment, February 27, 2022 // Institute for the Study of War. – <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russia-ukraine-warning-update-russian-offensive-campaign-assessment-february-27>

³ Военно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). – Київ: Генеральний штаб Збройних Сил України, 2022. – С. 44.

резерви і постійно проводити перегрупування власних сил, безуспішно намагаючись відшукати слабку ділянку в оборонних позиціях підрозділів ЗС України. І лише на Приазов'ї окупантам вдалося частково виконати поставлену задачу і, бодай із запізненням, вийти в район Маріуполя.

Не менш динамічно розгорталися події і на Миколаївському напрямку. 27 лютого передові підрозділи противника вийшли на околиці самого Миколаєва. 28 лютого об 11 годині російські війська розпочали перший штурм м. Миколаїв¹. В наступ на обласний центр пішли основні сили противника, тоді як інші його підрозділи розпочали просування на північ до н.п. Вознесенськ і Первомайськ, з метою захопити основні переправи через р. Південний Буг. Командувач ОК "Південь" генерал-майор Андрій Ковальчук наказав офіцерам свого штабу прорахувати відстань, яку російські механізовані підрозділи пройшли з Кримського перешийку та передбачити, в якій місцевості вони зіштовхнуться з проблемами браку пального і змушені будуть зупинитися внаслідок нестачі паливно-мастильних матеріалів. Розрахунки показали, що це має трапитись на підходах до Вознесенська.

Командиру 80-ї одшбр була визначена задача – зайняти район оборони на підступах до н.п. Вознесенськ, знищити залізничний і автомобільний мости через р. Південний Буг, а один утримувати до останньої можливості. Справді, близько 40 % од. техніки в російських підрозділах зупинилась на підступах до Вознесенська через вичерпання палива. Унаслідок цього, без підкріплення залишилися російські десантники, які висадились з вертольотів у н.п. Андрійчикове і Яструбове на західному березі р. Південний Буг.

Окупанти просувались до Вознесенська трьома колонами. Через брак пального, дві колони зупинились ще в дорозі і в ніч з 1 на 2 березня 2022 року були знищені вогнем української артилерії. До м. Вознесенська наблизилася лише одна колона ворожої бронетехніки.

Увечері 2 березня 2022 року підрозділ 126-ї обр берегової оборони зс рф за підтримки 30 танків, після обстрілу населеного пункту, увійшов до Вознесенська, пройшовши через н.п. Новогригорівка і Ракове. На території мікрорайону Болгарка російські військовослужбовці облаштували позиції в приватних будинках містян, що унеможливило їхній обстріл українською артилерією. Зі свого боку – противник вів мінометний і танковий вогонь по центру Вознесенська. Підрозділи Сил оборони України, які дислокувались в н.п. Прибужани, вогнем артилерії та стрімким наступом знищили російських десантників, які намагалися закріпитися за р. Південний Буг. Після цього російська мотопіхота й бронетехніка на східному березі Південного Бугу були повністю розбиті. На підкріплення до них висунулась ще одна колона противника із с. Ракове, в складі 30 од. броньованої техніки й до батальйону особового складу. Але ці сили також були розгромлені. Станом на 6 березня, всі села навколо Вознесенська були зачищені від залишків російських підрозділів. Підрозділи ЗС України захопили техніку російської 11-ї гвардійської інженерної бригади, що стало суттєвим поповненням воєнно-інженерних засобів для захисників українського півдня. В битві за Вознесенськ росіяни втратили понад 100 осіб убитими, 30 танків і броньованих машин, один вертоліт Мі-24. ЗС України

¹ Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment, February 27, 2022 // Institute for the Study of War. – <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russia-ukraine-warning-update-russian-offensive-campaign-assessment-february-27>

втратили 31 бійця убитими, а місцева територіальна оборона – 12 осіб. Два російські танки Т-72 було захоплено неушкодженим силами окремого взводу 28-ї омбр¹.

Успішна операція Сил оборони України у Вознесенську зірвали плани ворога щодо захоплення Південноукраїнської АЕС і форсування р. Південний Буг для наступу на Одесу з північно-східного напрямку, суттєво покращила морально-психологічний стан військ і цивільного населення України.

Важливі події розгорталися в н.п. Баштанка, через який пролягає стратегічно важлива дорога до великого індустріального центру – м. Кривий Ріг. Окупанти рухалися через н.п. Снігурівка – Березнегувате – Явкіне. 1 березня 2022 року до містечка Баштанка (12 тис. мешканців) наблизилась колона російської техніки у складі 250 – 300 од. і до 600 військовослужбовців. Місцеві жителі, озброївшись кількома десятками одиниць вогнепальної зброї, гранатами й “коктейлями Молотова”, вступили в бій з окупантами. Ворожу колону вдалося зупинити у центрі населеного пункту. В момент, коли російські військовослужбовці перегруповувалися для нової атаки, по їхніх позиціях вдарила авіація ВПС України, змусивши противника до відступу. Таким чином, завдяки стійкості звичайних цивільних мешканців та блискучій роботі українських військово-повітряних сил, було зламано задум противника з блискавичного оволодіння Кривим Рогом.

У час коли на півночі Миколаївської області два невеликі міста героїчно стали на шляху планів російських окупантів і зупинили їхнє просування в центральну частину України, на півдні, навколо обласного центру, відбулася ключова битва за контроль над українським Причорномор’ям – битва за Миколаїв.

З першої миті широкомасштабної агресії російська авіація та ракетні війська завдали масованого удару по аеродрому в н.п. Кульбакіне та порту Очаків. Проте, завдяки вчасному попередженню, 229-та бригада тактичної авіації підняла всі машини в повітря й уникла будь-яких втрат у техніці й особовому складі. Одночасно бійцями 79-ї одшбр було зірвано спробу противника 25 лютого висадити тактичний десант з гелікоптерів в районі покинутої пожежної станції Національного університету кораблебудування. Два вертольоти були збиті, а російські військовослужбовці ліквідовані. Невдало для агресора завершилася й перша спроба висадити з моря ДРГ в районі н.п. Коблево 26 лютого. Підрозділи 28-ї омбр знищили катер противника й всю групу диверсантів. Того ж дня була зафіксована перша поява авангарду російських механізованих колон у передмістях Миколаєва. Два танки спробували “з ходу” зайти в обласний центр, але будучи обстріляними з боку захисників міста, відійшли в бік Херсону². Невдачі зазнав і перший масштабний наступ на Миколаїв упродовж 28 лютого – 2 березня.

Після перегруповування і підтягування резервів, противник 3 березня відновив наступ на місто сухопутними силами, який поєднував з черговою спробою висадки повітряного десанту. Як інформував Інститут вивчення війни, “українські сили відбили вертолітний штурм російських “вдв” або спецназу на міжнародний аеропорт Баловне, поблизу Миколаєва”.

4 березня противник підтягнув до Миколаєва 15 БТГр зі складу 7-ї дшд зс рф і вивів у море десантні кораблі чф вмс рф, які зосередились за 40 км від порту Чорноморськ, неподалік Одеси. За задумом ворога, сухопутне угруповання мало заволодіти мостом через

¹ "Курт" бій за Вознесенськ 2 березня - 28 ОмБ. Документальний фільм / Вознесенський Вісник// YouTube 25 квітня 2022. https://www.youtube.com/watch?v=F3SKEJpE_r8&ab_channel=ВознесенськийВісник

² Полякова Т. Танки пройшли через Миколаїв зі стріляниною / УНІАН, 26 лютого 2022 // <https://www.unian.ua/war/tanki-proyshli-cherez-mikolajiv-zi-strilyaninoyu-oda-novini-donbasu-11719732.html>

р. Південний Буг у Миколаєві, а після цього морський десант повинен був висадитись в Одеській області й оволодіти портом Чорноморськ¹. Командування Сил оборони України на південному напрямку вважало, що загроза висадки морського десанту противником не обмежується районом порту Чорноморська, а охоплює територію від Одеси до Очакова. Однак упродовж наступних трьох тижнів висадка противником морського десанту виявилась неможливою внаслідок погіршення погодних умов.

5 березня підрозділи зс рф підтягнули до Миколаєва нові резерви, наростивши своє угруповання до 17 БТГр і готуючись до чергової спроби увійти до міста чи, бодай, закріпитись на його околицях. Однак підрозділи Сил оборони України у повітряному просторі над Миколаєвом та Очаковом збили три ударні вертольоти й один СУ-25, а в наземних боях розгромили одну БТГр противника, яка намагалася проводити наступальні дії. До кінця дня 5 березня російські підрозділи змушені були цілком відійти від передмість обласного центру в бік н.п. Херсон, Снігурівка, Луч. 6 березня провалилась ще одна спроба ворога танковою атакою прорватись до аеродрому Кульбакіне².

7 березня підрозділи зс рф здійснили масштабний артилерійський обстріл м. Миколаїв і провели нову безуспішну спробу заволодіти міжнародним аеропортом у Баловному, а також обійти обласний центр з півночі через н.п. Кашперо-Миколаївка, форсувавши р. Інгулець. БТГр противника, яка зробила обхідний маневр з північного боку дійшла до н.п. Гур'ївка і спробувала увірватись до Миколаєва вздовж р. Південний Буг, але 11 березня була повністю знищена захисниками міста.

Постійні невдачі в спробах захопити Миколаїв, падіння температури повітря до – 10° С, зatoryжні снігопади, відсутність логістичного забезпечення (підрозділи військ противника залишились без теплого одягу та їжі) повністю деморалізували особовий склад агресора. В щоденному донесенні Інституту вивчення війни 11 березня відзначалося: "...російські атаки на Миколаїв припинилися. (...) російські війська залишають багато транспортних засобів поблизу міста та деморалізовані через низькі температури й труднощі з постачанням"³. Наступного дня підрозділи зс рф під Миколаєвом почали окопуватись, готуючись до тривалої облоги, але вже 13 березня Сили оборони України перейшли в наступ. Війська противника, які впродовж понад двох тижнів намагались просунутись до Миколаєва та Кривого Рогу були розбиті і змушені до 16 березня відійти в напрямку до адміністративної межі Херсонської області⁴.

Слід наголосити, що важливою складовою успіху Сил оборони України в боях на Миколаївщині стали влучні ракетні й авіаційні удари, а також артилерійські обстріли, які 27 лютого, 7, 8, 15 і 16 березня завдавалися по російській базі озброєння та військової техніки на аеродромі Чернобаївки. Навіть зарубіжні оглядачі відзначали велетенську роль, яку відіграли перші вдалі вогневі нальоти на Чернобаївку в обороні півдня України.

¹ Kagan F.W., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment, March 04, 2022. – <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-march-4>

² Кім В. Війська РФ на танках знову намагаються атакувати Миколаїв, захисники України вступили з ними в бій/Цензор.нет, 6 березня 2022 // https://censor.net/ua/news/3322084/viyiska_rf_na_tankah_znovu_namagayutsya_ata_kuvaty_mykolayiv_zahysnyky_ukrayiny_vstupyly_z_nymy_v_biyi

³ Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment, March 11, 2022. – <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-march-11>

⁴ Ibidem. Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment, March 14, 2022. – <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-march-14>; Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment, March 16, 2022. – <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-march-16>;

Противник зазнав колосальних втрат у матеріальних засобах і техніці, а також особовому складі. Було знищено командний пункт 8-ї ЗВА зс рф, десятки вертольотів, склади з озброєнням та військовою технікою¹.

Зазнавши в середині березня 2022 року остаточного фіаско у своїх спробах зайняти Миколаїв, підрозділи військ агресора відступили. Противник намагався закріпитися в районах н. п. Томина Балка, Надєждівка, Киселівка, Первомайске, Михайло-Ларине, Ульяновка, Піски, Добре, Снігурівка, Архангельське, Заградівка, Осокорівка, Берислав, Каховка. У перерахованих районах лінія фронту більш-менш стабілізувалася аж до початку великого українського наступу наприкінці серпня 2022 року.

Стійка оборона півдня України підрозділами Сил оборони дозволила відстояти чорноморське узбережжя України, зірвала плани противника щодо виходу у центральні області нашої держави, забезпечили передумови для налагодження морської торгівлі продуктами харчування, що дозволило суттєво покращити фінансове становище держави навіть під час війни. Перемоги під Вознесенськом, Баштанкою, Миколаєвом поклали початок і створили передумови для майбутньої успішної операції зі звільнення правобережної частини Херсонської обл. і Херсона.

Опис основних бойових дій в зоні ООС

Оборонна операція угруповання Об'єднаних сил (ОС) розпочалася 24 лютого 2022 р. і здійснювалася на завчасно підготовлених рубежах по лінії розмежування сторін, що склалася ще в 2015 році.

24 лютого противник атакував сили угруповання ОС по всій лінії зіткнення, активно застосовуючи артилерію та авіацію. Наступ здійснювало угруповання військ у складі з'єднань та військових частин 8-ї ЗВА, військових частин і підрозділів Росгвардії, а також 1-го та 2-го АК. Завданням цих сил був вихід на адміністративний кордон Донецької та Луганської обл.

О 17 год. 24 лютого Генеральний штаб ЗС України повідомив про те, що противник не зумів прорвати лінію оборони українських військ на жодній ділянці в зоні ведення ООС. Західні аналітичні й розвідувальні структури повідомили, що наступаючі з району Донецька на Маріуполь підрозділи зс рф були зупинені українськими військами. Обмежених успіхів противнику вдалося досягти лише на півночі Луганської обл., де його підрозділи намагалися вийти в тил угрупованню ООС².

Станом на 16 год. 25 лютого, російські війська не змогли здійснити маневр на охоплення українського угруповання, а підрозділи ЗС України залишилися на тих позиціях, які утримували до початку широкомасштабного вторгнення. Противник намагався проводити фронтальний наступ на Маріуполь з північного сходу, але після втрати 22 танків відступив³.

Лише 26 лютого підрозділам зс рф вдалося відтіснити підрозділи Сил оборони в районі Станиці Луганської та з'єднатися з військами противника, які наступали з території росії. Водночас, противнику вдалося наблизитись на відстань до 25 км від Маріуполя. Як припускали зарубіжні воєнні оглядачі, наступ російських військ на Маріуполь з північного сходу зупинився в очікуванні підходу частин, які наступали з Криму вздовж азовського

¹ Бережанський І. Побачити Чорнобаївку вмерти / ТСН, 22 березня 2022 року // <https://tsn.ua/ato/pobachiti-chornobayivku-i-vmerti-memi-pro-rozgrom-okupantiv-u-hersonskomu-seli-pidirvali-merezhu-2016379.html>

² Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russia-Ukraine Warning Update: Initial Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, February 24. – URL: <https://tinyurl.com/4wmbtejy>

³ Ibidem. Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russia-Ukraine Warning Update: Initial Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, February 25. – URL: <https://tinyurl.com/yu83xapb>

узбережжя¹. До кінця доби 27 лютого передові підрозділи противника, оволодівши Бердянськом, вийшли на західні околиці Маріуполя, куди додатково десантувалися до 2 тис. морських піхотинців, які суттєво посилили наступаюче угруповання².

27 лютого противник також мав частковий успіх в районі Сєверодонецька. Окремим російським підрозділам вдалося увірватись в місто, але 27 лютого українські війська відновили втрачені позиції³.

28 лютого підрозділи 8-ї ЗВА рф та корпуси т. зв. “лнр/днр” розпочали чергові спроби наступу на лінію оборони угруповання ОС на Донбасі. Противнику вдалося після масованого застосування артилерії захопити н. п. Гранітне⁴ і оточити Волноваху⁵. Це суттєво ускладнило становище захисників Маріуполя, відрізаних від зв’язку з основними силами угруповання ОС⁶. Наступного дня російські війська повністю оточили Маріуполь⁷. 2 березня противник здійснив 15-годинний обстріл і бомбардування об’єктів цивільної та військової інфраструктури міста, намагаючись примусити захисників міста до капітуляції⁸.

3 березня війська противника зуміли суттєво просунутись на Луганщині в напрямку н. п. Новоайдар, Старобільськ, Красноріченськ, Гаврилівка, що змусило підрозділи Сил оборони відходити на нові рубежі оборони на півночі й заході області⁹. 4 березня назустріч наступаючим з півдня Луганщини військам противника в напрямку Новоайдара та Сєверодонецька почало рух російське угруповання з Харківщини, з метою оточити українські сили на півночі Луганської обл. Водночас противник продовжував нарощувати своє угруповання навколо Маріуполя, тримаючи місто під безперервним артилерійським вогнем та ударами з повітря¹⁰. Противник зосередив навколо міста підрозділи 49-ї ЗВА, 22-го АК та 7-ї пдд¹¹.

До 5 березня 2022 р. українським військам у Маріуполі вдавалось утримувати контроль над зовнішнім периметром міста, але того дня передові підрозділи зс рф вперше увірвалися на околиці Маріуполя і зав’язали вуличні бої¹². Російське командування не дозволяло евакуювати цивільне населення, не відкрило гуманітарні коридори для виходу цивільних мешканців, систематично і цілеспрямовано доводячи колись квітучий регіон до гуманітарної катастрофи¹³.

¹ Ibidem. Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russia-Ukraine Warning Update: Initial Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, February 26. – URL: <https://tinyurl.com/225fz83e>

² Ibidem. Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russia-Ukraine Warning Update: Initial Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, February 27. – URL: <https://tinyurl.com/4ana6sbt>

³ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). – Київ, 2022. – С. 82.

⁴ Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russia-Ukraine Warning Update: Initial Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, February 28. – URL: <https://tinyurl.com/552uwmn6>

⁵ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). – С. 83.

⁶ Там само, С. 83.

⁷ Kagan Fr. W., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 1. – URL: <https://tinyurl.com/mua2xdj7>

⁸ Ibidem. Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 02. – URL: <https://tinyurl.com/2vr9wkh9>

⁹ Ibidem. Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 03. – URL: <https://tinyurl.com/yryhpjfw>

¹⁰ Ibidem. Kagan Fr. W., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 04. – URL: <https://tinyurl.com/2p9fysp4>

¹¹ Kagan Fr. W., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 05. – URL: <https://tinyurl.com/mtmw57vr>

¹² Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). – С. 83.

¹³ Там само.

Танки Т-64Б1М ОЗСП «Азов» на вулицях Маріуполя. Березень 2022. Фото - Мілітарний

Водночас, 5 – 6 березня українським силам вдалося стабілізувати ситуацію на півночі Луганщини. 7 БТГр противника, які оперували в цьому районі, були зупинені по бар'єрному рубежу р. Сіверський Донець¹. Противнику вдалося захопити н.п. Новопсков, Білокуракіне, Троїцьке. Окупаційна влада була встановлена в н.п. Мілове, Марківка, Станиця Луганська, Щастя. В н.п. Новоайдар, Біловодськ, Сватове окупанти намагались створити власні органи місцевої влади. Лисичанськ, Сєверодонецьк, Рубіжне, Кременна, Попасна залишалися під контролем українських військ².

7 – 8 березня зс рф без успіху атакували українські позиції в зоні ООС і перегруповували сили 19-ї мсд для чергової спроби штурму Маріуполя³. 9 березня, після чергового обстрілу і бомбардування портового міста було зруйновано пологовий будинок та дитячу лікарню. За словами міського голови, в місті на той момент уже загинуло 1300 цивільних⁴.

10 березня російські війська поновили наступальні дії в зоні ООС, але не мали успіху на жодному з напрямків⁵. 11 –12 березня тривали важкі бої за н.п. Ольгинку та Красну Полян у районі на північ від Маріуполя та в східних районах портового міста. Українським силам вдалося утримати позиції. Західні оглядачі дійшли висновку, що угруповання зс рф не спроможне наявними силами оволодіти Маріуполем⁶.

¹ Оперативна інформація станом на 12.00 05.03.2022 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗС України // Facebook. – 2022, 05 березня. – URL: <https://tinyurl.com/bdh4kkxz>

² Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). – С. 83.

³ Kagan Fr. W., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 08. – URL: <https://tinyurl.com/4er76zsb>

⁴ Маріуполь: окупанти розбомбили дитячу лікарню та пологовий будинок // Вечірній Київ. – 2022, 09 березня. – URL: <https://tinyurl.com/2ea8bbxu>

⁵ Оперативна інформація станом на 12.00 11.03.2022 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗС України // Facebook. – 2022, 11 березня. – URL: <https://tinyurl.com/mpH5az5y>

⁶ Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 12. – URL: <https://tinyurl.com/4fy6w363>

*Знищена російською авіацією та артилерією міська забудова Маріуполя
Фото – Maxar Technologies*

12 березня підрозділам Сил Оборони України вдалося стабілізувати фронт на рубежі Борова, Чернешина, Макіївка, Червонопавлівка, Новокраснянка, (вик.) Рубіжне, (вик.) Северодонецьк, (вик.) Борівське, Новотошківське, Первомайськ, (вик.) Миронівський, (вик.) Світлодарськ, Горлівка, (вик.) Верхньоторецьке, Оленівка, Новотроїцьке, Волноваха, Вільне, (вик.) Розівка, Більмак, (вик.) Гуляйполе, Оріхів, Кам'янське¹.

13 березня російські сили здійснили кілька успішних штурмів на північ від Маріуполя. Генеральний штаб ЗС України підтвердив, що російські війська до 12 год. 13 березня оволоділи н.п. Старомлиніва, Євгенівка, Павлівка та Єгорівка. Українські Сили оборони відбили чергові атаки на м. Волноваха².

Аналіз характеру дій противника свідчить, що головними завданнями угруповання російських військ на території Донецької й Луганської обл. були: захоплення мм. Маріуполь і Северодонецьк, розвиток наступу частиною сил 150-ї мсд 8-ї А ПівдВО у напрямку Волноваха–Запоріжжя із завданням об'єднатися з частинами 42-ї мсд 58-ї А для подальшого наступу в напрямку м. Дніпро³.

Призупинка наступу сил зс рф після їхніх початкових успіхів у перші дні широкомасштабного вторгнення обумовлена значними людськими втратами російських військ. Так, вже 11 березня підрозділи 150-ї мсд 8-ї А ПівдВО втратили наступальні спроможності. Зокрема, була знищена БТГр 102-го мсп, підрозділи 68-го тп зазнали значних втрат у бойовій техніці. Як і на інших напрямках, існували суттєві проблеми з логістикою та поповненням особовим складом⁴.

¹ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). – С. 83 – 84.

² Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 13. – URL: <https://tinyurl.com/yvb8uunv>

³ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). – С. 84.

⁴ Там само, С. 84 – 85.

15 – 16 березня 2022 року підрозділи Сил оборони України відбили атаки російських військ на м. Рубіжне, Сєверодонецьк та Маріуполь, завдаючи противнику великих втрат¹. 17 березня експерти Інституту вивчення війни так характеризували обстановку в зоні ООС: “російські війська продовжили штурм Маріуполя зі сходу та заходу... Опівдні 17 березня українські війська відбили ворожий штурм біля Волновахи, на північ від Маріуполя”². Наступного дня противник розпочав наступ на м. Рубіжне на Луганщині та мав часткові успіхи у східній частині Маріуполя, наблизившись на відстань 10 км від центру міста³. 19 – 20 березня підрозділи зс рф продовжували штурмові дії в напрямку міст Рубіжне, Попасна та Сєверодонецьк. Противник оволодів н. п. Варварівка, що на північ від Рубіжного, хоча й не зумів прорвати оборони підрозділів Сил оборони України⁴. За повідомленнями Генерального штабу ЗС України, упродовж 20 березня підрозділи Сил оборони відбили всі ворожі атаки в Донецькій обл., при чому противник втратив 12 танків, 9 БМП, два літаки, понад 170 військовослужбовців⁵.

Упродовж 21–23 березня зусилля російських військ в зоні ООС були зосереджені в двох районах – на заході Луганщини (Рубіжне, Попасна, Сєверодонецьк) та в Маріуполі, де відбувалися бої за кожен квартал міста. Завдяки масштабному ураженню міської забудовлі засобами артилерії і ракетних військ та бомбардуванню з повітря, російським військам вдалося 24 березня просунутись до центру Маріуполя⁶.

26 березня противник розпочав новий наступ на Попасну та Рубіжне, проте не досягнув успіху і змушений був відійти на вихідні позиції. Водночас, більш успішними були дії ворогів у Маріуполі, де їхнім військам вдалося цілковито оволодіти східною частиною міста⁷. 27 березня російські сили намагалися наступати на новому напрямку – на Красногорівку, але були розбиті⁸.

28 березня військам противника зі значними втратами вдалося захопити м. Ізюм. Російське командування розпочало заходи зі створення ударного угруповання, нарощування сил, організації системи всебічного забезпечення з метою продовження наступу в південно-західному напрямку для оточення головних сил угруповання ОС. Незважаючи на втрату Силами оборони України значної території Луганської й частини Донецької обл., противник зазнав значних втрат, витратив свої оперативні резерви та перейшов до оборони на захоплених рубежах⁹.

Таким чином, упродовж березня 2022 року російські війська, зазнавши значних втрат на півдні та на сході нашої держави, змушені були зупинити широкомасштабний наступ. Противник намагався нарощувати угруповання своїх військ як за рахунок резервів

¹ Оперативна інформація станом на 24.00 15.03.2022 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗС України // Facebook. – 2022, 15 березня. – URL: <https://tinyurl.com/56vvpz92>

² Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 17. – URL: <https://tinyurl.com/bdwpj88x>

³ Ibidem. Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 18. – URL: <https://tinyurl.com/4pw6wefn>

⁴ Оперативна інформація станом на 24.00 21.03.2022 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗС України // Facebook. – 2022, 21 березня. – URL: <https://tinyurl.com/56vvpz92>

⁵ Там само.

⁶ Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 24. – URL: <https://tinyurl.com/nthe32wp>

⁷ Ibidem. Kagan Fr. W., Barros G. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, March 26. – URL: <https://tinyurl.com/5ypjnsry>

⁸ Оперативна інформація станом на 12.00 27.03.2022 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗС України // Facebook. – 2022, 27 березня. – URL: <https://tinyurl.com/d67s4tc7>

⁹ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). – С. 85 – 86.

на території рф, так і військ, що зазнали поразки під час спроб захопити Київ, Суми та Чернігів і були відведені на відновлення. Останні потребували суттєвого поповнення особовим складом, ОВТ, запасами МТЗ та достатньо трудомісткого перегрупування з території рб і північно-західних областей рф. Це призвело до зниження темпу ведення противником наступальних операцій.

Відмовившись від спроб досягнути стратегічного успіху шляхом одночасного ведення активних наступальних дій на всіх операційних напрямках, російське керівництво зосередило головні зусилля на розгромі угруповання ОС, захопленні всієї території Донецької та Луганської обл., а також мм. Запоріжжя і Дніпро. Після виконання цього завдання планувалося перенести зусилля для подальшого наступу в напрямку Миколаїв – Одеса для ізоляції України від Чорного моря та виходу до території невизнаної ПМР.

Для реалізації цього стратегічного замислу російське командування упродовж квітня 2022 року створило ударні угруповання військ та організувало їх поповнення особовим складом, ОВТ, запасами МТЗ. З цією метою, вглибині країни створювалися БТГр, що перекидалися залізничним шляхом на територію Белгородської, Воронежської і Ростовської обл. рф та тимчасово окуповану територію АР Крим. З території рб та Брянської області рф були відведені угруповання військ, що відступили з України для відновлення боєздатності та подальшого переміщення на тимчасово окуповану територію Харківської, Луганської і Донецької обл. Проводилися мобілізаційні заходи на тимчасово окупованих територіях України і в рф.

Однією з проблем російських військ, з якими вони зіткнулися з початку війни, стала неефективна система управління. Практично на кожному напрямку війська, виділені зі складу різних армій та інших силових структур, діяли самостійно, в діях противника відчувався брак організації взаємодії та єдиного управління для реалізації стратегічного замислу. Для подолання такої ситуації, командувачем “спеціальною військовою операцією” був призначений 8 квітня 2022 року командувач ПівдВО генерал армії о. дворніков¹.

Однією з головних причин невдач російських військ і зриву плану операції упродовж лютого–березня 2022 р. стала незадовільна організація логістики зс рф. У квітні 2022 року на тимчасово окупованих територіях створювалися бази, на яких розміщували оперативні запаси МТЗ, нарощували сили і засоби військового ремонту та технічного забезпечення, всіма силами відновлювали залізничні шляхи, використовували захоплені аеродроми, інші об’єкти транспортної інфраструктури. Зокрема, використовувалися аеродроми Мелітополь, Чаплинка, морські порти Генічеськ, Бердянськ. З огляду на значення цих елементів ворожої системи логістики, Сили оборони України усіма наявними силами і засобами намагалися зірвати планомірний процес організації тилового й технічного забезпечення противника. Так, 28 квітня був підірваний важливий залізничний міст у Мелітопольському районі Запорізької обл. 29 квітня був знищений залізничний міст між населеними пунктами Райгородок і Лиман (Донецької обл.)².

Неодноразово в офіційних заявах Генерального штабу ЗС України для ЗМІ повідомлялося про завдання вогневих ударів і успішне ураження ворожих складів з ПММ, боєприпасами, МТЗ, районів розгортання ремонтно-відновлювальних частин і підрозділів противника у глибині його оперативної побудови. Упродовж квітня 2022 року на базах

¹ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (квітень 2022 року). – Київ, 2022. – С. 70.

² Там само.

ПММ та арсеналах, особливо на території Брянської, Белгородської та Курської обл. рф неодноразово виникали пожежі, що призводило до втрат десятків тисяч тон пального та боєприпасів. Так, вранці 25 квітня на нафтобазах у м. Брянськ сталося дві пожежі. Перша пожежа сталася на площі 1,5 тис. кв. м на території нафтобази “Транснефть Брянськ – Дружба”. У соцмережах жителі міста повідомляли, що чули кілька вибухів, після чого почалася пожежа. Друга пожежа сталася на території військової частини 55443-90 (2-а філія 3783-й комплексної бази МТЗ (служба пального). Крім цього, напередодні – 22 квітня, неподалік Брянська було пошкоджено залізницю, що веде до військової частини¹.

Офіційні представники російської влади звинувачували у цьому Україну, незважаючи на те, що більшість таких об’єктів знаходилися поза межами зон досягнення вогневих та інших засобів, що перебували на озброєнні ЗС України. Україна жодного разу не визнала свого втручання у функціонування об’єктів МТЗ зс рф. Можна припустити, що загальне зниження дисципліни, зокрема військової, трудової та технологічної, стосується особового складу частини та цивільного персоналу і таких важливих об’єктів. У будь-якому випадку, росіяни жодного разу публічно не оголосили результатів розслідувань цих інцидентів, тому робити висновки щодо їх причин дещо передчасно.

З метою відновлення наступу, противник упродовж квітня 2022 року створював ударні угруповання. В районі м. Ізюм зосереджувалось угруповання у складі до 22 БТГр. Це угруповання мало завдати один удар на південний захід у напрямку Ізюм – Барвінково – Гуляйполе, з подальшим наступом у напрямку Запоріжжя – Кривий Ріг. Інший – у напрямку Краматорськ – Слов’янськ. З півдня противник з району Василівка – Пологи мав наступати назустріч ізюмському угрупованню зс рф, щоб забезпечити оточення угруповання ОС².

Війська противника у складі 1-го, 2-го АК так зв. “народної міліції л/днр” за підтримки частини сил 8-ї ЗВА Південного ВО зс рф вели активні дії вздовж всієї лінії зіткнення у Донецькій і Луганській обл., намагаючись прорвати оборону угруповання ОС. Завданням цього угруповання противника було зайняття мм. Попасна, Рубіжне, Кремінна, Слов’янськ, Краматорськ, Северодонецьк³. Крім того, діями цього угруповання противник намагався скувати українські війська, не дозволити їм здійснювати маневр, покращувати своє тактичне положення тощо.

Упродовж квітня 2022 року в Східній операційній зоні дії противника були спрямовані на підготовку наступальної операції та створення сприятливих умов для її проведення. З цією метою нарощувалися угруповання військ, запаси МТЗ, посилювалося угруповання ППО, вдосконалювалося інженерне забезпечення.

На початку квітня 2022 року війська противника відновили наступальні дії на кількох напрямках. Особливо активно противник вів наступ у напрямку Слов’янськ – Краматорськ – Покровськ з намаганням одночасно просунутися у напрямках Лозова – Павлоград на півночі та Гуляйполе – Павлоград на півдні для відрізання угруповання ЗС України в районі ООС від шляхів забезпечення. Ворог вживав активних зусиль по

¹ Там само. – С. 71.

² Clark M., Barros G., Hird K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, April 01. – URL: <https://tinyurl.com/mvb4txcz>

³ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (квітень 2022 року). – С. 72.

захопленню Маріуполя. Противник продовжував зосередження військової техніки на Оріхівській та Гуляйпольській ділянках фронту¹.

Тривали запеклі вуличні бої в Маріуполі, захисники якого скували значні сили противника. Крім того, відсутність контролю над Маріуполем не давало можливості організувати безперешкодного сполучення Криму з територією РФ, використовувати морський порт міста, здійснювати маневр військами вздовж фронту у глибині. На початку квітня українські війська утримували контроль над трьома районами міста: частиною Лівобережного – вздовж металургійного комбінату “Азовсталь”, частиною Кальміуського – вздовж металургійного комбінату імені Ілліча та Приморський райони².

РВіА противника, кораблі ВМФ та авіація постійно завдавали ударів як по військах на лінії безпосереднього зіткнення, так і по об’єктах у тилу країни. Насамперед противник намагався уразити позиції артилерії угруповання ОС, елементи систем управління, МТЗ, транспортної інфраструктури. Під постійним вогневим впливом противника перебували населені пункти, передусім на лінії зіткнення. З метою захисту цивільного населення регіону центральні органи виконавчої влади, місцеві військово-цивільні адміністрації намагалися організувати та провести евакуацію. Російські війська намагалися зірвати евакуаційні заходи. Так, уранці 8 квітня противник завдав ракетного удару ТРК “Точка-У” по залізничному вокзалу Краматорська. Це був цілеспрямований удар по інфраструктурі залізниці та жителях міста. Під час ракетного удару на вокзалі перебували тисячі жителів Донеччини, що очікували евакуації до більш безпечних регіонів України.

Найбільшу активність авіація противника проявляла у Маріуполі, особливо після того, як у його захисників були вичерпані запаси засобів ППО, насамперед ПЗРК. Проте навіть за таких умов російські війська упродовж місяця не спромоглися розгромити українські сили, які обороняли місто. Єдиним успіхом противника стала ізоляція захисників Маріуполя у трьох районах міста. 13 квітня частина сил 36-ї обрмп, не маючи можливості утримувати позиції в районі заводу “Азовмаш” у результаті успішно спланованої й проведеної спільно з підрозділами полку “Азов” операції прорвалася на територію комбінату “Азовсталь”, де продовжували утримувати оборону. Командир 36-ї бригади морської піхоти України 15 квітня заявив, що попри безупинні атаки противника, українські сили не здадуться³.

Російським військам не вдалося здобути штурмом комбінат “Азовсталь”. З середини квітня 2022 року противник почав завдавати авіаційних ударів по території комбінату із застосуванням фугасних авіаційних бомб ФАБ-3000. Відмічено випадок застосування 11 квітня невідомої отруйної речовини для ураження особового складу. Це був перший підтверджений випадок застосування зброї масового ураження (ЗМУ), забороненої відповідними міжнародними конвенціями, учасником яких є РФ, що є грубим порушенням міжнародного права, законів і звичаїв ведення війни.

Захисники Маріуполя продовжували стійко утримувати оборону проти переважаючих сил противника. 20 квітня підрозділи ДПСУ, Національної поліції та інших складових Сил оборони України, що оборонялися у районі морського порту, відійшли на територію комбінату “Азовсталь”. З порту було виведено до 500 українських вояків. Територія комбінату “Азовсталь” стала головним осередком опору підрозділів Сил

¹ Там само. – С. 73.

² Там само.

³ Clark M., Stepanenko K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, April 15. – URL: <https://tinyurl.com/wctfdjh6>

оборони в Маріуполі. 26 квітня президент рф в. путін заявив, що українські війська в місті цілковито розгромлені, але це публічне твердження не відповідало реаліям¹. Станом на 30 квітня, противник змушений був задіяти для боротьби з захисниками Маріуполя значні сили, постійно зазнавав суттєвих втрат. Ворожі сили після важких боїв потребували відновлення боєздатності, що не дозволяло негайно застосувати їх на потрібному напрямку для виконання бойових завдань.

На інших напрямках наступ російських військ відбувався вкрай повільними темпами та супроводжувався великими втратами за незначних результатів або взагалі без таких. До 18 квітня російські війська практично не просунулися на жодному з напрямків, але продовжували зазнавати втрат у живій силі та ОВТ.

До 18 квітня проти угруповання ОС противник зосередив угруповання військ зі складу 1-ї гв. ТА, 6-ї, 20-ї, 35-ї, 36-ї ЗВА, 68-го АК, підрозділів зі складу з'єднань і військових частин пдв, берегових військ Балтійського та Північного флотів. На території т. зв. л/днр були зосереджені 1-й і 2-й АК, частина сил 8-ї ЗВА. На південному напрямку до наступу готувалися війська 58-ї, 49-ї ЗВА, берегових військ чорноморського флоту. Таким чином, ударні угруповання противника мали оточити угруповання ОС і створити умови для розвитку наступу на лівобережжі Дніпра².

Після 18 квітня 2022 року, російські війська відновили наступальні дії. Певного успіху противник досягнув на напрямку Ізюм – Барвінкове, наприкінці квітня після тривалих боїв захопив н.п. Кремінна Луганської обл. Упродовж квітня противник намагався вести активний наступ на Рубіжне й завдавав масованих ракетно-артилерійських ударів по Сєвєродонецьку. Однак на цій ділянці фронту противнику вдалося зайняти лише н.п. Новотошківське, за 30 км від м. Лисичанськ³.

Відсутність відчутних успіхів за два тижні наступу підштовхнула деяких представників російського командування особисто очолити війська. 28 квітня в район м. Ізюм прибув начальник Генерального штабу зс рф генерал армії в. герасимов для особистого керівництва операцією. Але навіть безпосереднє втручання представників вищого воєнно-політичного керівництва рф не призвело до рішучих успіхів і засвідчило, швидше всього, наявність певних проблем в управлінні військами на стратегічному й оперативному рівнях⁴.

Таким чином, упродовж квітня 2022 р. головні зусилля противник зосереджував на веденні наступальних дій на сході України. Противник вживав заходів з нарощування ударних угруповань як за рахунок резервів, так і шляхом відновлення боєздатності й перекидання військ з інших напрямків, передусім тих, що відступили після невдалої спроби захоплення Києва та північних областей України. Російське командування намагалося вдосконалити систему управління та всебічного забезпечення, посилювало угруповання сил ППО. Спроби встановити повний контроль над Маріуполем не дали позитивного результату. Незважаючи на важкі втрати, українські захисники не лише продовжували чинити опір, але й завдавали противнику значних втрат.

Розпочатий 18 квітня наступ російських військ розвивався надзвичайно повільними темпами і не призвів до рішучих успіхів. Здійснити прорив оборони українських військ і вийти на оперативний простір ворожим військам до кінця квітня 2022 року так і не вдалося.

¹ Ibadem. Kagan Fr. W., Stepanenko K., Hird K. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2022, April 26. – URL: <https://tinyurl.com/ytea9d3m>

² Воєнно-історичний опис російсько-української війни (квітень 2022 року). – С. 76.

³ Там само.

⁴ Там само.

Окрім стратегічних прорахунків, це засвідчило нездатність російського командування ефективно використовувати на полі бою чисельну перевагу своїх військ, значну кількість сучасного ОВТ й достатній обсяг МТЗ. Незважаючи на окремі тактичні успіхи російських військ, противнику упродовж квітня 2022 р. не вдалося досягнути або створити передумови для досягнення рішучих успіхів оперативного, а тим більше стратегічного масштабу.

Опис бойових дій за контроль над повітряним простором

Боротьба у повітряному просторі в сучасних збройних конфліктах є тим ключовим фактором, який здатен спричинити суттєвий вплив на результати збройного протистояння або цілковито вирішити його долю¹. З цієї причини обидві сторони, розуміючи важливість контролю над повітряним простором, вживали заходів щодо нарощування авіаційної компоненти своїх збройних сил, системи протиповітряної оборони, планування повітряних операцій і операцій з протиповітряної оборони.

Підготовка повітряної компоненти російських збройних сил до широкомасштабної агресії проти України ґрунтувалася на положеннях нових документів військового і стратегічного планування, зокрема – Воєнної доктрини (2014) і Стратегії національної безпеки Російської Федерації (2015 та 2021).

Воєнною доктриною (2014) було визначено російський погляд на характерні риси й особливості сучасних воєнних конфліктів, серед них:

масоване застосування систем озброєння і військової техніки, високоточної, гіперзвукової зброї, засобів радіоелектронної боротьби, а також безпілотних літальних апаратів;

вплив на противника на всю глибину його території одночасно в глобальному інформаційному просторі, повітряно-космічному просторі, на суші та морі;

вибірковість і високий ступінь ураження об'єктів, швидкість маневру військами (силами) і вогнем, застосування різноманітних мобільних угруповань військ (сил)².

Крім того, Воєнна доктрина (2014) містила положення про оперативне застосування формувань російських військ за межами Російської Федерації³.

Таким чином, у Російській Федерації вперше було визначено концепцію єдності повітряного і космічного простору та визначено необхідність підготовки до ведення збройної боротьби у повітряно-космічному просторі. З метою виконання цих положень Воєнної доктрини (2014), 01 серпня 2015 року в структурі Збройних Сил РФ було створено новий вид сил – Повітряно-космічні сили (ПКС) – як результат об'єднання Воєнно-повітряних сил і Військ повітряно-космічної оборони⁴. Характерним є те, що рішення про

¹ Олещук М.М., Шамко В.Є., Жарик О.М. Сучасний стан, завдання та перспективи розвитку Повітряних Сил Збройних Сил України // Наука і оборона. – 2021. – №3. – С. 28.

² Военная доктрина Российской Федерации (утв. Президентом Российской Федерации 25.12.2014 № Пр-2976).

³ Там само, стаття 31.

⁴ Фактично, це був результат розбудови Стратегічних ракетних військ ще в радянський період. У 1992 р. у складі ЗС РФ було створено війська ракетно-космічної оборони, які у 1997 р. об'єднали зі Стратегічними ракетними військами, проте вже у 2001 р. було виділено окремий рід космічних військ у безпосередньому підпорядкуванні Генерального штабу ЗС РФ. У 2011 р. космічні війська було об'єднано з військами ППО у складі Військ повітряно-космічної оборони, які існували до 2015 р. Це рішення задало своєрідний тренд на створення аналогічних військ (сил) у складі збройних сил інших держав. Так, з 2016 р. в КНР існують Сили стратегічного забезпечення НВАК, які мають у своєму складі департамент космічних систем. У 2020 р. у складі Корпусу вартових ісламської революції в Ірані створено космічне командування, тоді ж Повітряно-космічні сили ст⁴ Олещук М.М., Шамко В.Є., Жарик О.М. Сучасний стан, завдання та перспективи розвитку Повітряних Сил Збройних Сил України // Наука і оборона. – 2021. – №3. – С. 28.

⁴ Военная доктрина Российской Федерации (утв. Президентом Российской Федерации 25.12.2014 № Пр-2976).

створення ПКС базувалося на основі проведеного росіянами аналізу “тенденцій розвитку засобів збройної боротьби і способів їх застосування в період з 2020 по 2025 рік”¹.

Бойовий склад ПКС ЗС РФ включав Головне командування ПКС, командування дальньої авіації, чотири об’єднання ВПС і ППО воєнних округів, об’єднання ППО-ПРО і об’єднання ПКС.

Головними завданнями ПКС ЗС РФ було визначено:

підтримання потенціалу військ (сил) на рівні, який у взаємодії з іншими видами і родами військ забезпечує гарантоване вирішення завдань стратегічного стримування;

ведення розвідки повітряно-космічної обстановки і викриття початку нападу;

відбиття агресії у повітряно-космічній сфері і захист промислово-економічних районів, важливих об’єктів і угруповань російських військ від ударів з космосу і повітря;

ураження об’єктів і військ противника;

забезпечення запусків космічних апаратів і управління ними в орбітальному польоті².

Стратегією національної безпеки Російської Федерації (2015) було додатково визначено необхідність удосконалення форм і способів застосування ЗС РФ з урахуванням тенденцій змін характеру сучасних війн і збройних конфліктів, створення умов для найбільш повної реалізації бойових спроможностей військ (сил), розробку вимог до перспективних формувань і нових засобів збройної боротьби³.

З урахуванням положень цих документів стратегічного планування Російською Федерацією реалізовувалися програми переозброєння – ДПО-2020 (2011-2020 рр.) і ДПО-2027⁴ (2018-2027 рр.), які передбачали розробку, виробництво і закупівлю нових та відновлення і модернізацію існуючих зразків ОВТ.

Перед ДПО-2020 ставилася амбітна мета – оновити парк озброєння і військової техніки російських збройних сил щонайменше на 70%⁵ Тому, згідно з програмою, Збройні Сили РФ мали до 2020 року отримати: 600 літаків і 1100 вертольотів різних типів; 56 дивізіонів ЗРК С-400; 38 дивізіонів ЗРК С-500; 120 од. ЗРГК “Панцирь–С”; 9 бригадних комплектів армійської ППО С-300. Крім того, передбачалося створення інтегрованої системи повітряно-космічної оборони і запуск 100 космічних апаратів⁶.

Також до 2020 року на озброєння російської армії надійшло чимало нових засобів повітряного нападу⁷, серед них:

⁴ Там само, стаття 31.

⁴ Фактично, це був результат розбудови Стратегічних ракетних військ ще в радянський період. У 1992 р. у складі ЗС РФ було створено війська ракетно-космічної оборони, які у 1997 р. об’єднали зі Стратегічними ракетними військами, проте вже у 2001 р. було виділено окремий рід космічних військ у безпосередньому підпорядкуванні Генерального штабу ЗС РФ. У 2011 р. космічні війська було об’єднано з військами ППО у складі Військ повітряно-космічної оборони, які існували до 2015 р. Це рішення задало своєрідний тренд на створення аналогічних військ (сил) у складі збройних сил інших держав. Так, з 2016 р. в КНР існують Сили стратегічного забезпечення НВАК, які мають у своєму складі департамент космічних систем. У 2020 р. у складі Корпусу вартових ісламської революції в Ірані у складі ЗС Франції, а також окремі Космічні сили створено у складі Армії США. У 2022 р. Повітряно-космічні сили створено у складі ЗС Іспанії.

¹ Кураченко П. Воздушно-космические силы – новый щит России // Воздушно-космическая сфера. – 2016. – №1 (86). – С. 87.

² Там само, с 87-88.

³ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации (утв. Президентом Российской Федерации 31.12.2015 №683).

⁴ Connolly, R. and Boulegue, M. Russia’s New State Armament Programme. Implications for the Russian Armed Forces and Military Capabilities to 2027. – London: Chatam House, the Royal Institute of International Affairs, 2018. – 42 p.

⁵ Cooper, J. Russia’s state armament programme to 2020: a quantitative assessment of implementation 2011-2015 / Swedish Defence Research Agency, FOI-R-4239-SE. – 2016. – P. 17.

⁶ Переозброєння Збройних Сил Російської Федерації – реалії, перестороги, виклики для України. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. – 2017, 26 грудня. – С. 8-9.

⁷ Засоби повітряного нападу – літальні апарати, призначені для завдання ударів по військах і об’єктах та для забезпечення цих дій. Поділяються на балістичні, аеродинамічні та аеростатичні. Балістичні ЗПН представлені

ОТРК “Искандер” – ракетний комплекс оперативно тактичного рівня, здатний запускати як балістичні (“Искандер-М”), так і крилаті ракети (“Искандер-К” – модифікація КР “Калибр”);

Х-47 М2 “Кинжал” (2017) – гіперзвукова балістична ракета повітряного базування, модифікація “Искандер-М”, запускається з носія МиГ-31К;

ЗМ14 “Калибр” (2015) – крилата ракета морського базування, запускається з надводних та підводних носіїв – ракетних крейсерів, малих ракетних катерів, підводних човнів;

Х-101 (2012) – крилата ракета повітряного базування, носії – Ту-95МС, Ту-160¹;

“Форпост-Р” (2021) – розвідувально-ударний БПЛА, російський варіант ізраїльського IAI Searcher, здатний нести 4 од. КАБ-20;

“Корсар” (2015) – розвідувальний БПЛА, здатний нести два транспортно-пускові контейнери з ПТКР;

“Орион” (2016) – ударно-розвідувальний БПЛА, озброєний КАБ або КАР²;

“Куб” (2019), “Ланцет” (2020) – баражуючі боєприпаси³.

Підрозділи ПКС та армійської авіації російських збройних сил насичувалися новими та модернізованими зразками озброєння: літаки – Су-35 С, Су-30М2, МиГ-29СМТ, МиГ-29К, Су-34; вертольоти – Ка-52, Ми-28Н, Ми-35М, Ми-8АМТШ⁴.

Разом з тим, реалізація російської ДПО-2020 попри успіхи на деяких напрямках, мала і низку суттєвих недоліків. Зокрема, на її успішність негативно вплинули такі чинники, як застаріле обладнання підприємств ОПК, загальна російська технологічна відсталість, міжнародні санкції, накладені на Росію після агресії проти України у 2014 році⁵. Одним із найбільш загрозливих факторів стала тотальна російська корупція⁶ – так, за різними оцінками, від 20 до 50% коштів, виділених на ДПО-2020, були привласнені військовими і чиновниками різних рівнів (загальний бюджет програми становив 19 трлн рублів – 626 млрд доларів⁷).

Через сукупний вплив наведених факторів, російському ОПК краще вдавалося здійснювати глибоку модернізацію старих зразків ОВТ, аніж розробляти нові. Це яскраво демонструє приклад перспективного авіаційного комплексу фронтової авіації Т-50 (з 2017 року – Су-57) – літак п'ятого покоління, який мав стати достойним конкурентом американського F-35. Прототип Су-57 приступив до випробувань у січні 2010 року, а запуск серійного виробництва і прийняття на озброєння планувалося розпочати 2016 року⁸ – до 2020 року російський ОПК мав випустити 52 од. Однак з настанням 2016 року стала очевидною неспроможність ОКБ Сухого вчасно завершити розробку

балістичними ракетами, тоді як до аеродинамічних ЗПН входять літаки, вертольоти, БПЛА, крилаті ракети та керовані авіаційні бомби.

¹ Missile Defense Project: "Missiles of Russia" / Missile Threat. Center for Strategic and International Studies, – 2018, June 14. – URL: <https://tinyurl.com/3bj2wf24>

² Too Little, Too Late – A Guide to Russia's Armed Drones // Oryx. – 2022, October 13. – URL: <https://tinyurl.com/4kz6y4f9>

³ Дем'яненко В. Зброя ворога: що відомо про російські дрони-камікадзе “Ланцет” // АрміяInform. – 2022, 07 липня. – URL: <https://tinyurl.com/4kz6y4f9>

⁴ Cooper, J. Russia's state armament programme to 2020... – Pp. 67-81.

⁵ Mills, C. Russia's Armament Programme. Briefing Paper Num. 7877 / House of Commons Library. – 2017, January 24. – Pp. 24-27.

⁶ Beliakova, P. & Perlo-Freeman, S. Corruption in the Russian Defense Sector / World Peace Foundation Occasional Paper. – 2018, May 11. – Somerville, MA: World Peace Foundation. – URL: <https://tinyurl.com/28pmvxxe>

⁷ Perrin, C. Russian Military Modernisation: Challenges ahead for NATO Allies. General Report / NATO Parliamentary Assembly. – 2020, November 22. – P. 6.

⁸ The Military Balance 2011. – Pp. 176-177.

літака і передати його на серійне виробництво, відтак Міністерство оборони РФ зменшило замовлення Су-57 до 12 од., натомість наростивши виробництво Су-35¹. ПКС ЗС РФ отримали перший літак Су-57 серійного виробництва лише у грудні 2020 року², виробництво решти мало вже відбуватися в рамках коштів ДПО-2027. До початку широкомасштабної агресії проти України ПКС ЗС РФ мали на озброєнні всього три таких літаки³.

Попри проблеми з виробництвом, Російській Федерації в цілому вдалося наростити протиповітряну оборону, авіаційну компоненту своїх збройних сил, а також збільшити запаси ЗПН за рахунок прийняття на озброєння нових зразків крилатих, балістичних ракет і БПЛА (на додачу до великої кількості ракет ще радянського виробництва).

На початок 2022 року ЗС РФ мали на озброєнні 1172 од. літаків та щонайменше 821 вертоліт різних типів у складі підрозділів і з'єднань ПКС ЗС РФ, серед них: 60 од. Ту-22М3, 60 од. Ту-95МС, 16 од. Ту-160, до 90 од. МиГ-29 різних модифікацій, 85 од. МиГ-31 різних модифікацій, біля 100 од. Су-27 різних модифікацій, 110 од. Су-30 різних модифікацій, 97 од. Су-35С, 124 од. Су-34, 120 од. Су-24, 159 од. Су-25 різних модифікацій, 133 од. Ка-52А, 100 од. Ми-24 різних модифікацій, понад 90 од. Ми-28Н, до 70 од. Ми-35. До цього також варто додати 219 літаків різних типів морської авіації⁴.

У 2017 та 2021 роках ПКС ЗС РФ залучалися до стратегічних навчань “Запад”, в рамках яких відпрацьовували повітряні операції: оборонну, наступальну, висадку тактичного повітряного десанту, авіаційної підтримки військ⁵. Однак, справжнім полігоном для випробування нових зразків озброєнь і здобуття особовим складом бойового досвіду стала Сирія, яку з 2012 року роздирає громадянська війна. Росія розпочала інтервенцію до Сирії 30 вересня 2015 року для підтримки диктаторського режиму Башара Асада – російського союзника в геополітичному протистоянні із Заходом⁶. Угрупування російських військ включало значну авіаційну компоненту – підрозділи тактичної, стратегічної і армійської авіації. За період 2015-2020 рр. росіяни застосували у бойових умовах 359 видів ОВТ, зокрема нові: проєктний Су-57, МиГ-29К, Ка-52К, БПЛА “Форпост”, “Орион” і “Куб”, крилаті ракети “Калибр”⁷. Застосування росіянами ЗПН було вкрай інтенсивним – наприклад, лише за січень-лютий 2017 року російська бойова авіація завдала 5681 удар. В ході інтервенції постійно відбувалися ротації підрозділів угрупування російської авіації в Сирії, що дозволило забезпечити отримання бойового досвіду 86% особового складу ПКС⁸. Проте варто відзначити, що російські льотчики не вели в Сирії повітряних боїв, а лише завдавали авіаційних ударів по наземних цілях, крім того, їхній противник не мав засобів вогневої та радіоелектронної протидії авіації⁹. Водночас, проявилася тенденція ПКС ЗС РФ до нанесення масованих ракетно-авіаційних ударів¹⁰.

¹ Cooper, J. Russia's state armament programme to 2020... – Pp. 48, 68-69.

² The Military Balance 2011. – P. 169.

³ Військові Росії отримали два винишувачі Су-57 // Мілітарний. – 2022, 22 січня. – URL: <https://tinyurl.com/5ybcmv8f>

⁴ Military Balance 2022. – Pp. 198-201.

⁵ Pili, G. & Minniti, F. Understanding Russia's Great Games: From Zapad 2013 to Zapad 2021 // Royal United Services Institute. – 2022, June 07. – URL: <https://tinyurl.com/mr38yrru>; Boulègue, M. Russia's Zapad-21: Lessons Learned // Center for European Policy Analysis. – 2021, September 20. – URL: <https://tinyurl.com/n98y5ybn>

⁶ Borshchevskaya, A. Threat Perception and Approaches to Counterterrorism // Russia's War in Syria. Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned. – Philadelphia, PA: Foreign Policy Research Institute, 2020. – P. 15.

⁷ Lavrov, A. Russian Aerial Operations in the Syrian War // Russia's War in Syria... – Pp. 93-105.

⁸ Urcosta, R. Syria: Russia's Military Proving Ground // U.S. Naval Institute. – 2018. – URL: <https://tinyurl.com/3srm5ft4>

⁹ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року) / Генеральний штаб Збройних Сил України. – Київ, 2022. – С. 106-107.

¹⁰ Дроздов С., Тюрін В., Коршець О., Горбенко В. аналіз операційного середовища та ймовірні сценарії застосування Повітряних Сил Збройних Сил України // Наука і оборона. – 2019, №3. – С. 27.

Підготовка українських військ до боротьби у повітряному просторі. Підготовка Збройних Сил України до відсічі російської агресії у повітряному просторі спиралася на низку основоположних документів оборонного планування, зокрема Стратегію національної безпеки України (2015, 2020), Воєнну доктрину України (2015), Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України (2016), Стратегію воєнної безпеки України (2021).

Зокрема, Стратегія національної безпеки України (2015) пріоритетною загрозою для держави визначила російську агресію, для відсічі якої передбачалося провести реформування ЗС України. Складовими реформи стали модернізація “авіації та системи протиповітряної оборони Повітряних Сил Збройних Сил України, забезпечення їх спроможності адекватно реагувати на воєнні загрози”. Реформування передбачалося здійснювати шляхом створення високоефективних боєздатних підрозділів Збройних Сил України із забезпеченням пріоритету їх якісних, а не кількісних характеристик¹.

Воєнною доктриною України (2015) основною загрозою воєнній безпеці держави визначалася “повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України з проведенням сухопутних, повітряно-космічних, морських операцій з рішучими воєнно-політичними цілями”². Доктрина уточнювала завдання формування національних оборонних спроможностей, зокрема передбачалося їх здійснювати, серед іншого, шляхом “підвищення бойового потенціалу, відновлення справності, продовження ресурсу, проведення модернізації, створення нових систем і уніфікації зразків озброєння та військової техніки ... Повітряних Сил Збройних Сил України”³.

Обома документами визнавалися проблеми функціонування вітчизняного ОПК, серед них – низька ефективність реалізації військово-технічної і військово-промислової політики, недостатня підтримка стратегічно важливих для оборони і безпеки держави наукових установ і промислових підприємств, відсутність технологічно замкнених циклів виробництва більшості видів ОВТ, критичне фізичне і моральне зношення основних виробничих фондів. Варто додати, що бюджетні спроможності України, порівняно з російськими, не були здатні забезпечити швидкий і якісний стрибок у розвитку оборонних спроможностей за рахунок імпорту технологій, обладнання й ОВТ. Саме тому основний акцент у розвитку Повітряних Сил (найбільш техноємному виді сил ЗС України) робився на досягненні якісних характеристик особового складу, продовженні ресурсу і модернізації військової техніки.

На початках реалізація завдань, визначених документами оборонного планування, відбувалася в рамках Плану заходів з утримання і розвитку Збройних Сил України (2015, 2016). Однією з причин цього було те, що Державна цільова оборонна програма розвитку Збройних Сил України на 2015-2017 рр. так і не була затверджена⁴. Наприкінці 2016 року було розроблено нову Державну програму розвитку Збройних Сил України на період 2020 року, яка набула чинності після підписання Президентом України 22 березня 2017 року⁵. Програма передбачала поступову модернізацію та відновлення ОВТ,

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України”. Указ Президента України від 26 травня 2015 року №287/2015.

² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України”. Указ Президента України від 24 вересня 2015 року №555/2015.

³ Там само.

⁴ Міхненко А. І. Руснак: “В сфері виробництва та закупівлі ОВТ потрібно мати державницький підхід” // Defence Express. – 2016, №3-4. – С. 3-9.

⁵ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року “Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року”. Указ Президента України від 22 березня 2017 року №73/2017.

професіоналізацію особового складу, використання міжнародної військово-технічної допомоги, впровадження стандартів НАТО.

Як свідчать матеріали “Білих книг” Міністерства оборони України за 2017-2021 рр.,

найвищі темпи відновлення авіації припадали на 2016-2018 рр., коли щороку проходили відновлення й модернізацію 20-40 літаків і 10-20 вертольотів, тоді як в наступні роки темпи суттєво знизились. В цілому, загальний стан виконання оборонної реформи щодо набуття ЗС України оперативних, бойових і спеціальних спроможностей оцінювався на 64%¹. Вагомим результатом підвищення бойових спроможностей Повітряних Сил, як

показали бойові дії у 2022 році, стало озброєння 383-го окремого полку дистанційно керованих літальних апаратів новим зразком ОБТ – БпЛА Bayraktar TB2, який довів свою ефективність у воєнних конфліктах 2017-2020 рр.²

Подальший розвиток Повітряних Сил планувалося здійснювати відповідно до положень Візії Повітряних Сил до 2035. Зокрема, передбачалося з 2023 року розпочати процес переоснащення авіації Повітряних Сил новими зразками озброєння, зокрема багатоцільовими винищувачами покоління 4++ (Saab JAS-39E/F Gripen, F-16 Block 70/72) та суттєво наростити чисельність розвідувальних і ударних БпЛА. Зенітні ракетні війська мали відмовитись від ЗРК радянського виробництва (С-300) і перейти на західні зразки ОБТ (NASAMS)³. Однак, російська агресія у 2022 році не дозволила розпочати реалізацію заходів, передбачених Візією, але прискорила появу новітніх зразків ОБТ у підрозділах Повітряних Сил за рахунок матеріально-технічної допомоги держав – партнерів.

До початку широкомасштабного вторгнення на озброєнні підрозділів родів військ Повітряних Сил (станом на 2021 р.) перебували модернізовані зразки ОБТ радянського виробництва. Зокрема, бригади винищувальної авіації мали на озброєнні Су-27 і МиГ-29, бомбардувальної – Су-24М, штурмової – Су-25. Зенітні ракетні війська мали на озброєнні комплекси С-300П, С-300В1, Бук-М1, С-125М. В радіотехнічних військах на озброєнні перебували як модернізовані радянські РЛС 1Л13, 19Ж6, 9С15, 5Н84, так і новітні зразки – “Пелікан”, 35Д6, П-18МУ⁴.

Важливою складовою підготовки українських льотчиків до відсічі російської агресії були стратегічні й операційні навчання, зокрема і багатонаціональні навчання НАТО – “Trident Juncture” (2015-2016 рр.), “Trident Jupiter – 2019” “Чисте небо – 2018”, щорічні навчання “Sea Breeze” і “Rapid Trident”. З 2019 року особовий склад Повітряних Сил проходив підготовку в рамках британської операції ORBITAL⁵.

¹ Руснак І., Телелим В. Оборонна реформа в Україні: основні підсумки та перспективи // Наука і оборона. – 2021, №1. – С. 8.

² Титаренко О., Горобець Ю. Аналіз застосування безпілотних літальних апаратів в збройних конфліктах в Сирії, Лівії та нагірному Карабасі в період 2017-2020 рр. для удосконалення форм і способів застосування Повітряних Сил // Повітряна міць України. – 2022, №2(3). – С. 5-10.

³ Візія Повітряних Сил 2035 / Командування Повітряних Сил Збройних Сил України. – 2020. – С. 26-30.

⁴ Олещук М.М., Шамко В.Є., Жарик О.М. Сучасний стан, завдання та перспективи розвитку Повітряних Сил Збройних Сил України // Наука і оборона. – 2021. – №3. – С. 29-30.

⁵ Повітряні Сили Збройних Сил України: від історії – до сучасності / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2021, 30 липня. – URL: <https://tinyurl.com/23zfydjh>

На початок 2022 року ЗС України мали на озброєнні до 70 вертольотів, 124 літаки різних типів, понад 400 зенітних комплексів різних типів¹. Це чотири бригади армійської авіації і чотири полки ЗРВ Сухопутних військ, одинадцять авіаційних бригад, шість зенітних ракетних полків, п'ять зенітних ракетних бригад, чотири радіотехнічні бригади, два окремі батальйони РЕБ Повітряних Сил.

Розгортання російської авіації на кордонах України в лютому 2022 року. На фінальній стадії підготовки наступальної операції, російські Повітряно-космічні сили привели у бойову готовність біля 110 літаків тактичної авіації з'єднань 6-ї армії ВПС і ППО Західного військового округу та понад 200 літаків тактичної авіації 4-ї армії ВПС і ППО Південного військового округу, а також сили і засоби 43-го ошп, дислокованого на ТОТ Криму².

В середині лютого відбувалося активне перебазування росіянами тактичної і армійської авіації на білоруські військові аеродроми. Наприклад, на аер. Лунинець було перекинуто 32 од. Су-25СМ 18-го вап, а на аер. Барановичі – 23-й вап (Су-35С). Угруповання авіації нарощувалися противником і на російських аеродромах. Так, з'єднання з 10 од. Су-34С було розміщено у Приморсько-Ахтарську (Краснодарський край, РФ), з'єднання з 36 од. Су-34С 559-го бап у Морозовську (Ростовська обл., РФ) і з'єднання 24 од. Су-34С 47-го бап у Воронежі (Воронезька обл., РФ). Крім того, на білоруських і російських аеродромах, а також на аеродромах на ТОТ Криму нарощувалися угруповання армійської авіації – Ми-24, Ми-28Н, Ка-523. В цілому, російське авіаційне угруповання, готове для ведення бойових дій у повітряному просторі України, нараховувало біля 700 літальних апаратів – 450 літаків і 250 вертольотів⁴.

¹ Military Balance 2022. – Pp. 212-213.

² Bronk, J. Ukrainian Air Defence Options in the Event of a Russian Attack / Royal United Services Institute. – 2022, February 08. – URL: <https://tinyurl.com/4p93sfzj>

³ Roblin, S. Russian ground forces have been massing around Ukraine for months. Now Russia's air force is joining them // Insider. – 2022, February 23. – URL: <https://tinyurl.com/3w3dujzt>

⁴ Повітряні Сили ЗСУ на фронті російсько-української війни / Укрінформ // YouTube. –2022, 16 серпня. – URL: <https://tinyurl.com/48dn4d7d>

*Зосередження російської авіації: аеродром Лунинець, Білорусь (вгорі)
польовий аеродром біля озера Донузлав, Крим (внизу). Фото – Maxar Technologies*

Завдання сторін. Зосереджуючи масивне угруповання бойової авіації та інших ЗПН, противник ставив перед своїми повітряними силами і з'єднаннями (підрозділами) військ (сил), що мали на озброєнні ЗПН, такі завдання:

завоювання та утримання переваги (панування) в повітрі;

знищення об'єктів критичної інфраструктури, системи управління військами та зброєю, ППО, розвідки та РЕБ, баз, арсеналів, угруповань військ (сил), авіації на аеродромах базування;

прикриття та авіаційна підтримка угруповань військ (сил);

локалізація району ведення операцій (бойових дій) шляхом знищення елементів інфраструктури в оперативній та стратегічній глибині¹.

На противагу, підрозділи тактичної авіації і зенітних ракетних військ Повітряних Сил ЗС України з метою заборони захоплення противником переваги (панування) в повітрі, готувалися виконувати такі завдання:

авіаційне прикриття та відбиття підрозділами тактичної авіації та зенітних ракетних військ ударів засобів повітряного нападу противника по важливих (критичних) об'єктах інфраструктури та комунікацій, угрупованнях військ (сил), що прикриваються;

ураження з повітря наземних цілей на передньому краї оборони своїх військ (сил), у тактичній та найближчій оперативній глибині, на марші з використанням пілотованих та безпілотних авіаційних комплексів;

ведення повітряної розвідки пілотованими та безпілотними авіаційними комплексами;

ведення розвідки повітряного противника.

Хід бойових дій. В бойових діях у повітряному просторі на першому етапі широкомасштабної збройної агресії виділяється декілька фаз.

Перша фаза (24-26 лютого 2022 року). Основна мета противника – придушити ППО України і завоювати перевагу (панування) в повітрі. Фаза включала наступні операції:

¹ Олещук М., Корщев О., Горбенко В. Погляди щодо напрямків розвитку Повітряних Сил Збройних Сил України з урахуванням досвіду російсько-української війни // Повітряна міць України. – 2022. – №1(2). – С. 8.

російська стратегічна наступальна операція із завдання масованих ракетних і авіаційних ударів по важливих об'єктах ПС ЗС України й ППО інших складових Сил оборони України;

серія наступальних повітряних операцій противника з висадки тактичних повітряних десантів на військових аеродромах та в місцях важливих логістичних вузлів;

серія спеціальних повітряних операцій противника з доставки озброєння, боєприпасів та інших матеріальних засобів військам;

операції з'єднань тактичної авіації, підрозділів РЕБ, ЗВР, РТВ ПС ЗС України з виведення військ з-під ударів противника;

операція українських військ з відбиття нападу повітряного противника з метою недопущення захоплення ним переваги (панування) в повітрі.

05.00 до 08.00 ранку 24 лютого 2022 року противник завдавав масованих ракетно-авіаційних ударів для ураження особового складу і ОВТ в місцях постійної дислокації радіолокаційних підрозділів, підрозділів зенітних ракетних військ, бригад тактичної авіації Повітряних Сил Збройних Сил України. Ворогом було застосовано балістичні ракети наземного, крилаті ракети повітряного і морського базування: "Искандер-М" (носій – ОТРК "Искандер"), КР ЗМ14 "Калибр" (носії – підводні човни, ракетні крейсери, малі ракетні катери зі складу Чорноморського флоту РФ), КР Х-101, Х-555 (носії – стратегічні бомбардувальники Ту-95, Ту-160)¹. МРАУ супроводжувався широким застосуванням ворогом засобів РЕБ, щоб перешкодити роботі українських РЛС, здійснювалася постановка хибних цілей².

Під ворожі удари потрапили військові аеродроми, командні пункти і пункти управління³. Зокрема, крилатими ракетами морського і повітряного базування ворог намагався уразити об'єкти на військових аеродромах біля міст і населених пунктів: Бориспіль⁴, Броди⁵, Івано-Франківськ⁶, Краматорськ⁷, Корнич⁸, Кульбакіно⁹, Луцьк¹⁰, Мелітополь¹¹, Миргород¹², Озерне¹³, Старокостянтинів¹⁴, Чугуїв¹⁵.

¹ Nedwick, T. These are the Standoff Missiles Russia Used to Open Its War against Ukraine // The War Zone. – 2022, February 24. – URL: <https://tinyurl.com/3mx5rmfb>

² Zabrodskyi, M. et al. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February – July 2022 / RUSI Special Report. – London: Royal United Services Institute, 2022. – P. 24.

³ Найпереконливіший аргумент для кровожерливого окупанта – це потужний кулак і рішуча відсіч / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2022, 01 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/yc6ks75f>

⁴ У Борисполі була спроба атаки на аеропорт – мер // Укрінформ. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/bdf875fn>

⁵ У мерії Бродів прокоментували ранкові вибухи // Еспресо. Захід. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mryykbv>

⁶ Біля військового аеродрому в Івано-Франківську пролунали кілька вибухів // Суспільне. Новини. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4cz2et7j>

⁷ Богута Н. Російські війська атакують Краматорськ // Фокус. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3ubnk344>

⁸ Внаслідок ракетних обстрілів на території аеродрому в селі Корнич на Франківщині – двоє поранених // Суспільне. Новини. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/bdhnjz8z>

⁹ Сьогодні, 24 лютого, о 5.00 збройні сили Російської Федерації розпочали інтенсивні обстріли наших підрозділів на сході / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3z49ebhf>

¹⁰ У Луцьку прогрімали вибухи // ВолиньPost. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/bdhnpkt2>

¹¹ Станом на 5 год. 24 лютого на території країни почалися обстріли / Pravda Gerachchenko // Telegram. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mr2etvrd>

¹² Військовий аеродром у Миргороді зазнав обстрілу – міський голова // Інтернет-видання Полтавщина. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/p28d7z2b>

¹³ Станом на 5 год. 24 лютого на території країни почалися обстріли / Pravda Gerachchenko // Telegram. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mr2etvrd>

¹⁴ Головне зі звернення міського голови Старокостянтинова Миколи Мельничука // Старкон City. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3jafsap2>

¹⁵ Шляхтін А. авіаудар Росії по Чугуєву на Харківщині: моторошні фото наслідків // 24 Харків. – 2022, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2p26jv7e>

Повторні ракетні удари завдавалися і 25 лютого, зокрема по аеродромах у Старокостянтиніві¹ й Канатовому².

Масованими ракетними ударами противник мав на меті блискавично знищити українську систему ППО, щоб у такий спосіб вже у перший день проведення своєї стратегічної наступальної операції забезпечити собі перевагу, а в подальшому – панування в повітрі. Однак, ефективність виконання і результативність російських МРАУ перших днів широкомасштабної війни не принесли ворогові цілковитого успіху через низку причин:

противник завдавав ударів по заздалегідь визначених стаціонарних цілях, в тому числі на максимальну глибину території України, і лише після цього переносив вогонь на тактичні групи українських ЗРВ і РТВ, які здійснювали передислокацію;

повільна реакція противника на зміну обстановки – відстежуючи переміщення тактичних груп українських ЗРВ і РТВ, противник завдавав послідовних ударів по всіх зафіксованих позиціях, при цьому розвідувальна інформація про нові позиції відпрацьовувалася в останню чергу, що призводило до ураження противником вже покинутих місць дислокації;

значною кількістю ударів противник уразив об'єкти і місця дислокації, які вже роками не використовувалися підрозділами ПС ЗС України;

кількість ЗПН, призначених уразити кожній конкретній цілі, не відповідала її розмірам, тому часто руйнування військових аеродромів були незначні й усувалися в лічені дні, а то й години³.

Таким чином, упродовж перших 48 год. Бойових дій противник завдав ураження майже 75% стаціонарних об'єктів української ППО, але, в той же час, під його вогневий вплив потрапили лише 10% місць дислокацій українських мобільних груп ППО. Противнику вдалося тимчасово придушити систему ППО України. ОВТ і особовий склад тактичної авіації, ЗРВ, РТВ, РЕБ ПС ЗС України та інших складових ППО Сил оборони вдалося зберегти завдяки своєчасному наказу про розосередження, переміщення підрозділів і пунктів управління на резервні позиції, але в ході виконання завдань із виведення з-під удару вони не могли вести скоординовану протиповітряну оборону. З'явилися розриви в полі протиповітряної оборони, радіолокаційному полі. Протягом першої доби система ППО України перехоплювала лише 12-18% ЗПН противника⁴. Відзначалася ефективність ворожих засобів РЕБ, якими придушувалася робота української ППО (ЗРК С-300, Бук-М1), зокрема на Київському та Сіверському операційних напрямках⁵.

Противник скористався тимчасовим придушенням української ППО для введення в бій у повітряному просторі підрозділів тактичної авіації і проведення силами армійської авіації повітряних операцій з висадки тактичного повітряного десанту.

З'єднання російської тактичної авіації на літаках найновіших зразків (Су-34, Су-30СМ, Су-35С) упродовж першої доби ведення бойових дій здійснили до 140 літако-

¹ Аеродром у Старокостянтиніві зазнав ракетного удару // Interfax Ukraine. – 2022, 25 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3zaefrm>

² Російські війська вночі обстрілювали підрозділи поблизу Кропивницького – генштаб // Суспільне. Новини. – 2022, 25 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2n9uzcwb>

³ Zabrodskyi, M. et al. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine. – P. 24-25.

⁴ Zabrodskyi, M. et al. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February – July 2022 / RUSI Special Report. – London: Royal United Services Institute, 2022. – P. 24-25.

⁵ Bronk, J. et al. The Russian Air War and Ukrainian Requirements for Air Defence / RUSI Special Report. – London: Royal United Services Institute, 2022, November 07. – P. 6-7.

вильотів і завдавали ударів по цілях на 300 км вглиб території України на середніх і великих висотах. Більшість ударів були поодинокими, менше 25% завдавалися парами літаків або більшими з'єднаннями. Найбільш ефективними такі дії були у Південно-Західній операційній зоні, зокрема у Херсонській та Запорізькій обл. Відбувалися повітряні бої між російськими пілотами на Су-30СМ, Су-35С і українськими пілотами на МиГ-29 і Су-27. Російські винищувачі також атакували українські бомбардувальники Су-24 і Су-25, які виконували на малих висотах завдання із ураження колон противника на марші на Київському напрямку.

Оскільки ТТХ російських літаків тактичної авіації суттєво переважали характеристики українських літаків, наші пілоти були вимушені більшість завдань виконувати на гранично малих висотах, використовуючи складки і рельєф місцевості. Такий спосіб виконання тактичних дій приносив успіх українській авіації й дозволяв завдати ураження скупченням ворожих наземних військ, оскільки противник не вів протиповітряну оборону колон своїх військ на марші, не розгортав наземні комплекси ППО вздовж маршруту руху колон, оскільки передбачалося, що всі українські літаки тактичної авіації знищені, а в повітрі перебуває лише російська авіація¹. Крім того, українські винищувачі вступали у повітряні бої з російськими літаками, завдаючи втрат противнику пропри його чисельну і технологічну перевагу².

Друга фаза (27 лютого – 08 березня). Противник, адаптуючись до нових умов збройного протистояння, змінив основну мету застосування сил і засобів ПКС – ворожа авіація почала виконувати завдання з авіаційної підтримки наземних угруповань військ, які намагалися взяти в облогу великі українські міста (Київ, Чернігів, Харків).

Зокрема, зазнавши відчутних втрат від української бомбардувальної авіації, ворог вжив заходів щодо нарощування протиповітряної оборони угруповань своїх військ на напрямках вторгнення. Зокрема, розгорнув у Білорусі та на окупованій території Херсонської обл. декілька РЛС 486Я6-К1 “Подлет”, які забезпечували цілевказання для ЗРК С-300 і С-400, що перебували поза зоною бойових дій, що надало їм спроможності уражати українські літаки на відстані до 150 км. Додатково, противник вжив заходів щодо забезпечення раннього повітряного попередження, зокрема забезпечив систематичне чергування розвідувальної авіації – літаків дальнього радіолокаційного виявлення А-50М/У та Су-24МР³.

Під час другої фази українська система ППО відновлювала свої спроможності. Наприклад, розгорнуті в Київській та Харківській обл. ЗРК Бук-М1 і С-300 зробили польоти російських літаків на середніх і великих висотах над Києвом і Харковом вкрай ризикованими.

Із 03 березня 2022 року тактична авіація противника продовжувала здійснювати щонайменше 140 літако-вильотів на день, виконуючи завдання з авіаційної підтримки наступальних дій угруповань наземних військ. З'єднання російських літаків здійснювали польоти на висоті до 150 м, завдаючи ураження передовим позиціям українських військ бомбовими і ракетними ударами. Зміна способу тактичних дій російської авіації зробила її більш вразливою для ПЗРК, якими були насичені підрозділи українських військ.

Противник також змінив цілі ракетних ударів – замість складових української ППО ними стали об'єкти інфраструктури, урядові і громадські будівлі. Ураження російськими

¹ Zabrodskyi, M. et al. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine. – P. 26.

² Zabrodskyi, M. et al. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine. – P. 29.

³ Bronk, J. et al. The Russian Air War and Ukrainian Requirements for Air Defence. – Pp. 12-13.

ракетами зазнавали телекомунікаційні вежі, зокрема у Києві та Вінниці, об'єкти мереж мобільного зв'язку та Інтернету. Цим противник прагнув викликати невдоволення українського суспільства державною владою, роз'єднати єдність військово-політичного керівництва України і громадян, які були налаштовані вести рішучу відсіч російській агресії¹.

Третя фаза (09 березня – 01 квітня). Втрати, яких зазнавала російська авіація від українських ЗРК і ПЗРК, змусила ворога вчергове змінити тактику застосування авіації. Основний акцент росіяни зробили на введенні в бій з'єднань Су-34С, які здійснювали польоти у нічний час і завдавали бомбових ударів по об'єктах цивільної забудови у прифронтових містах – Чернігові, Сумах, Харкові, Маріуполі². Проте, до середини березня ворожа авіація, за деякими винятками, припинила здійснювати бойові вильоти для завдання ударів у тактичній чи оперативній глибині українських військ.

Противник завоював часткову перевагу в повітрі, вільно застосовуючи свої повітряні сили над окупованими територіями сходу і півдня України, над Чорним і Азовським морями³.

Основними цілями ракетних ударів противника під час третьої фази були об'єкти, ураження яких знижувало спроможності Сил оборони України, зокрема підприємства ОПК з виробництва, модернізації й ремонту ОБТ, тренувальні бази і полігони, об'єкти нафтопереробної промисловості⁴.

Четверта фаза (01 – 30 квітня). У квітні російська армійська й оперативно-тактична авіація зменшила інтенсивність авіаційної підтримки своїх військ. Це обумовлено, по-перше, певною оперативною паузою, пов'язаною з виведенням росіянами своїх військ із Північно-Західної операційної зони, їх перегрупованням і перекиданням на інші напрямки, а по-друге – збільшенням у бойових порядках українських Сил оборони вогневих засобів ППО, зокрема ПЗРК, що надходили в рамках міжнародної військово-технічної допомоги. Так, у квітні офіційно було оголошено про надходження зі Словаччини ЗРК С-300, продовжувалося постачання ПЗРК “Stinger” (США) та “Starstreak” (Велика Британія). ПС ЗС України завдяки постачанню запасних частин, блоків, вузлів та агрегатів ввели у стрій 20 од. МиГ-29. Все це сприяло зміцненню української системи ППО та зростанню загроз для авіації противника.

Переважно більшість завдань з авіаційної підтримки військ російська авіація продовжувала виконувати на малих і гранично малих висотах, що дозволяло підрозділам складових системи ППО України уражати літаки і вертольоти противника зенітною артилерією та засобами ППО малої дальності.

Російська авіація продовжувала завдавати ударів бомбардувальною, винищувально-бомбардувальною та штурмовою авіацією по об'єктах тактичного й оперативного тилу українських військ. Одним із основних способів дій авіації противника було вільне полювання парами та одиночними літаками.

Найбільш активно оперативно-тактична авіація ПКС ЗС рф застосовувалася в Маріуполі, де завдавала до 50 ударів щодня. Особливістю дій авіації противника в Маріуполі у квітні було активне застосування літаків дальньої авіації ПКС ЗС рф – Ту-22М3, які завдавали ударів фугасними авіаційними бомбами (ФАБ-1000 і ФАБ-3000)

¹ Bronk, J. et al. The Russian Air War and Ukrainian Requirements for Air Defence. – P. 28.

² Bronk, J. et al. The Russian Air War and Ukrainian Requirements for Air Defence. – P. 15.

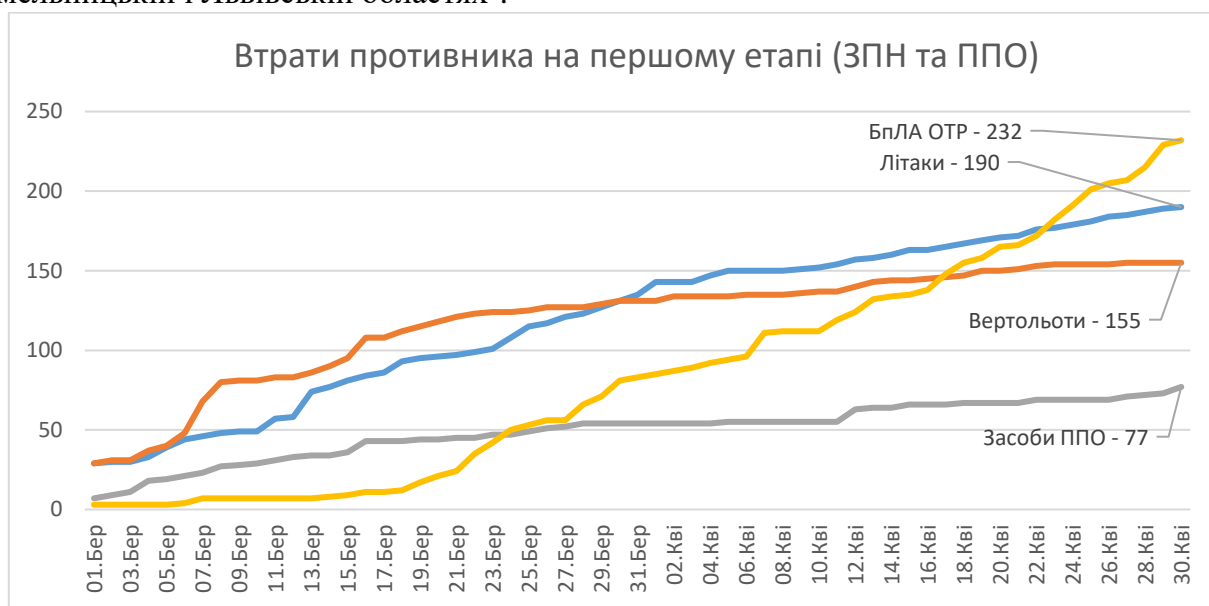
³ Zabrodskyi, M. et al. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine. – P. 34.

⁴ Bronk, J. et al. The Russian Air War and Ukrainian Requirements for Air Defence. – P. 28-29.

по комплексах металургійних підприємств Маріуполя, в яких укріпилися українські захисники.

Російська авіація продовжувала завдавати ударів по об'єктах стратегічного тилу України. Якщо у березні основні зусилля противник зосередив на руйнуванні місць зберігання ПММ і боєприпасів, то у першій половині квітня його зусилля були перенесені на руйнування підприємств оборонної галузі.

У другій половині квітня, враховуючи зростання обсягів військово-технічної допомоги Україні з боку країн-членів НАТО, її транспортування, головним чином, залізничним транспортом, авіація і ВМФ РФ зосередилися на ударах по елементах залізничної інфраструктури, насамперед вузлових станціях. Так, 25 квітня завдано масованого ракетного удару по вузлових залізничних станціях у Винницькій, Рівненській, Хмельницькій і Львівській областях¹.

Бойові дії за контроль над акваторією Чорного та Азовського морів

Первинний замисел ведення воєнних дій противником у Чорноморському операційному районі мав дві складові: виведення у море ракетноносіїв для завдання ракетних ударів по важливих об'єктах на території України і проведення морської десантної операції. Одночасно із наступом сухопутного угруповання ворога з Криму за напрямком Херсон, Миколаїв, Одеса, на узбережжі на захід від Миколаєва мала бути проведена десантна операція для захоплення і утримання ключових транспортних вузлів, що створило б умови для розвитку наступу російських військ на Одеському напрямку². Таким чином, противник розраховував вже у перші дні воєнних дій повністю відрізати Україну від Чорного моря і забезпечити сухопутне сполучення із самопроголошеною Придністровською Молдавською Республікою, де з 1991 року розташовується російський військовий контингент. Відповідно, контроль над островом Зміїний був необхідний росіянам для забезпечення десантної операції.

Готуючись до широкомасштабної війни проти України, російська федерація з 2014 року докладала суттєвих зусиль для нарощування спроможностей Чорноморського

¹ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (квітень 2022 року). – С. 97-103.

² Zabrodskiy M. et al. Preliminary Lessons in Conventional warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February-July 2022. – London: Royal United Services Institute, 2022. – P. 10.

флоту. За оцінкою командування ВМС ЗС України, склад Чорноморського флоту російської федерації з 2015 року зріс утричі¹. Так, тільки за період 2015-2020 рр. до нього було введено шість нових субмарин (пр. 636.3 “Варшавянка”), три фрегати (пр. 11356Р “Буревестник”), три патрульні кораблі (пр. 22160 “Василий Биков”). Основний акцент робився на розвитку ударних спроможностей за рахунок збільшення кількості ракетноносіїв. Таким чином, на початок 2022 року російський Чорноморський флот нараховував 49 кораблів та 7 підводних човнів². Кораблі ЧФ залучалися до Середземноморського угруповання ВМФ російської федерації для виконання бойових завдань у Сирії³ та отримання бойового досвіду екіпажами. Крім того, напередодні широкомасштабної агресії ворогом було зосереджено у Чорному морі тактичне угруповання десантних кораблів, посилене кораблями з Північного і Балтійського флотів та Каспійської флотилії ВМФ рф⁴. Для забезпечення безпеки проведення майбутніх воєнних операцій у північно-західній ділянці Чорного моря, російська федерація вже з 13 лютого 2022 року розпочала масштабні навчання Чорноморського флоту, фактично спричинивши морську блокаду України⁵.

ВМС ЗС України на початок 2022 року перебував на стадії відновлення після втрат, завданих окупацією Криму російською федерацією у 2014 році – тоді український флот втратив значну кількість кораблів та іншого ОВТ⁶, навчальні та матеріальні бази, навчальні заклади, а військовій присязі на вірність Україні не зрадили трохи більше 2 тисяч військовослужбовців з тих, що були на півострові⁷. Українські Військово-Морські Сили потребували кардинального оновлення ОВТ, розбудови інфраструктури, підвищення рівня підготовки особового складу. Так, відповідно до “Стратегії Військово-Морських Сил Збройних Сил України 2035” та Концепції розвитку ВМС ЗС України до 2025 року, тривав системний процес нарощування спроможностей українського флоту⁸:

удосконалювалася інфраструктура військових частин та об’єктів Військово-Морських Сил;

проводилися багатонаціональні військово-морські навчання зі стратегічними партнерами – “Sea Breeze”, “Orbital”, “Cossack Mace”, “Об’єднані зусилля – 2021”;

закуплено нові зразки озброєння, зокрема – БпАК “Bayraktar TB-2” (Туреччина);

розроблено та прийнято на озброєння протикорабельний ракетний комплекс З60МЦ “Нептун”;

збільшено чисельність морської піхоти у складі ВМС;

¹ Росія перекидає кораблі до Криму? / Крим. Реалії // YouTube. – 2022, 22 січня. – URL: <https://tinyurl.com/2p85xwjr>

² Ozberk, T. Russia to Dominate the Black Sea in Case of Ukraine Conflict // Naval News. – 2022, January 30. – URL: <https://tinyurl.com/4j46nfkh>

³ Delanoë, I. Russian Naval Forces in the Syrian War // Russia’s War in Syria. Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned. – Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, 2020. – Pp. 111-125.

⁴ Кожен на своєму місці працює над єдиною метою – перемогти в цій війні – Олексій Неїжпапа // Армія Inform. – 2022, 22 серпня. – URL: <https://tinyurl.com/yc5tkm88>

⁵ Мірошниченко Б., Гордійчук Д. Чорне море по коліна: як військові навчання Путіна загаяють на міліну торгівлю України морем // Економічна правда. – 2022, 13 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mwm9uv86> <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/02/13/682339/>; Понад 30 кораблів росії розпочали навчання в Чорному морі // Мілітарний. – 2022, 12 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/y6bpbh3d>

⁶ Заблоцький В. Кораблі ВМС України в Криму: брати чи не брати? // Український тиждень. – 2018, 15 січня. – URL: <https://tinyurl.com/3xfcfjck>

⁷ Росія перекидає кораблі до Криму? / Крим. Реалії // YouTube. – 2022, 22 січня. – URL: <https://tinyurl.com/2p85xwjr>

⁸ Задверняк Н. Командувач ВМС розповів, як зміцнюється наш оборонний потенціал на морі // Армія Inform. – 2021, 16 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/ztmru8rd>

планувалося наростити корабельне угруповання за рахунок бойових кораблів прибережної зони (корвети типу ADA, Туреччина), ракетних катерів (Велика Британія), протимінних кораблів (мінні тральщики типу “Sandown”, Велика Британія), патрульних катерів (катери типу “Island”, США), бойових катерів (типу Mark VI, США)¹.

Командування ВМС ЗС України справедливо вважало, що домогтися паритету в озброєнні з противником не вдасться, тому український флот розбудовувався за асиметричним принципом. Оборону України з моря планувалося вести силами берегових ракетних комплексів, катерів різного призначення та у взаємодії з Повітряними Силами ЗС України². Основна увага в розбудові українського флоту приділялася формуванню спроможностей щодо:

посилення ситуаційної обізнаності за рахунок створення інтегрованої системи висвітлення та розвідки обстановки в ближній морській зоні;

недопущення дій противника в будь-яких районах у ближній морській зоні (Sea Denied);

забезпечення ефективного контролю над прибережними водами, річками, захисту портів (Sea Control)³.

Враховуючи співвідношення сил і засобів українського та російського флотів на користь противника, рельєф та площу Зміїного, які не дозволяли захисникам підготувати укриття та зосередити на острові потужні вогневі засоби, його розташування далеко поза зоною ураження засобами берегової оборони – уникнути захоплення противником Зміїного на першому етапі широкомасштабної агресії було неможливо.

Готуючись до відсічі широкомасштабній збройній агресії російської федерації, Угрупованням різнорідних сил було вжито заходів щодо приведення своїх сил і засобів у бойову готовність, виведення кораблів ВМС ЗС України з пунктів постійного базування з метою розосередження, виведення груп берегової артилерії для прикриття морського узбережжя, виведення на позиції підрозділів радіотехнічної розвідки для виявлення надводних цілей противника і забезпечення ситуаційної обізнаності, здійснено мінування десантнебезпечних ділянок узбережжя для недопущення висадки противником морського тактичного десанту.

Гарнізон острова Зміїний, який складався із прикордонної застави Ізмаїльського прикордонного загону, розрахунку радіолокаційної станції, взводу зі складу 35-ї *обрмп* – сукупно до вісімдесяти військовослужбовців – вже о першій годині ночі 24 лютого 2022 року був піднятий по тривозі та зайняв оборонні позиції. Вже із 06.00 ранку засобами радіозв'язку ворог оголосив захисникам острова ультиматум – скласти зброю, припинити радіопереговори з командуванням, вимкнути засоби радіолокаційного спостереження, перейти на бік російських військ, інакше – всіх захисників чекало знищення. Цей ультиматум повторювався кожні 15 хвилин упродовж трьох годин, але безрезультатно – українські військові його ігнорували. Врешті, близько 09.00 ранку підійшли ворожі кораблі – ракетний крейсер “Москва” і фрегат “Василий Биков” – які відкрили по острову вогонь зі ствольної корабельної артилерії. Періодично противник завдавав і авіаційних ударів, застосовуючи бомбардувальники Су-27 і Су-34⁴.

¹ Там само.

² Аксьонов П., Хоменко С. Корвети, ракети і “Байрактари”: який флот буде Україна // BBC News Україна. – 2021, 13 травня. – URL: <https://tinyurl.com/52n94y2c>

³ Задверняк Н. Командувач ВМС розповів, як зміцнюється наш оборонний потенціал на морі // Армія Inform. – 2021, 16 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/ztmru8rd>

⁴ Романюк Р. Битва за Зміїний. Героїчна історія: як Україна втратила і повернула надважливий острів. Реконструкція / Українська правда. – 2022, 07 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mwmpajex>; Коновалова О.,

Надвечір 24 лютого, після багатогодинних обстрілів та авіаційних ударів, один із українських прикордонників нарешті відповів на російський ультиматум короткою і влучною фразою, яка продемонструвала ворогу та всьому світові стійкість наших захисників навіть у найбільш безвихідному становищі:

Оскільки захисники Зміїного не мали наміру складати зброю, противнику довелося проводити десантну операцію для захоплення острова. Вже після 19.00 24 лютого острів опинився під повним контролем противника, а його гарнізон потрапила до полону росіян. Повідомлялося про загибель щонайменше 13 українських прикордонників.

Щоб з'ясувати долю захисників та забрати тіла, 26 лютого до Зміїного вирушило пошуково-рятувальне судно "Сапфір" Морської пошуково-рятувальної служби, на борту якого було троє військових капеланів, лікар та команда судна – сімнадцятеро цивільних моряків. Попри гуманітарний характер місії, щойно "Сапфір" підійшов до Зміїного, як на його борт піднялися російські морські піхотинці й узяли весь екіпаж у полон. Цивільних моряків із команди корабля вдалося звільнити під час обміну військовополоненими 24 березня, "Сапфір" же 09 квітня було передано Румунії, яка повернула його Україні. Капеланів ворог тримав у полоні до початку травня 2022 року¹.

Захопивши Зміїний, противник захопив панування на морі й перетворив острів на базу забезпечення для проведення десантної операції, розмістивши на ньому підрозділи радіоелектронної розвідки, протиповітряної оборони, 810-ї окремої бригади морської піхоти та розвідувальний загін 388-го окремого морського розвідувального пункту спеціального призначення Чорноморського флоту. Острів використовувався росіянами і як пункт маневреного базування для бойових катерів, завданням яких було ведення розвідувально-диверсійної діяльності у гирлі Дунаю, на підходах до н.п. Затока, Кароліно-Бугаз, Чорноморськ. Ворог систематично перевозив на Зміїний матеріальні засоби, застосовуючи десантні кораблі². Для проведення десантної операції ворог тримав напоготові угруповання різнорідних морських десантних сил у складі трьох корабельних десантних груп, катерної десантної групи і корабельної тральної групи – всього 16 суден – яка була здатна провести висадку до трьох батальйонних тактичних груп морського десанту³.

Вже 25 лютого противник відправив у район н.п. Коблеве Миколаївської області розвідувальну групу, завданням якої було розвідати місце висадки майбутнього десанту, викрити систему берегової оборони України, з'ясувати стан мінної небезпеки. Однак підрозділами Сил оборони України ця група була знищена. Упродовж деякого періоду подібні групи ворога з'являлися неподалік від гирла Дунаю та морського узбережжя Південної Бессарабії. Попри це, у зв'язку з низкою причин ворог був вимушений на певний час відмовитись від висадки морського десанту: по-перше, просування сухопутного угруповання противника до Одеси не мало успіху – Сили оборони півдня України зупинили його на рубежі Миколаїв, Вознесенськ, а невдовзі відкинули до адміністративної межі Херсонської області, тому сприятливі умови для висадки морського десанту не були

Жила М. Прикордонник прийняв бій на острові Зміїний та приїхав з полону до Хмельницького // Суспільне. – 2023, 24 січня. – URL: <https://tinyurl.com/4zahjk8w>

¹ Романюк Р. Битва за Зміїний. Героїчна історія: як Україна втратила і повернула надважливий острів // Українська правда. – 2022, 12 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/yc6wchn7>

² Хронологія боротьби за острів Зміїний (24 лютого – 4 липня 2022 року) // Воєнно-історичний опис російсько-української війни (липень 2022 року). – Київ: Генеральний штаб ЗС України, 2022. – С. 143-144.

³ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий – березень 2022 року). – Київ: Генеральний штаб ЗС України, 2022. – С. 98-99.

створені, а по-друге – планам противника перешкоджали дії Військово-Морських Сил України щодо постановки мінних загороджень та прикриття узбережжя силами і засобами підрозділів морської піхоти, які мали на озброєнні ударне ракетне озброєння¹.

Водночас, противник продовжував виконувати розвідувальні польоти пілотованої авіації та БПЛА вздовж узбережжя Чорного моря на ділянці Затока, Одеса, Південний, Очаків з метою викриття протидесантної та протиповітряної оборони Сил оборони півдня України. Упродовж березня ворожі корабельні десантні групи вели демонстраційні дії, маневруючи у північно-західній ділянці Чорного моря, регулярно наближаючись до українського узбережжя на відстань 12-16 миль, ведучи неприцільний артилерійський вогонь у напрямку берега², сковуючи таким чином дії українських військ на морі та узбережжі. Як правило, для забезпечення ефективності демонстраційних дій противник залучав значний склад сил, близький до необхідного складу сил десантного загону для висадки морського десанту складом до двох батальйонних тактичних груп³. Таким чином, загроза висадки десанту противником зберігалася.

Зухвалість маневрів противника поблизу українського узбережжя була покарана 07 березня 2022 року, коли українські катери заманили ворожий патрульний корабель пр. 22460 “Охотник”, ймовірно – “Изумруд”, в зону ураження заздалегідь підготовленої артилерійської позиції 32-го реактивного артилерійського полку ВМС ЗС України. Корабель зазнав вогневого ураження з РСЗВ “Град”, унаслідок чого отримав значні пошкодження і невдовзі затонув. Після цього ворожий флот уникав наближатися до узбережжя ближче, ніж на 12 миль.

Для звільнення Зміїного, усунення загрози висадки противником морського десанту і позбавлення ворога контролю над північно-західною ділянкою Чорного моря, пріоритетним завданням Сил оборони півдня України було перешкодження логістичного забезпечення острова морським шляхом⁴ і зниження спроможностей противника щодо планування та проведення десантних операцій. За умов повного панування противника на морі, найбільш ефективними засобами вогневого ураження противника були пілотована авіація та БПЛА, яка однак не могла діяти за умови наявності у складі ворожого угруповання кораблів, здатних ефективно вести розвідку повітряного противника і озброєних засобами протиповітряної оборони. Відповідно, ураження таких цілей відкривало українським військам можливість позбавити ворога панування на морі.

02 квітня 2022 року відбулося перше успішне застосування РК-360МЦ “Нептун” – берегового мобільного ракетного комплексу зі складу 65-го окремого берегового ракетного дивізіону, яким було уражено фрегат “Адмирал Ессен” (пр. 11356 “Буревестник”). Фрегат завдавав ракетних ударів крилатими ракетами морського базування “Калибр” по важливих об’єктах на українському узбережжі, а також забезпечував протиповітряну оборону, маючи на борту таке озброєння, як ЗРК “Штиль-1” (морський варіант ЗРК “Бук”), ПЗРК “Игла-С”, ЗУ 630М. Від отриманих пошкоджень корабель втратив здатність виконувати бойові завдання і відійшов до пункту постійного базування в м. Севастополь.

¹ Командувач ВМС ЗСУ про російський десант, потоплення “Москви” та битва за Зміїний / Суспільне Одеса // YouTube. – 2022, 06 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/bdcuv5pw>

² LaGrone S., Mahadzir D. Russian Warships Shelling Towns Near Odesa as Naval Activity Increases in Northern Black Sea // USNI News. – 2022, March 16. – URL: <https://tinyurl.com/bdpd9naj>

³ Военно-історичний опис російсько-української війни (лютий – березень 2022 року). – С. 101-102; Ozberk T. Russia’s Amphibious Operation Dilemma // Naval News. – 2022, March 20. – URL: <https://tinyurl.com/5n6frkma>

⁴ Командувач ВМС ЗСУ про російський десант, потоплення “Москви” та битва за Зміїний / Суспільне Одеса // YouTube. – 2022, 06 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/bdcuv5pw>

На зміну морської обстановки на користь України суттєво вплинуло ураження 13 квітня ракетного крейсера “Москва” (пр. 1164 “Атлант”). Маючи на озброєнні ЗРК С-300Ф “Форт”, ЗРК “Оса-МА”, ЗАК АК-630 і цілу низку комплексів радіолокаційного виявлення, крейсер здійснював протиповітряне прикриття усього ворожого угруповання у північно-західній ділянці Чорного моря. Отримавши ураження ракетами з РК-360МЦ “Нептун” 65-го окремого берегового ракетного дивізіону, крейсер “Москва” затонув за 50 миль від узбережжя України в Одеській області. Втрата одного із символів могутності російського Чорноморського флоту суттєво знизила морально-психологічний рівень військ противника. Враховуючи загрозу нових ударів, противник одразу перемістив райони маневрування своїх сил у межі 12 миль біля узбережжя тимчасово окупованого Криму. Надалі, корабельні угруповання ворога не наближалися до контрольованого українськими військами узбережжя ближче, ніж на 150 км, за виключенням пошукових та аварійно-рятувальних робіт в районі затонулого крейсера та логістичного забезпечення Зміїного.

Знищенням крейсера “Москва” ВМС ЗС України суттєво знизили як ударні і протиповітряні спроможності ворожого флоту, так і спроможності сил охорони десантних кораблів противника, в цілому зменшивши імовірність висадки ним тактичного морського десанту. Таким чином, необхідно констатувати, що на середину квітня 2022 року операції Угруповання різнорідних сил призвели до часткового зриву панування противника у північно-західній ділянці Чорного моря. Водночас, зберігаючи за собою контроль над Зміїним, значення якого зросло після втрати “Москви”, противник зберігав спроможність (за сприятливих умов) провести операцію з висадки тактичного морського десанту на українському узбережжі.

Стисла характеристика тактики військ противника та Сил оборони України на початковому етапі широкомасштабної агресії

Тактика ***військ противника*** на першому етапі широкомасштабної агресії включала в себе такі способи застосування військ:

Сухопутні війська

здійснення маршу колонами на визначений рубіж в передбаченні зустрічі з противником;

ураження зосередженим вогнем ствольної, реактивної артилерії із закритих вогневих позицій живої сили та вогневих засобів українських військ на позиціях і в районах зосередження, руйнування фортифікаційних споруд, об’єктів цивільної забудови;

прорив оборони українських військ на визначених ділянках лінії розмежування з тимчасово окупованими районами Донецької та Луганської областей;

форсування водних перешкод шляхом наведення понтонних переправ;

штурм і захоплення важливих об’єктів;

переслідування підрозділів українських військ, які здійснювали відхід з метою уникнення оточення;

охоплення і оточення районів оборони українських військ, крупних населених пунктів;

Військово-морський флот

демонстраційні дії надводних сил щодо часткового розгортання сил корабельних ударних груп та десантних загонів, їх маневрування на підходах до ймовірних районів висадки;

маневрування кораблів у прибережних районах, їх наближення до окремих ділянок узбережжя;

нанесення ударів кораблями по військових і цивільних об'єктах: мостах, портах, пунктах управління, пунктах базування;

ведення розвідки кораблями у морі та в районах узбережжя;

здійснення морських перевезень в інтересах своїх військ;

Повітряно-космічні Сили

проведення повітряно-десантних операцій силами армійської авіації шляхом висадки вертолітного десанту з метою встановлення контролю над важливими логістичними вузлами для створення умов розвитку наступу основного угруповання військ;

проведення повітряно-десантних операцій силами армійської авіації з метою встановлення контролю над українськими аеродромами для створення умов проведення операцій з тактичних повітряних перевезень і забезпечення повітряної логістичної підтримки угруповань наземних військ (напр.: десант на аеродромах в Гостомелі Київської обл., Чорнобаївка Херсонської обл., Кульбакіне Миколаївської обл., авіабазі Мелітополь).

здійснення пошуково-рятувальних операцій, зокрема виконання завдань з медичної евакуації повітрям;

ураження підрозділами тактичної авіації повітряного противника під час завоювання переваги (панування) в повітрі.

Тактика дій підрозділів *Сил оборони України* на першому етапі широкомасштабної агресії ґрунтувалася на таких способах тактичних дій:

Сухопутні війська

відхід підрозділів з-під ударів переважаючих сил противника для зайняття більш вигідного положення для подальших дій;

підготовка і ведення маневреної оборони на проміжних та кінцевих рубежах оборони;

ведення оборонних боїв у населених пунктах і на водних перешкодах;

Військово-Морські Сили

оборона пунктів базування;

постановка морських оборонних мінних загороджень на підходах до десантно-небезпечних ділянок і портів;

ведення розвідки щодо викриття безпосередньої підготовки підрозділів противника до проведення морської десантної операції;

Повітряні Сили

відбиття масованих ударів противника;

ураження засобів повітряного нападу противника силами і засобами тактичної авіації під час прикриття військ і об'єктів шляхом послідовного введення у бій із положення чергування на землі або в повітрі;

ведення повітряної розвідки;

ураження силами і засобами тактичної авіації наземних об'єктів: військ на марші і в районах зосередження, засобів ППО, радіоелектронних засобів.

Висновки

У перші дні широкомасштабної агресії противник мав частковий успіх і спромігся на багатьох напрямках вклинитися в оборону українських військ на глибину від 40 до 70 км, взяти під контроль значну частину території України, захопити стратегічні об'єкти, чому сприяли такі фактори:

раптовість нападу забезпечила противнику умови, за яких до частини командирів угруповань, військових частин, підрозділів військ (сил) ЗС України не було заздалегідь доведено інформацію щодо їхніх бойових завдань в межах єдиного плану стратегічної оборони держави;

з метою збереження стрімкого темпу наступу своїх військ, противник обходив перешкоди, намагався уникати бойових зіткнень, не вживав заходів щодо окупації української території (зокрема, в межах Північно-Західної ОЗ) в перші дні вторгнення;

на більшості напрямків противник володів чисельною перевагою в особовому складі та МТЗ над підрозділами ЗС України, які були вимушені відходити з веденням стримуючих оборонних боїв;

підрозділи військ ЗС України не мали заздалегідь підготовлених рубежів оборони на напрямках наступу противника у Північно-Західній та Південно-Західній ОЗ;

завданням МРАУ по об'єктах по всій території України противнику вдалося тимчасово придушити протиповітряну оборону України і забезпечити роботу власної бойової авіації на оперативній глибині;

близькість до кордону таких обласних центрів як Чернігів (до 70 км), Суми (40 км), Харків (30 км) дозволила військам противника підступити до них за лічені години;

успішні повітрянодесантні операції противника на Причорноморському ОН дозволили йому забезпечити контроль над переправами через Дніпро в межах Південно-Західної ОЗ;

заходи, вжиті противником для дезорганізації системи зв'язку ЗС України, призвели до тимчасового порушення СУВ;

на підготовчому етапі противником було створено мережу інформаторів з числа завербованих колаборантів та “законсервованих” агентів, які забезпечували його розвідувальною інформацією про місця дислокації й дії підрозділів українських військ;

на багатьох напрямках вторгнення ворожих військ, особливо у регіонах з великим відсотком російськомовного населення у межах Східної та Південно-Західної ОЗ, частина місцевих жителів проявляла байдужість до війни або лояльність до агресора, деякі посадові особи територіальних громад, органів місцевого самоврядування, регіональних управлінь органів сектору безпеки вчиняли державну зраду і переходили на бік ворога.

Однак, противнику не вдалося розвинути першопочатковий успіх і досягнути головних цілей наступальної операції: в лічені дні оточити війська Угруповання Об'єднаних сил, захопити Київ і повалити законну владу України. Бойові дії на першому етапі широкомасштабної агресії продемонстрували – противник припустився суттєвих прорахунків і в цілому невірно оцінив оперативну обстановку на майбутньому ТВД, що сформувало умови, які призвели до зриву його планів вже у перший тиждень.

Ворог хибно вважав, що ЗС України не чинитимуть опору російській збройній агресії – так, президент країни-агресора в. путін у своїй промові, в якій оголосив про початок “спеціальної воєнної операції”, окремо звернувся до українських військових із закликом скласти зброю і не захищати “київський режим”. Крім того, російське військово-політичне керівництво демонструвало згубну самовпевненість, переоцінюючи спроможності власних військ і вірячи у їх здатність швидко завдати поразки Збройним Силам України. Натомість, як командування, так і особовий склад ЗС України зберегли вірність конституційному обов'язку та військовій присязі, були готові гідно й рішуче виконувати завдання із забезпечення національної безпеки і оборони, стримування і відсічі

збройної агресії. Командування ЗС України розгадало замисел ворога напередодні вторгнення військ противника і розпочало перекидання підрозділів на загрозливі напрямки та ініціювало розосередження сил і засобів Повітряних Сил з метою недопущення втрат від МРАУ противника, які він планував завдати у перші години воєнних дій¹, розпочато нарощування резервів шляхом мобілізації оперативного резерву ЗС України².

Противник також невірно оцінив можливий характер дій військово-політичного керівництва України у випадку широкомасштабної агресії, вважаючи, що українські високопосадовці рятуватимуться втечею або будуть захоплені в результаті швидкого просування військ. Однак, органи державної влади України – Президент, Кабінет Міністрів, Верховна Рада України – залишились у столиці, зберегли свою повну функціональність та вжили необхідних заходів щодо захисту держави: введено воєнний стан³, розпочато загальну мобілізацію⁴, визначено порядок застосування Збройних Сил України та інших військових формувань⁵, утворено обласні, районні та міські військові адміністрації⁶, введено в дію план оборони України⁷, утворено Ставку Верховного Головнокомандувача⁸ тощо.

Ворожий замисел ведення війни також не передбачав рішучого опору з боку цивільного населення. Зокрема, вже на десятий день після вторгнення російських військ, на територію України мали увійти підрозділи спеціальних служб – ФСБ і Росгвардії, завданням яких було здійснення заходів з окупації української території, створення окупаційних організацій і цільове знищення українського громадянського суспільства. Населення України в планах противника було поділено на чотири категорії: перша підлягала фізичному знищенню; щодо другої мали вживатися заходи із придушення і залякування; до третьої категорії належали умовно нейтральні громадяни, яких можна було схилити до співпраці; до четвертої – громадяни, готові співпрацювати з окупантами, колаборанти. Спецслужби ворога мали задалегідь заготовлені списки громадян першої категорії, куди увійшли учасники Революції Гідності й військовослужбовці з числа учасників бойових дій в АТО/ООС. Для громадян другої і третьої категорії передбачалося створити на окупованих територіях систему фільтраційних таборів для збору інформації про населення, відсіювання незгодних, виявлення і затримання можливих учасників підпілля⁹.

¹ Zabrodskyi, M. et al. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine. – Pp. 23-25.

² Міноборони: Верховний Головнокомандувач ЗСУ підписав Наказ про призов резервістів на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період // Урядовий портал. – 2022, 23 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mrb56xta>

³ Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022. URL: <https://tinyurl.com/mpfcygz3>

⁴ Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022 №65/2022. URL: <https://tinyurl.com/2963sevr>

⁵ Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань: Указ Президента України від 24.02.2022 №66/2022. URL: <https://tinyurl.com/ynznjwjr>

⁶ Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 №68/2022. URL: <https://tinyurl.com/5n8kx437>

⁷ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 лютого 2022 року “Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України”: Указ Президента України від 24.02.2022 №70/2022. URL: <https://tinyurl.com/4wp6h7zu>

⁸ Про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача: Указ Президента України від 24.02.2022 №72/2022. URL: <https://tinyurl.com/3yjauht4>

⁹ Zabrodskyi, M. et al. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine. – Pp. 10-11.

Натомість, населення більшості регіонів України продемонструвало готовність чинити рішучий опір широкомасштабній російській агресії. Найбільш промовистим доказом є темпи мобілізації добровольців до підрозділів Сил ТрО ЗС України. Так, із введенням воєнного стану на розгортання військових частин ТрО та призов до них 130 тис. резервістів відводилося 30 днів. Однак, за період 24 лютого – 05 березня до лав ТрО мобілізувалося понад 100 тис. осіб¹. На додачу, в окупованих населених пунктах цивільні жителі чинили активний і пасивний опір ворогові: проводили мітинги і демонстрації проти окупантів, приєднувались до Руху опору, перешкоджали рухові ворожої військової техніки, забезпечували ЗС України та ГУР розвідувальною інформацією про стан і положення військ противника, переховували поранених українських військовослужбовців тощо.

Умови Північно-Західної ОЗ дозволили українським військам вести успішні оборонні дії проти багатократно переважаючих сил противника, чому сприяли: лісиста місцевість; бар'єрні рубежі (річки); дружнє населення, яке надавало військам всебічну підтримку і активно долучалося до опору агресору; опертя тилів на крупні населені пункти Київської агломерації; суттєві економічні спроможності Столичного економічного району. Через відсутність розгалуженої мережі залізниць логістичне забезпечення ворожих військ спиралося на незначну кількість магістральних автошляхів та автомобільний транспорт, які зазнавали регулярних ударів вогнем засобів українських ракетних військ і артилерії й безпілотної авіації. В результаті це призвело до недостатньої логістичної підтримки великих угруповань військ противника, які вели наступ на Київ.

Особливості оперативної обстановки у Східній ОЗ визначили відмінності у результатах бойових дій на різних напрямках у перші дні широкомасштабної агресії. Зокрема, у той час як одні підрозділи ЗС України вели стійку оборону на заздалегідь підготовлених рубежах на напрямках наступу противника в Донецькому ОР, іншим підрозділам на Луганщині довелося здійснити відхід з метою уникнення удару в тил та потрапляння в оточення по причині швидкісного просування військ противника до Старобільська. Ворог також мав частковий успіх у Приазовському ОР, де вже 28 лютого розпочав облогу Маріуполя. Успіху противника сприяли такі фактори:

російські війська не рахувалися із супутніми втратами цивільного населення, знищуючи цілі населені пункти масованими вогнем артилерії та ракетно-бомбовими ударами авіації;

розгалужена мережа залізниць дозволила ворогу швидко налагодити надійне логістичне забезпечення угруповань своїх військ;

розвинений промисловий потенціал Донецького економічного району забезпечив противнику можливість організувати розташувати бази зберігання і ремонту ОВТ, склади боєприпасів і МТЗ на території підконтрольних йому окремих районів Донецької і Луганської обл. у безпосередній близькості до фронту;

підрозділи ракетних військ і артилерії противника розташовувались на вогневих позиціях у щільній міській забудові;

¹ Коваль А.П. Бойова підготовка особового складу в підрозділах Територіальної оборони: виклики в умовах війни // Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності (за досвідом забезпечення національної безпеки складовими сектору безпеки і оборони у російсько-українській війні в 2022 році): Збірний тез доповідей науково-практичної конференції 17 листопада 2022 року. – Львів, НАСВ, 2022. – С. 135.

переважна більшість місцевого населення демонструвала недружнє ставлення до українських військ, йшла на співпрацю з окупантами, забезпечувала противника інформацією про дії підрозділів ЗС України;

окремі представники місцевих органів державної влади, працівники установ сектору безпеки переходили на бік ворога.

У Південно-Західній ОЗ противнику вдалося досягти найбільшого успіху на першому етапі широкомасштабної агресії за рахунок багатократної переваги в силах і засобах на напрямках вторгнення, вдалому проведенню декількох операцій з висадки повітряного тактичного десанту, які забезпечили його контроль над важливими логістичними лініями, раптовості нападу з території тимчасово окупованого Криму. Оскільки нечисленні підрозділи ЗС України не мали на кордоні з півостровом заздалегідь підготовлених рубежів оборони, вони були змушені відходити з веденням стримуючих оборонних боїв, з метою виграти час для організації оборони біля крупних населених пунктів.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ПЕРШОГО ЕТАПУ

Широкомасштабна агресія РФ проти України кардинально змінила воєнно-політичну обстановку в світі. Агресивна неоімперська політика Росії не лише завдала непоправної шкоди міжнародній системі безпеки, але й продемонструвала неефективність існуючих механізмів попередження та врегулювання криз.

З самого початку вторгнення, противник невірно оцінив можливий характер дій державного керівництва України у випадку широкомасштабної агресії, вважаючи, що українські високопосадовці рятуватимуться втечею або потраплять в полон в результаті швидкого просування військ. Однак, органи державної влади України – Президент, Кабінет Міністрів, Верховна Рада України залишились у столиці держави, зберегли свою повну функціональність та вжили необхідних заходів щодо захисту держави.

Аналіз воєнно-політичних рішень України у перші дні війни засвідчив, що органами державної влади заздалегідь була напрацьована нормативно-правова база, яка регламентувала організацію та здійснення первинних заходів щодо переведення держави на функціонування в умовах війни. Це, в свою чергу, забезпечило стійкість і життєздатність держави перед обличчям екзистенційної загрози з боку Росії.

Було введено воєнний стан, розпочато загальну мобілізацію, визначено порядок застосування Збройних Сил України та інших військових формувань, утворено обласні, районні та міські військові адміністрації, введено в дію план оборони України, утворено Ставку Верховного Головнокомандувача тощо.

Протягом першого етапу широкомасштабного вторгнення РФ в Україну західними державами було запроваджено численні міжнародні санкції проти державних установ та інституцій РФ, а також приватних компаній та фізичних осіб, причетних до розв'язування війни. Економіку держави-агресора було позбавлено доступу до високотехнологічного імпорту. За таких умов, економіка РФ була змушена переорієнтуватися на внутрішнього споживача, виробляючи низькоякісні товари. В країні виник дефіцит імпортованих товарів, рубль втратив свою цінність, а основним затребуваними експортними товарами стали нафта та газ. Офіційний курс рубля остаточно перестав відображати об'єктивну вартість російської національної валюти. Однак, санкції не зачепили основні статі доходу федерального бюджету РФ – нафтогазовий експорт.

Західні посадовці та аналітики недооцінили спроможності нашої держави дати відсіч ворогу. Саме з цим пов'язана млява реакція держав Заходу на заклики надати Україні якомога більше зброї для відсічі російській агресії у перші дні війни. У лютому – березні 2023 року західні держави прагнули пересвідчитися, що Україна справді здатна вистояти проти значно сильнішого ворога. Саме тому, поставки ОВТ від західних партнерів навесні 2023 року залишалися доволі обмеженими. Заяви очільників НАТО про те, що Альянс не втручатиметься в конфлікт в Україні, фактично зміцнили впевненість агресора у своїй безкарності.

Завдяки фінансовій допомозі західних партнерів та за рахунок розміщення воєнних облігацій, українській владі вдалося вирішити питання дефіциту державного бюджету, який вдалося збільшити через зниження податкових надходжень на тлі скорочення економічної активності та запровадженні стимулів для підтримання національної економіки. Фінансова політика українських уряду була спрямована на фіксацію курсу

гривні, забезпечення безперебійного функціонування банківської та платіжної систем, що сприяло пом'якшенню негативного впливу війни на українську економіку. Реалізація визначених урядом пріоритетних заходів надали можливість уникнути системного дефіциту продукції та розгортання потужних інфляційних процесів протягом першого етапу широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну.

Перші військові успіхи ЗС України в оборонних операціях та результативні урядові рішення в умовах воєнного стану мали позитивний стабілізаційний ефект на економічну ситуацію в державі. Поступово збільшувалися обсяги військової і фінансової допомоги, яка надавалась міжнародними партнерами та посилювався санкційний тиск на державу-агресора.

На першому етапі широкомасштабного російського вторгнення, воєнно-стратегічна обстановка в Україні характеризувалася активними воєнними діями на кількох стратегічних напрямках. У перші дні широкомасштабної агресії противник мав частковий успіх і спромігся на багатьох напрямках вклинитися в оборону українських військ на глибину від 40 до 70 км, взяти під контроль значну частину території нашої країни, захопити стратегічні об'єкти. На більшості напрямків противник володів чисельною перевагою в особовому складі та МТЗ над Силами оборони України. Українські війська були вимушені відходити з веденням стримуючих оборонних боїв.

Російські війська не рахувалися із супутніми втратами цивільного населення, знищуючи цілі населені пункти масованими вогнем артилерії та ракетно-бомбовими ударами авіації.

Активне застосування противником засобів дальнього вогневого ураження, насамперед крилатих ракет морського та повітряного базування, не призвели до порушення системи управління угруповань та придушення системи ППО ЗС України. В повітряному просторі України авіація противника так і не змогла отримати повного домінування та вимушена була перейти до періодичних бойових дій.

Попри початковий успіх противника в Північно-Західній ОЗ, в ході якого російські війська спромоглися вийти на околиці Києва, наступальні спроможності ворожого угруповання стрімко вичерпалися. Крім того, через відсутність розгалуженої мережі залізниць логістичне забезпечення ворожих військ спиралося на незначну кількість магістральних автошляхів та автомобільний транспорт, які зазнавали регулярних ударів вогнем засобів українських ракетних військ і артилерії й безпілотної авіації. В результаті це призвело до логістичного колапсу великих угруповань військ противника, які вели наступ на Київ.

Противнику вдалося досягти найбільшого успіху в Південно-Західній ОЗ за рахунок багатократної переваги в силах і засобах, вдалого проведення операцій з висадки повітряного тактичного десанту, які забезпечили російським військам контроль над важливими логістичними лініями, раптовості нападу з території тимчасово окупованого Криму. Оскільки нечисленні підрозділи ЗС України не мали на кордоні з півостровом задалегідь підготовлених рубежів оборони, вони були змушені відходити з веденням стримуючих оборонних боїв, з метою виграти час для організації оборони біля крупних населених пунктів.

Населення більшості регіонів України продемонструвало готовність чинити рішучий опір широкомасштабній російській агресії. Найбільш промовистим доказом є темпи

мобілізації добровольців до підрозділів Сил ТрО ЗС України. Так, із введенням воєнного стану на розгортання військових частин ТрО та призов до них 130 тис. резервістів відводилося 30 днів. Однак, за період 24 лютого – 05 березня до лав ТрО мобілізувалося понад 100 тис. осіб. На додачу, в окупованих населених пунктах цивільні жителі чинили активний і пасивний опір ворогові: проводили мітинги і демонстрації проти окупантів, приєднувались до Руху опору, перешкоджали рухові ворожої військової техніки, забезпечували ЗС України та ГУР розвідувальною інформацією про стан і положення військ противника, переховували поранених українських військовослужбовців тощо.

Під час стратегічних оборонних дій ЗС України суттєво зменшили наступальний потенціал противника, зберегли основні сили та розпочали накопичення резервів. Натомість противнику не вдалося розвинути першопочатковий успіх і досягнути головних цілей наступальної операції: в лічені дні оточити війська Угруповання Об'єднаних сил, захопити Київ і повалити законну владу України. Перший етап широкомасштабного російського вторгнення в Україну завершився у квітні 2022 року цілковитим відступом російських військ з Житомирської, Київської, Чернігівської й Сумської обл., стабілізацією лінії фронту на південному напрямку, запеклою обороною Харкова і Маріуполя, а також активізацією бойових дій на Донбасі. Первинні плани ворога були зірвані, що змусило його вивести війська з Північно-Західної ОЗ і зосередити свої зусилля на веденні бойових дій у межах Східної та Південно-Західної ОЗ.

На першому етапі широкомасштабного російського вторгнення відбулося п'ять раундів переговорів між представниками України та рф. Перемовини були безуспішними, оскільки рф не прагнула діалогу, а намагалась ультимативно нав'язати Україні власні умови. Навіть готовність України до окремих значних поступок не задовольняла російську сторону. Закономірно, що українська сторона недовзі відмовилася від будь-яких переговорів з агресором через відверто неконструктивну позицію росії.

Наукове видання

РІК ВІЙНИ ЗА СВОБОДУ

**Воєнно-історичний нарис російсько-української війни
(24.02.2012-24.02.2023)**

Голова робочої групи:
генерал Валерій ЗАЛУЖНИЙ

Робоча група:

генерал-лейтенант Михайло ЗАБРОДСЬКИЙ, генерал-лейтенант Євген МОЙСЮК, генерал-лейтенант Сергій ШАПТАЛА, полковник Віталій БІДНИЙ, полковник Роман ГУЗЬ, полковник Данило КОМАРОВ, полковник Сергій КОСАЧ, полковник Ігор КОСЯК, полковник Віталій КУРАВСЬКИЙ, полковник Андрій МИРОНЧУК, полковник Олександр ПАЛАМАРЧУК, полковник Леся СКУРІНЕВСЬКА, полковник Сергій ТАРАНЕЦЬ, полковник Олександр ТКАЧУК, полковник Сергій УШАКОВ, полковник Сергій ХЛОНЬ, підполковник Тимур БАРОТОВ, підполковник Олександр БОКОВ, майор Микола КРЕТ, капітан Олександр ГАПОНЕНКО, капітан Іван ПАТРИЛЯК, старший лейтенант Сергій СІВКОВ, лейтенант Дмитро ВЕДУЛА, старший лейтенант Андрій КОВАЛЬ, лейтенант Михайло КОВАЛЬЧУК, лейтенант Максим ЛЮБАШЕНКО, старший лейтенант Олександр ПАГІРЯ, лейтенант Олексій ПОЛТОРАКОВ, молодший лейтенант Макар ТАРАН.

Редактор: Віктор Назаров

Коректор: Артем Папакін

Дизайн, верстка: Володимир Колибенко

Підписано до друку 24.06.2023. Формат 60x84 1/8.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів – 31,15. Обл.-вид. аркушів – 20,66
Тираж 120

Видавець і виготовлювач: ТОВ «Видавництво Ліра-К»
Свідоцтво № 3981, серія ДК.
03142, м. Київ, вул. В. Стуса, 22/1
тел.: (050) 462-95-48; (067) 820-84-77
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net